



Hacettepe Üniversitesi  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

**İKTİDAR VE BAŞKENT: DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK ÇERÇEVESİNDE  
ANKARA'DA ŞEHİRCİLİK ( 1946 – 1960)**

Zeynep Kılıç

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023



İKTİDAR VE BAŞKENT: DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK ÇERÇEVESİNDE  
ANKARA'DA ŞEHİRCİLİK ( 1946 – 1960)

Zeynep Kılıç

Hacettepe Üniversitesi  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

## BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun ..... süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

15/06/2023

---

Zeynep Kılıç

## ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Seyfi Yıldırım danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

*Zeynep Kılıç*

## YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir. (Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir),

o Tezimin/Raporumun .....tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum (Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir),

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

15/06/2023

Zeynep Kılıç

## TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim sürecim boyunca burs desteğinden faydalandığım Türk Tarih Kurumu'na öncelikli teşekkürü bir borç bilirim. Ekonomik koşulların yarattığı olumsuzluklar Türk Tarih Kurumu tarafından sağlanan burs imkânı ile çalışma sürecim boyunca üzerimdeki külfeti büyük oranda hafifletmiştir.

Çok değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Seyfi Yıldırım'a çalışma sürecim boyunca her zaman beni desteklediği, engin bilgileriyle doğrularımı ve yanlışlarımı sabırla anlattığı, zamanlı veya zamansız danıştığım bütün konuları büyük bir dikkatle incelediği, bir tez çalışmasına verilebilecek destekten çok daha fazlasını verdiği için en içten teşekkürlerimi sunarım. Kıymetli yorumları ve titiz incelemeleri ile tezime katkı sağlayan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Yüksel Özgen ve Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaynar'a çok teşekkür ederim.

Tanıdığım günden itibaren hayata bakışımı derinden etkileyen, yürüdüğüm yoldan okuduğum şiire kadar "*düşünmek cesareti*"mi artıran, yaşantımın her alanında olduğu gibi bu süreçte de benim için benden çok emek veren daima hocam, dostum Mehmet Ali Aslan'a en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Akademik desteğinin yanında duygusal desteğini asla benden esirgemeyen çalışkanlığıyla bana ilham veren enerjisine daime hayran olduğum biricik dostum, Büşra Akgümüş Suna'ya,

Bu yolda daima yan yana olduğum, benden çok farklı bir gözle yazdıklarımı sabırla ve dikkatle inceleyen, beni her zaman teşvik eden dostum Akın Sakman'a,

Tarih disiplinine kendini uzak bulmasına rağmen anlattıklarımı, araştırdıklarımı benim kadar heyecanlı dinleyen, zorlandığım noktaları anlattığımda cümleleriyle motive olduğum dostum Hilal Erkal'a,

Varlığıyla beni her zaman sıcacık hissettiren ne zaman sıkıntıya düşsem desteğini bulduğum, yol arkadaşım Gülşen İlem Erşin'e,

Ve son olarak bu süreçte maddi ve manevi olarak beni her zaman destekleyen, hayatım boyunca onlara layık olma amacı güttüğüm annem Serpil Kılıç ve babam Turan Kılıç'a, yalnızca varlığıyla bile benim mutluluk kaynağım olan kardeşim Ahmet Can Kılıç'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

**Zeynep Kılıç**

## ÖZET

KILIÇ, Zeynep, *İktidar ve Başkent: Değişim ve Süreklilik Çerçevesinde Ankara'da Şehircilik (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

“*İktidar ve Başkent: Değişim ve Süreklilik Çerçevesinde Ankara'da Şehircilik (1946-1960)*” başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında çok partili hayata geçiş ve sonrasında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Ankara'nın şehircilik bakımından geçirdiği değişim ve sürekliliklerin çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Cumhuriyet Halk Partisi iktidarıyla mukayeseli bir inceleme yürütülmüştür. Çalışma boyunca iktidarların siyasi karakterlerinin başkentlere yansıdığı ve dolaylı olarak da başkentler üzerinden okunabileceği kabul edilmiştir. Ankara başkent ilan edildiği andan itibaren Cumhuriyet rejiminin başarısının simgesel gösterim alanı olarak kurgulanmıştır. Bu kurgu ülkenin kurucu partisi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından oluşturulmuş ve yıllarca yine aynı iktidar tarafından şekillendirilmiştir. 1950 yılı itibariyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin başkent Ankara'ya yaklaşımı çeşitli açılardan CHP yönetimiyle değişiklik göstermiş ya da süreklilik arz etmiştir. Bu kriterler sorgulanırken kentin ana aksı Atatürk Bulvarı temel alınarak özellikle Ulus ve Kızılay merkezlerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca genel literatür içerisinde 1950 öncesi Ankara'sına dair kapsamlı çalışmalar yer almakla birlikte 1950 sonrasına dair çalışmaların görece yetersizliği giderilmeye çalışılmıştır. Değişim ve süreklilikler incelenirken bir taraftan da Demokrat Parti iktidarının Ankara özelinde şehircilik faaliyetlerinin neler olduğunu ortaya konulmuştur.

**Anahtar Sözcükler:** Ankara, Başkent, Ulus, Kızılay, Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Değişim, Süreklilik



## ABSTRACT

KILIÇ, Zeynep, Power and the capital: Urbanism in Ankara in the Framework of Change and Continuity (1946-1960), Master Thesis, Ankara, 2023

Within the scope of the master's thesis titled "Power and the Capital: Urbanism in Ankara in the Framework of Change and Continuity (1946-1960)", the framework of the changes and continuities that Ankara went through in terms of urbanism was tried to be drawn with the transition to multi-party life and then the coming to power of the Democrat Party. For this purpose, a comparative study was carried out with the Republican People's Party government. Throughout the study, it has been accepted that the political characters of the governments are reflected in the capitals and can be indirectly read through the capitals. Ankara has been designed as the symbolic display area of the success of the republican regime from the moment it was declared the capital. This fiction was created by the founding party of the country, the Republican People's Party, and was shaped by the same government for years. The approach of the Democrat Party, which came to power as of 1950, to the capital Ankara has changed or been continuous with the CHP administration in various aspects. While these criteria were being questioned, the main axis of the city was based on Atatürk Boulevard and concentrated on Ulus and Kızılay centers. In addition, although there are extensive studies on Ankara before 1950 in the general literature, the relative inadequacy of the studies after 1950 has been tried to be eliminated. While examining the change and continuities, on the one hand, the urban planning activities of the Democrat Party government in Ankara were revealed.

**Keywords:** Ankara, Capital, Ulus, Kızılay, Atatürk Boulevard, Republican People's Party, Democrat Party, Change, Continuity

## FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1: Ankara Umumi Planı.....	51
Fotoğraf 2: Amele Mahallesi .....	53
Fotoğraf 3: Hükümet Mahallesi .....	54
Fotoğraf 4: Gençlik Parkı.....	55
Fotoğraf 5: Gençlik Parkı.....	55
Fotoğraf 6: Bahçelievler Planı .....	63
Fotoğraf 7: Ulus Meydanı .....	84
Fotoğraf 8: Zafer Anıtı ve Ulus Meydanı .....	90
Fotoğraf 9: Sümerbank.....	92
Fotoğraf 10: Su Perileri Heykeli .....	96
Fotoğraf 11: Kızılay Parkı.....	98
Fotoğraf 12: Kızılay Parkı ve Uybadın Köşkü.....	98
Fotoğraf 13: Güvenpark Havuzu.....	100
Fotoğraf 14: Atatürk Bulvarı.....	101
Fotoğraf 15: Atatürk Bulvarı.....	108
Fotoğraf 16: Kavaklıdere’de evlerinin bahçesinde görünen Amerikalılar.....	175
Fotoğraf 17: Ulus Çarşısı ve İş Hanı .....	179
Fotoğraf 18: Anafartalar Çarşısı ve İş Hanı.....	182
Fotoğraf 19: Kızılay Meydanı Üstten Görünümü .....	196
Fotoğraf 20: Emek İş Hanı.....	198
Fotoğraf 21: Soysal Apartmanı .....	203
Fotoğraf 22: Soysal Apartmanı ve Güvenpark Havuzu .....	206

## TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Uluslararası Mimari Üslup İle Yapılan Eserler .....	75
Tablo 2: İsmi Değişen Yerler .....	134
Tablo 3: Gecekondu Sayıları.....	143
Tablo 4: Demokrat Parti Döneminde Ankara’da İnşa Edilen Bazı Yapılar.....	156

## İÇİNDEKİLER

<b>KABUL VE ONAY</b> .....	<b>Error! Bookmark not defined.</b>
<b>BİLDİRİM</b> .....	ii
<b>ETİK BEYAN</b> .....	iii
<b>YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI</b> .....	iv
<b>TEŞEKKÜR</b> .....	v
<b>ÖZET</b> .....	vi
<b>ABSTRACT</b> .....	vii
<b>FOTOĞRAF DİZİNİ</b> .....	viii
<b>TABLO DİZİNİ</b> .....	ix
<b>GİRİŞ</b> .....	1
<b>1. BÖLÜM: ANKARA’NIN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ</b> .....	<b>12</b>
1.1. ANKARA HAKKINDA GENEL BAZI BİLGİLER .....	12
1.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ VE ANKARA .....	21
1.2.1. İstanbul’un İşgal Edilmesi .....	21
1.2.2. Milli Mücadele Merkezi Olarak Ankara .....	25
1.2.3. Ankara’nın Kentsel Fonksiyonları .....	30
1.2.4. Türkiye’nin Başkenti Olarak Ankara .....	35
1.2.5. Ankara’nın Başkent Oluşunun Değerlendirilmesi .....	39
<b>2. BÖLÜM: TEK PARTİ DÖNEMİ’NDE ANKARA</b> .....	<b>43</b>
2.1. Ankara’da Planlı Değişim: Lörcher ve Jansen Planları .....	43
2.2. Konut Problemi .....	58
2.3. Değişimin Önemli Araçları: Mimari Akımlar .....	68
2.4. Ulus ve Kızılay Merkezleri .....	80
<b>3. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ANKARA</b> .....	<b>110</b>
3.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi .....	110
3.2. Ankara’ya Yaklaşım: Geçmişe Muhalefet .....	122

3.3. Ankara'ya Bir Ankara Daha İlave Etmek .....	141
3.3.1. Gecekondu Problemi ve Konut Meselesine Yaklaşım .....	141
3.3.2. Yoğun Yapılaşma.....	148
3.3.3. Tekrar Fethedilen Şehir: Ankara'yı Yeniden Planlamak .....	161
<b>4. BÖLÜM: ANKARA'DA KURGUSAL DEĞİŞİM: BAŞKALAŞAN BAŞKENT.....</b>	<b>169</b>
4.1. Ulus Meydanı Üzerinden Değişim ve Sürekliliklerin Okunması .....	176
4.2. Kızılay Meydanı Üzerinden Değişim ve Sürekliliklerin Okunması .....	193
<b>SONUÇ .....</b>	<b>214</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>220</b>
<b>YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU .....</b>	<b>243</b>
<b>TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU.....</b>	<b>245</b>

## GİRİŞ

İtalo Calvino'nun kent tanımına göre, “*Kentler birçok şeyin bir araya gelmesidir: Anıların, arzuların, bir dilin işaretlerinin. Kentler takas yerleridir, tıpkı bütün ekonomi tarihi kitaplarında anlatıldığı gibi, ama bu değiş-tokuşlar yalnızca ticari takaslar değil; kelime, arzu ve anı değiş-tokuşlarıdır.*”<sup>1</sup> Bir kentte yaşamak, o kentte yaşayan diğerleriyle kenti paylaşmak, yere bakarak yürüdüğünüz yollar, kafanızı kaldırdığınızda karşılaştığınız binalar, yorulduğunuzda dinlenmek istediğiniz yeşil alanlar, eğlenmek için uğradığınız mekânlar, içinde oturduğunuz konutlar, bir kentte yaşarken karşılaştığımız bu ve benzeri bütün deneyimler, birbirleriyle konuşan, birbirlerini tamamlayan, dönüştüren veya yok eden bir bütünsellik içerisindedir. Kentler, bilinçli yahut bilinçsiz bir biçimde tüketim mekânlarıdır. Bir ülkenin birçok kenti olduğu düşünülürse, kentlerin kendi içlerinde ayrı ayrı okunmalarının yapılması, birbirleriyle olan ilişkileri, tarihsel kökleri ve nihayetinde geldikleri aşamalar ayrı ayrı incelenebilir. Üzerinde durulması gereken en mühim nokta, kentlerin geçirdiği dönüşümlerin kendiliğinden ve doğal süreçler olduğu yanılgısıdır. Ülkeler doğar, büyür, yönetilir, sonra bir başka iktidar tarafından başkaca yönetilir, belki dağılır, belki tekrar kurulur, bu devingenlik sürekli tekrar eder ve nihayetinde ülkenin tarihi şekillenir. Nitekim ülkelerin tarihlerinde gözlemlenen en temel ve genel geçer durum budur. Sürekli hareketlilik içeren bu durumun kentlere yansımaması düşünülemez.

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen kabuller temelinde, Türkiye'nin başkenti olan Ankara'ya odaklanılmıştır. Geleneksel tanıma göre, diğer kentlerden farklı olarak yalnızca kendi art bölgesi sınırlarında değil, başka kentler üzerinde söz söyleme hakkına da sahip olabilen, tüm ülkenin yönetiminde etkin ve yetkin olan kentler, başkent olarak kabul edilir.<sup>2</sup> Bir başkent'in yalnızca yönetsel fonksiyonları bünyesinde barındırması onun başkentlik kimliğini vurgulaması için yeterli değildir. Her şeyden önce bir başkent

---

<sup>1</sup> İtalo Calvino, *Görünmez Kentler*, (Çev. Işıl Saatçioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 13

<sup>2</sup> Tayfun Çınar, *Dünyada ve Türkiye'de Başkentlik Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 18

görüntüsüne sahip olması, kendisine özgü bir plana göre büyümesi, başkente özgü çevresel koşullara göre şekillenmesi gerekmektedir.<sup>3</sup>

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkenti olan Ankara şehri, başkentlik statüsünü 13 Ekim 1923 tarihinde kazanmıştır. Yeni bir başkent olarak karşımıza çıkan Ankara'nın geride kalmış, verimsiz ve sönük görünümünü, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne layık olabilecek bir görünüme ulaştırabilmek adına hızlıca çalışmalara başlanmıştır. Bu süreç içerisinde ülkenin kurulduğu günden itibaren, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından 27 yıl boyunca aralıksız yönetimi, başkent de CHP tarafından oluşturulması ve dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. 1950 yılına gelindiğinde CHP'nin iktidarı son bulurken Demokrat Parti'nin (DP) iktidarı başlamış ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar devam etmiştir. Çalışma kapsamında CHP ve DP yönetimlerinin başkent olarak Ankara'ya nasıl yansıdığı incelenirken mukayeseli bir perspektif oluşturularak iki dönem arasındaki değişim ve sürekliliklerin analizi yapılacaktır. Çizilen bu genel çerçevenin çalışma boyunca daha iyi kavranabilmesi adına Ankara hakkında genel bazı bilgilerin verilmesi faydalı olacaktır.

Ankara adı etimolojik olarak Ancyra, Engürü ve Angora şeklinde evrilmesinin yanı sıra üzerinde yaşayan topluluklar bakımından da sıkça devinimler yaşamıştır. Bir şehir olarak varlığı ilkçağlara kadar uzanan Ankara<sup>4</sup>, İsa'dan önce 8. yüzyılda bir Frigya şehridir. M.Ö. II. yüzyılın başlarından M.Ö. 25 yılına kadar Galatların başkentidir. Fakat bu dönemde Anadolu'nun çok parçalı halde oluşu, Galatya'nın yarımadaadaki ufak devletlerden birisi olması ve başka devletlerin müdahalelerine maruz kalması nedenleriyle güçlü bir başkentlik işlevini üstlenememiştir.<sup>5</sup> M.S. 334 yılından 1073 yılına kadar Bizans hâkimiyetinde kalan Ankara'nın<sup>6</sup> Osmanlıların hâkimiyetine girişi, İstanbul'un fethinden bir yüzyıl kadar önceye dayanmaktadır.<sup>7</sup> Osmanlı döneminde Ankara'nın yine bir yönetim merkezi işlevi üstlendiği görülür. Bu yönetim işlevi başkentlik şeklinde değildir. Osmanlı Devleti'nin esas yönetim birimleri "sancak"lardır.

---

<sup>3</sup> Gönül Tankut, *Bir Başkent'in imarı: Ankara (1929 – 1939)*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s. 37

<sup>4</sup> Suavi Aydın vd., *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s. 33

<sup>5</sup> Tuğrul Akçura, *Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yayın No. 16, Ankara, 1971, s. 15

<sup>6</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 16

<sup>7</sup> Ruşen Keleş, *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*, İdealkent Yayınları, Ankara, 2018, s. 21

Bu sancakların birleşmesiyle “*eyalet*”ler oluşur ve eyaletlerin merkezi olarak seçilen sancaklar ise “*paşa sancağı*”dır. Ankara 1836 yılına kadar sancak merkezi, 19. yüzyılın sonlarına kadar da eyalet merkezi yani paşa sancağıdır.<sup>8</sup>

Ankara'nın Osmanlı Devleti yönetimindeyken bir şehir olarak değerlendirmesi yapılacağı zaman, Osmanlı yöneticilerinin Anadolu'dan ziyade Balkanları önemseydiği ve payitaht İstanbul'dan ötesiyle çok haşır neşir olmadığı gerçeğini akılda tutmak gerekiyor. Ankara, 19. yüzyılın sonlarında “*Orta Anadolu'nun tipik fakir görünümlü şehirlerinden biri*”dir. Ancak Ankara'nın diğer Anadolu şehirlerine göre biraz daha ayrıcalıklı olduğu nokta kozmopolit nüfusudur.<sup>9</sup> Ankara'ya bu özelliği kazandıran en önemli etken, sof üretimi ve sof ihracatıdır. Gerçekten de Ankara sof kumaşı ile ünlüdür. Bu kumaş Ankara'ya özgü tiftik keçisinden elden edilmektedir. Dolayısıyla tiftik keçisi de bir hayli önemlidir. Bu yalnızca “Ankara'da yetişen nadide bir keçi” olmak vasfıyla alakalı değildir. Tiftik keçisinden üretilen sof kumaşı Ankara'ya dünya çapında bir nam kazandırmıştır. Öyle ki farklı memleketlerden bu keçiyi ihraç etmek isteyenler olmuş, uzunca yıllar süren denemelerden sonra nihayetinde İskoçya, Amerika, Güney Afrika ve Avustralya'da bazı bölgelerde başarılı olmuşlardır. Tiftik keçisinden üretilen Sof, Ankara'nın “*beyaz altın*”ı<sup>10</sup> durumuna gelmiştir.

Ankara özelinde gerileme döneminin başlaması, devletin içerisinde bulunduğu genel sosyo-ekonomik koşullar ve doğrudan sof ticaretinin çöküşü ile ilgilidir. Bunu bir kırılma anı olarak düşünürsek, 1838 Ticaret Antlaşması bu kırılmanın mihenk taşıını oluşturmaktadır.

Ankara'nın bir başka kırılma anı, ancak bu kez olumlu sonuçları olan 1892 yılında demiryolunun gelişidir. Böylelikle İstanbul ve Anadolu arasında ekonomik bağ kurulmuştur. Zira İstanbul en temel tüketim maddesi olan buğdayı Anadolu'dan değil de Rusya, Romanya ve Bulgaristan'dan ihraç etmekteydi. Bunun sebebi Anadolu ile zorlu ulaşım koşulları ve yüksek ulaşım maliyetleriydi. Ankara, demiryolu bağlantısı

---

<sup>8</sup> Musa Çadircı, “*Yönetim Merkezi Olarak Ankara'nın Geçirdiği Evrim*”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 91

<sup>9</sup> İlber Ortaylı, “*19. Yüzyıl Ankara'sına Demiryolu'nun Gelişi, Hinterlandının ve Hiterlan'daki Üretim Eylemlerinin Değişimi*”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 210

<sup>10</sup> Abdülkerim Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 94



sebebiyle İstanbul'a hayli yüksek miktarlarda buğday ihraç etmiştir. Ayrıca demiryolunun gelişi ile tarım için yeni alanlar açılmış, üretim artmış, arazi fiyatlarıyla orantılı olarak tarım ürünleri fiyatları da artış göstermiştir. Bölgenin gelirlerinin artmasıyla bölgeden toplanan vergilerde artmış, elde edilen artı değer yeniden paylaşılmıştır.<sup>11</sup> Ancak demiryolunun getirdiği olumlu yönler genel olarak şehri kalkındırıcı, canlandırıcı bir etki yaratmamıştır. Keza demiryolu Ankara'da son bulunduğu için Ankara'nın çevresi ve doğu Anadolu bölgesi üzerinde "kontrolcü bir merkez" olamamış, bir "toplama istasyonu" olmuştur.<sup>12</sup> Tam bu noktada belirtilmesi gerekir ki, Ankara'da demiryolunun bulunuşu Milli Mücadele'de bir merkez olarak öne çıkmasını sağlayan önemli etmenlerden birisidir. Ankara hakkında verilen bu genel bilgiler kapsamında sözün geldiği yer, Milli Mücadele dönemidir.

Osmanlı Devleti İttifak Devletleri yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmiş ve bu savaş kaybedilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin işgali Mondros'un imzalanmasıyla başlamıştır. Fiili işgalden önce İngilizler ve müttefikleri adına Amiral Calthorpe ile Hüseyin Rauf (Orbay) Bey başkanlığındaki Osmanlı heyeti arasında imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin teslimiyetini simgelemekle beraber, mütarekede yer alan maddelere dayanarak Anadolu'da işgallerin başlamasına ve Osmanlı Devleti'nin dağılmasına yol açmıştır. Bu Mütareke aynı zamanda Anadolu'daki mücadeleyi filizlendirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günü "ömrümün, hafızamdan hiçbir vakit silinmeyecek en zor, en üzüntülü dakikaları"<sup>13</sup> diye belirten Rauf Bey, böylesi ağır şartlar içeren bir mütarekeyi imzalayacak olmanın yoğun üzüntüsünü taşımakla beraber, imzalamaktan başkaca bir yolun mümkün olmadığını dile getirir.<sup>14</sup> Mondros Mütarekesi'nin bilhassa yedinci maddesi direkt olarak Anadolu'da yapılacak işgallerin önünü açmaktaydı. Söz konusu madde, İtilaf Devletlerinin, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerini hükme bağlıyordu.<sup>15</sup> Mondros Mütarekesi'nin

---

<sup>11</sup> Erdal Yavuz, "19. Yüzyıl Ankara'sında Ekonomik Hayatın Örgütlenmesi ve Kent İçi Sosyal Yapı", *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysel Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralıları Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 201

<sup>12</sup> Ortaylı, *a.g.m.*, s. 208

<sup>13</sup> Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, Truva Yayınları, İstanbul, 2020, s. 135

<sup>14</sup> Orbay, *a.g.e.*, s. 136

<sup>15</sup> Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi şu şekildedir: "Mühim sevkulceş, nokati itilaf kuvvetleri tarafından işgal edilecektir." Bknz: Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi*

imzalanmasından sonra, Kasım 1918 tarihinden itibaren galip devletler, mütarekenin uygulanıp uygulanmadığını kontrol bahanesi ile İstanbul'a karargâhlarını kurmuşlar ve şehirde en önemli nezaretlere irtibat subaylarını yerleştirmişlerdir.<sup>16</sup>

İstanbul'un içinde bulunduğu durum ve saltanat yönetiminin tutumu milli bir mücadelenin bu şehirde başlamasının önüne geçmiştir. Vatanı kurtarmanın çaresi Anadolu'ya geçerek burada bir direniş başlatmakta bulunmuştur. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının peşi sıra Adana'da bulunan Liman Von Sanders Paşa, Adana'daki Yıldırım Orduları Grubunun emir ve kumandasını Mustafa Kemal'e devretmiş bulunuyordu.<sup>17</sup> Ali Fuat Paşa ise Konya Ereğlisi merkez olmak üzere 20. Kolordunun başındaydı. İki komutan Mütareke sonrası ilk olarak Adana'da görüşmüşler ve "*ilk mukavemet merkezinin Kilikya'da kurulacağına*" karar vermişlerdir.<sup>18</sup>

Esasen Mücadele'nin ilk önemli merkezi Sivas'tır. Heyet-i Temsiliye'nin merkezi konumunda bulunan Sivas, Anadolu'nun her noktasını idare etmeye elverişli olmamakla birlikte, İstanbul'a da uzak bir mevkide idi. Nitekim Heyet-i Temsiliye Sivas'ta bulunsa bile Ankara bazı özellikleriyle çoktan ön plana çıkmış bulunuyordu. Mektuplar dahi önce Ankara'ya geliyor, orada açılıp, okunuyor ve özetlenerek Sivas'a telgraf çekiliyordu. Kaldı ki Ankara'da demiryolu mevcuttu ve bu durum ulaşım kolaylığı sağlaması adına oldukça önemliydi. Şartlar neticesinde Sivas, büyük bir milli hareketi idare edecek bir noktada bulunmuyordu.<sup>19</sup> Mustafa Kemal'in fikrine göre:

*"...Usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumiyeyi idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Yeter ki bu tekarrip vaziyeti umumiyeyi nazardan mehcur bırakacak derecede olmasın. Ankara bu şeraiti câmi bir nokta idi..."*<sup>20</sup>

---

*Tarih Metinleri, Cilt: 1, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 520*

<sup>16</sup>Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 61

<sup>17</sup> Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2019, s. 77

<sup>18</sup> Cebesoy, *a.g.e.*, s.80

<sup>19</sup> Selek, *a.g.e.*, s. 356

<sup>20</sup> Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, *a.g.e.*, s. 467

Nihayetinde “Ankara ve muhitindeki milli teşkilatın çok kuvvetli olması ve o tarihlere kadar Garbi Anadolu’da milliyetperverlere emin bir melce vazîfesi görmesi bu şehrin Sivas’tan sonra temsil heyetine merkez olabileceği”<sup>21</sup> görüşü üzerinde fikir birliğine varılmıştır.

27 Aralık 1919 tarihinde Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye üyelerinden bazı zatlar Ankara’ya gelmiştir.<sup>22</sup> İşte bu tarihten itibaren hem Ankara’nın kaderi hem de ülkenin kaderi kesin suretle değişmiştir. Ankara’ya gelen heyeti karşılayan coşkulu Ankaralıları Ali Fuat Paşa şu şekilde anlatmaktadır: “İstikbale gelenlerin bir ucu bugün Harp Okulu’nun bulunduğu tepeden başlıyor, dolaşa dolaşa istasyon civarına iniyor ve oradan kıvrılarak hükümet konağına doğru uzanıyordu.” Kendilerini karşılayan kalabalığı gören Mustafa Kemal’in ilk sözü “Ankara hakikaten milli bir merkez haline gelmiş” olmuştur.<sup>23</sup> Ankara’ya geldikten bir gün sonra Mustafa Kemal tüm teşkilata “şimdilik Heyet-i Temsiliye merkezi Ankara’dır”<sup>24</sup> ibaresiyle telgraf çekmiştir.

Ankara’da bulunan Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal ve İstanbul Hükümeti adına Salih Paşa arasında yapılan telgraf görüşmeleri neticesinde İstanbul’da toplanan Son Osmanlı Meclisi Mebusan’ı 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Kuvvetleri tarafından basılmıştır. Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihinde vali ve komutanlara bir genelge göndermiştir.<sup>25</sup> Gönderilen genelgede Ankara’da kurucu meclis açılacağı bildirilmişse de vali ve komutanların itirazları üzerine bu deyimden vazgeçerek “selâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis” deyimini kullanarak her tarafta seçimlerin yapılmasını bildirmiştir.<sup>26</sup> 11 Nisan 1920 tarihinde ise Padişahın iradesiyle Mebuslar Meclisi kapatılmıştır.<sup>27</sup> Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin lağvedilmesinden 12 gün sonra, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılmıştır.

Meclisin Ankara’da açılması ile Ankara’nın üstlendiği merkezi rol yadsınamaz duruma gelmiştir. Milli Mücadele yıllarında bilhassa demiryolu bağlantısından

---

<sup>21</sup> Cebesoy, a.g.e., s. 316

<sup>22</sup> Kansu, a.g.e., s. 497

<sup>23</sup> Cebesoy, a.g.e., s. 322

<sup>24</sup> Cebesoy, a.g.e., s. 324

<sup>25</sup> Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 437

<sup>26</sup> Sabahattin selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Doğan Gazetecilik A. Ş., İstanbul, ty, s. 10

<sup>27</sup> Sarıhan, a.g.e., s. 477

faydalanılmaya çalışılan Ankara, Milli Mücadele'ye teknik açılardan olduğu kadar, manevi açılardan da destek olmuştur. Nihayetinde 1923 yılına gelindiğinde yeni kurulan devletin doğal bir başkenti olarak karşımıza çıkmıştır. Bu tarihe kadar Ankara, üç tarafı denizlerle çevrili Anadolu'nun dört tarafı karayla çevrilmiş bir bozkır kasabasıdır. Artık Ankara'ya atfedilen yalnızca bir ülkenin şehri olmak değil, o ülkenin başkenti olmaktır.

20. yüzyılın başları, imparatorlukların çöküşüne, çok uluslu yapıların parçalanmasına ve ulus-devletlerin ortaya çıkmasına tanık olur. Türkiye Cumhuriyeti de bunlardan birisidir. Artık ulus devletleşme süreci başlamış, yeni ideoloji ve rejimler temelinde küçülen devletler, milli birlik olgusunu ve yeni yönetim sistemini tam olarak yansıtabilmek adına yeni başkentler tercih etmişlerdir. Yeni başkentler, eskiyle kopuş, eskinin hatıralarından kopuş, emperyal güçlerin işgaline uğrayan yahut emperyal güçlerin işgal etme ihtimali yüksek olan yerleri hatırlatan başkentlerinden uzaklaşmışlardır. Bunlara örnek olarak verilen başkentler Canberra, Brasilia, İslamabad ve Ankara şeklindedir. Her başkent değişikliğinin aynı kaygıları, amaçları taşıdığını düşünmek yanıltıcı olacaktır.

Ankara'nın başkent olması hemen kabullenilmemiştir. Aslında, bazıları için en başından sıkı sıkıya bağlanılan, bazıları içinse üzerinden on yıldan fazla zaman geçtiği halde hala tartışmaya açılan bir konu olmuştur. 1936 yılında ABD Büyükelçisi Mac Murray tarafından, Ankara'nın başkent olarak tutulması, Türklerin bir bağınazlıkta ısrar etmesi şeklinde yorumlanmıştır.<sup>28</sup> Başkentlik kararı gün yüzüne çıktığı andan itibaren basında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Gerçekten bu konuyla en çok yabancı devlet sefaretları ve Türk basını ilgilenmiştir. Sefaretler İstanbul gibi bir şehri bırakıp da toz ve çamurdan oluşan Ankara'ya gelmek istememişler, bu istemezlik Mustafa Kemal'in siyasi bir manevrası ile halledilmiştir. Yine de sefaretlar meselesinin halledilebilmesi on yıldan fazla sürecektir.

Yakın tarihimizde Ankara'nın başkentliği, hala üzerinde söz söylenebilecek, tartışmaya açılabilir seviyededir. Öyle ki, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapmış isimler, Necmettin Erbakan, Turgut Özal ve Tansu Çiller Ankara'nın başkentliğini yakın tarihimizde sorgulayan isimlerdir.<sup>29</sup> Başkent tartışmalarının okuması yapılırken, arkasında yatan manayı kavramak önemlidir. İstanbul taşıyla toprağıyla eskinin simgesi

---

<sup>28</sup> Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 13

<sup>29</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 125

ve yuvası halindedir. Başkent in Ankara'ya alınması, mekânların hatırlatma, unutturma, direnme ve bir "toplumsal bellek" oluşturma kabulünü içerisinde barındırır. Bir başka önemli nokta, Ankara'nın başkentliğinin tartışılması, Ankara'nın temsil ettiği fikirlerin tartışılması anlamına gelir.<sup>30</sup>

Ankara'nın başkentlik statüsünün tartışılmasının tohumları çok partili hayata geçişle birlikte atılmıştır. Yeni bir siyasal partinin arkasında bulunan büyük toprak sahipleri, İstanbul merkezli bir büyümeye destek vereceklerdir.<sup>31</sup> Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Ankara'nın önemsizleştirilmeye başlandığı ve İstanbul için "ülkenin gözbebeği" söylemiyle başkent in emperyal İstanbul'a kaydırıldığı görülür.<sup>32</sup>

Yukarıda bahsedilen şekilde Ankara'nın temsil ettiği fikri boyut ve simgesel anlatım Demokrat Parti döneminde parça bütün ilişkisini kaybetmeye başlamış, mekânsal unutturma stratejileri devreye girmiş ve mekânsal boyutların yeniden tasarlanarak yeni anlamlarla doldurulması süreci yaşanmıştır. Her şeyden öte, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğundan beri ilk defa iktidar değişmiş ve Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Çalışma boyunca bu büyük kırılma anının başkent Ankara'da nasıl yankı bulduğu, başkent in yeni iktidar mensuplarınca nasıl ele alındığı, her konuda "devri sabık" yaratılan dönemde Ankara üzerinden yürütülen siyasetin bir şehre nasıl sirayet ettiği konuları üzerinden gidilecektir. Başkentte bir taraftan eski anlamlar boşaltılırken diğer taraftan yeni anlamlar yüklenmiştir. Çalışma kapsamında, yiten ve dönüştürülen anlamların neler olduğunu açıklamaya çalışırken yeni yüklenen anlamların neler olduğu sorusu da cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Mustafa Kemal öncülüğünde Ankara'da girişilen imar hareketleri başlangıç olarak Ulus Meydanı'nı seçmiştir. Daha doğrusu Atatürk Bulvarı ve bu bulvarın iki uzantısı olan Ulus ve Yenişehir bölgelerini. Ulus'un tarihi kent merkezi olması, şehircilik hamlelerinin başladığı yer olmasında başat etkindir. Tarihi kent merkezinden güneye, Yenişehir bölgesine doğru kent uzamaya başlamıştır. Ankara'nın başkent ilan edilmişinden DP dönemine değin şehircilik ve imar yönetimi Lörcher –resmi olarak uygulanmamıştır- ve Jansen planları olmak üzere iki plan ekseninde şekillenmiştir. Lakin ne Atatürk döneminde ne de İsmet İnönü döneminde bu planların tam olarak

---

<sup>30</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 131

<sup>31</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 239

<sup>32</sup> İpek Akpınar, "Menderes İmar Hareketleri Türkleştirme Politikalarının Bir Parçası Mıydı?", *Arredamento Mimarlık*, Mayıs 2015, s. 85

uygulandığı söylenemez. Dolayısıyla DP iktidarına gelene değin Ankara'nın şehircilik profili pek sağlıklı ilerlememiştir. Çalışma kapsamında bu gidişat bilhassa Ulus ve Kızılay merkezleri üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Lakin bu iki merkez sınırlandırıcı değil, odağın yoğunlaştığı noktalar olacaktır.

Başkentin ana merkezi olarak Ulus Meydanı, ülkeyi yöneten erkin ve yönetim şeklinin ilk elden anlaşıldığı, memleketin en müstesna meydanı olma özelliğine sahiptir. İktidar bu meydanda tanınır, Millet Meclisi'nde az önce memleket meselelerini tartışan siyasiler, biraz ötede Karpiç'te yemek yerken akşam Ankara Palas'a giderken görülür. Nasıl giyinilmeli, nasıl yenmeli, nasıl içilmeli, nasıl eğlenilmeli bunlar örnekleriyle sergilenmektedir. Bayram günleri meydanı seçkinler de halk da aynı derecede kullanır. Kimi Ankara Palas'ın içinde kimisi Palas'ın içini gösteren pencereleri görebilmek umuduyla kaldırımlardadır. Meydanın tüketim şekli seçkinlik seviyesine göre değişmekteyken meydanın temsil ettiği toplumsal bağlam herkes için aynıdır. Devletin eli en çok Ulus Meydanı'na uzanır, idam sehpaları da Ulus'ta devrilir. Neyi yapıp neyi yapmamak gerektiği en iyi Ulus Meydanı'nda anlatılır.

Kızılay bölgesi ise ilk planlarda konut yerleşimine açık bir alan olarak tanımlanır. Cumhuriyetin burjuvazi yaratma politikası bağlamında burjuvazinin ilk temsilleri Kızılay Meydanı'nda gösterilmeye başlanır. Zaman içerisinde kentin tarihi merkezi Ulus, ticari, kültürel ve finansal açıdan merkezi özelliklerini Kızılay'a kaptırmıştır. DP iktidara geldiğinde bu kayma çoktan başlamıştır. Ancak Ulus hala merkezi özelliklerin odağı şeklindedir. DP iktidarı ile beraber başta Ulus Meydanı'nın anlamsal kurgusu değişmeye başlamıştır. Yeni iktidarın büyük yapı istikrarı, yol odaklı politikaları, geniş cadde merakı Ulus ve Kızılay üzerinde Erken Cumhuriyet döneminde tanımlanan nitelikleri büyük oranda değiştirmiş, dönüştürmüş, kendine özgü anlam kurgusunda yeniden sunmuştur. Bu “yeniden sunuş” Menderes'in “imar operasyonları” olarak adlandırılan faaliyetleri ile vuku bulmuştur.

Çalışmanın sınırını 1960 yılında DP iktidarının son bulması oluşturuyor. Bu sınır elbette Ankara'da ortaya çıkan yoğun değişimleri de barındırdığı için çalışmamızın dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu noktaya kadar Ankara'ya uygulanan iki imar planı bulunmaktadır. Bu iki plan 1928 tarihli Jansen Planı ve 1957 tarihli Nihat Yücel – Raşit Uybadın imar planlarıdır. Her iki planın da etkisinde bulunduğu gayri resmi plan ise 1925 tarihli Lörcher Planı'dır. Ankara Şehremaneti tarafından Lörcher'in planları eksik

ve bütüne ilişkin olmadığı, şehrin ihtiyaçlarını karşılamayacağı gerekçeleriyle kabul görmemiştir ancak buna rağmen plan gayri resmi olarak aslında uygulanır vaziyette kalmıştır. Ankara için yapılan planların oldubittiye getirilerek uygulanması Lörcher Planı ile başlatılıp, Jansen Planı'nda da sürdürülecektir.<sup>33</sup> Jansen Planı'nı esasta değiştirmeyen 1957 tarihli plana da Lörcher Planı'nın etkisi yansiyacaktır.

Çalışma boyunca cevaplandırılması hedeflenen sorular şunlardır: 20. yüzyılın başında ulus-devlet simgesi olarak başkent Ankara'nın anlamsal çerçevesi nasıl kurulmuştur? Yeni başkent in anlamsal kurgusu mekâna nasıl yansıtılmış yapılaşmalar nicelik ve nitelik olarak hangi suretle gerçekleştirilmiştir? Ankara'nın imar planlarına müdahale eden ve biçimlerini değiştiren faktörler neler, aktörler kimlerdir? CHP iktidarı ile DP iktidarı arasında Ankara'ya yaklaşım bağlamında değişim ve süreklilikler nelerdir? Her iki iktidarın Ankara'nın belli başlı sorunlarına çözüm yöntemleri nelerdir? Bu çözüm yollarının paralellik ve kopuşları hangi surette olmuştur? DP iktidarının yoğun imar politikaları Ankara'nın başkent ilan edildiğindeki kurgulanış biçimi ile uyum içinde midir? DP iktidarında Ankara nasıl yapılandırılmıştır? İnşa edilen yapılar her iki dönemde de hangi ideolojilerin ve mimari akımların etkisinde kalmıştır? Kentin tarihi merkezi Ulus hangi zaman aralığında merkezi vasıflarını yitirmiş ve bunun sebepleri neler olmuştur? Ulus ve Kızılay merkezlerinde yaşanan değişimler ve süreklilikler neler olmuştur?

Bu çalışma ile yakınlık gösterebilecek bazı akademik çalışmalar ise şu şekildedir: Banu Öztürk'ün "1918-1938 Yılları Arasında Ankara'da Sosyal ve Kültürel Hayat" adlı 2019 tarihli yüksek lisans tezinde, ele alınan dönemde Ankara'nın eğlence kültürünün, geleneksel yaşam tarzının, örf ve adetlerinin incelemesi yapılmıştır. Osman Sert'in "Tek Parti (1923-1950) ve Demokrat Parti (1950-1960) Dönemlerinde Yerel Siyaset ve Yerel Demokrasi: Ankara Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz" adlı 2020 tarihli doktora tezi, özellikle zamansal sınırlandırılması açısından bu çalışma ile yakınlık taşır. İki dönemin yerel siyaset anlayışı ve uygulayışı arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele alan tez kapsamında, kentleşme konusuna da yer verilmiştir. Ünsal Bilir'in "Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Demokrat Parti Döneminde Ankara (1950-1960)" adlı 2015 tarihli yüksek lisans tezi, başkent Ankara'nın Demokrat Parti

---

<sup>33</sup> Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 53

döneminde yaşadığı değişimleri CHP yönetimine kıyasla ele alan, şehircilik bağlamında incelemelerin de yapıldığı bir çalışmadır. Mehmet Sarioğlu'nun "*Siyaset – Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)*" adlı 1999 tarihli, Kültür Bakanlığı tarafından 2001 yılında basılmış doktora tezi yararlanılan önemli kaynaklardan birisini oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen akademik çalışmalardan farklı olarak bu tezi çalışırken hedeflenen temel amaç, Türkiye'nin modernizasyonunun en yakından takip edebileceği mekânsal düzlem olan başkent Ankara'nın kurgulanışını açıklamak ve şehircilik bağlamında yeni adımlar atılırken bu adımların arkasında yatan temel etkenleri açığa çıkarmaktır. Çalışmanın temel iddiası, bir iktidar grubu tarafından ortaya atılan ve propagandası örtülü yahut açık bir biçimde yapılan ideolojilerin mekânsal bağlama yansıdığı ve dolaylı olarak da mekânsal bağlamdan okunabileceğidir. Bu iddia temelinde, Türkiye'nin başkenti Ankara'nın CHP ve DP dönemlerinde geçirdiği evreler mukayeseli olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.



## 1. BÖLÜM: ANKARA’NIN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

### 1.1. ANKARA HAKKINDA GENEL BAZI BİLGİLER

Ankara’nın bir şehir olarak varlığı ilkçağlara kadar uzanmaktadır. Ankara’nın adını dünyaya duyuran esas sebep ve sahip olduğu en üst kimlik ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin başkenti statüsünü kazanmasıdır. Ankara hakkında genel bir literatür incelemesi yapıldığında genel kabulün, başkent olmadan önce Ankara’nın bir bozkır, büyük bir kasaba, geri kalmış klasik bir orta Anadolu kenti şeklinde ele alınması ilk dikkatleri çeken noktadır. Ankara hakkında genel bazı bilgilere çalışmanın henüz başında değinmek hem bu genel kabulün ne denli sorgulanabilir olduğuna bir dikkat çekecek hem de çalışmanın öznesi durumunda bulunan şehir hakkında genel bir zemin oluşturacaktır.

Ankara, Orta Anadolu’nun kuzeybatısında, Engürü (Ankara) Çayı’nın geçtiği ovanın doğu tarafında kurulmuştur. Bu çay aynı zamanda Sakarya nehrini beslemektedir.<sup>34</sup> Şehrin kuruluşuna dair çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Şehrin kuruluş hikâyelerine değinirken bir yandan da isim serüvenine değinilmektedir. İkinci yüzyılın ortalarında yaşamış olan Yunan tarihçi Pausanias’ın yazdığına göre, “*Frijiya kralı Gordios’un oğlu Midas, bir demir parçası (yunanca Anker) bulup, bulduğu yerin ismine Anker ismini vermiştir.*” Pausanias’ın yazdığına göre bu demir parçası kendi yaşadığı dönemde Jupiter mabedinde saklanmıştır.<sup>35</sup> Bu anlatıya göre şehrin kuruluşu Frig’lere dayandırılmaktadır.

Kentin kuruluşunu Galatlara bağlayan, Bizans İmparatoru Justinianus döneminin yazarlarından Stephanus’un, Aphrodisias’lı Apollonius’a atfen ifade ettiği biçimiyle ise:

*“Galat’lar Anadolu’ya gelir gelmez Pontus kralı Mitrades’e paralı asker olarak hizmet ederek Mısır kralı Ptolemaus Philadelphous’un askerleri ile Paphlagonia (Kastamonu yöresi)’da savaştılar ve onları Karadeniz’e kadar sürerek gemilerinin çapasını savaş armağanı olarak alıp getirdiler. Başarılarından dolayı yerleşmeleri için kendilerine verilen arazide üç kent*

---

<sup>34</sup> Abdülkerim Erdoğan vd., *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 7

<sup>35</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 11

*kurdular. Bunlardan ikisine komutanlarının adını vermelerine (Pessinus ve Tavium) karşın üçüncüsüne gemi çapası ismini verdiler”.*<sup>36</sup>

Eski Arap araştırmacıları Yunan telaffuz biçimi olan Angira’yı benimsemişlerdir. Zamanla Türkçeleşmesi sonucunda Ungüri, daha sonra Ungüriye şekline evrilmiş “Anguriye” telaffuzu da bazılarınca yerleştirilmiştir. Son telaffuz biçiminin Ankara kalesinin angarye ile kaplanmış olmasından kaynaklandığı söylenmektedir.<sup>37</sup> Ortaçağ Arap kaynaklarında ise “Zatüselasil” ya da “Selasil” isimlendirmeleri yapılmıştır. Bu biçimlerin altında yatan etki ise şehrin dağ silsileleri ile kaplanmış olmasıdır.<sup>38</sup>

Ankara’nın yönetimi Osmanlı’nın hâkimiyetine geçtikten yüzyıllarca sonra bile isim konusunda belli bir netlik yoktur. Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde “Engürü” ve “Angora” isimleri kullanılırken Kâtip Çelebi’nin Cihannüma’sında “Ankara” ve “Engürü” isimleri geçmektedir.<sup>39</sup> Ankara’nın büyük bir kısmı bağlarla kaplıdır ve “Engürü” Farsça’da “üzüm” anlamına gelmektedir.<sup>40</sup>

Roma dönemi kaynakları ve arkeolojik bilgiler doğrultusunda, Ankara’nın bir Frig şehri olduğu öğrenilmektedir.<sup>41</sup> Tarihsel serüveni içerisinde birçok devletin yönetimi ve istilasını altında kalmıştır. M.Ö. II. yüzyıldan M.Ö. XXV. yüzyıla kadar Galatların yönetimi altında bulunan şehir aynı zamanda başkenttir. Lakin bu dönemdeki başkentlik işlevi çok kapsamlı ve ön plana çıkıcı bir mahiyette değildir. Zira dönemin Anadolu’sunda birçok ufak parçalı devlet bulunmaktadır. Galatya da bunlardan bir tanesidir. Etrafındaki Bergama, Pontus, Bythinia devletlerinin saldırılarına sonrasında da Roma’nın istilasına maruz kalmıştır. Şehir o dönemde askeri fonksiyonları ve askeri merkez oluşuyla ön plandadır. Nitekim Roma barışı sağlanana değin askeri bir üs olma niteliğini muhafaza etmiştir.<sup>42</sup>

---

<sup>36</sup> Sevim Buluç, “İlkçağda Ankara”, *Ankara Ankara içinde*, Edit. Enis Batur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 22-23

<sup>37</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 12

<sup>38</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 13

<sup>39</sup> Abdülkerim Erdoğan vd., *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 8

<sup>40</sup> Nazmi Özalp, *Bir Başkent’in Anatomisi 1950’lerde Ankara*, Haz. Haluk İmga, İdealkent Yayınları, Ankara, 2016, s. 22

<sup>41</sup> Buluç, *a.g.m.*, s. 22

<sup>42</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 15

M.Ö. XXV. yüzyılda Galatya bir eyalet olarak Roma'nın hâkimiyetine girmiş ve Ankara şehri, Galatya eyaletinin merkezi yapılmıştır. Ankara'nın yüzyıl kadar süren bu gelişmişlik evresinde nüfusun 100.000 olduğu sanılmaktadır. Roma yönetimi altında hem bir idare merkezi hem bir askeri merkez hem de bir ticaret merkezi olmuştur.<sup>43</sup> Roma'nın çalkantılı dönemlerinde ve Bizans İmparatorluğu döneminde Ankara'nın askeri, ticari ve mali önemi artarak devam etmiştir. Bu dönemde “*Bizans Anadolu'sunun*” kuzeyindeki en önemli şehir Ankara'dır. Bizans İmparatorluğu'na yönelik gerçekleştirilen Arap akınları Ankara'yı ilk olarak 7. Yüzyılda bulmuş ve bundan sonrada sıkça istila, kargaşadan nasibini almıştır.<sup>44</sup> 10. Yüzyıla kadar zaman zaman istila altında olan Ankara yine de Bizans yönetiminde kalmaya devam etmiştir. Ankara'nın Türklerin eline geçişi ise ilk olarak 1081 yılında Danişmentler tarafından alınmasıyla olmuştur.<sup>45</sup>

1101 tarihinde Türklerin elinde bulunan Ankara, haçlılar tarafından alınmıştır. 1127 de Danişmentlerin eline geçtikten sonra birçok Selçuklu sultanı tarafından yönetilmiştir. XIII. yüzyılın başlarında Selçuklular tarafından biraz imar görmüş örneğin Akköprü bu dönemde yaptırılmıştır. Moğolların, sonrasında İlhanilerin eline geçtikten sonra bir dönem ahilik merkezi olmuş ve sonunda 1356 tarihinde Osmanlı'nın hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde Ankara'nın sahne olduğu, sonuçları itibariyle en önemli savaşlar arasında görülen Ankara Savaşı, 28 Ağustos 1402 tarihinde Yıldırım Beyazıt ve Timur arasında yaşanmıştır. Savaş sonunda Yıldırım Beyazıt esir düşmüştür. Bu dönemde Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Ankara, I. Mehmet tarafından tekrar Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.<sup>46</sup> 1555 yılında Ankara'yı ziyaret eden Busbecq'in aktardığına göre de, Kanuni'nin oğulları Sarı Selim ve Bayezid arasındaki muharebe esnasında Bayezid'in karargâhı Ankara idi.<sup>47</sup> Böylelikle Osmanlı tarihi açısından önemli iki farklı mücadele esnasında Ankara'nın aktif rollerde olduğu görülüyor.

Osmanlı Devleti döneminde Ankara, yine bir yönetim merkezi işlevi üstlenmiştir. Bu yönetim işlevi başkentlik şeklinde değildir. 1836 yılına kadar sancak merkezi, 19.

---

<sup>43</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 16

<sup>44</sup> Aydın vd., s. 120

<sup>45</sup> Aydın vd., s. 128

<sup>46</sup> Fehmi Yavuz, *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1952, s. 7

<sup>47</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 136

yüzyılın sonlarına kadar da eyalet merkezi olan Ankara'nın<sup>48</sup> İmparatorluğun kaderiyle doğru orantılı olarak gelişim gösterdiği söylenebilir. Taşra yönetiminde yapılacak yenilikler mevzu bahis olduğunda Ankara şehri hep önde yer almıştır. Tanzimat öncesi ve sonrasında yapılan ilk uygulamalar Ankara'da da yapılmıştır.

İncesu, Hatip Çayı, Çubuk Çayı ve Ankara Çayı sayesinde Ankara şehri sulu tarım için uygundur. Ankara'nın ünlü olan tarım ürünlerinden ikisi üzümü ve armududur. Ankara bağları üzümle doludur. Şehirde “bağ evi” kültürü gözlenmektedir. Neredeyse herkesin yazları taşındığı bir bağ evi bulunmaktadır. Bu bağlarda yalnızca üzüm yetiştirilmez. Dut, vişne, kiraz, kayısı, elma, erik, ayva, üvez, badem, ceviz vs. birçok meyvenin yanında bilhassa armut ön plana çıkar. Cihannüma'da Ankara'nın armudunun ünü şöyle anlatılır: “*Engürü'de çeşitli meyveler olur ki yalnız armuttan otuz altı çeşit olur. Ve hatta iki nevi armudu olur ki, birine “abbasi” ve birine “beyarmudu” derler...*”<sup>49</sup>

Ankara'nın tiftik keçisi, Phryg'lerden beri üretildiği bilinen sofçuluğun yerleşmesini sağlamıştır. Angora ya da Moher de denilen Sof, Ankara'ya özgü, temel üretim malzemesi olmuştur.<sup>50</sup> Ankara'da tiftik sanayii öylesine gelişmiştir ki, 19. yüzyılın başlarında nüfusun 30 – 50 bin arasında olduğu tahmin edilirken, tiftik dokuma tezgâhlarının sayısı yaklaşık 1000 küsur ve bu tezgâhlarda çalışan insan sayısı da 10.000 küsurdur.<sup>51</sup> Bu sayılarla, tiftik ve Ankara ekonomisi arasındaki sıkı bağlantı daha iyi anlaşılmaktadır. Bu sektör dâhilinde sof dokuyucuları, sof yuyucuları, sof boyacıları ve sof perdahçıları olmak üzere dört işkolu gelişmiştir.<sup>52</sup> Katip Çelebi ve Evliya Çelebi sof üretiminden bahsederler. Cihannüma'da sof üretimi ile ilgili “*Ankara tiftiği, Frengistana, Hinde, Sind ve dünyaya Ankara'dan gider. Bu tiftik keçisi başka yerde olmaz. Gayri memleketlere götürürler. Bir iki seneden sonra ol diyarının keçilerine döner*” demektedir. Evliya çelebi ise “*Tiftik keçisi beyaz süt gibi olup onun gibi beyaz*

---

<sup>48</sup> Çadircı, *a.g.m.*, s. 95

<sup>49</sup> Abdülkerim Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 74-78

<sup>50</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 21- 22

<sup>51</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 19

<sup>52</sup> Abdülkerim Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 98

*mahluk belki yoktur. Sof ipliği bunların yününden hasıl olur”* demektedir ve sof ipliğinin nasıl üretildiğini anlatmaktadır.<sup>53</sup>

Ankara’ya özgü bu tekel, 19. yüzyılda kırılmaya başlamıştır. Batılı üreticiler bu keçileri birçok farklı bölgede üretebilmek için büyük çabalar sarf etmişler, nihayetinde İskoçya, Amerika, Güney Afrika ve Avustralya’da bazı bölgelerde başarılı olmuşlardır. Bizans ve Roma dönemi de dâhil olmak üzere uluslararası düzeyde sof üretimini elinde bulunduran Ankara, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu özelliğini kaybeder ve gerileme dönemi başlamış olur.<sup>54</sup> Ankara’nın gerilemesinden bahsedilirken bu durumun Osmanlı Devleti’nin gerilemesinden bağımsız olduğu düşünülemez. Bu durum esas itibariyle Avrupa’nın yükselişi ve kendi dışındaki dünyayı emperyalize etmesiyle yakından ilgilidir. Osmanlı Devleti de Avrupa için çok cazip bir hammadde deposu ve mamul mal satış alanı haline gelmiştir. 1838 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile Ankara’nın da dâhil olduğu tüm Anadolu şehirlerindeki yerli üretim gittikçe azalmış ve Avrupa malları hâkim konuma gelmiştir. Üstelik Anadolu’daki hammadde artık Batılı tüccarlar tarafından toptan fiyatları ile alınmış ve yerli esnafın el tezgâhındaki üretimi için daha pahalı hale gelmiştir.

Tiftik keçisinden elde edilen iplik ve kumaşın Ankara’ya kazandırdığı ayrıcalıklı durum 1838 Ticaret Anlaşması ile yıkılacaktır. Zira bu anlaşma ile ülke, sanayileşmekte olan batı ülkelerinin bir açık pazarı haline gelmiş, gümrük sınırları kaldırılmış, yabancı tüccarlara yerli tüccarlara nazaran imtiyazlar verilmiş, nihayetinde Ankara’nın sof üreticileri de bu rekabetle baş edememiş 19. yüzyılın ikinci yarısında yaklaşık 1000 küsur tezgâhtan çok büyük bir kısmı ayakta kalamamıştır. Ankara keçileri, Güney Afrika’ya ve Amerika’ya götürülerek buralarda yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bunun etkisi, tiftik fiyatlarının düşmesi ve seçiciliğinin kalmaması şeklinde olacaktır. Ankara dâhil, devletin büyük bir nüfusunu açlıktan kıran 1874 kıtlığı, böyle bir sürecin peşinden gelmiştir.<sup>55</sup> Ankara’nın önceki yüzyıllarda gelişmesine doğrudan sebep olan sof ticaretinin 19. yüzyılın ortalarından itibaren artık yok olma noktasına gelmesi, Ankara’yı “*ekonomik ve toplumsal canlılığını yitirerek küçülen bir orta Anadolu kasabası*” haline getirmiştir.<sup>56</sup> Sof üretimi yine de Ankara’nın temel üretim maddesi

---

<sup>53</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 210

<sup>54</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 21- 22

<sup>55</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 20

<sup>56</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 152

olmayı 1880'lere kadar sürdürmüş sonrasında demiryolunun gelişi ile beraber buğday ve koyun ihracatının gerisinde kalmıştır.<sup>57</sup>

19. yüzyılın sonlarına doğru Ankara için önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme Ankara'ya demiryolunun gelmesidir. Bir açık pazar haline gelmiş bulunan Osmanlı'nın yolları ve güzergâhları üzerinde, Batı'da bir rekabetin başladığı bilinmektedir. Bu rekabetin Ankara'da kazananı bir Alman firması olmuş ve Almanlar tarafından 1892 yılında Ankara'ya kadar uzanan demiryolu hattı yapılmış, hattın Kayseri'ye kadar uzatılması planlansa da uygulamasına geçilememiştir. Demiryolunun gelişiyle Ankara'da müthiş bir canlılık yaşanacağını beklemek büyük bir yanılıdır. Bunun en büyük sebebi, sürekli devam eden savaş halinin mevcudiyetidir.<sup>58</sup> Demiryolunun Ankara'da bitiriyor olması sebebiyle Ankara'nın hinterlandı ile bağlantısını güçlendirici bir etki yaratamamıştır. Demiryolunun Ankara'ya gelmiş olması onu önemli bir merkez haline getirmemiştir.<sup>59</sup> Ancak demiryolu her bakımdan Ankara için yeni yollar, yeni açılar, yeni imkânlar getirecektir. Demiryolunun gelmesi konusunda Ankaralılar öyle isteklilik göstermişlerdir ki, demiryolu projesinin çalışmaları sürerken vilayete yazdıkları toplu dilekçede demiryolunun Ankara'dan geçmesi için ne gerekirse onu yapacaklarını, gerekirse demiryolunun inşaatında çalışacaklarını yazmışlardır. Bu güçlü istencin arkasında yatan sebepler ekonomik kaygılar, kıtlık, satılan yahut toplanan ürünün kötü nakliyat koşulları sırasında ziyan olmasıdır. Bu kaygıları yöneten ve halkı demiryolu istenci konusunda bütünleştiren kesim ise kentteki ticareti elinde tutan eşraf kesimi olmuştur.<sup>60</sup>

Demiryolunun Ankara'ya gelişinin etkileri arasında Ankara halkı için döneminin böylesine teknolojik bir taşıma aracı ile tanışması ve halkın modernizasyonu konusu da vardır. Zira o dönemde Hristiyanlar dışında pek kimse Ankara'nın dışına çıkmaz, trenin ne olduğunu ne işe yaradığını bilmezdi. Trenin Ankara'ya gelişine dair tarihçi Ahmet (Üçok) günlüğüne şu satırları yazmıştır:

*“Bugün kuyulu kahvede kulak misafiri olduğum bir muhavere konuşmayı naklediyorum. – Ali Dayı duydun mu? Keloğlan: Ne var ne olmuş? –Ne olacak Ali Dayı bir ay sonra şimendifer gelecekmiş, Vali Paşa emretmiş iki*

---

<sup>57</sup> Aydın, a.g.e., s. 235

<sup>58</sup> Akçura, a.g.e., s. 20

<sup>59</sup> Ortaylı, a.g.m., s. 208

<sup>60</sup> Aydın, a.g.e., s. 230-231

*haftaya kadar duvarlar tekmiil beyaza boyansın diye yarın tellal çıkarılacakmış. –Kıyamet alameti görmüyon mu balık pazarındaki gavur evleri hep beyaza boyanmış bizim duvarlarımızı da boyadılar. Çatılardan leylek yuvalarını da yıktırırlar eşekleri de kaldırırlar bunlar. Bir ay sonra; bir aylık mesai neticesinde toprak duvarlar pudralanmış fakat terden pudrası akmış yosmalara döndü. Bugün Ankara gazetesi üç gün sonra şimendiferin geleceğini istasyonun resmi küşatı yapılacağını ahalinin istasyonda hazır bulunmasının lazım geldiğini ilan etti. Trenin Ankara'ya geliş günü aynı zamanda istasyonun da açılış günü, baktım küçük, kadın erkek tekmiil ahali akın akın istasyona gidiyordu hepsinin elinde birer demet ot vardı, filhakika bu gibi merasime haz ve zuhur alameti olarak çiçek götürüldüğü malumdur, lakin böyle ot götürmek de ne demek merak ettim. Diyebilirim ki ahalinim %80'inden sordum. Hepsi söz birliği etmişçesine şu cevabı verdiler: Taa İstanbul'dan Ankara'ya kadar şimendiferi getiren sürücü beygırleri tabii açtır onlara yedireceğiz.”<sup>61</sup>*

Demiryolunun şehre gelişine tanık olan Hacı Doğan Mahallesi Mescidi İmamı Osman Hoca ise o günü şöyle anlatır:

*“Treni beklemeye başladık. Gelen giden yoktu. Bir süre sonra uzaktan kara bir demir yığınının üstümüze doğru geldiğini büyük bir korku ve hayretle gördük. Bazılarımız bunu kıyametin kopacağı şeklinde yorumluyorlar ve kelimeyi şahadet getiriyorlardı. Tam bu sırada tren istasyona girdi ve halkı selamlamak için düdüğünü çalınca, işte o zaman kıyamet koptu. Demiryolunun kenarına dizilmiş bulunan halk canlarını kurtarmak için birbirlerini çiğnercesine kaçışmaya başladılar. Trendekiler bizim halimizi görünce kahkahalarla gülerken, neye uğradığını bilmeyen halk da, çil yavrusu gibi dağılıyordu. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra halk trene “Kara Tren” adını verdi. Sonradan bazı kimselerin aç kalıp da, çocuklarımızı yemesin diye trene ot ve arpa gibi yiyecek götürdüklerini*

---

<sup>61</sup> Gülden A. Pınarcı, “Cumhuriyete Tanıklık Eden Gerçek: Direksiyon Binası”, *Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi Ankara Dosyası*, Sayı 40, Ocak 2016, s. 12

*duyduk. Ama bu söylentilerin ne dereceye kadar doğru olduğunu öğrenemedik. Böylece tren ile bizler müşerref olduk.”*<sup>62</sup>

Ankara’ya demiryolu geldikten sonra şehirde iktisadi açıdan görece bir canlılık yaşanmıştır. Bu canlılığı desteleyecek bir bilgi, 1893’te Osmanlı Bankası şubesinin Ankara’da açılmasıdır. O dönemde ülke genelinde Osmanlı Bankası şubelerinin sayısı yalnızca 14 olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu önemli bir noktadır.<sup>63</sup> Görece ekonomik canlılığı sağlayan başka bir etmen ise buğday ihracatıdır. Demiryolunun Ankara’ya gelmesiyle birlikte, dış ülkelerden buğday ihtiyacını karşılayan İstanbul’un buğday ihtiyacı artık Anadolu’dan karşılanabilmiştir. İstanbul için Anadolu’dan buğday ihtiyacını karşılamamanın ulaşım maliyetleri öylesine fazlaydı ki bu ihtiyaç Rusya, Romanya ve Bulgaristan’dan karşılanıyor ve yıllık bir milyon Osmanlı lirası ödeniyordu.<sup>64</sup>

Ankara’nın en önemli tarihi yapıları arasında Ankara Kalesi, Roma Hamamı ve Augustus Tapınağı sayılabilir. Ankara Kalesi’nin tam olarak ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte Hitit, Phryg, Lidya, Med, İran, Bizans, Roma, Arap, Selçuk, İlhanlı, Osmanlı devirlerine ait izler kale bünyesinde bulunmaktadır.<sup>65</sup> Timur ve Bayezid arasında gerçekleşen Ankara Savaşı sırasında kale, “*Küçük Asya’nın en şaşıla kalelerinden birisi olan Van Kalesi ile bir derecedeydi.*”<sup>66</sup>

Augustus Tapınağı, Roma İmparatoru Augustus’un yaptığı işleri anlatan ve ölümünden on altı ay önce Vesta rahiplerine teslim ettiği bir belgedir. Bu icraatlar tapınağın duvarlarına Yunanca ve Latince olarak işlenmiştir.<sup>67</sup> Anıt, Galat prensleri tarafından yaptırılıp, Roma’ya ve imparator Ogüst’e -Augustus- bağlılıklarının bir göstergesi olarak sunulmuştur. Prensler, anıtı yaptıınca bunun şerefine 300 gladyatör dövüştürmüştür.<sup>68</sup> Ogüst Mabedi, binlerce yıllık tarihini, bünyesinde hala muhafaza

---

<sup>62</sup> Kemal Bağlum, *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*, Ankara, 1992, s. 72

<sup>63</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 8

<sup>64</sup> Yavuz, *a.g.m.*, s. 201

<sup>65</sup> Nazım Sevgen, “*Ankara Kalesi*”, *Zafer*, 09.11.1957.

<sup>66</sup> Galanti, *a.g.e.*, s. 28

<sup>67</sup> Ekrem Akurgal, “*Augustus Tapınağı ve “Yazıtlar Kraliçesi”*”, *Ankara Ankara* içinde, Edit. Enis Batur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 33

<sup>68</sup> N. Can Güleklî, “*Ogüst Tapınağı*”, *Zafer*, 10.08.1949.



edebildiği için Alman tarihçi Momsen tarafından “*Königin der Inschriften!*” (Kitabelerin Kraliçesi) olarak adlandırılmıştır. Ankara, bir “tarih kraliçesi”ne sahiptir.<sup>69</sup>

Ankara'nın Çankırı Caddesi'nde yer alan Roma Hamamı ise Roma imparatoru Caracalla tarafından yaptırılmıştır. M.S. II. Yüzyılda yaptırılan hamam, tıbbın ve sağlığın tanrısı Asklepios'a atfedilmiştir.<sup>70</sup>

XX. yüzyılın başında Ankara'da 6500 küsur ev bulunurken, nüfusu da 30.000 dolaylarındadır. Milli Mücadele nihayete erdiğinde Ankara, 20 – 25.000 nüfusa sahip, büyük bir bölümü yanmış, sıtmanın bolca yuvalandığı, kentsel olarak epey gerilemiş bir şehirdir.<sup>71</sup> Bu tabloda Ankara'nın geçirdiği yangınlar bilhassa önemlidir. Taylan Esin ve Zeliha Etöz tarafından yürütülen çalışmanın sunuş yazısında Suavi Aydın tarafından özellikle 1915 Ermeni Tehciri sonrasında 1922 yılına kadar ülkenin muhtelif şehirlerinde “*yangın çıkartmak*” eylemine girişildiği vurgulanır. Bu durumun gerekçeleri arasında “*etnik temizlik*” ve “*mekânsal temizlik*” arasında kurulan güçlü bağ bulunmaktadır. Bilhassa 1916 ve 1917 yıllarında Ankara'da çıkan yangınlarda bu minvalde önemli bir işlev üstlenmiştir. Keza “*Ankara Ermenilerinin yoğun biçimde yaşadığı, dükkânlarının ve ibadethanelerinin bulunduğu büyük bir alan 1916 ve 1917'de çıkan yangınlarla yok edildi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar bu alan boş kaldı*” bu vesileyle “*mülkiyet de 'temizlenmiş bir zemin' üzerinde el değiştirmiş oldu.*”<sup>72</sup> Özellikle 1916 yılında meydana gelen yangın Ankara üzerinde epey yıkıcı etkiler yaratmıştır. Yine aynı kitapta büyük Ankara yangınına şahit olan Refik Halid Karay'ın anlatısından verilen bir kısım şöyledir:

*“Yanıyordu; hışıldaya hışıldaya, uzana ilerleye, yuta yaka müdhiş bir kudretle, bir solukla[?] yanıyordu. Sanki her vein altında bir ayrı körük işleyerek ateşi üfliyor, şiddetini atırıyordu. Buna karşı civar halkı eşyasını kurtarmakla uğraşiyor ve bizim gibi uzak smetlerdeki de seyr ile iktifa ediyordu. Zaten ahalinin çoğu bu mevsimde bağlara taşınmıştı. Öyle konaklar yandı ki kapısını açmağa bile vakit bulunamadı; Ankara'nın bu yangınından evvelki halini bilmeyenler zannedebilirler ki yanan evler ufacık damlardan ve eşya ise döküntü şeylerden ibarettir. Öyle değildi; mermer*

---

<sup>69</sup> N. Can Güleklî, “*Oğüst Tapınağı*”, *Zafer*, 13.08.1949.

<sup>70</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 99

<sup>71</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 21

<sup>72</sup> Taylan Esin ve Zeliha Etöz, *1916 Ankara Yangını*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 41-42

*merdivenli yirmi odalı konaklar, kuyruklu piyonalar, giranbaha [=kıymetli] halılar ve billur avizeler yanıyordu. Ermeni zenginlerinin senelerden beri takatfersa [=dayanılmaz] bir gayretle çalışıp elde ettikleri mal ve eşya öyle döküntü şeylere, saç mangallarla ot minderlere inhisar etöiyordu. Kıymetli ve ağır mallardı.*”<sup>73</sup>

Ankara hakkında verilen bu genel bilgiler neticesinde, XX. yüzyılın başlarında Ankara'nın durumu hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, sof üretim tekeline kaybetmiş olmasıyla birlikte ticari olarak gerilemiş, 1916 ve 1917 yıllarında meydana gelen yangınlarla en gelişmiş yerleşim bölgeleri yanan konaklama ve yeme içme hizmetlerinden yoksun, Anadolu'nun ortasında bulunan iddiasız bir taşra kentidir. Ankara'yı başkent ilan etme kararı, şehrin vazgeçilemez olanaklara sahip olmasından kaynaklanmamaktadır. Demiryoluna sahip oluşu, Anadolu'nun ortasında bulunuşunun sağladığı coğrafi avantaj elbette bu kararın alınmasında oldukça etkili olmuştur. Ancak Ankara'yı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkenti yapan başkaca etmenler de bulunmaktadır. İstanbul, Anadolu'yu temsil etmeyen Osmanlı başkentidir. Ankara ise, Anadolu'nun kalbinde hem ona muktedir hem de ona tabiidir. Sözün geldiği bu noktada Milli Mücadele yıllarına değinmek ve bu mücadele içerisinde Ankara'nın ne denli ön plana çıktığını görmek zaruridir.

## **1.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ VE ANKARA**

### **1.2.1. İstanbul'un İşgal Edilmesi**

Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya hükmettiği dönemlerde İstanbul'un mevcut sınırların ortasında kaldığı ve ülke yönetimi için konumunun iyi olduğu söylenebilir. Fakat geçen sürede özellikle de batıdan toprak kaybedildikçe şehir-i İstanbul sınıra biraz daha yaklaşmış ve merkezden ziyade dışarıda kalmıştır. Bu durum şehirle ilgili güvenlik sorularını da beraberinde getirmiştir. Güvenlik kaygısı 93 Harbi'nde ve Balkan Savaşları'nda hat safhaya ulaşmıştır; 1877-78'e kadar karadan bu denli tehditle karşılaşmayan Osmanlı Devleti, Rus ordularının Tuna'yı ve Balkan dağlarını aşip önce

---

<sup>73</sup> Esin ve Etöz, *a.g.e.*, s. 227

Edirne'ye sonra da Yeşilköy'e girmesiyle başkentini tehlikede görmüş ve ağır bir anlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Başkentini bu denli tehlikeye düştüğü diğer bir hadise de 1912 yılında vuku bulmuştur. Bu kez Bulgar ordusu İstanbul'un son savunma hattı olan Çatalca'ya dayanmış buradan güçlükle püskürtülmüştür.

Yaşanan bu gelişmeler daha Osmanlı döneminde başkentini nakli tartışmalarını doğurmuştur. Bu hususa parmak basan ilk kişilerden biri Alman General Von der Goltz Paşa'dır.<sup>74</sup> Osmanlı'nın Avrupa'dan Asya'ya itildiğini gören Alman general, ülkenin kurtarılması için başkentini de Asya'da olması gerektiğini savunmuş, "*Konya'ya veya Kayseri'ye hatta belki de daha güneyde bir yere*" nakledilmesi gerektiğini söylemiştir. Olası bir tehdit karşısında "(İstanbul'a) *çok büyük sayıda asker yağmak gerekir ki, bu da doğal bir yağmak olmaz*" diyen Goltz Paşa, sorunun esas kaynağını güvenlikte görmüştür.<sup>75</sup> Zira İstanbul, hem karadan hem de denizden saldırıya açık konumdadır. O dönemde Paşa'nın fikrini destekleyen basın mensupları bulunuyordu. Bunlardan birisi eski Kütahya Milletvekili ve gazeteci Ahmet Ferit (Tek) Bey'e göre; "*Payitahtın İstanbul gibi güzel bir şehirden uzaklaştırılması güç bir meseledir. Hisse, ananeye aykırı bir teşebbüs; fakat ne yapalım? Eğer bu nakil millet ve memleket selameti için lüzumlu ise*" diyerek payitahtın vatanın merkezine, milletin kalbine kurulması gerektiğini savunmuştur. Zira onun için payitaht baş demektir ve düşmana baş uzatılmamalıdır.<sup>76</sup> Dönemde yaşanan başkent tartışmaları sırasında adı geçen şehirler arasında Şam, Halep, Konya ve Kayseri gibi şehirler vardır. Ancak Ankara'nın adı geçmemektedir.<sup>77</sup>

1920'de ise düşman askerleri İstanbul'a girdiği vakit korkulan artık başa gelmiştir. Devletin, yasama, yürütme ve savunma organları etkisiz halde kalmıştır. Bu durum memleketin diğer bölgelerine de sirayet etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin işgali Mondros'un imzalanmasıyla başlamıştır. Fiili işgalden önce İngilizler ve müttefikleri adına Amiral Calthorpe ile Hüseyin Rauf (Orbay) Bey başkanlığındaki Osmanlı heyeti arasında imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin teslimiyetini simgelemekle beraber, Mütarekede yer alan

---

<sup>74</sup> Bilal Şimşir, *Ankara... Ankara... Bir Başkenti Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 57

<sup>75</sup> Şimşir, *a.g.e.*, s. 57

<sup>76</sup> Hamit Sadi Selen, "*Ankara'nın Başkent Oluşu*", Atatürk Konferansları, TTK yayını, Ankara, 1964, cilt I, s. 95-102, (Aktaran: Şimşir, *a.g.e.*, s. 60)

<sup>77</sup> Şimşir, *a.g.e.*, s. 61

maddelere dayanarak Anadolu'da işgallerin başlamasına ve Osmanlı Devleti'nin dağılmasına yol açmıştır. Bu Mütareke aynı zamanda Anadolu'daki mücadeleyi filizlendirmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günü “*ömrümün, hafızamdan hiçbir vakit silinmeyecek en zor, en üzüntülü dakikaları*”<sup>78</sup> diye belirten Rauf Bey, böylesi ağır şartlar içeren bir mütarekeyi imzalayacak olmanın ağır üzüntüsünü taşımakla beraber, imzalamaktan başkaca bir yolun mümkün olmadığını dile getirir.<sup>79</sup> Mondros Mütarekesi'nin bilhassa yedinci maddesi direkt olarak Anadolu'da yapılacak işgallerin önünü açmaktaydı. Söz konusu madde, İtilaf Devletlerinin, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerini hükme bağlıyordu.

13 Kasım 1918'de 61 parça gemiden oluşan filo ile İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri, Mütarekenin uygulanıp uygulanmadığını kontrol bahanesi ile İstanbul'a karargâhlarını kurmuşlar ve şehirde en önemli nezaretlere irtibat subaylarını yerleştirmişlerdir.<sup>80</sup> Bu durumda İstanbul'un artık esir bir başkent olduğunu söylemek pek güç değildir.

İstanbul'un fiili işgali sonrasında şehirde yaşayan Türkler artık sokaklarda dahi rahat gezemez hale gelmiş ve işgal kuvvetlerinin gayrimüslimlerin hamiliğine soyunması özellikle Hıristiyan ahalinin Türklere karşı kışkırtıcı hareketler içerisinde bulunmasına sebep olmuştur. Ayrıca Türklerin, özellikle İngiliz askerleri tarafından baskılanması şehirde rahat yaşama olanağına ket vurmuştur. İşgal kuvvetlerinin uyguladığı bu siyaset aynı şehir içerisinde farklı kümelenmelere sebep olmuştur. Bu durum dönemin canlı tanıklarından İ. Hakkı Sunata'nın gözünden şöyle aktarılmaktadır:

*“İstanbul adeta ikiye ayrılmıştı. Galata ve Beyoğlu tarafı artık bizden kopmuş, İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikalı ve Yunanlılarla enternasyonal bir memleket olmuştu. İstanbul tarafı ise, mağlup olmanın bütün ağır yükünü ve acısını taşıyan bahtı kara bir yer.”*<sup>81</sup>

---

<sup>78</sup> Orbay, *a.g.e.*, s. 135

<sup>79</sup> Orbay, *a.g.e.*, s. 136

<sup>80</sup> Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 61

<sup>81</sup> İsmail Hakkı Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 26-27

Osmanlı'nın son sultanı olan VI. Mehmet Vahdettin, Mondros Mütarekesi'nin imzalanışından, Sevr Barış Antlaşması'na kadar geçen süreçte, İtilaf Devletleri ile iyi ilişkiler kurmaya çabalamıştır. Sultan Vahdettin'in önem verdiği nokta, hilafet ve saltanat makamı olan İstanbul'un ve Ortadoğu'nun Müslüman halkları üzerindeki tesirinin tehlikeye düşmemesiydi.<sup>82</sup> Mütarekenin hükümlerinin uygulanmasına çabalamak ve aksi tutumları bertaraf etmeye çalışmak son Osmanlı sultanının kendine atfettiği görevlerdi. Vahdettin, İstanbul'un fiili işgaline ve Anadolu'da baş gösteren yer yer işgallere karşı doğabilecek tepkileri engellemek ve "asayiş" sağlamak üzere çabalayacaktır. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı gün belirttiği şu izlenim durumu özetleyici mahiyet taşımaktadır:

*"Saltanat ve hilafet makamında bulunan Vahdettin soysuzlaşmış, kendini ve yalnızca tahtını güvenceye alabileceği alçakça önlemler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet zavallı, beceriksiz, onursuz ve korkak; yalnızca padişahın buyruğuna bağlı ve onunla beraber kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma razı. Ordunun elinden silahları alınmış ve alınmakta..."*<sup>83</sup>

Nihayetinde görülmüştür ki, İstanbul hükümeti Milli Mücadeleye inanmamış, Osmanlı sultanı kendisini "koyunlardan ibaret bir milleti yöneten bir çoban" olarak görmüştür.<sup>84</sup> Milli Mücadele'nin manevi inancı Anadolu'da yeşermiş ve bu uğurda Anadolu'da savaşılmıştır. Payitaht Anadolu'ya yalnızca teknik açıdan değil, manevi açıdan da uzaktır. Bu konuda 1937'de anılarını yayınlayan İsmail Habib Sevük'ün aşağıdaki sözleri, üzerinde yükselen zemini betimleyici niteliktedir:

*"O payitahta baş, bu vatana gövde dedik. Bu gövde o başa kan verdi, hayat verdi, can verdi, lakin o baş, dört buçuk asır, yalnız kendi başını düşündü! Anadolu'nun harap kasabalarına gelerek o payitahtın haşmetini gören her taşralı, ruhunun içinde, gayri şuuri bir halde, kendi memleketinin haline ağlayan bir hıçkırık, o payitahtın haşmetine kızan bir his duyuyordu."*<sup>85</sup>

---

<sup>82</sup> Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 167

<sup>83</sup> Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 1

<sup>84</sup> Orbay, *a.g.e.*, s. 312

<sup>85</sup> İsmail Habib Sevük, *O Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014, s. 231

Esasen yukarıda bahsedilenler İstanbul'un neden başkent olamayacağı sorusunun cevabını taşımaktadır. Vurgulamak gerekirse; İstanbul, hem uzun yıllar güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmış bir şehir olarak hem Milli Mücadele'ye maddi ve manevi uzaklığından hem de birtakım geleneklerden kopmanın ilk aşamalarından biri olarak görülmesi sebebiyle yeni bir ülkeye bir kez daha başkent olamayacaktır.

### 1.2.2. Milli Mücadele Merkezi Olarak Ankara

*“Ankara; yüce bir kuş. Yüksekte yuva kurmuş:  
Siperdir kanatları.”<sup>86</sup>*

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının peşi sıra Adana'da bulunan Liman Von Sanders Paşa, Adana'daki Yıldırım Orduları Grubunun emir ve kumandasını Mustafa Kemal Paşa'ya devretmiş bulunuyordu.<sup>87</sup> Ali Fuat Paşa ise Konya Ereğlisi merkez olmak üzere 20. Kolordunun başındaydı. İki komutan Mütareke sonrası ilk olarak Adana'da görüşmüşler ve *“ilk mukavemet merkezinin Kilikya'da kurulacağına”* karar vermişlerdir.<sup>88</sup> 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu lağvedilmiş ve Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağırılmıştır. Aynı tarihlerde Ali Fuat Paşa da İstanbul'a geçmiş ve iki komutan orada tekrar görüşmüştür. İstanbul'daki bu son görüşmede Anadolu'da çalışma kararı üzerinde bir kez daha mutabık kalınmış ve Ankara'nın bir direniş merkezi olması kararlaştırılmıştır. Ali Fuat Paşa kolordusunun karargâhını Ankara'ya aldirmek için uğraşırken Mustafa Kemal Paşa da geniş yetkilerinin olduğu bir görev ile Anadolu'ya geçmeye uğraşacaktır.<sup>89</sup> Anadolu'da başlayacak Milli Mücadele'nin merkez şehrinin Ankara olmasına yönelik ilk görüşme bu şekilde gerçekleşmiştir. Ali Fuat Paşa İstanbul'dan Konya Ereğlisi'ndeki kolordusunun başına döneceği vakit, kuvvetlerini *“ne yapıp yaparak”* Ankara'ya nakledeceğini bildirecek, Rauf Orbay'ı da Ankara'ya davet edecektir.<sup>90</sup>

---

<sup>86</sup> Necdet Rüştü Efe, “Ankara İstanbul”, *Ankara Telgraf*, 17.09.1953.

<sup>87</sup> Cebesoy, *a.g.e.*, s. 77

<sup>88</sup> Cebesoy, *a.g.e.*, s.80

<sup>89</sup> Cebesoy, *a.g.e.*, s. 92

<sup>90</sup> Cebesoy, *a.g.e.*, s. 224

Anadolu’da bir Milli Mücadele gerçekleştirmek konusunda ortak payede buluşan komutanların, Anadolu’da nerede bulunulması gerektiği konusunda tamamıyla aynı fikirde oldukları söylenemez. Tekirdağ’da kolordu kumandanı olarak bulunan Kazım Karabekir Paşa da Mütareke sonrası İstanbul’a gelmiş ve İstanbul’da yapılan görüşmede, Rauf Orbay ve Mustafa Kemal’i mücadele için Anadolu’ya davet ederek “*tercihan şarka*” gelmelerini tavsiye etmiştir.<sup>91</sup>

İstanbul’da Mustafa Kemal ile sözleşen Ali Fuat Paşa, 20. Kolordu merkezinin Ankara’ya nakli için uğraşmış ve netice olarak başarılı olmuştur. Bu nakil vasıtasıyla Ankara’nın Milli Mücadele’nin merkezi olmasının önü açılmış oluyordu.

30 Nisan 1919’da Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine tayin edilmiş<sup>92</sup> ve 1919 yılı Mayıs ayının 19. günü Samsun’a çıkarak mücadele düşüncesini fiiliyata dökmüştür. “*Bir hafta kadar Samsun’da ve 25 Mayıs’tan 12 Haziran’a kadar Havza’da kaldıktan sonra*” Amasya’ya geçen Mustafa Kemal, “*bu süre içinde ülkenin tamamında ulusal örgüt kurulması gereğini genelgeyle bütün komutanlara ve üst seviyedeki sivil memurlara*” duyurmuştur.<sup>93</sup>

12 Haziran 1919’da Amasya’da da Amasya Tamimi yayınlanmıştır. Burada “*vatanın bütünlüğünün ve milletin istikbalinin*” tehlikede olduğu belirtilmiş ve bu tehlikenin “*milletin azim ve kararı*” ile bertaraf edileceğine inanılmıştır. Yine aynı kongrede; Vilâyat-ı Şarkiyye namına 10 Temmuz’da Erzurum’da ve Anadolu’nun en güvenli bölgesi olan Sivas’ta birer kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.<sup>94</sup>

Erzurum’da 10 Temmuz günü toplanması planlanan kongre çeşitli aksaklıklar nedeniyle 23 Temmuz 1919’da toplanmış ve alınan kararları yürütmek için dokuz kişilik bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir. Erzurum Kongresi tamamlandıktan sonra, 2 Eylül 1919’da Sivas’a geçen Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye 4 Eylül’de burada da bir kongre düzenlemiştir. Milli bir kongre niteliğinde olan bu toplantıda Erzurum’da alınan kararlar genelleştirilerek onaylanmıştır.<sup>95</sup> Milli Mücadele sürecinde oldukça önemli olan Sivas Kongresi’nin düzenlenmesinde Ankara’da bulunan Ali Fuat Paşa’nın yardımları mühimdir. Zira Sivas’a gidecek olan murahhasların yolculukları

---

<sup>91</sup>Orbay, *a.g.e.*, s. 224-225

<sup>92</sup>Selek, *a.g.e.*, s.236

<sup>93</sup> Atatürk, *a.g.e.*, s.14

<sup>94</sup> Adnan Sofuoğlu, “Yeniden Mücadele: Milli Mücadele”, *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi* içinde, Edit. Fatma Acun, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016, s.123

<sup>95</sup>Sofuoğlu *a.g.m.*, s.128

için emniyet sağlamış, Ankara ve havalisinde bulunan kolordusunun vasıtalarını Sivas'a göndermiştir.<sup>96</sup> Ankara'nın konum itibarıyla Sivas Kongresi'nin düzenlenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Heyet-i Temsiliye merkezinin Sivas'tan Ankara'ya taşınacağı bilgisi göz önünde tutulduğunda Sivas Kongresi'nde Ankara'nın oynamış olduğu rol de akla getirilmelidir.

Sivas Kongresi'nden bir süre sonra, 3 Ekim'de Heyet-i Temsiliye ile İstanbul hükümeti arasında yazışmalar başladı. İstanbul hükümeti, yazışmaların devam ettiği sırada, kapatılmış olan Meclisin tekrar açılacağını, 7 Ekim'de Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapılacağını ilan etti ve yazışmalarda sağlanmayan fikir birliğini sağlamak için Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Anadolu'ya gönderdi. Salih Paşa ile Mustafa Kemal, Rauf ve Bekir Sami Beyler arasında Amasya'da, tarihe "Komutanlar Toplantısı" olarak geçen (20-22 Ekim 1919) bir görüşme gerçekleşti.<sup>97</sup> Bu görüşmede bazı ortak kararlar alınarak; taraflar arasında anlaşmazlığın olmadığı, Meclisin açılacağı ve mebus seçimlerine hiçbir müdahalenin olmayacağı belirtildi. Alınan kararlar sonrasında başkaca bir problem doğmuş oluyordu. Mebusan Meclisi nerede toplanacaktı? Amasya'da Salih Paşa ile görüşülmeden evvel, Heyet-i Temsiliye tarafından Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da toplandığı takdirde gerek Vahdettin'in gerekse de İngiliz işgal kuvvetlerinin etkisi altında kalarak çalışamayacağı düşüncesi ile Meclisin Anadolu'da toplanması kararlaştırılmıştı. Ancak bu konuda ısrar da edilemiyor, "*İstanbul ile irtibatın kesilecek olmasından*"<sup>98</sup> endişe ediliyordu. Nihayetinde Salih Paşa ile bu konu görüşüldüğünde yeni seçilecek millet meclisinin Bursa'da toplanmasına ittifakla karar verilmiş ise de bu kabulü Salih Paşa kendi adına yaptığını belirterek hükümeti de ikna etmeye çabalayacağını şayet başaramazsa istifa edeceğini söylemiştir. Ancak hükümet bu teklifi reddetmiş ve Meclisin Anadolu'da toplanmasına razı olmamıştır.<sup>99</sup> Bu noktadan sonra Heyet-i Temsiliye üyeleri arasında "*meclis İstanbul'da toplanmalı mı, toplanmamalı mı*" tartışması gündeme gelmiş ve bazı fikir ayrılıkları yaşanmıştır.

Meclisin normal şartlarda başkentte toplanması gerekirken, ülkenin içerisinde bulunduğu durum neticesinde İstanbul dışında toplanması tartışmaları mevzu bahis olmuştur. Bu tartışmalar ile İstanbul'un "baş"lığının sallandığına dikkat çekerken,

---

<sup>96</sup>Kansu, *a.g.e.*, s. 149

<sup>97</sup>Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.133

<sup>98</sup>Cebesoy, *a.g.e.*, s. 311

<sup>99</sup>Orbay, *a.g.e.*, s. 270-271



milleti yönetecek meclisin İstanbul'dan iş görebilirliğinin sorgulandığına da dikkat çekmek gerekir. Bir kez daha İstanbul'a güven kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu tartışma zemininde, Mustafa Kemal Paşa'ya göre “*meclis toplanmalı, fakat İstanbul'da değil, Anadolu'da*”<sup>100</sup> toplanmalıdır. Paşa'nın fikri “*İstanbul hükümetini millet nazarında gayr-i meşru gösterip ilga etmek ve Eskişehir veya Ankara'da meclis-i milliyi toplayıp milli bir hükümet yapmak*”<sup>101</sup> idi. Karabekir Paşa, halkın milli bir hükümet etrafında toplanabilmesi için Meclisin ilk olarak İstanbul'da açılması gerektiğini savunuyordu. Padişah veya İngilizlerin İstanbul'da kurulan meclisi muhakkak ortadan kaldıracaklarını düşünüyor ve o zaman “*milli hükümetimiz Anadolu'nun göbeğinde gün gibi doğabilecektir*”<sup>102</sup> görüşünü belirtiyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre Karabekir Paşa, hükümeti ve İngilizleri kızdırmamak adına “*saman altından su yürütmek*” taraftarıydı.<sup>103</sup> Ali Fuat Paşa ise, İstanbul'da meclisin toplanma imkânının olmadığını ve bunun mahzurlarını dile getirerek, Meclisin Anadolu'da ve tercihen Ankara'da açılması taraftarıydı.<sup>104</sup> Bu konuda fikrini beyan eden Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya göre ise “*İstanbul yalnız Osmanlıların değil yüz milyonlarca ehl-i islâmın payitahtıdır*” İstanbul dışında meclisi toplamak dedikodulara ve payitahtın taşınacağı yönünde fitnelere mahal verebilirdi.<sup>105</sup>

Netice itibariyle Osmanlı Devleti'nin son meclisi olarak tarihe geçecek olan Meclis-i Mebusan, İstanbul'da toplanacaktır. Bu karar sonrasında Heyet-i Temsiliye merkezinin taşınması konusunda tartışmalar görülmektedir. İstanbul'da açılacak olan meclisin dağıtılacağı düşünülmesi ve yahut dağıtılması için uğraşılacağına karar verilmesi üzerine böyle bir tartışmanın yaşanması oldukça olağandır. Zira İstanbul'daki Meclis dağıtıldıktan sonra Anadolu'da yeni bir meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin bu sırada taşınması demek, gidilecek yerin aynı zamanda meclise ev sahipliği yapacağını göstermektedir. Bu tartışmalara değinmek, merkez olarak Ankara'nın ön plana çıkışı açısından bilhassa önemlidir.

Heyet-i Temsiliye'nin merkezi konumunda bulunan Sivas, Anadolu'nun her noktasını idare etmeye elverişli olmamakla birlikte, meclisin toplanacağı İstanbul'a da

---

<sup>100</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 415

<sup>101</sup> Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz, Cilt: 1*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 413

<sup>102</sup> Karabekir, *a.g.e.*, s. 418

<sup>103</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 449

<sup>104</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 445

<sup>105</sup> Karabekir, *a.g.e.*, s. 414

uzak bir mevkide idi. Heyet-i Temsiliye Sivas'ta bulunsa bile Ankara bazı özellikleriyle çoktan ön plana çıkmış bulunuyordu. Mektuplar dahi önce Ankara'ya geliyor, orada açılıp, okunuyor ve özetlenerek Sivas'a telgraf çekiliyordu. Kaldı ki Ankara'da demiryolu mevcuttu ve bu durum ulaşım kolaylığı sağlaması adına oldukça önemliydi. Şartlar neticesinde Sivas, büyük bir milli hareketi idare edecek bir noktada bulunmuyordu.<sup>106</sup> Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gidecek olan mebuslarla Ankara'da görüşmek ve İstanbul'da ne gibi kararlar alınacağı konusunda görüşmeler yapmak istemiştir. Aslında böylelikle Heyet-i Temsiliye merkezinin Ankara'ya taşınması konusu açılmış oluyordu. Filhakika, merkezi Ankara'ya taşıma işine daha öncesinden karar verilmiştir.<sup>107</sup> Ancak bazı fikir ayrılıkları yaşanması sonucu hayata geçirilmemiş ve şimdi tekrar gündeme gelmiştir. Bu konuda Kazım Karabekir Paşa, *“daha Samsun'da bile İngilizler varken ve Sivas muntkasında eğreti gibi otururken Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'a yaklaşması düşüncesi”* ittifak edilecek bir konu değildi.<sup>108</sup> Bu sebeple *“Kuvayı Milliye'yi temsil eden heyeti aliyenin, değil Ankara'ya hatta Sivas'ın garbına bile geçmemesi”* fikrindedir.<sup>109</sup> Ayrıca Karabekir Paşa, Heyet-i Temsiliye merkezinin garba doğru yanaşmasının, şark vilayetleri üzerindeki tesirini azaltacağını belirtmiştir.<sup>110</sup>

Yapılan tartışmalar neticesinde Ankara bir merkez olarak öne çıkmıştır. 27 Aralık 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyelerinden diğer bazı kimseler Ankara'ya ulaşmış, müthiş bir törenle karşılanmışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geleceği öncesinde halka duyurulmuş, sokaklarda tellallar çıkarılarak dört tarafa ilan olunmuştur.<sup>111</sup> Karşılama gerçekten tam bir tören mahiyetinde gerçekleşmiştir. Ankara'nın Vilayet Gazetesi'nde 29 Aralık 1919 tarihinde, yani Mustafa Kemal Paşa ve yanındakilerin Ankara'ya gelmesinden iki gün sonra yayınlanan haberde bu kutlu gün şöyle anlatılır:

*“Üç gün evvelden başlayan tertibat ve tezahürat, havanın adeta baharı andıran letafeti ile beraber öyle bir şekil almıştı ki, şehrin her hangi bir tarafına bakılsa umumi bir düğün veya milli bir bayram şetaret ve inşirahı*

---

<sup>106</sup> Selek, *a.g.e.*, s. 356

<sup>107</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 466

<sup>108</sup> Karabekir, *a.g.e.*, s. 365

<sup>109</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 466

<sup>110</sup> Karabekir, *a.g.e.*, s. 365

<sup>111</sup> Nejat Akgün, *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1996, s. 32

*görüliyordu. Kadın, erkek bütün halk sokaklara, caddelere dökülmüş, neşeli bir intizar içinde fevç fevç, hey'at-ı muhteremin geleceği cihete koşuyorlardı.”<sup>112</sup>*

Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya geldiği günün gecesinde ilgili makamlara Heyet-i Temsiliye merkezinin şimdilik Ankara olduğunu belirten bir telgraf çekmiştir.<sup>113</sup> Erzurum'dan beri Mustafa Kemal'in yanında olan sabık Bitlis Valisi Mazhar Müfit bu ibare ile ilgili hatıratına şu notu düşmüştür:

*“Bu telgrafta “şimdilik Heyet-i Temsiliye merkezi Ankara'dır” diyorduk; hâlbuki biz çok evvel, yani Sivas'ta Ankara'ya gitmeği ve Ankara'nın daimi merkez olmasını kararlaştırmıştık. Fakat bu keyfiyeti, yani merkezi hükümet olmasını mahrem tutuyorduk, çünkü ilanı zamanı henüz gelmemişti. Malum, Mustafa Kemal Paşa, zamanı gelmeden hiçbir şeyin kuvveden fiile gelmesini istemezdi.”<sup>114</sup>*

Ankara'ya yerleşilmesinden sonra İstanbul'a gidecek mebusların seçimleri tamamlanmış ve bazı mebuslar ile görüşmeler yapılmıştır. İstanbul'da 12 Ocak 1920 günü Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın konuşmasıyla Meclis açılmıştır.<sup>115</sup> Meclisin çalışmalarından rahatsızlık duyan İngilizler 16 Mart 1920'de Meclisi basmışlar ve mebuslar arasından Rauf Bey ve Kara Vasıf Bey'i silahlı askerlerle alıkoyup, Malta'ya sürgün etmişlerdir.<sup>116</sup> Böylelikle milletin iradesi, payitahtta bir kez daha susturulmuştur. Susturulan millet Anadolu'da, Ankara'da konuşmaya çoktan hazırды.

### **1.2.3. Ankara'nın Kentsel Fonksiyonları**

Uzun tartışmalar neticesinde Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasına karar verilmiş fakat beklenen de olmuştur; Meclis-i Mebusan 16 Mart 1920 tarihinde

---

<sup>112</sup> Koray Özalp ve Bülent Varlık, *Anadolu Hükümeti Ankara'sı*, Çankaya Belediyesi, Ankara, 2019, s. 45

<sup>113</sup> Koray Özalp ve Bülent Varlık, *Anadolu Hükümeti Ankara'sı*, Çankaya Belediyesi, Ankara, 2019, s.43

<sup>114</sup> Kansu, *a.g.e.*, s. 500

<sup>115</sup> Selek, *a.g.e.*, s. 357

<sup>116</sup> Orbay, *a.g.e.*, s. 315-316

dağıtılmıştır. Ülkedeki yasama ve yürütme organına bir kez daha darbe inmiş, padişahın zaten etkisiz olduğu bu dönemde devlet idaresi de etkisiz hale gelmiştir. Fakat bu durum, Meclis-i Mebusan'ın dağılmasından yaklaşık bir ay sonra son bulacaktır. 23 Nisan 1920 Cuma günü Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılmıştır. Meclisin açıldığı bina İttihat ve Terakki'nin Ankara için yapılmış en büyük yatırımı sayılabilecek 1916 yılında yapımına başlanmış olduğu halde 1920 yılında hala bitirilememiş olan Kulüp binasıdır.<sup>117</sup> Dönem Ankara'sında eli yüzü düzgün yegâne bina olma özelliğine sahiptir.

Olağanüstü yetkilere sahip bu meclisin Ankara'da olması bu şehri artık herkesin gözünde bir toplanma noktası haline getirmekle beraber, dünya kamuoyunda bu toplanma noktasının “Ankara Hükümeti” olarak anılmasına olanak sağlamıştır. Ankara başkent ilan edilmeden önce bir çekim merkezidir. Ankara'da nüfusun hızla artmakta olduğu dikkat çekerken İstanbul'da durum tam tersidir. Esasen İstanbul'da da nüfus artmaktadır ancak bu artış, eğer savaş olmasaydı görülebilecek artışın çok altındadır.<sup>118</sup>

Ankara'ya gelenlerin ilk izlenimleri, Ankara'nın kentsel durumunu anlayabilmek adına bir hayli önemlidir. Halide Edip, Ankara'ya ayak bastığı ilk günü şöyle hatırlamaktadır:

*“Yollar bir taş ve çamur deryası... Atlar her adımda tökezliyordu...  
...uzaktan sapsarı toprak yığınları ve yer yer yeşillikler görünüyordu. Bazen  
Ankara'dan “En Kara” diye bahsederlerdi. Fakat şurası bir gerçektir ki  
havası bu kadar saf olan yer çok azdır.”<sup>119</sup>*

Ankara'ya demiryolu ile gelenleri ilk karşılayan yer İstasyon Caddesi'dir. Şose yolun iki tarafı ağaçlık, İncesu Deresi üzerinden geçmekte ve yolun iki tarafından yer yer bataklık bulunmaktadır. Ulaşım yaylı at arabaları ile sağlanmaktadır.<sup>120</sup>

Gazeteci Yunus Nadi ise Ankara'nın kendisinde bıraktığı ilk intibayı “büyük bir çöl ortasında çok küçük bir vaha” olarak tanımlar. Yunus Nadi, “bir kere Ankara'nın kendinde ancak icabına uyanıp canlanmak suretiyle bertaraf olan bir uykuya dalmış” olduğunu düşünür ve ekler; “Baştan aşağı gezersin; yalnız uykuda değil, insana ölü bir

---

<sup>117</sup> Aydın, a.g.e., s. 335

<sup>118</sup> Cengizkan, a.g.e., s. 15

<sup>119</sup> Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı (İstiklal Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, İstanbul, 2020

<sup>120</sup> Koray Özalp ve M. Bülent Varlık, *Anadolu hükümeti Ankara'sı*, Boyut Tanıtım Matbaacılık, Ankara, 2019, s. 41

memleket hissini verirdi... Derhal çalışmaya koyulmak lazımdı...<sup>121</sup> Yunus Nadi bu düşüncelerini Mustafa Kemal Paşa'ya açıklar. Aldığı cevabı ise anlarına şöyle geçirir:

*“Öyle görünür Nadi Bey dedi, öyle görünür. Zaten bu büyük işin zevki de buradadır. Bu çölden bir hayat çıkarmak, bu inhilâlden bir teşekkül yaratmak lazımdır. Mamefih sen ortadaki boşluğa bakma. Boş görünen o saha doludur, çöl sanılan bu âlemde saklı ve kuvvetli bir hayat vardır.”<sup>122</sup>*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise şehrin barınma sıkıntısına dikkat çekiyordu; *“Ankara'ya varır varmaz arkadaşlarımın bir kısmı kendilerine yer aramak derdine düştüler. O zamanlar bu derdin çaresini bulmak oldukça zor bir işti. Ankara'da Taşhan'dan başka barınacak yer yoktu. Bu han ise daima tıklım tıklım doluydu. İkişer-üçer bazen dörder-beşer karyolalı odalarında, bazı da birbirini tanımayan misafirlerin koyun koyuna yattıkları veya şilteler üzerine kıvrılıp uydukları oluyordu.”* Ayrıca daha o sıralarda *“Büyük Millet Meclisi'nin henüz inşaatı tamamlanmamış”* ve *“Mustafa Kemal Paşa Çankaya denilen bir tepenin yamacında rüstai (köye ait) bir evde”* oturmaktadır.<sup>123</sup> Gerçekten de o dönemde Ankara'da barınabilecek bir yer bulabilmek hayli güç bir durumdur.

Barınma imkânı bulunan az sayıda binalardan bir tanesi, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişinden Büyük Millet Meclisi'nin açılacağı güne kadar Atatürk'ün ikamet ettiği Ziraat Mektebi'dir. Keçiören'de bulunan mektep, 1907 yılında inşa edilmiş iki katlı bir yapıdır. Mevcut yapı, Osmanlı Devleti'nin tarımın geliştirilmesi için Ankara'da kurduğu “Nümune Çiftliği” projesi kapsamında yapılmıştır. Milli Mücadele döneminde bir aralık Genelkurmay Başkanlığı olarak kullanılan bina, Anadolu Ajansı'nın ilk faaliyete geçtiği yerdir. 1952 yılında bir kat daha eklenerek Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyete geçmiştir. Halen aynı işlevi taşımaktadır.<sup>124</sup>

Demiryolunun Ankara'ya geldiği 1892 yılında Ankara'nın ilk oteli olan Gar Otelі açılmıştır.<sup>125</sup> 19. yüzyılın sonunda Taşhan<sup>126</sup> faaliyete geçmiştir. Taşhan, o dönem

---

<sup>121</sup> Yunus Nadi, *Ankara'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.87

<sup>122</sup> Nadi, *a.g.e.*, s.97

<sup>123</sup> Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.102-105

<sup>124</sup> K. Özalp, *a.g.e.*, s. 49

<sup>125</sup> K. Özalp, *a.g.e.*, s. s. 65

<sup>126</sup> Taşhan günümüzde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nin bulunduğu yerdedi. Taşhan yıkıldıktan sonra yerine Sümerbank yapılmış sonrasında da üniversite olmuştur.

Ankara'nın en büyük yapılarından biridir. Birçok faaliyetin yapıldığı bir mekân haline gelmiştir. İzmir, Yunan ordusu tarafından işgal edildiğinde 26 Mayıs 1919'da Taşhan'ın önünde büyük bir miting düzenlenmiştir. Meclisin açılmasıyla beraber Ankara'ya gelen mebusların ve aydınların büyük çoğunluğunun konakladığı bir mekândır.<sup>127</sup> Yapının ne derece önemli bir yer teşkil ettiği, üzerinde bulunduğu meydanın "Taşhan Meydanı"<sup>128</sup> olarak anılmasından anlaşılmaktadır. 1986 yılında Ankara'da Angora, Efker, Kaçika isimleriyle üç otel bulunurken 1900 yılında şehirdeki oteller şu şekildedir: Angora Oteli, Duclos Oteli, Merkez Oteli, Gar Oteli, Osmaniye Oteli ve Hürriyet Oteli. Cumhuriyet ilan edildikten sonra şehirdeki oteller şu şekildedir: Angora, İstiklal, Hürriyet, Meserret, İstanbul otelleri ve Taşhan'dır.<sup>129</sup>

Dönemin Ankara'sında halkın sosyalleşebildiği, çok az mekân bulunmaktadır. Bunlar; Kuyulu Kahve, Merkez Kırathanesi ve meclis olarak kullanılacak binanın tam karşısında yer alan Belediye Bahçesi, Belediye Parkı ya da Millet Bahçesi isimleriyle bilinen mekândır.<sup>130</sup>

Bugünkü Numune Hastanesi ve Etnografya Müzesi arasında bulunan saha eskiden, Ankaralıların toplu bir şekilde namaz kılıp dua ettikleri Namazgâh adıyla bilinen kolektif bir mekândı. Cuma ve bayram namazları toplu bir şekilde burada kılınırdı. Yunan askerleri Haymana'ya kadar geldiklerinde Ankaralıları art arda üç Cuma namazını burada kılmışlardır.<sup>131</sup>

Ankara'ya ayak bastığında soluğu Taşhan'da alan isimler arasında Mustafa Kemal'in yaverliğini yapacak Salih Bozok da vardı. Bozok, Çankırı'dan çıktığının ikinci günü "nihayet Ankara"ya varır. İlk olarak; "kerpiç evlerin çevrelediği mahallelerin anayolu üzerinde yürüyen... insanlar," yanından "geçip giden arabacılar, atlılar, eşekliler" görür. "Hafif bir yokuşu çıktıktan sonra ünlü Taşhan'a" gelir.<sup>132</sup> "Türkiye Büyük Millet Meclisinin burada oluşu günün her saatinde bir kalabalık oluşturuyor(dur)."<sup>133</sup> Salih Bozok daha sonra, şehrin genel yapısını tarif eder ve belli başlı semtleri sıralar; "Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı, Hacıbayram camisi

---

<sup>127</sup> K. Özalp, *a.g.e.*, s. s. 66

<sup>128</sup> Günümüzde "Ulus Meydanı".

<sup>129</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 338

<sup>130</sup> K. Özalp, *a.g.e.*, s. s. 63

<sup>131</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 281

<sup>132</sup> Salih Bozok, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Atatürk Vakfı Yayınları, Ankara, 2019, s.71

<sup>133</sup> Bozok, *a.g.e.*, s.81

yöresi... *Ulucanlar ve Cebeci.*"<sup>134</sup> "Ankara'da elektrik tesisatı da yoktu" diyen Bozok, "ancak Cumhuriyetten sonra"<sup>135</sup> Ankara'nın elektriğe kavuştuğunu da belirtir.

İsmail Habib Sevük'ün Ankara'da gördükleri maddi ve manevi olmak üzere iki şekildedir. Maddi Ankara; "yolu düşen yolcuların gözleri ile gördüğü, yazın tozundan kışın çamurundan bîzar oldukları Ankara, şu kaleli bir tepenin çepçevre etrafını kuşatarak ekserîsi topraktan yapılmış evleriyle nazarlara hiç de güzel görünmeyen Ankara"dır. Bu Ankara'da "çamurdan yapılmış birtakım harap ve bitap evler" vardır. Manevi Ankara'nın ise "her evi çelikten bir kaleydi. Ve her kalesi semanın burçları gibi yüksekti; bu ikinci Ankara'yı insanlar değil sanki mafevkelhaya mahlûklar bina etmişti, o Ankara'nın sükkânı etten ve kemikten değil tunçtan ve demirdendi." Ve işte burası "Anadolu'nun payitahtıdır." Sevük'ün anlattıkları Calvino'nun "Bir kentte hayran kaldığın şey onun yedi ya da yetmiş yedi harikası değil, senin ona sorduğun bir soruya verdiği yanıtıdır" ifadesini anımsatır.<sup>136</sup>

Milli Mücadele bittikten sonra Ankara'ya gelen gazeteci Zekeriya Sertel, "zaferin neşesi bütün yürekleri sarmıştı. Ankara gülüyordu" der fakat madalyonun öteki yüzünü de görür; "... yokluk içinde yapılan savaşın perişanlığı olduğu gibi duruyordu. Sokaklar ağaçsız, eğri büğrü, tozlu yollardan ibaretti. Şehirde oturulabilecek ancak birkaç ev vardı. Bütün şehirde Milli Kurtuluş Savaşı sırasında yapılan Büyük Millet Meclisi binasıyla karşısındaki küçük Millet Bahçesi'nden başka gözü okşayacak bir şey yoktu." Sertel, "üç yıllık savaş boyunca değil bir bina, bir ağaç bile dikilmemişti. Buna ne vakit ne de imkân vardı" diyerek savaşın yıkıcı etkisi üzerinde durmuştur.<sup>137</sup>

Aynı tarihlerde Ankara'ya gelen bir diğer isim de gazeteci Falih Rıfki idi. Onun izlenimleri de Zekeriya Sertel'inkilere benzerdir; "trenden inince iki taraflı bir bataktan, ağaçsız bir mezarlıktan, kerpiç ve hımış esnaf barakaları arasından geçerek tozuması bir türlü bitmeyen bir yangın yerine" gelmiştir. Falih Rıfki daha da ileri giderek ekler; "bu kül ve toz yığınları içinde bir yeni devlete başkent yapmayı düşünmek değil, onun yüzüne bakmak bile cesaret kırıcı bir şeydi."<sup>138</sup>

---

<sup>134</sup>Bozok, a.g.e., s.83

<sup>135</sup>Bozok, a.g.e., s.87

<sup>136</sup> Calvino, a.g.e., s. 88

<sup>137</sup> Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Can Yayınları, İstanbul, 2019, s.107-108

<sup>138</sup> Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2020, s.412

#### 1.2.4. Türkiye'nin Başkenti Olarak Ankara

Düşman orduları hezimete uğratılmış ve büyük bir mücadelenin ardından vatan işgalden kurtarılmıştı. Savaşın sonunda ise barış görüşmeleri başlamış, İsmet Paşa öncülüğünde bir ekip bu görüşmeleri gerçekleştirmek için Lozan'a gitmişti. Ankara'nın hükümet merkezi olmasını daha Lozan'da hallolacak meseleler arasında gören İsmet Paşa'nın belirttiğine göre Garp âleminin diplomatlarının da aklındaki meselelerden birisi yeni devletin merkezinin neresi olacağıydı. *“Bunlar İstanbul muhitini tanıyan insanlardı ve yeni devletin o muhitin insanlarına göre kurulmasını arzu ediyorlar(dı).”* İsmet Paşa, Lozan'da sık sık *“Ankara'da kalacak mısınız, kalınabilir mi, sonra nasıl olacak?”* sorularıyla karşılaşıyordu.<sup>139</sup> İnönü'nün aktardığına göre:

*“Meselenin daha ehemmiyetli ve değişik cepheleri var(dı). Bir defa Boğazlar askeri bakımdan tamamıyla açık, tamamıyla emniyetsiz. [...] tarihi şartlar bizi endişeye sevk ediyor. Ayrıca Anadolu'nun ortasında bulunarak ve bir Anadolu Hükümeti olarak yeni devleti çalıştırmak istiyoruz. Buna karşılık İstanbul entelekti, tabii olarak İstanbul etrafında bir Türkiye Devletinin kurulmasını istiyor”.*<sup>140</sup>

Gerçi bu istekte hiçbir kötü niyet yoktur. Çünkü *“görünürdeki bütün tabii hayat şartları, hükümet merkezinin İstanbul olmasını”* zorlamaktadır. O zamanki Ankara'nın durumu bellidir; İsmet Paşa evine *“ata binip geliyor(dur)”*. Atatürk, *“devlet reisi olarak Çankaya'da oturuyor(dur).”* Doğru dürüst ne yol ne de imkân vardır. Fakat *“her şey olacak(tır).”* Paşa'nın bu inancına karşılık gördüğü cevap; *“haydi efendim sende, yapılacaktı, olacakmış”* şeklindedir. Bu ise gayet normaldir çünkü *“İstanbul entelektinin bütün hayatı İstanbul'da geçmiştir.”* O yüzden bu düşüncelere inanmalarının *“ihtimali yoktur.”*<sup>141</sup>

Başkent hususunda İsmet Paşa'yı endişeye sevk eden başka bir nokta da sefaretlerin Ankara'ya gelip gelmemesidir. *“O esnalarda sefaretler hala İstanbul'dadır.”* Sefirler, *“arada bir Ankara'ya geliyorlar, bir otelde oturuyorlar. ...”*

---

<sup>139</sup> İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s.168

<sup>140</sup> İnönü, *a.g.e.*, s.168-169

<sup>141</sup> İnönü, *a.g.e.*, s.168-169



*Birkaç gün kaldıktan sonra İstanbul'a gidiyorlar. Tabii İstanbul'a gittikleri zaman saraylarda kalıyorlar.*” İsmet Paşa bunu bir seferinde Amiral Bristol’e sormuş; “*ne vakit geleceksiniz*” demiştir. Bristol ise “*yirmi seneden bahsetmiş(tir).*” Fakat ilk sefarethaneyi Rusların yapması, diğer sefaretlere başka çare olmadığına ikna etmek için etken olmuştur.<sup>142</sup> Elçilikler meselesini halletmek için Ankara tarafından iki strateji uygulanmıştır. Öncelikli olarak, elçiliklerin Ankara’ya taşınması sürecinde İstanbul’da bulunan elçiliklerin haberleşme konusunda herhangi bir problem yaşamamaları için bir “İrtibat Bürosu” kurulmuş ve başına da Adnan (Adıvar) Bey getirilmişti. İyi niyetli bu hareket beklenen karşılığı bulamadı ve elçilikler bu büroyu geçici olarak değil de İstanbul’da kalmalarına destek olacak bir büro olarak kullanmaya devam ettiler. Buna karşılık büronun başına Adnan Bey yerine çok etkili bir isim olmayan Nusret Bey getirildi. Bu ambargo sonrasında da 1926 yılında da büro tamamıyla kapatıldı.<sup>143</sup> Elçilikler meselesini çözümlenmek için uygulanan ikinci strateji ise Ankara’da temsilcilik açan devletlere, temsilcilik düzeylerine göre arazi hibe edilmesidir.<sup>144</sup>

İsmet Paşa Lozan’dan aklında başkent düşünceleriyle gelmiş ve Malatya mebusu olarak bu konuda bir takrir hazırlamıştır. “*Tabii Atatürk ile mutabık(tır).*” Paşa, bu mutabakatı şöyle açıklar; “*takririn meclisten geçirilmesi için taktiğini beraber tayin ettik. Takriri ben vereceğim, bunu müdafaa edeceğiz. Bu takriri yürütmek için Atatürk bütün nüfuzunu kullanmıştır.*”<sup>145</sup> Netice itibariyle İsmet Paşa’nın hazırladığı takriri 14 mebus daha imzalamış ve Ankara’nın başkent olması için ilk resmi adım atılmıştır.

Ankara’nın başkent oluş süreci dönemin basınında da önemli yer tutmuştur. Özellikle İstanbul basını kıyameti koparmaktadır. İstanbul basınına ünlü kalemlerinden ve Ankara’ya karşı yürüttüğü muhalefetle ön plana çıkan Tanin Gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın), Ankara’nın savaş zamanı için uygun bir merkez olduğunu ancak barış zamanı için İstanbul gibi gelişmiş bir merkez varken medeniyetten uzak olan yeni bir merkezin uygun olmayacağını vurgulamıştır. Cahit ayrıca, merkezin Ankara’ya taşınmasının İstanbul’daki Müslüman ve Türk nüfusunu önemli ölçüde

---

<sup>142</sup>İnönü, *a.g.e.*, s.169-170

<sup>143</sup>Zeynep Kezer, “Elçilere Layık Bir Başkent: Diplomasinin Mekansal Boyutları Ve Ankara’nın Kentsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, , İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 185-186

<sup>144</sup> Kezer, *a.g.m.*, s. 187

<sup>145</sup>İnönü, *a.g.e.*, s.166

azaltacağını dile getirmiştir. Güvenlik konusuna da vurgu yapan Hüseyin Cahit, savaş zamanında merkezin içeri alınarak güvenliğin sağlanabileceğinden bahsetmiştir.<sup>146</sup>

Yine o dönemde Ankara'ya muhalif tarafta bulunan Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin (Yalman)'a göre Ankara merkezdedir fakat nüfusu azdır. Nüfusu fazla olan yerlerin hükümete daha fazla ihtiyacı vardır. Ayrıca Ankara'nın dezavantajlarından biri de önemli bir nehre ya da sahile uzaklığıdır. Bunların yanında dış dünya ile de kopukluk yaşanacaktır. Ahmet Emin'e göre önemli şehirlerin özel bir basına ve üniversiteye ihtiyacı vardır. Bunlar da Ankara'da yoktur. Ahmet Emin, İstanbul'un başkent olmasının bazı avantajları olduğunu söyler; şehir bir kere sahil hattındadır ve kozmopolittir. Şehrin kozmopolit olması harice karşı itibarı arttırır. İmar açısından gerekli binalara sahip olduğu için de bu masrafı ortadan kaldırır. Ahmet Emin'in bu konuyu çözümleyebilmek adına başkaca bir fikri de bulunmaktadır. Başkent ne İstanbul ne de Ankara olmalı, başka bir şehir başkent olarak seçilmelidir.<sup>147</sup> Ahmet Emin'in bu kez anılarında anlattıklarına göre; İstanbul basınının, Ankara'nın geriliğinin yanında bu şehrin tozuna toprağına da itirazı vardır. Buna karşılık Konya mebusu Besim Atalay'ın; *"Ankara'nın tozu pudradır"* sözü o dönemde meşhur olmuştur.<sup>148</sup>

Ankara Hükümeti'nin en önemli muhalif gazetesi olan Tevhid-i Efkâr Gazetesi ve gazetenin yazarı Velid EbuZZiya ise şaşkıncu bir şekilde Ankara'nın başkent olmasını savunur. Çünkü *"Anadolu'yu İstanbul kurtarmamış fakat İstanbul'u Anadolu kurtarmıştır."*<sup>149</sup>

Şair Yahya Kemal, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği bir demeçte kendisine yöneltilen *"payitahtın İstanbul'a ya da başka bir yere taşınması konusunda ne diyorsunuz"* sorusuna karşılık şu cevabı verir;

*"Yeni istiklal Ankara'da doğdu. Merkezi başka bir şehrimize nakletmenin manasını idrak edemiyorum. Fakat İstanbul'a nakletmek fikri korkunç bir gaflettir. İstanbul eski Osmanlı saltanatının, o da lâakâliki yüz sene evvele göre tabii bir payitaht idi. ... Oradan ordularıyla, donanmalarıyla üç kat'a-i arzın her köşesine çabucak yetişebiliyorlardı. Fakat yeni Türkiye eski*

---

<sup>146</sup> Cemile Burcu Kartal, "Ankara'nın Başkent Oluş Sürecinde Dönem Basımında Ankara ve İstanbul: "Makarr" ve "Payitaht"', *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S.1, 2013, s.79

<sup>147</sup> Kartal, *a.g.m.*, s.81

<sup>148</sup> Ahmet Emin Yalman, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim(Cilt 3)*, Özener Matbaacılık, İstanbul, 1970, s.900

<sup>149</sup> Kartal, *a.g.m.*, s.84

*Osmanlı saltanatının tam zıddına bir devlettir. İstilaya heveskâr değil, bilakis istilaya maruzdur. Bunun için merkezin, vatanın merkezinde olması şarttır.*”<sup>150</sup>

Basında her ne kadar bu tartışmalar vuku bulsa da, Zekeriya Sertel’in dediği gibi memleketin nabzı Ankara’da atıyordu<sup>151</sup> ve “*artık İstanbul Anadolu’ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetinde*”<sup>152</sup> idi. Fakat bu durumu kabul etmeyenler hala mevcuttu. Falih Rıfkı’nın anlattığına göre bir general, “*Ankara’nın merkezliği geçici bir şeydir. Sıfırın üstünde medeniyet olmaz. Onun için buraya çok masraf etmemeliyiz*” diyordu. Bir başkası “*bir müddet kalırız. Yerleşmeye uğraşırız. Sonunda İstanbul’a gitsek bile, sıkışınca Anadolu’da taşınabilecek bir merkez edinmiş oluruz*” derken, başka biri de; “*bu yüksekliğe kalp dayanmaz. Ankaralı Ermeniler bile ellisine gelince İstanbul’a göçerlermiş*” diyordu.<sup>153</sup>

Ankara’nın başkent olmasına başka bir muhalif de Refet Paşa’dır. Mustafa Kemal’in anlattığına göre;

*“Refet Paşa... İstanbul’un başkent kalması gerektiğini bazı örneklerle dayanarak kanıtlamaya çalışıyor, Ankara’nın gerek iklim, ulaşım araçları ve gelişme kapasite ve yeteneği ve gerek var olan kurumlar ve kuruluşlar bakımından hiç de uygun olmadığını söylüyor(du).”*<sup>154</sup>

İsmet Paşa da hatıralarında bu noktaya değiniyordu;

*“O (Refet Paşa), bu esnada İstanbul’da oturuyor ve her gün herkese bunu söylüyordu. Bizim yakında yapmayı tasavvur ettiğimiz inkılaplar... İstanbul’u ve İstanbul entelektini telaşa sevk ediyordu. İşte bütün bu faktörler de ayrıca, hükümet merkezi meselesinin bir an evvel halli için bizi aceleye zorluyordu.”*<sup>155</sup>

---

<sup>150</sup> Şimşir, a.g.e., s. 477

<sup>151</sup> Sertel, a.g.e., s.111

<sup>152</sup> Atatürk, a.g.e., s.23

<sup>153</sup> Atay, a.g.e., s.484

<sup>154</sup> Atatürk, a.g.e., s.532-533

<sup>155</sup> İnönü, a.g.e., s.169

İşte böyle bir ortamda Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, 9 Ekim 1923 tarihli tek maddeli bir kanun tasarısını Meclise önermiştir. Altında 14 kişinin imzası olan bu kanun önerisi 13 Ekim 1923 tarihinde uzun görüşme ve tartışmalardan sonra büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. Kanun maddesi şudur: Türkiye Devletinin makarr-ı idaresi Ankara şehridir.<sup>156</sup> İsmet Paşa ve arkadaşları tarafından verilen kanun tasarısı ile birlikte,<sup>157</sup> 3 Mart 1924 tarihinde hilafet kaldırılıncaya kadar ülke iki başkentli vaziyettedir. Bunlardan birisi hilafetin başkenti İstanbul, diğeri devletin başkenti Ankara'dır.<sup>158</sup>

Ankara'nın başkent oluş hikâyesi pek çok hatıratında yer almıştır. Fakat bu hikâyenin belki de en anlamlı anısını Cevat Abbas Gürer aktarır;

*“Atatürk bize Ankara'yı hükümet merkezi yapmakla iyi mi ettim diye sordu. Tabii herkes müspet cevap verdi. Arkasından “Neden?” sorusu gelince, kimi stratejiden, kimi siyasetten bahsetti. Hatta birimiz “Kayalık güzeldir” gibi bir estetik teori de ortaya attı. Atatürk, “Şimdi dalkavukluğu bırakın...” diye tartışmayı kapattı. “Ankara'nın hükümet merkezi olmak için saydığımız meziyetleri beni iknaya yetmez. Ben Ankara'yı hükümet merkezi yapmakla büsbütün başka bir hedef güttüm. Türk'ün imkânsız imkânli hale getiren kudretini, dünyaya bir kere daha tekrar etmek istedim. Bir gün gelecek; şu çorak tarlalar, yeşil ağaçların çevirdiği villaların arasında uzanan yeşil sahalar, asfaltlarla bezenecek. Hem bunu hepimiz göreceğiz. O kadar yakında olacak.”<sup>159</sup>*

### 1.2.5. Ankara'nın Başkent Oluşunun Değerlendirilmesi

Ankara'nın başkent oluşu, içerisinde birçok manayı barındırmaktadır. Öncelikli olarak bu kararın alınmasıyla Türkiye'nin diriliği ifade edilecek askeri bakımdan daha korunaklı bir başkent kazanılmış olacak İstanbul gibi halkı ve basınıyla büyük bir kitlesi

---

<sup>156</sup> Atatürk, a.g.e., s.533

<sup>157</sup> “Milletimizin en kıymetli mallarından İstanbul'umuz Hilafeti islamiyenin makarrı olan vaziyetini alemlerinde tahsisen ve Türk Milletinin müdafaasına mevdu olarak ilelebet muhafaza edecektir”. Bknz: Yavuz, a.g.e., s. 12

<sup>158</sup> Yavuz, a.g.e., s. 12

<sup>159</sup> Cevat Abbas Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer; Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*, Der. Turgut Gürer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.386

halife taraftarı olan kesimden uzaklaşmış olunacaktır.<sup>160</sup> 20. yüzyıl imparatorlukların dağıldığı ve ulus devletlerin ortaya çıktığı bir yüzyıldır. Bu süreç içerisinde bazı ulus devletler, eski başkentlerini değiştirerek eski rejimden ve yönetim anlayışından uzaklaşmayı amaçlamışlardır. Yeni seçilen bir başkent, her şeyiyle yenidir. Üzerinde daha önce gelişmiş bir fikir olmaması onu belirli fikirler etrafında düzenlemeye ve o fikirlerin temsil edilebileceği mekânsal bir düzlem yaratmaya imkân vermektedir.

Ankara ve İstanbul üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa, en mühim konu “temsiliyet” konusudur. İstanbul yüzyıllarca hilafeti temsil etmiş, büyük ve gösterişli camileri, türbeleri, mimari yapılarıyla “saltanat” kokusunun her caddeye, sokağa sindiği bir şehirdir. Ankara ise 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük bir yangın geçirerek büyük bir kısmının yok olduğu, üzerinde yaşamak için ciddi bir emek gerektiren gösterişten tamamıyla uzak bir şehirdir. İstanbul’un hâlihazırda temsil ettiği rejime karşılık Ankara’da ilmek ilmek yeni bir rejim dokunacaktır. Cumhuriyet kadroları için ulusalcı görüşün yeşerebilmesi, büyüebilmesi için kozmopoliten nüfusa sahip liman kentlerinden uzaklaşmak gerekliydi.<sup>161</sup> Gönül Tankut’un ifade ettiği biçimiyle “*Yeni kurulan plânlı başkent öncelikle yeni kurulan siyasal sistemin simgesi*” haline gelecektir.<sup>162</sup>

Ankara, coğrafi konumunun vermiş olduğu stratejik uzantıları nedeniyle, İstanbul’dan çok daha önce bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktanın anlaşılabilmesi için iki farklı yönetim ve hâkimiyet anlayışını kavramak gerekmektedir. İstanbul’un üzerinde bulunduğu boğaz, Roma imparatoru Konstantinos burayı imparatorluk merkezi yapınca önem kazanmaya başlamış, Balkanlar ve Ortadoğu arasında geliştirilen ilişki boğaz üzerinden ilerletilmiştir. Bundan önce iki kıtanın bağlantı noktası Çanakkale Boğazı olduğu için Troya ve sonrasında da Aleksandria Troas önemli merkez noktaları. Balkanlar’da egemen oluşun Anadolu’da egemen oluştan daha ön planda tutulduğu, aslında birer Balkan imparatorluğu olan Doğu Roma ve Osmanlı gibi iki imparatorluk için İstanbul çok önemli olmuştur. Bahsettiğimiz iki farklı hâkimiyet anlayışının birincisi budur.<sup>163</sup>

---

<sup>160</sup> Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021, s. 137

<sup>161</sup> İlhan Tekeli, “Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi”, *Cumhuriyet’in Ankara’sı İçinde*, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 7

<sup>162</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 38

<sup>163</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 20

İkincisi ise, henüz bu hâkimiyet anlayışı yokken Mezopotamya'ya, İran'a, Doğu Akdeniz, Ege, Marmara, Karadeniz kıyılarına ulaşabilme imkânı veren, Anadolu'nun suyunu sağlayan iki büyük ırmağın doğrusal olarak ortayı konumunda bulunan, bir kayanın üzerinde olması veçhesiyle eteklerinden yaklaşan dostu düşmanı görme imkânı sağlayan Ankara, düşmanları için doğuda Kızılırmak, Batı'da Sakarya engellerini koyuyor, aşılması imkânsız kalesiyle çok güçlü bir stratejik nokta özelliğini bünyesinde barındırıyordu. Bir Balkan devleti olarak değil, Anadolu devleti olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Gordion'u alınca doğuya doğru önünde başka engel kalmayan Büyük İskender'e ve Timur'a galibiyet, Yunan'a (Sakarya hattı) mağlubiyeti yaşatmış olan Ankara şehrini başkent ilan etmesi, bir başka hâkimiyet anlayışının göstergesidir.<sup>164</sup>

Endüstri Devrimi öncesinde ve sonrasında devletlerin başkent seçme kıstasları farklılaşma yaşamıştır. Endüstri devrimi öncesinde savunma, su ve ticaret yolları üzerinde konumlanmış olmak seçici durumdayken endüstri devrimi sonrasında bu geleneksel amaçlardan uzaklaşıldığı görülmektedir. Artık başkentlerin yerleri seçilirken; ulusal birlik ve bütünlüğün sağlanmasının bir aracı olarak iç pazarın bütünleştirilmesi, mekânda dengeli olarak dağılmak ya da yeni bir devlet düzenin kurulması amaçları göz önünde bulundurulmaktadır.<sup>165</sup> Bu kriterleri Ankara üzerinden düşündüğümüzde sayılan gerekçelerin hepsinin de etkili olduğu söylenebilir.

Yukarıda değinildiği gibi yirminci yüzyılın başlarında ulus devletleşme süreçlerine bağlı olarak yeni başkentlerin kurulduğu görülmüştür. Bunlar arasında Canberra, Ankara, İslamabat ve Brasilia sayılabilir. Bu başkentler devlet eliyle ve belli bir plan gereğince kurulmuş bu özellikleriyle de tarihsel bir süreç içerisinde başkentlik sıfatını kazanmış olan diğer başkentlerden ayrılmışlardır.<sup>166</sup> Bu dört örnekte dikkat çekici başka bir boyut, sömürgeci emperyalist devletlerden uzaklaşma isteğidir. Bu ülkelerin eski başkentleri İstanbul, Sidney, Rio ve Karaçi, ekonomik, siyasi, sosyal yönlerden sömürgeci kuvvetlerin etkisi altında kalmış başkentlerdi. Yeni başkentler, eskileri gibi bağımlılık mesajı veren liman kıyılarında değil, bağımsızlık imajı taşıyan yeni yerlerde ve ülke içlerinde kurulmuştur.<sup>167</sup> Bilhassa yirminci yüzyıl ile beraber

---

<sup>164</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 20

<sup>165</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 11

<sup>166</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 21

<sup>167</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 46

gündeme gelen başkent değiştirme olgusu, her devlette farklı bir süreç izlemekle beraber benzer bazı noktalar taşımaktadır. Bu noktalar kısaca; yeni bir toplum ve bu toplumun simgeleneceği yeni bir mekân arayışı, ulus devletleşme sürecinde mekânsal boyutta simgesel bir işlev üstlenmeleri, ülkenin içlerinde seçilmeleri, yeni iktidar ilişkileri ekseninde imar edilmeleri, imar düzenlemeleri yapılırken yabancı mimar ve plancılardan yoğun biçimde faydalanılması, çağdaş şehircilik ilkelerine göre tasarlanmalarıdır.<sup>168</sup> Ankara'nın başkent seçilmesini yukarıda verilen dört örnekten ayıran önemli nokta, Osmanlı Devleti ve halifelik yönetiminden imgesel bağlamda kurtulup ekonominin dışa bağımlılığına son verip bağımsız bir ülke yaratma isteğidir.<sup>169</sup>

Bir başkent in yalnızca yönetsel fonksiyonları bünyesinde barındırması onun başkentlik kimliğini vurgulaması için yeterli değildir. Her şeyden önce bir başkent görüntüsüne sahip olması, kendisine özgü bir plana göre büyümesi, başkente özgü çevresel koşullara göre şekillenmesi gerekmektedir.<sup>170</sup> İşte bu yüzden hızlı bir şekilde Ankara'nın imarının halledilmesi işine girişildiği görülür. Ankara'ya yüklenen misyon Cumhuriyet rejiminden bağımsız düşünülemez. İki olgu arasındaki kronolojik yakınlığa dikkat vermek gerekir. Ankara'nın başkent ilan ediliş tarihi 13 Ekim 1923'tür. Cumhuriyet'in ilan edildiği tarih ise 29 Ekim 1923'tür. Yeni bir rejim, yeni bir karar merkezi yani başkent seçiliyor. Böylelikle “*Ankara kentinin gelişiminin başarısı, büyük ölçüde rejimin başarısıyla özdeşleşmiş*”tir.<sup>171</sup>

---

<sup>168</sup> Çınar, *a.g.e.*, s. 105-108

<sup>169</sup> İlhan Tekeli, “Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekân Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 317

<sup>170</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 37

<sup>171</sup> Tekeli (2000), *a.g.m.*, s. 320

## 2. BÖLÜM: TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE ANKARA

### 2.1. Ankara'da Planlı Değişim: Lörcher ve Jansen Planları

Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesinin gerekçeleri, yeni bir başkente yüklenen manalar, karşılaşılan zorluklara yukarıda ki bölümlerde değinilmiştir. Şimdi ki zorluk daha başkadır. Ekonomi ile direkt olarak bağlantılı, hayat tarzlarını dönüştürücü, şehrin “yerli”leri ve “yaban”larını<sup>172</sup> karşı karşıya getiren yabancı devletlerin de yakından ilgi duydukları bir güçlük, “Ankara'nın imarı” meselesidir. Hedeflenen, Cumhuriyet rejiminin Ankara'da mekânsal düzlemde imgesel bir anlatım bulmasıdır. Ankara'nın bir plan dâhilinde imar edilmesinden evvel, yani 1920 ile 1924 yılları arasında Ankara'da yapılaşma yoktur denemez. Tam tersine hızlıca ilerleyen bir yapılaşma vardır. Bunlar bazen hükümet eliyle, bazen de vakıflar ve bankalar eliyle yürütülmüştür. Bunlar arasında İkinci Büyük Millet Meclisi binası, Latife ve Gazi İlkokulu binası, Merkez Postanesi, Ankara Vakıf Oteli, Etnografya Müzesi, Ziraat Bankası lojmanları, Adliye Vekâleti, Maliye Vekâleti, Ankara Şehremaneti'nin Yenişehir bölgesinde yaptırdığı konutlar ve Ziraat Bankası'nın yaptırdığı apartmanlar bulunmaktadır.<sup>173</sup>

Ankara'nın imarı meselesi henüz Lozan görüşmeleri yapılırken akıllarda olan bir konudur. Bir Amerikan şirketi olan Chester grubu, Musul'a kadar ulaşması planlanan İstanbul-Bağdat demiryolu inşaatı projesini almak istiyordu. Bunun yanı sıra Anadolu'daki maden yatakları ve işletmeleri konusunda da imtiyazlar istemişlerdi. Bu imtiyazların karşılığı olarak yapılacak önemli işlerin yanında Ankara'nın “*çağdaş bir Amerikan kenti kadar modern biçimde*” tasarlanması da vardır. Lozan görüşmeleri sırasında İngilizlerin bölgeye müdahalesi sonucunda Chester grubunun Musul'daki petrol yataklarına ulaşma hayalleri suya düşmüş, demiryolu projesi de iptal edilmişti.<sup>174</sup>

Chester grubunun başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimi sonrasında Ankara'nın imarı için başka bir çözüm geliştirilmiştir. Bu çözüm gereği Ankara'nın planlanması görevi 30 Aralık 1923 tarihinde “Keşfiyât ve İnşâ'ât Türk Anonim Şirketi”ne

---

<sup>172</sup> “*Yerliler bize yaban derler ve aramıza katılmazlardı.*” Bknz: Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi, İstanbul, 1969, s. 352

<sup>173</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 94

<sup>174</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 16



verilmiştir.<sup>175</sup> Ankara'nın planlı bir şekilde imarını mümkün kılacak idari düzenleme ise Cemiyeti Umumiye-i Belediye'ye İstanbul Cemiyeti Umumiye-i Belediyesi'nin vazife ve yetkilerininin 16.02.1924 gün ve 417 sayılı Kanunla Ankara'da bir dairede kurulmasıyla olmuştur.<sup>176</sup> Böylelikle Ankara'nın imarı konusunda, Ankara İmar Müdürlüğü kurulana kadar en yetkili kurum olan Ankara Şehremaneti kurulmuş oluyordu. 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanunu, 1580 sayılı Belediye Kanunu kabul edilene kadar yürürlükte kalmıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu ile Ankara Belediyesi, Şehremaneti olmaktan çıkmış ve belediye başkanlarının seçimi için iki esas üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi belediye başkanlarının yalnızca belediye işleriyle uğraşması esasıdır. İkincisi ise, belediye başkanlığı ve valilik görevinin aynı kişide toplanmasıdır. Bu esaslardan ikincisi 1930'dan itibaren kabul görmüş ve bu uygulamaya 8 Şubat 1948 tarihli 5168 sayılı kanunun çıkışına kadar devam edilmiştir.<sup>177</sup>

Yukarıda bahsedildiği gibi Ankara'nın imar edilmesi işi Keşfiyat ve İnşâ'at Türk Anonim Şirketi'ne verilmişti. Şirketin uzmanlarından Lörcher tarafından bir plan hazırlanmış ve bu plan şirket tarafından 30 Mayıs 1924 tarihinde Ankara Şehremaneti'ne sunulmuştur. Dolayısıyla, Ankara'nın ilk plancısı Dr. Carl Christoph Lörcher'dir. Alman şehircilik uzmanı Lörcher, Bursa'nın da planını yapmış, İstanbul'da yangın yerlerinin tasarlanması projesinde Pera – Galata ve Üsküdar – Kadıköy'ün tasarlanması işini yürütmüş ve eski İstanbul İmar Komisyonu'nda üyelik yapmıştır.<sup>178</sup> Görüldüğü üzere kendisi Türkiye'ye yabancı bir mimar değildir.

Lörcher ilk olarak 1924 yılında 1/2000 ölçekli eski şehir için bir plan yapmış ardından 1925 yılında 1/1000 ölçekli Yenişehir için bir plan yapmıştır.<sup>179</sup> Planlar birbirinden bağımsız yapılmıştır. Başlangıçta Ankara'nın imarının eski Ankara etrafında şekillendirilmesi düşünülmüş ancak sonrasında siyasi kararların yönlendirmesi ile yeni konut ve yönetim yapılarının gelişim seyrini belirleyebilmek adına şehrin kurulacağı bölge Yenişehir olarak kararlaştırılmış, Lörcher'e de 1925 yılında Yenişehir'i kapsayan ek bir plan yaptırılmıştır.<sup>180</sup> Lörcher'e ismarlanan Yenişehir planı, şehremanetinin yer seçimi ile direkt ilgilidir. 24 Mart 1925 tarihli ve 583 sayılı yasa ile "*Ankara'da inşası*

---

<sup>175</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 16

<sup>176</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 13

<sup>177</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 15

<sup>178</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 35 - 36

<sup>179</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 39

<sup>180</sup> Ali Vardar, "Başkentin İlk Planları", *Planlama*, 1989, 2-3-4, s. 38

*mukarrer Yeni mahalle için muktezi yerler ile bataklık ve mergazi arazinin Şehremanetince istimlâki hakkında*” Kanun kabul edilmiştir. Şehir, yeni Ankara’da kurulacaktır.<sup>181</sup> Kamulaştırma yasası 121 kabul, 26 red, 1 geçersiz oyla kabul edilerek 4 milyon metrekarelik bir alan kamulaştırılmıştır.<sup>182</sup> Bu kamulaştırma ile ilgili dikkatlerin toplanması gereken en mühim noktalardan biri, kamulaştırılan bölge itibariyle şehrin büyüme yönüne karar verilmiş olmasıdır. Yeni kent, Eski Ankara’nın güneyinde, yeni bir makro-form sınırları içinde kurulmuş, bir yağ lekesi formatında büyümenin önüne geçilmek istenmiştir.<sup>183</sup>

Büyük kamulaştırma ile birlikte şehrin planlı imarına yönelik ilk darbede atılmış oluyordu. Çünkü bu kamulaştırma ile birlikte “spekülasyon” konusu mevzu bahis olmuştur. Falih Rıfkı Atay bu durumu şöyle aktarır:

*“Çünkü hemen spekülasyona dalmıştık. Herkes saklayıp ileride satmak üzere arsa edinmek hırsına kapılmıştı. Şehir imarlarının başlıca düşmanı spekülasyon olduğunu düşünecek halde bile değildik. Bunlar yeni devletin “kusur”ları değil, tecrübesizlikleri idi. Bizim 1924 de neleri ne kadar bilmediğimiz, ve bu memlekette nelerin ne kadar bilinmediği anlaşılmadıkça, Cumhuriyetin başardığı işler hakkında iyi bir fikir edinilemez.”*<sup>184</sup>

Ankara’da yaşanan arsa spekülasyonu büyük kamulaştırmayla artmış olabilir ancak ilk defa çıkmış bir olgu değildir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun anılarında bu durum Ankara’nın başkent ilan edilişiyle yaşıt tutularak anlatılır:

*“1920’lerde kimsenin arsa, bağ, bahçe edinme hırsına kapıldığını görmedim ve duymadım. 1922 yılı sonunda, hele 13 Ekim 1923’te Ankara’nın hükümet merkezi olmasından sonra bu kentte bir arsa edinme hırsı başladı. Daha 1922 sonlarında bir gün Kanunlar Kalemi’nden Fehmi Bey adında bir arkadaşımız bizim kaleme gelerek belediye binası karşısındaki yangın yerinde çok büyük bir arsanın satılık olduğunu, 20-30 arkadaş ortak olursak bunu alabileceğimizi söyledi.*

---

<sup>181</sup> Yavuz, a.g.e., s. 16

<sup>182</sup> Aydın, a.g.e., s. 385

<sup>183</sup> Tankut, a.g.e., s. 51

<sup>184</sup> Atay, a.g.e., s. 421

*Ben istemedim. Arsayı ne yapacaktım?*

*Katılanlar olmuş, fakat istenilen para toplanamadığından iş suya düşmüştü.*

*O zaman beş bin liraya olan o arsanın bir yıl sonra elli bin liraya satıldığını*

*Fehmi Bey gelip bize yana yakıla anlatmıştı. Aynı arsa birkaç yıl sonra*

*Ankara Memurlar Kooperatifi'ne beş yüz bin liraya satılmış. Bunu yine*

*Fehmi Bey'den duyduk. O, "kaçırılmış fırsat" için pek üzülüyordu.*

*Çok içtenlikli olarak Fehmi Bey'e: "Pekiye, alsaydık, onu üç yıl önce beş bin liraya satanın hakkını yemiş olmayacak mıydık!" dedim. Yanıt vermedi."<sup>185</sup>*

Lörcher Planı genel hatlarıyla mevcut yerleşim bölgelerinde düzeltmeler yapılması ve eski şehrin batıya doğru büyümesi esaslarını kabul eden, 200.000 nüfus yaklaşımı ile başkentlik fonksiyonlarının yükleneceği bir şehir için "mütevazı" bir plan olmuştur.<sup>186</sup> Ankara Şehremaneti tarafından Lörcher'in planları eksik ve bütüne ilişkin olmadığı, şehrin ihtiyaçlarını karşılamayacağı gerekçeleriyle kabul görmemiş ancak buna rağmen plan gayri resmi olarak aslında uygulanır vaziyette kalmıştır. Bu uygulamalar Lörcher'in planda aynen öngördüğü şekilde olmamıştır.<sup>187</sup> Her ne kadar Lörcher Planı şehrin genel bazı hatlarının belirlenmesinde önemli rol oynamış ise de başkentnin resmi bir imar planı dâhilinde imar edilmesi zorunluluk halini almıştır. Zira 1923 ve 1927 yılları arasında Ankara'da yoğun bir yapılaşma yaşanmaktadır. Ancak bunlar bütünlükten uzak, genel yönlendirici bir çerçeveden yoksun oluşturulmuş yapılardır. Eski kentin boş arsaları üzerinde yapılaşmalar bulunmakta, ayrıca Şehremaneti tarafından kamulaştırılan arazi üzerinde de bazı yapılaşmalar bulunmaktadır. Demiryolunun kuzeyinde ve güneyinde düzensizce serpiştirilen kamu yapıları yükselmektedir. Yapıların sokaklarla ilişkileri, yapıların diğer yapılarla ilişkileri, kentsel mekânın kullanım şekli 1927 yılına kadar oldukça rastgele ve endişe verici şekilde ilerlemiştir.<sup>188</sup> Ancak yine bu dönem aralığında kamuoyunun kentsel çevrenin estetik boyutları konusunda endişelendiği, bu konuda tartışmalar yapıldığı, fikirler öne sürüldüğü görülmektedir. Yani bir kentsel estetik kaygısı mevcuttur. Bu

---

<sup>185</sup> Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis Millî Mücadele'de Anadolu*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2020, s. 250

<sup>186</sup> Vardar, *a.g.m.*, s. 40

<sup>187</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 53

<sup>188</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 44

kaygı Cumhuriyet rejiminin başarılı olması kaygısıyla beraber yürümüştür.<sup>189</sup> Nihai olarak, başkentin gelişmesinin rastgeleliği, yapıların oradan buradan birbirlerinden bağımsız bir şekilde oluşturulması, kentsel estetik kaygıları, şehri bir bütün olarak tasarlama ihtiyacı, çağdaş şehircilik bilgilerini kullanma gereksinimi başkent Ankara'yı bir plan dâhilinde imar etmeyi gerekli kılmıştır. 1930'lu yıllara gelirken cumhuriyet kadrosunun edindiği tecrübe ve deneyimler ile yalnızca Ankara için değil ülke çapında köktenci modernist bir kentsel gelişmeyi destekleyecek ve meşruiyet kazandıracak yasal düzenlemeler de peş peşe tamamlanmıştır. Bunlar; Belediye Yasası, Umumi Hıfzısıhha Yasası, Yapı ve Yollar Yasası, Belediye Bankası, Mühendislik ve Mimarlık Mesleğinin İcrasına İlişkin kanunlardır.<sup>190</sup>

Ankara'yı planlı bir şekilde imar etmek kaygısı ile ilk arayış Almanya'da başlamıştır. Ankara Şehremaneti 1927 yılının Mayıs ayında şehrin imarı için Prof. Hofmann ile görüşmek üzere Berlin'e bir heyet göndermiştir. Profesörün 75 yaşında olduğu için uzun seyahate gidemeyeceği yönündeki cevabı üzerine, profesörün önerdiği Prof. Hermann Jansen ve Prof. M. Brix ile temasa geçilmiştir.<sup>191</sup> Prof. Hermann Jansen ve Prof. M. Brix Alman Mimarlık Fakültelerinin hocalarıdır. Ankara'nın imarı için düzenlenecek yarışmaya katılan üçüncü isim Jausseley ise Fransız hükümetinin baş mimarıdır."<sup>192</sup> Böylelikle bu üç mimarın katıldığı bir yarışma düzenlenmiştir.

1927 yılında açılan yarışmada, yarışmacılara üç adet harita verilmiştir. Bunlar 1/4000 ölçekli Ankara Şehremaneti haritası, 1/2000 ölçekli 1924 tarihli Lörcher Eski Şehir Planı ve son olarak da 1/1000 ölçekli 1925 tarihli Lörcher Yeni Şehir Planı ve bunların ekleridir.<sup>193</sup> Yarışmacılara verilen haritalardan ikisinin Lörcher'in elinden çıkma olduğu düşünüldüğünde, yukarıda bahsedildiği gibi Lörcher Planı'nın Jansen'in Ankara planını yapıncaya kadar gayri resmi olarak yürütülen bir plan olduğu savı doğrulanmaktadır. 1927 yılı imar planı yarışmasında, yarışmacılara Şehremaneti tarafından bir de "*istekler listesi*" verilmiştir. Bu liste 19 maddeden oluşmakta ve isteklere bakıldığında, cumhuriyet kadrosunun yeni başkent için isteyebildikleri, hedefleyebildikleri, düşünebildikleri şeylerin ne kadar yetersiz, hesapsız ve tecrübesiz

---

<sup>189</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 59

<sup>190</sup> Tekeli (2006), *a.g.m.*, s. 8

<sup>191</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 26

<sup>192</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 66

<sup>193</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 42

olduğu gözükmemektedir.<sup>194</sup> Bu istekler listesinde öne çıkan 19. madde, hazırlanacak planların 50 yıllık bir aralığı kapsayacağı ve bu süre zarfında Ankara nüfusunun 250-300 bin civarında bulunacağı direktifidir.<sup>195</sup> Nüfus kestirimi yanlış ele alınmış bir konudur. Zira elli yıllık zaman zarfı bir yana, Ankara'nın imar planı yarışması üzerinden yalnızca yirmi yıl geçtiği halde Ankara'nın nüfusu üç yüz bine dayanmıştır. Kemal Bağlum'un aktardığına göre Jansen'in nüfus için öngördüğü sayı 750.000'dir. Ancak şehircilik uzmanı, Atatürk'ün emrine rağmen bunu bir türlü kabul ettirememiştir. Yine aynı kaynağa göre Jansen tarafından Atatürk Bulvarı'nın genişliği 100 metre olarak düşünülmüş ancak buna da karşı çıkmıştır.<sup>196</sup>

Her üç mimar da eski Ankara ve yeni Ankara meselesi üzerine düşünmüştür. Şehremaneti tarafından büyük kamulaştırmanın yapılmasıyla şehrin ne tarafa doğru genişleyeceğinin belirlendiği düşünülürse bu durum gayet doğaldır. Jausseley Eski Ankara'yı bütünüyle yenilemek, Brix Eski Ankara'nın geleneksel dokusuna dokunmamak niyetlerindeyken Jansen, Eski Ankara ve Yeni Ankara arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. İki kısım arasındaki bağlantıları güçlendirirken, mevcut yol ve yapıları da korumaya çalışmıştır.<sup>197</sup>

Ankara'nın imarı için yarışmanın düzenlendiği sıralarda 28 Mayıs 1928 gün ve 1351 sayılı Kanunla "*Ankara şehrinin esaslı imarına ait olarak İcra Vekilleri Hey'eti kararı ile tevdi edilecek işlerle iştigal etmek ve Dahiliye Vekaletine merbut ve şahsiyyeti hükmiyyeyi haiz bir devlet müessesesi olmak üzere Ankara şehri İmar Müdürlüğü teşkil edilmiştir.*"<sup>198</sup> İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan İmar Müdürlüğü, Bütçe ve İhale Kanunu'na tabi değildir. Kamu elinde bulunan arsaları istediği vakitte istediği kadar alabilecektir.<sup>199</sup> Ankara İmar Müdürlüğü'nün kurulma gerekçesi, Cumhuriyetin başkenti olan bir şehrin imarının herhangi bir şehir gibi ele alınamayacak olması ve bir devlet meselesi olarak yorumlanması gerçeğidir. Müdürlüğün görevleri arasında şehrin haritalarının hazırlanması ve şehrin imar planlarının yaptırılması işleri vardır. Böyle bir görev ilk defa resmi bir kuruma verilmiştir. İlk faaliyet yılı 1929 olan kurumun, İmar

---

<sup>194</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 63

<sup>195</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 28

<sup>196</sup> Bağlum, *a.g.e.*, s. 151

<sup>197</sup> Mehmet Sarıoğlu, "*Ankara*" *Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2001, s. 59

<sup>198</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 38 – 39

<sup>199</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 390

İdare Heyeti başkanı Falih Rıfki Atay'dır ve kendisinin imar işlerine duyduğu inanç ve bağlılık çok kuvvetlidir. Kurum kadrosu içinde teknisyen ve imar bilgisine sahip olan kimse bulunmamaktadır. Lakin o günler için şans sayılabilecek bir isim, Robert Oerley'dir.<sup>200</sup> Kendisi Sağlık Bakanlığı inşaat bürosunda çalışan Avusturyalı bir mimardır. 1927 sonrasında Jansen ile mektuplaşarak çalışmalarında yardımcı olmuştur.<sup>201</sup> Oerley, Jansen'in Ankara'yı planlaması sürecinde Jansen'in ilk elden bilgi aldığı, Ankara hakkında bazı konuları danıştığı bir isimdir. Keza, Jansen bu planlama sürecinde Ankara'da değil Berlin'dedir.

Üç yarışmacının genel değerlendirilmesi neticesinde; Prof Brix'in raporu fazlasıyla kısa, ekonomik ve sosyal konulardan azade bir rapordur. Jausseley'in raporu gereksiz detaylarla şişmiş, mahiyet üzerinde yoğunlaşmamış ve planın masrafı konusunda hiçbir ibareye yer verilmemiştir. Jansen'in planı gereksiz bilgiler ve lüzumlar arasındaki sınırı koruyabilmesi ve bilhassa ekonomik tasarruf konusundaki titizliği sayesinde ön plana çıkmıştır.<sup>202</sup> Jansen Planı'nın yarışmayı kazanması hakkında Falih Rıfki Atay'ın bir değerlendirmesi şu şekildedir:

*“Yeni başkent, tıpkı, bugün nasıl kurulacağımızı düşündüğümüz gecekondu semtleri gibi, herkesin keyfine göre, gelişigüzel belirirken plan müsabakasını açtık ve yeni prensiplere daha uygun olduktan başka, caddeleri, sokakları ve meydanları, o zamanki para ile, galiba yüz milyon lira kadar daha ucuza malolacağı için Yansen'in teklifini beğendik.”<sup>203</sup>*

Jansen Planı'ndaki yol güzergâhları, Devlet Mahallesi'nin kurgulanışı, bahçe şehir uygulaması, şehrin gelişme yönünün güneye doğru belirlenmesi ve tarihsel kalenin başkent için bir “taç” olarak görülmesi, Lörcher Planı'ndan etkilenmeleri gösterir. Lörcher, Ankara'nın imar edilmesi için açılan yarışmaya çağırılmamıştır. Jansen Planı'nın birinci seçilmesiyle planı inceleyen Lörcher, kendi planından birçok izi görmesi sonucunda Jansen'e telif davası açmış, Şehremaneti'nin de Jansen'i savunması neticesinde davayı kazanamamıştır.<sup>204</sup>

---

<sup>200</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 73

<sup>201</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 53

<sup>202</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 36

<sup>203</sup> Falih Rıfki Atay, “Yansen Ankara'da iken..”, *Ulus*, 15.06.1947.

<sup>204</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 107

Jansen Planı'nın yarışmayı kazanmasından kesin olarak onaylandığı güne kadar geçen süreç ön uygulama dönemi<sup>205</sup> olmuş, nihayetinde 23 Temmuz 1932 gün ve 13209 sayılı kararnameyle Jansen'in Kat'ı Ankara İmar Planı onaylanmıştır.<sup>206</sup> Jansen Planı hakkında bilgi alınabilecek en temel kaynak, bizzat Jansen tarafından hazırlanmış olan Ankara İmar Planı'dır.<sup>207</sup> Günümüze değin Ankara'nın şehir silüetini belirleyen bu esas planın plancısına göre;

*“şehirler yaşanılan zamanın in'ikaslarıdır. Bunlar kuvvetli, vücut vermek arzusu ile yaratılmışlarsa taştan olan ifadeleri ebedi bir kıymeti kazanırlar. Şehirler aynı zamanda gelecek zamanlara maziyi tanıtan birer varlıktır. Hatta harabeleri bile büyük bir zamana şehadet edebilirler.”*<sup>208</sup>

Bu ifadeler Jansen'in Ankara'yı planlarken şehre nasıl yaklaştığını anlatması bakımından önemlidir. Jansen Ankara'yı eskiyi yansıtan ayna ve geleceğe yansiyacak “mazi” olarak görmektedir. 1925 tarihinde yapılan büyük kamulaştırma neticesinde şehrin kurulacağı yön belirlenmişti. Böylelikle eski Ankara ve yeni Ankara birbirlerinden ayrılmış vaziyetteydi. Jansen de bu ayrımı onaylamakta, “yeni şehircilikte yeni şehir kısımlarının kurulmasını eski kısmın yayılışından tamamen ayırmak lazımdır”<sup>209</sup> şeklinde düşünmektedir. Bu tutum, geleneksel dokunun korunması adına olumlu olmuş ancak aynı zamanda geleneksel dokunun tahrip edilmesine de yol açmıştır.<sup>210</sup>

---

<sup>205</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 91

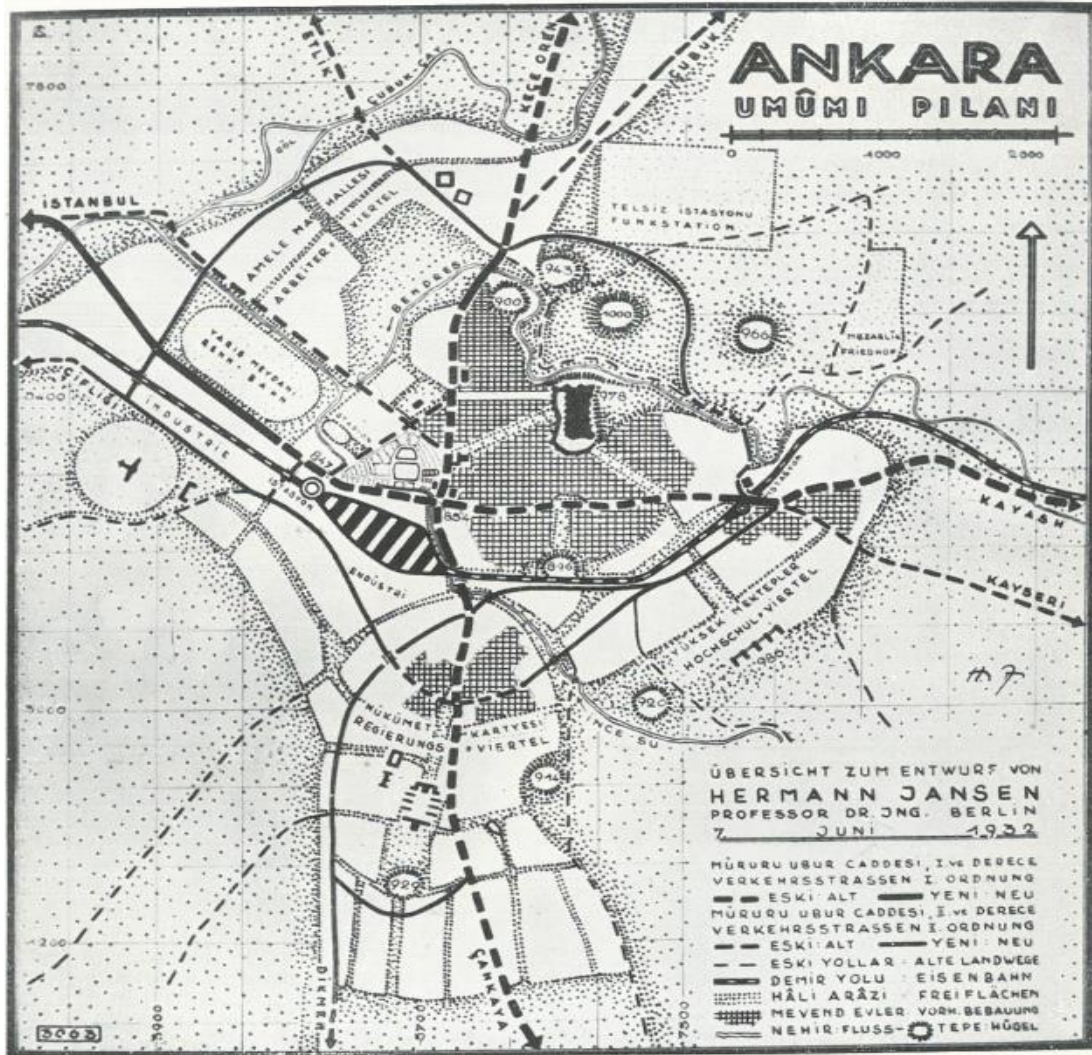
<sup>206</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 43

<sup>207</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı*, Çev. Mithat Yenen, Alaeddin Kırıl Basımevi, İstanbul, 1937.

<sup>208</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 5

<sup>209</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 6

<sup>210</sup> Mehmet Tunçer, *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara*, Net Kitap Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 21



Fotoğraf 1: Ankara Umumi Planı<sup>211</sup>

Jansen, eski şehrin tarihi dokusunun aynen korunması gerektiğini savunmakta, hatta “herhangi bir tecavülden korunması” için bir talimatname hazırlanmasını öngörmektedir. Eski şehir ve yeni şehir arasındaki bağlantının sağlanması için şehrin ana caddesi olacak “Atatürk Bulvarı” yeterli görülmektedir.<sup>212</sup> Jansen’in eski şehir için düşündükleri ve Jansen’in düşündükleri birbirlerine “kale” üzerinden endekslenir. Lörcher kale için “Güzel kale”<sup>213</sup> ifadesini kullanırken, Jansen kale ise “şehir tacı”<sup>214</sup> ifadesini kullanmaktadır. Jansen’in plan raporlarında kalenin her yandan

<sup>211</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı*’ndan alınmıştır.

<sup>212</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 18

<sup>213</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 75

<sup>214</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 18



görünürlüğünün sağlamanın çok önemli olduğu görülüyor.<sup>215</sup> Ancak Kale'nin etrafında onu perdeleyen, kapatan büyük yapılaşmaların gelişmesi neticesinde Jansen'in planda öngördüğü şekilde gerçekleşmemiştir.<sup>216</sup>

Ankara'nın başkent ilan edilmesi sonrası şehirde yaşanacak inşaat furyası tahmin etmesi güç bir durum değildir. Bu sebeple şehir inşaat işçilerinin akınına uğramış, gelenler kendileri için baraka tarzı evler yapmaya başlamışlardır. Lokasyon olarak, tepe olduğu için Jansen Planı'nda imar dışı tutulmuş olan Altındağ'ın etekleri seçilmiştir. Bu problem Jansen tarafından 1927 yılında bir "*Amele Mahallesi*" kurulması fikriyle çözülmek istenmiştir.<sup>217</sup> Bu mahallenin Bend Deresi ve Çubuk arasında kalan bölgede oldukça büyük bir sahada kurulması tasarlanmıştır.<sup>218</sup>

Jansen'e göre bir an evvel inşaatına başlanması gereken Amele Mahallesi'ndeki evler ucuz olarak inşa edilebilecek ve her evin bir bahçesi olacaktır. Amelelerin bu şekilde toplu bir mahallede yerleştirilmesi "*serbest arsalar üzerine yapılacak olandan hem ucuz ve hem de daha güzeldir.*"<sup>219</sup> Amele mahallesinin bir başka faydası da "*ameleyi toprağına, yuvasına bağlamakla Türk milletinin bu işteki alakasını uyandırarak hükümetin mevcut hedeflerine bu suretle bir parça daha yaklaşılmış*" olacaktır.<sup>220</sup> Ancak Amele Mahallesi Jansen Planı'nın uygulanamayan, uygulanmayan bölümlerinden biridir.

---

<sup>215</sup> Yavuz, *a.g.e.*, s. 36

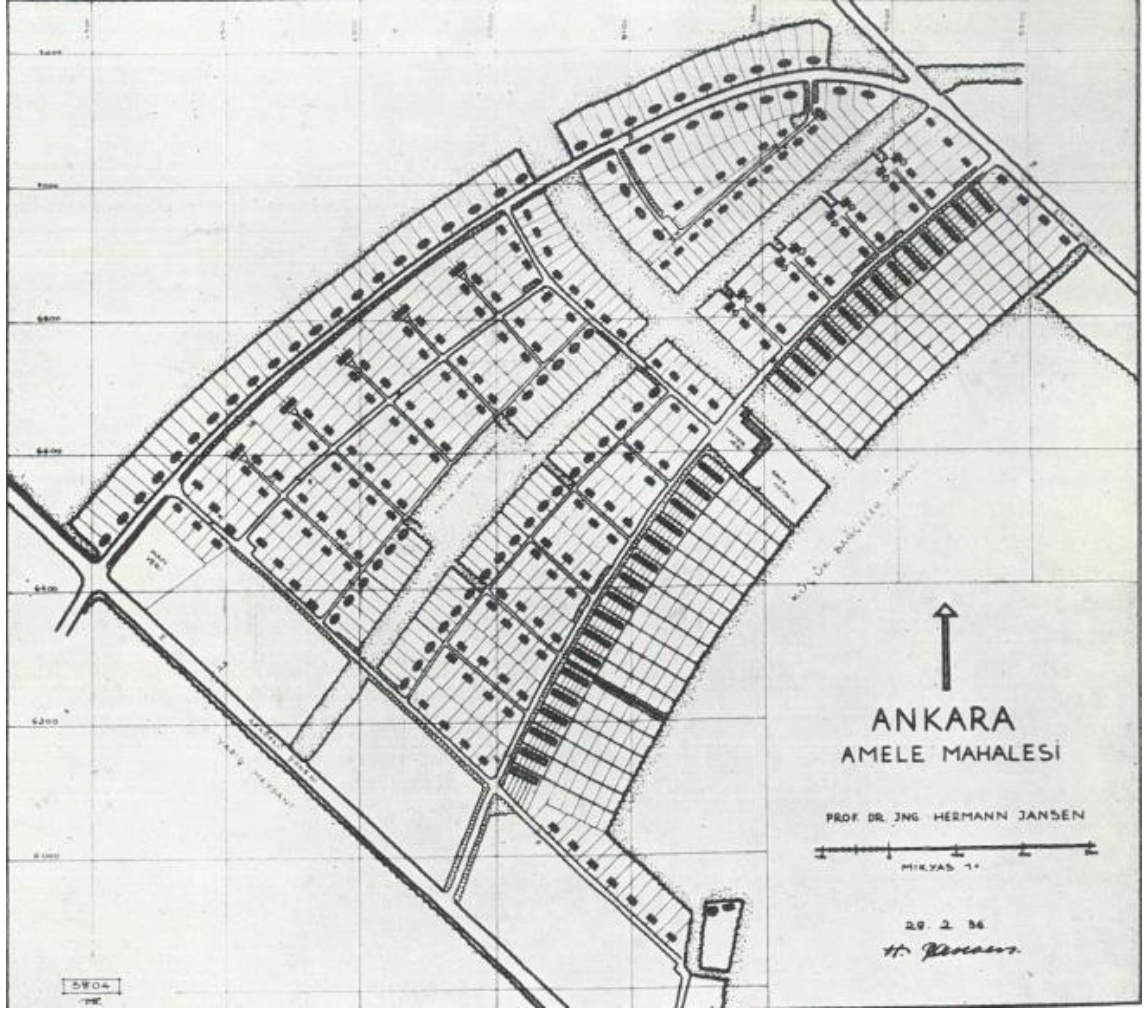
<sup>216</sup> Tunçer, *a.g.e.*, s. 55

<sup>217</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 445

<sup>218</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 19

<sup>219</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 44

<sup>220</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 45



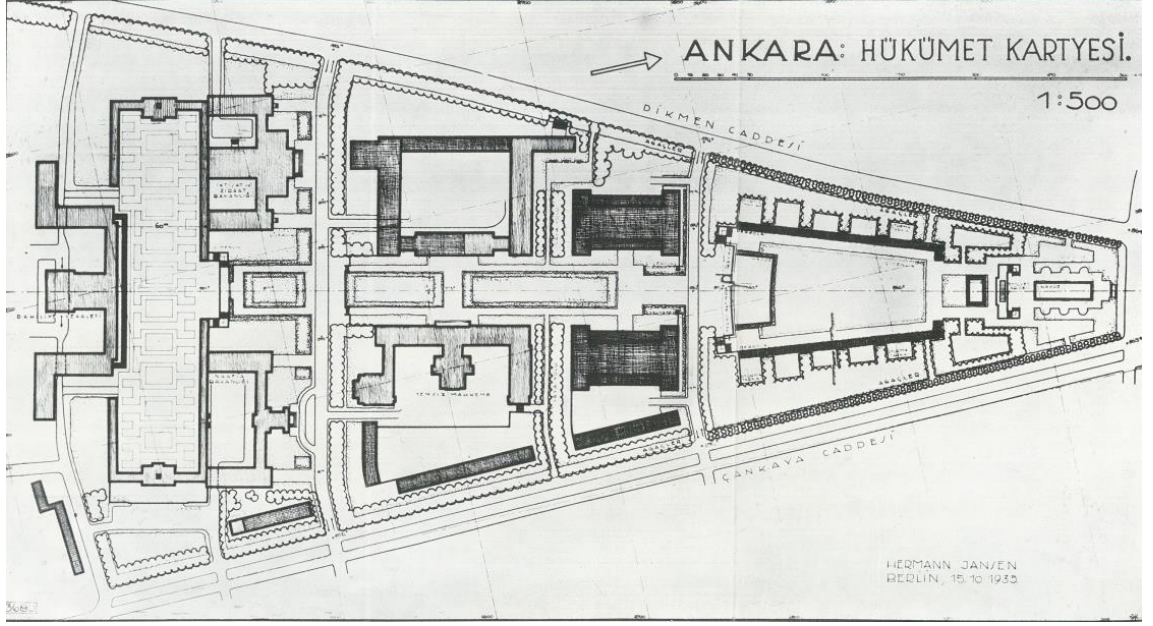
Fotoğraf 2: Amele Mahallesi<sup>221</sup>

Jansen Planı'nda bir hükümet mahallesinin kurulması öngörülmüştür. Burada bütün hükümet binalarının, bakanlıklarının toplanması düşünülmüştür. Bu teşekkül birçok Avrupa devletinin hayalidir, ancak "Ankara'da hakikat olabilecektir."<sup>222</sup> Planda öngörüldüğü biçimiyle bir hükümet mahallesi kurulmuştur. Ancak bu noktada da spekülasyon konusu problem yaratmıştır. Jansen Planı'nın kalbini oluşturan bu hükümet Mahallesi'nin yapılacağı öğrenilmesiyle bilhassa Atatürk'e yakın çevreler arsaları kapatmaya, hükümete daha yüksek fiyattan satmaya çabalamışlardır. Bu problemin çözümü için Atatürk'ün bizatihi tepkisi ve ağırlığını koyması gerekmiştir.<sup>223</sup>

<sup>221</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı* 'ndan alınmıştır.

<sup>222</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 20

<sup>223</sup> Tekeli (2006), *a.g.m.*, s. 11



Fotoğraf 3: Hükümet Mahallesi<sup>224</sup>

Aynı şekilde toplu bir niteliği Jansen üniversiteler için de düşünmüştür. Bölge olarak Cebeci'de bugünkü siyasal bilgiler ve hukuk fakültelerinin bulunduğu yerdir. Ancak bu bölgeye gecekondular yerleşmiş, bölgenin arsa fiyatları bir hayli yükselmiş ve kamulaştırma yapmak çok güç hale gelmiştir. Nihayetinde Jansen'in bu sahadaki projesi İmar Müdürlüğü tarafından reddedilmiştir.<sup>225</sup>

Günümüzdeki Gençlik Parkı'nın planlanması da Jansen tarafından yapılmıştır. Yabancıların Ankara üzerindeki ilk intibalarını oluşturacak olan İstasyon Caddesi üzerinde "Ankara parklarının kalbi demek olan Gençlik Parkı"nın bulunması ilk izlenimler üzerinde olumlu bir netice yaratacaktır.<sup>226</sup> Lörcher Planı'nda Gençlik Parkı'nın bulunduğu bölge yapılaşma bölgesiyken Jansen Planı'nda yeşil alan olarak ayrılmıştır.<sup>227</sup>

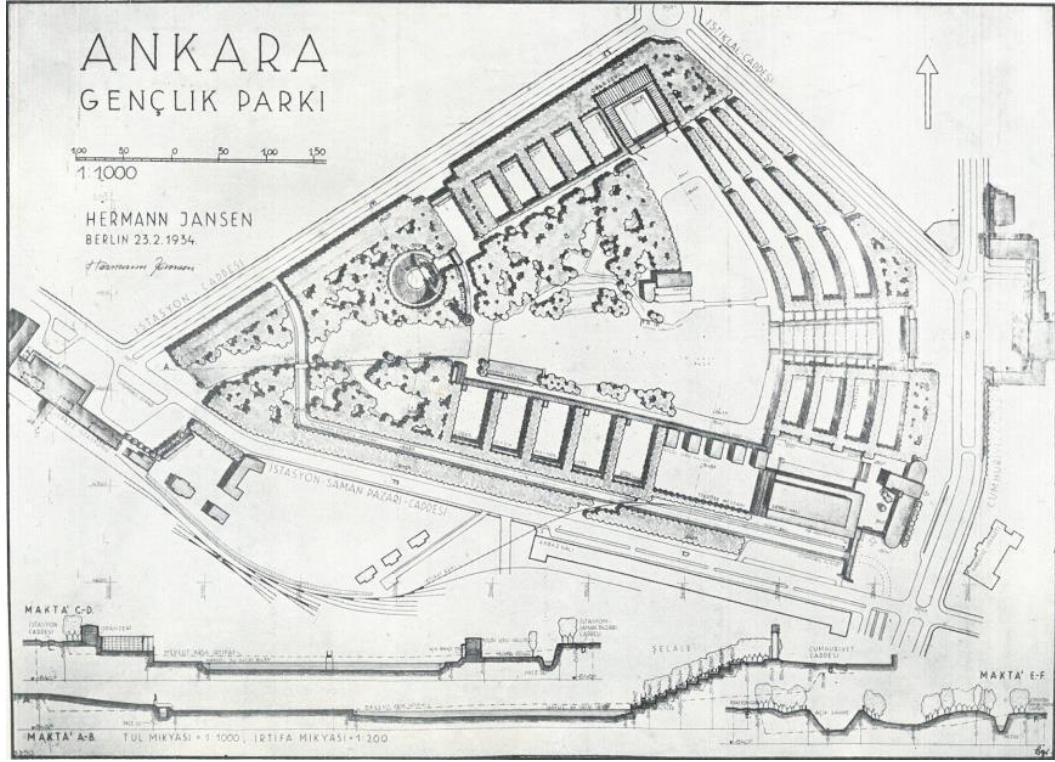
<sup>224</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı* 'ndan alınmıştır.

<sup>225</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 212

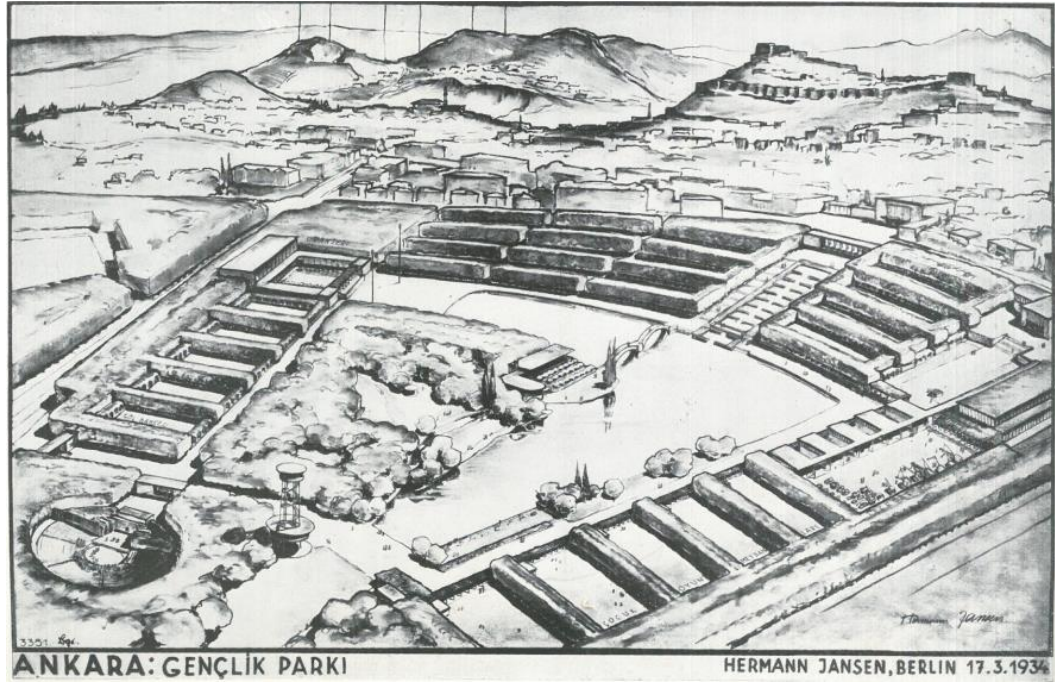
<sup>226</sup> Jansen, *a.g.e.*, 18

<sup>227</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 87





Fotoğraf 4: Gençlik Parkı<sup>228</sup>



Fotoğraf 5: Gençlik Parkı<sup>229</sup>

<sup>228</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı* 'ndan alınmıştır.

<sup>229</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı* 'ndan alınmıştır.

Jansen için bir şehrin imar edilmesinde karşılaşılan en büyük güçlüklerden birisi spekülasyon meselesidir. Plan raporunun sonunda şehirlerin imar edilmesi sırasında karşılaşılan en büyük problem olan spekülasyonun önlenmesi için bir istek bulunmaktadır. Diğer yarışmacıların raporlarında bu noktaya dair en ufak bir husus bulunmamaktadır.<sup>230</sup> Jansen, Atatürk'le ilk görüşmesinde spekülasyon konusundan bahsetmiş ve Atatürk'e “bir şehir planını tatbik edebilecek kadar kuvvetli bir iradeniz var mıdır?” şeklinde bir soru yöneltmiştir. Atatürk bu soruya kızmış ve “Koca memleketi yedi düvelin elinden kurtarmışız bir ortaçağ saltanatını yıkarak yerine bir yeni çağ devleti kurmuşuz. Bunca devrimler yapmaktayız. Bütün bunları başaran bir rejimin bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette olup olmadığı nasıl sorulabilir?” dediğinde Jansen, “Belki sizin hakkınız var, dedi, biz Almanya’da bile türlü güçlüklerle uğraşıyoruz da, onun için sormuştum” şeklinde cevap vermiştir.<sup>231</sup> Lakin ilerleyen yıllarda Jansen’in endişelerinin boşa olmadığı görülecektir. Falih Rıfkı Atay’ın görüşü de bu yöndedir; “Yansen planının ve umumiyetle plan disiplinciliğinin, spekülasyoncular ve keyifçiler elinde iflas etmesine yandığım kadar hiçbir şeye yanmam.”<sup>232</sup>

1947 yılında Falih Rıfkı Atay Ulus Gazetesi’ndeki köşesinde Jansen Planı’nın iflasını değerlendirir. Bu değerlendirme, Jansen Planı yapıldığı sırada İmar İdare Heyeti başkanlığı yapan ve şehirciliğe yaklaşım bakımından döneminin aydın kişilerinden olan bir isim tarafından yapılıyor olması ayrıca önemlidir. 1947 yılına gelindiğinde “Ankara planının bozula bozula, yüzde ellisinden bile eser kalmadığını” belirtmekte, bu konuda Jansen’in iki hususu vurguladığını anımsamaktadır. Bunlardan “biri, arsa sahipleri çok kazanmak için her türlü disiplini kırmağa” uğraşmaları ikincisi ise, “herkes(in) şehir işlerinden anladığını” zannetmesidir.<sup>233</sup> Jansen Planı’nın karşılaştığı güçlükler, plancısının karşılaştığı güçlüklerden geçmektedir. Bu noktada planı engelleyici hamlelerde bulunan yegâne isim “Tanzimat paşalarının aydınlanmacı despotluğuna”<sup>234</sup> benzetilebilecek bir yönetim anlayışıyla Ankara’yı yıllarca hem vali hem de belediye başkanı olarak yöneten Nevzat Tandoğan’dır. Tandoğan’ın görev yaptığı 1929 ve 1946

---

<sup>230</sup> Yavuz, a.g.e., s. 36

<sup>231</sup> Atay, a.g.e., s. 422

<sup>232</sup> Atay, a.g.e., s. 421

<sup>233</sup> Falih Rıfkı Atay, “Yansen Ankara’da iken...”, *Ulus*, 15.06.1947.

<sup>234</sup> Aydın, a.g.e., s. 513

arası dönem ülkede tek parti - tek şef anlayışının ve devletçilik politikasının egemen olduğu bir dönemdir.<sup>235</sup> Kendisi “bir ecnebi mütehasısının dediklerini yapmaktan başka elinden bir şey gelmiyen bir belediye reisi olmağa daha ilk günü isyan etti. Açıkça muhalefet edemeyeceği için, adet olduğu üzere, devamlı bir baltalama yolu” tutmuştur.<sup>236</sup> Jansen de Tandoğan’dan oldukça şikâyetçidir. Zira Tandoğan “evinde bir kontakt olsa, hemen bir elektrikçi çağırır. Sabaha kadar karanlıkta kalır da gene elini o tele sürmez. Çünkü bilmediği bir şeydir ve elektrikte ölüm tehlikesi vardır. Şehircilik onun elektrik kadar da bilmediği bir şeydir ama, ölüm tehlikesi olmadığı için her tarafına dokunur.”<sup>237</sup> Atay, Ankara’da yapılması gereken işlerin dörtte birinin dahi yapılmadığını belirtmiş ve “ileri bir Avrupa şehrimiz olacaktı: ortanca bir Balkan şehrimiz var”<sup>238</sup> diyerek gelinen noktayı tespit etmiştir.

Ankara İmar Planı’nın disiplinin bozulması ve bütünselliğini kaybetmesi noktasında 1937 yılında Ankara İmar Müdürlüğü’nün belediyeye bağlanması bir hayli etkili olmuş, 15 Kasım 1938 gün ve 2/9874 sayılı kararname ile de belediye sınırları ve imar sınırları birleştirilmiştir. Fehmi Yavuz’a göre böylelikle “birçok tazyiklerle yanlış istikametlerde uzunca bir mesafe katetmiş olan Ankara imarındaki düzensizliklere, imar hudutlariyle belediye hudutlarının birleştirilmesine dair olan plân ve kararname ile resmi ve hukuki bir şekil verilmiştir.”<sup>239</sup> Gönül Tankut’un ifadesiyle, bu karar imar sınırlarının yedi kat büyümesi anlamına gelmektedir. İmar Müdürlüğü’nün denetimi altında olan planlama sınırı dışındaki gelişmelerden belediyenin sorumlu olması, iki farklı alan ve iki farklı yapılaşma anlayışı yaratmış, entegrasyon sağlanamamıştır. Nitekim Tankut’a göre “bu iki alan birbiriyile entegre olamamıştır, çok büyük sorunlar çıkmıştır.”<sup>240</sup> Belediye sınırları ve imar sınırlarının birleştirilmesi, Ankara’nın imarı konusunda belediyeyi, dolaylı olarak “Malatya’da dağ başında yollar yapmışım. Yansen bana şehir içinde sokak yapmayı mı öğretecek”<sup>241</sup> sorusunu soran Nevzat Tandoğan’ı daha etkili bir konuma getirmiştir. Kuşkusuz Ankara’nın modern bir şehir olarak inşa edilmesi fikrini en başından benimseyen ve benimseten kişi Mustafa Kemal

---

<sup>235</sup> Sarıoğlu, a.g.e., s. 69

<sup>236</sup> Atay, a.g.e., s. 424

<sup>237</sup> Falih Rıfki Atay, “Yansen Ankara’da iken..”, *Ulus*, 15.06.1947.

<sup>238</sup> Falih Rıfki Atay, “Yansen Ankara’da iken..”, *Ulus*, 15.06.1947.

<sup>239</sup> Yavuz, a.g.e., s. 44

<sup>240</sup> *Ankara Nereye?* Panel, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara, 1997, s. 15

<sup>241</sup> Atay, a.g.e., s. 425

Atatürk'tür. Jansen Planı'nın başarılı bir şekilde tatbiki ve Ankara'nın modern bir şehir olarak inşası için Nezihe Araz'ın ifadesiyle “*sakarya savaşları gibi savaşlar*”<sup>242</sup> vermiştir. Atatürk'ün vefatından kısa bir süre sonra Jansen'in işine son verilmesi manidar bir noktadır.

## 2.2. Konut Problemi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu vakit, dönemin şartları göz önünde tutulduğunda Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış, halkın maddi ve manevi bütün gücüyle milli bir mücadelenin verildiği, nihayetinde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu safhada devletin ekonomik yönden ne denli zayıf bir durumda bulunduğu tahmin edilmesi güç bir durum değildir. Ankara'nın başkent ilan edilmesinden 1927 yılında uluslararası düzeyde başkent inmarı için bir yarışma düzenleneceği vakte kadar geçen süreçte başkent inmarı planlı inmarına başlanamamasının sebebi, yalnızca inmar konusunda bilgi yetersizliği, çağdaş şehirleşme yaklaşımlarından bihaber olmak gibi sebeplere dayandırılmaz. Ekonomik etkenler bir hayli önemli olmakla beraber bir dizi inkılaplara girişilmiştir. Öncelik olarak şehirleşme hareketi tutulamamıştır. Şehirleşme faaliyetlerine başlanacağı vakit ise barınma ihtiyacı yani konut problemi ile karşı karşıya kalınmıştır.

Ankara'nın konut problemi esasen Milli Mücadele yıllarında merkez olarak ön plana çıkmasıyla başlamıştır. 1921 yılında Ankara'ya gelen Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin, dönemin konut problemine anılarında şu şekilde yer vermiştir:

*“Evvelce, şehir, herkesi alabilecek kadar geniş imiş. Fakat Ankara'nın bütün bir mahallesinin korkunç bir yangın neticesi mahvolması ve bilhassa bu şehrin hükümet merkezi ittihaz edilmesi, tasavvuru muhal bir mesken buhranı husule getirmiştir. Sıkışıklık görülmemiş bir dereceyi bulmuştur. Hatta mümtaz seyyahlar bile oturulabilir bir oda bulabilmekte büyük müşkilat çekmektedir.”*<sup>243</sup>

---

<sup>242</sup> A. Esat Bozyiğit, *Ankara'nın Taşına Bak*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2000, s. 269

<sup>243</sup> Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, Çev. Cemile Necmeddin Sahir Sıla, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 46

Ankara başkent olduktan sonra yönetim birimlerinin Ankara'ya taşınması neticesinde bu birimlerde görevli memur kitlesi de Ankara'ya taşınmıştır. Devlet kadrolarında görev yapan büyük memur kitlesinin Ankara'ya gelmesiyle şehir “*memur şehri*” görünümünü kazanmaya başlamıştır.<sup>244</sup> Başkentlik fonksiyonlarının bir getirisi olarak memurlar ve farklı meslek gruplarından bireyler için bir çekim merkezi olan başkent “yaban”ların akınına uğramış ve nüfus da bir hayli artmıştır. Artan nüfusun<sup>245</sup> en büyük problemi ise, konut bulmak olmuştur. Konut probleminin çözüme kavuşması için 1924 yılı itibariyle üç yöntem uygulanmıştır. İlk olarak, eski şehirdeki konutlar tadilat edilmiştir. İkinci olarak, terk edilmiş konutlar ve bilhassa bağlık alanlarda bulunan konutlar kullanıma açılmıştır.<sup>246</sup> Ankara'da bağlık konut kullanımı oldukça yaygındır. Vehbi Koç'un anlatımıyla bağa çıkma kültürü şöyledir:

*“Ankara’da yazlığa çıkmak adeti vardı. Zengin, fakir her aile yazın bağa çıkardı. Bu adet o devirde şehirde sıtma hastalığı olmasından mı ileri gelirdi, yoksa zevk ve eğlence için miydi, bilmiyorum. Bağa çıkanların zenginlik derecelerine göre çift veya tek atlı arabaları, bir atı veya eşeği bulunurdu. Bizim de bağımız vardı. Keçiören’in altında Çoraklık denen yerdeki bağımıza çıkardık.”*<sup>247</sup>

Konut probleminin çözüme kavuşması adına uygulanan son yöntem ise kamu kuruluşları ve özel şahıslar eliyle hızlıca konutlar yapılmaya başlanmasıdır.<sup>248</sup> Bu bağlamda Türkiye Büyük Millet Meclisi civarında Reşit Ayvaz ve ortaklarının girişimiyle konut sorununu rahatlatıcı yirmi kadar konut inşa edilmiştir. Bu konutlar, I. Vakıf Apartmanı (Belvü Palas) ve II. Vakıf Apartmanı (Evkaf Apartmanı) etrafında yer alan on bir konuttur. Bu yapılar tek ve çift konut şeklinde iki tip olarak yapılmıştır. Ayrıca 1924-1925 yılları arasında sayıları beşi bulan Hamamönü Vakfı konutları yapılmıştır.<sup>249</sup> 1926 ve 1928 yılları arasında Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından

---

<sup>244</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 74

<sup>245</sup> 1927 yılında Ankara'nın nüfusu 74.553, 1935 yılında 122.720, 1940 yılında ise 157.242'dir.

Bknz: Yavuz, *a.g.e.*, s. 10

<sup>246</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 26-27

<sup>247</sup> Vehbi Koç, *Hayat Hikayem*, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 1983, s. 16

<sup>248</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 26-27

<sup>249</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 26-27



yaptırılan I. ve II. Vakıf Apartmanları<sup>250</sup> bodrumlarıyla birlikte yedişer kat olarak tasarlanmış tümüyle betonarme yapıyla inşa edilmiştir.<sup>251</sup> Ayrıca şehrin ilk asansörlü binası olmasıyla bilinen II. Vakıf Apartmanı birçok Ankaralının görmek istediği bir yapı olmuştur. Kemal Bağlum'un anılarında anlattığına göre “birçok Ankara’lı, asansörün işlemlerini görmek için binanın önüne gelir ve inip çıkanları seyrederdi.”<sup>252</sup> 1926 yılında şehrin gelişme yönü tayin edilen yeni şehir bölgesinde 405 konut yapılmıştır. 1927 yılında da Cebeci tarafında plansız ve haritasız 291 konut yaptırılmıştır.<sup>253</sup> Konut sorunu ve Kızılay'a doğru genişleme doğru orantılı ilerlemiştir. Ankara'nın ilk kez Sıhhiye'den itibaren gelişmeye başladığını anlatan Kemal Bağlum konut sorunu ve vurgunculuk arasındaki bağlantıyı da şöyle anlatır:

*“Atatürk Bulvarı'nın sağ ve solundaki araziler, Ankara'ya dışardan gelen milletvekilleri ile devlet memurlarına çok ucuz fiatla satılıyordu. Arsaya konanların çoğu da, ellerine geçen bu arazileri İstanbul'dan gelen komisyonculara kaptırıyorlardı. Kendilerine 50 liraya malolan arsaları komisyonculara bin liraya satan mal sahipleri komisyoncuların birkaç saat sonra aynı arsayı 30-35 bin liraya sattıklarını öğreniyorlardı. Bu yüzden satışlar kısa bir süre sonra durdu. Kimse malını satmaz oldu.”*<sup>254</sup>

Konut problemini en çok hissedenler Ankara'nın başkent ilan edilmesi sonrasında şehre tamamen yerleşmek için yahut bir süreliğine ikamet etmek için gelenlerdir. Tanpınar da Ankara'da bir süre ikamet edenler arasındadır. 1928 yılı sonbaharında Ankara'ya gelen Tanpınar konut sıkıntısını şöyle anlatır: “O seneler Ankara memurlarının çoğu resmi dairelerde hatta vekâletlerde kalıyorlardı. Hakikatte şehir bir taraftan milli mücadeledeki sıkışık hayatına devam ediyor, bir taraftan da yeni baştan yapılıyordu. Her tarafta bir şantiye manzarası vardı.”<sup>255</sup> Gerçekten de Tanpınar'ın ifade ettiği gibi Ankara o yıllarda büyük bir inşaat alanı gibidir. Bir taraftan artan

---

<sup>250</sup> II. Vakıf Apartmanı, günümüzde Ulus'ta Küçük Tiyatro'nun bulunduğu yapıdır.

<sup>251</sup> Yıldırım Yavuz, “1923-1928 Ankara'sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 237

<sup>252</sup> Bağlum, a.g.e., s. 141

<sup>253</sup> Sarioğlu, a.g.e., s. 80-81

<sup>254</sup> Bağlum, a.g.e., s. 145

<sup>255</sup> Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020, s. 15

nüfusu yerleştirecek konutlar yapılmış bir taraftan da kamu binalarının inşasına girişilmiştir. O yıllarda Ankara'ya gelen bir başka isim de Ahmet Haşim'dir. 26 Nisan 1929 tarihinde İkdam'da Ankara'nın geçirmekte olduğu dönüşümü şöyle anlatır: *“Ankara'yı büyük bir harbin sonlarına doğru tanıdım. Senelerden sonra görünce hayret içinde kaldım. Ankara şimdi bir şehir değil, bina, yol, bahçe şeklini almış namütenahi bir iradedir. Bu şehrin taş ve toprağı labaratuvarında tahlil edilse, cam boruların dibinde bırakacağı teressübat, maddi olmaktan ziyade manevidir”* şeklinde ifade etmekte ve *“bu şehir güzel olmaktan ziyade düşündürücü, ümit ve kuvvet verici bir timsaldir”* diye eklemektedir.<sup>256</sup> Her iki yazarında Ankara'ya dair izlenimleri, Jansen Planı öncesine dayanmaktadır. Yani şehrin plansız bir biçimde imar faaliyetlerine sahne olduğu dönemlerdir. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise konut problemi geçerliliğini koruyan bir meseledir. 1932 ve 1934 yılları arasında izlenen politika, konutların özel sektör eliyle yaptırılmasıdır. Belediye elinde bulunan arsaları özel sektöre satmakta ve özel sektör de bu arsaları bireyler ölçeğinde yapılaştırarak kullanmaktadır. 1934 yılı ortalarında bu politika terk edilerek kooperatiflere yönelinmiştir. Kooperatifler, konut sorununu ortadan kaldıracak bir mucize olarak lanse edilmiş, kooperatiflerin sayısı arttıkça, konut probleminin azalacağına inanılmıştır.<sup>257</sup> Konut sorununa kooperatif çözümünün getirilmesi artan arsa fiyatları ve bunun sonucunda konut sahibi olmanın zorluğu ile paralel ilerlemiştir. Nitekim bu örgütlenme arsa fiyatlarını ödemeyi istemeyen toplumun güçlü bürokratları tarafından ayrıcalık sağlayabilmek adına örgütlenmişlerdir. Bu yönüyle düşük gelir grubuna sahip olan insanların örgütlendiği Avrupa'daki kooperatiflerden ayrılmaktadır.<sup>258</sup>

Öncelikli olarak tarım alanında örgütlenen kooperatifler 20 Mayıs 1931 yılında kurulan Türk Kooperatifçilik Cemiyeti ile tek çatı altında toplanmıştır. Cemiyetin yayın organı “Karıncı” dergisidir. Kooperatiflerin yapı işlerini üstlenmeleri 1934 yılında Prof. Yusuf Kemal'in başkanlığında Nusret Uzgören'in çalışmaları ve kamuoyu yaratması sonucu 26 Ocak 1935'te kurulan Ankara Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi ile olmuştur. 134 kişinin bankaya 100'er lira yatırarak üye olduğu kooperatifin en büyük payı Ziraat Bankası çalışanlarına aittir.<sup>259</sup> Plan sınırları içerisinde artan arsa fiyatları sebebiyle

---

<sup>256</sup> Bozyiğit, *a.g.e.*, s. 36

<sup>257</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 180

<sup>258</sup> Tekeli (2006), *a.g.m.*, s. 11

<sup>259</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 443

konut sahibi olmanın güçlüğüne kooperatifler yoluyla aşmaya çalışan güçlü bürokratların ilk noktası Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi'dir. Kooperatifin mevzi planlarının Jansen'e yaptırılmasını Tekeli "Jansen planının aşılması yine Jansen'e yaptırılmıştır"<sup>260</sup> şeklinde değerlendirmiştir. Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi, Türkiye'deki ilk "bahçe şehir" uygulamasının yapıldığı ve bugünkü Bahçelievler'in küçük bir bölümünü oluşturan sahadır.<sup>261</sup> Jansen, Ankara'nın genel planlamasında da şehri herhangi bir modern şehir olarak değil, bahçe şehir (garden city) olarak tasarlanmasını önermişti.<sup>262</sup>

Konut sorununu çözmek adına atılan önemli bir adım da 22 Mayıs 1926 gün ve 844 sayılı yasa ile kurulan Emlak ve Eytam Bankası'dır. Banka konut açığını kapatmak konusunda bir hayli etkili olacaktır. Konut yapımı için banka tarafından kredi temini sağlanmıştır.<sup>263</sup> Örneğin Bahçelievler Kooperatifi'nin kredi desteği Emlak ve Eytam Bankası ile iki yıllığına %9,5 faiz oranıyla sağlanmış, böylelikle inşaat maliyetinin %90'ı kredi ile karşılanması planlanmıştır. 1936 yılının haziran ayında, inşaat işlerine başlanacağı sırada Emlak ve Eytam Bankası'ndan bir talep gelmiştir. Banka, kredi verebilmek için inşaat görececek sahanın imar planı kapsamına alınmasını talep etmiştir. Ancak bu, belediyeye altyapı ve üstyapı masrafları getireceği için İmar İdare Heyeti tarafından reddedilmiş ve böylece kooperatif çalışamaz duruma gelmiştir.<sup>264</sup>

Üyelerin teker teker ayrılması ile 51 ortaklı Güven Kooperatifi kurulmuş, kooperatif planlarını Sümerbank'ında planlarını yapan Martin Elsaesser'e yaptırmıştır. Emlak ve Eytam Bankası tarafından alınan on yıl süreyle %9,5 oranında faizle kredi ve Güven Sigorta Şirketi'nden alınan parayla inşaatın maliyeti karşılanmıştır. Güven Evler Kooperatifi'nin yaptığı evler 1937'de tamamlanmıştır.<sup>265</sup>

---

<sup>260</sup> Tekeli (2006), *a.g.m.*, s. 11

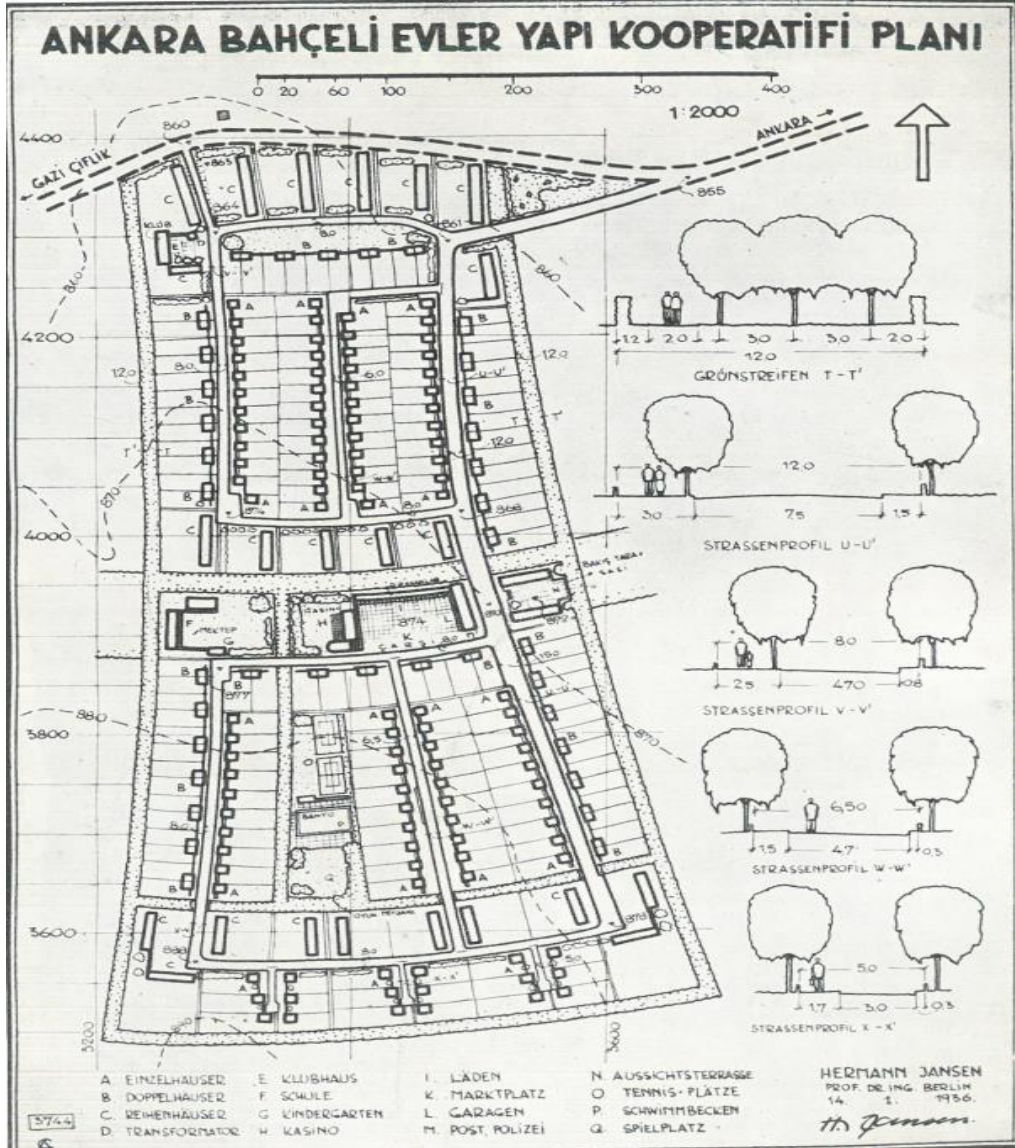
<sup>261</sup> Aykut Kansu, "Jansen'in Ankara İçin Örnek Bir "Bahçe Şehir" ya da Siedlung: "Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi" 1934-1939", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 125

<sup>262</sup> Kansu, *a.g.m.*, s. 140

<sup>263</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 389

<sup>264</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 443

<sup>265</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 443



**Fotoğraf 6: Bahçelievler Planı<sup>266</sup>**

Güven Evler Kooperatifi ve Bahçeli Evler Yapı Kooperatifleri ile ilgili oldukça enteresan bir nokta vardır. Bahçeli Evler Yapı Koooperatifi özellikle belediye engeline takılmış, imar planı dışında olması gerekçesiyle yapımına engel konulmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki, Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi ile ilgili yaşanan kriz 17 Mart 1937 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla aşılmıştır. Ancak burada ilginç olan nokta şudur, Güven Evler ve Bahçeli Evler konum itibariyle imar alanı dışında olan iki sahadır ancak yine de Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi için imar planı kapsamında olmamak sorun

<sup>266</sup> Hermann Jansen, *Ankara İmar Planı* 'ndan alınmıştır.

teşkil ediyor, dahası iki kooperatifinde planlarının onaylandığı tarih olan 17 Mart 1937’de Güven Evler Kooperatifi’nin inşaatları neredeyse bitmek üzeredir. Kooperatiflere yaklaşımın aynı olmadığı açıkça görülmektedir.<sup>267</sup>

Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi ortaya çıktığında amaçladığı şey memurlar için konut ihtiyacını karşılamaktır. Ancak Ankara’nın bu ilk kooperatifi birçok bürokratik engellere, usulsüzlüklere, çatışma ve saptırmalara sahne olmuş, nihayetinde ortaya çıkan konutlar üst düzey bürokratlar için bir mahalle görünümünü almıştır.<sup>268</sup> Konut kooperatifleri hakkında bir değerlendirme yapan Gönül Tankut’a göre imarlı alanlar dışında konut üretilmesine açık kapılar bırakılarak, konut kooperatifleri devlet eliyle özendirilmiş ve teşvik edilmiştir. Toplu konut ihtiyacını karşılaması adına doğru bir adım sayılabilecek konut kooperatifleri, kendi içlerinde planlı olsalar bile genel plan ile uyuşmamaktadırlar. Planı Jansen tarafından çizilmiş olan Ankara Bahçeli Evler Kooperatifi de diğerleri gibi kötü bir örnek teşkil etmiştir.<sup>269</sup>

1940’dan sonra konut kooperatiflerinin sayıları bir hayli artmış, konut yükünü büyük oranda sırtlanmışlardır. 1940 ile 1950 arasında faaliyete geçen konut kooperatifleri şu şekildedir:<sup>270</sup>

- Emlak ve Eytam Bankası Memurları Yapı Kooperatifi (Keçiören, 1940)
- Aydınlikevler Yapı Kooperatifi (Baraj Yolu Doğusu, 1943)
- Şenevler Yapı Kooperatifi (Golf sahası – Telsiz arası, 1943)
- Şenyuva Yapı Kooperatifi (Balgat, 1943)
- Karınca Yapı Kooperatifi (Ziraat Enstitüsü karşısı, 1945)
- Ocak Yapı Kooperatifi (Posta memurları, 1947)
- Maarif Evleri Yapı Kooperatifi Şirketi (Anıtkabir – Bahçelievler arası, 1947)
- Devlet Demiryolları Çalışanları Yapı Kooperatifi (500 konut, Keçiören, 1948)
- Yayın Evler Yapı Kooperatifi (Küçükesat, 1948)
- Mühendislik Birliği Yapı Kooperatifi (Küçükesat, 1948)
- İller Yapı Kooperatifi (500 Konut, Çiftlik asfaltı, 1948)
- Memurlar Yapı Kooperatifi (Tabakhane Caddesi, 1949)

---

<sup>267</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 444

<sup>268</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 444

<sup>269</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 178

<sup>270</sup> Tansı Şenyapılı, *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi (1923 – 1960)*, Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği, Ankara, 1985, s. 77-78

- Arı Yapı Kooperatifi (Küçükcesat, 1949)
- Emekli Sandığı Yapı Kooperatifi (1940 – 1941)
- Tasarruf Evler Yapı Kooperatifi (1941)
- Ankara İş Bankası Memurları Kooperatifi (1942)
- Yurt Yapı Kooperatifi (1942)
- Ucuzevler Yapı Kooperatifi (1942)

Örgütlenme imkânı daha elverişli olduğu için genellikle iş yerlerinde örgütlenen yapı kooperatifleri, ucuz arsa temin etmek için imar dışı sahalara tercih ediyorlar ve sonrasında da belediyelerden bu bölgelere alt yapı, üst yapı imkanları getirmelerini talep ediyorlardı.<sup>271</sup> Bu tarz bir baskının şehirleşme hareketine nasıl bir sıkıntı yaratacağı tahmin edilmesi güç bir nokta değildir. Konut açığını kapatmak adına etkili olan kooperatifler, kentsel estetik, bütünsel yapılaşma, yapılaşmaların uyumu, genel bir üslup noktasında birbirinden bağımsız şekillerde meydana gelmiştir.

Konut problemi neticesinde günümüze değin varlığını koruyacak bir mesele de ortaya çıkmıştır. Bu durum “gecekondu” meselesidir. İlk zamanlarda şehrin merkezinde görülen, kolay yapılabilir ve kaldırılabilir özellikleriyle sıkça tercih edilen “baraka”lar, 1940’lı yıllara gelindiğinde yerlerini “gecekondu”lara bırakmıştır.<sup>272</sup> İlk dönem barakaları sonrasında ortaya çıkan gecekondu olgusundan farklı bir temelde yükselmiştir. Baraka sahipleri, kırdan kentlere göç etmemiştir, bunların şehre gelmesinin sebebi kentteki inşaat işlerinde çalışmaktır.<sup>273</sup> Plansızca ve izinsiz olarak yapılan bu kaçak konutlar, şehri kuşatmak ve şehrin merkezinde olmak şeklinde iki surette ortaya çıkmıştır. Şehrin merkezi, hem siyasal karar organlarının yoğun olarak bulunduğu hem de her türlü güvenlik tedbirinin en üst seviyede olduğu bölgedir. Ona rağmen ilk gecekonduların bu bölgede ortaya çıkması bir paradokstur. Ankara’nın ilk gecekonduları eski Altındağ ve Yenihayat mahallelerinde ortaya çıkmıştır.<sup>274</sup> Ankara’nın başkent ilan edilişi kararı üzerinden yüz yıl geçtiği halde hala Altındağ eteklerinde gecekondu bulunmaktadır.

---

<sup>271</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 534

<sup>272</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 52

<sup>273</sup> Tekeli (2006), *a.g.m.*, s. 11

<sup>274</sup> Keleş, *a.g.e.*, s. 34

Gecekondu olgusu ilk defa olarak 1934 yılı Meclis tartışmalarında gün yüzüne çıkmaktadır. Aşırı eğimli oluşları sebebiyle yapılaşmaya açılmamış olan Altındağ eteklerinde ve eski Bentderesi yatağında kaçak yapılar yapılmakta, Ankara’da planlı bir imar dönemi başlamışken bir taraftan da tamamıyla plansız ve kaçak yollardan ikinci bir Ankara yaratılmaktadır.<sup>275</sup> Meclisin 1943 bütçe görüşmeleri sırasında barakalaşma konusunda konuşan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya göre bu durum yapısal bir sorun değil, Ankara’ya özgü, yönetimin kontrolünde istenildiği zaman yıkılabilecek olan yapılardır.<sup>276</sup> Nihayetinde 1934 yılına gelindiğinde Ankara’da planlı gelişen, plansız gelişen ve hem plansız hem de izinsiz gelişen üçlü ve birbirine tezat yapılaşmalar söz konusudur.<sup>277</sup>

Genel olarak bakıldığında, 1923–1930 yılları arasında alt gelir gruplarının konut probleminde çözümü “barakalaşma” olmuştur. 1930–1940 yılları arasında ise orta gelir grupları tarafından konut sorununun çözümü “konut kooperatifleri”ne bağlanmıştır. Her iki durum da imar planının dışında gelişen durumlardır. Barakalaşma ve konut kooperatifleri, kentleşme kavramının temel odakları olan toprak politikası, çevre kirlenmesi ve mekânsal yoğunluk, mekânın biçimlenmesi, standartların belirlenmesi gibi noktalarda düzensizlik yaratmıştır.<sup>278</sup>

1950’lere gelirken iki önemli konut girişimi bulunmaktadır. Bunlar Yenimahalle ve Saraçoğlu Mahallesi’dir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Ankara’nın nüfusu artmış, konut sıkıntısı ciddi boyutlara varmıştır. Bu esnada 1944 yılında bir devlet girişimi olarak Saraçoğlu Mahallesi yaptırılmıştır. <sup>279</sup> 1943 yılında CHP komisyon raporunda memurlara yönelik konut yapımına başlanması gereği görüşülmüş ve boş aralarda ucuz malzeme ile faaliyete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Buna istinaden 18 Temmuz 1944 günlü Memur Meskenleri İnşası Hakkında 4626 sayılı Kanun kapsamında Saraçoğlu Hükümeti tarafından 30 Ekim 1944’te projesi Paul Bonatz’a çizdirilen Saraçoğlu Mahallesi inşaatına başlanmıştır. 1946 yılında mahalle tamamlanmış ve 434 konut yapılmıştır.<sup>280</sup>

---

<sup>275</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 129

<sup>276</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 58

<sup>277</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 131

<sup>278</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 69

<sup>279</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 185

<sup>280</sup> Aydın, *a.g.e.*, s. 536

Yenimahalle'nin kuruluşu ise gecekondularla ilgili ilk yasa çıkmıştır. 1948 yılında 5218 sayılı yasa ile Ankara'da gecekondularla ilgili ilk yasa çıkmıştır. Bu yasanın yalnızca Ankara için çıkışından bir hafta sonra, 5228 sayılı yasa ile tüm ülke için uygulanması kararlaştırılmıştır. Yasa da direkt olarak “gecekondular” teriminden bahsedilmemekte ve problem konut, ruhsat ve mülkiyet ilişkileri bakımından ele alınmaktadır. Kanun gereği, gecekonduların yoğun olduğu bölgelerde devletin ucuz arsa temin etmesiyle yeni konutlar inşa edilecektir. Bu yasanın kabul edilmesinden sonra yapılan gecekondular da yıkılacaktır. Aslında bu yasa ile bir nevi gecekondular meşrulaştırdığı düşünülerek, yıkım kararları uygulanacağı zaman belediye ve gecekonduların çatışma içine girmesi en başından endişe edilen bir konu olmuştur. Yasalara riayet eden ve bir gecekonduya sahip olmayan vatandaşlar için devlet eliyle bir mahalle teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu mahalle “Yenimahalle” adını almış ve üç yılda 2000'den fazla arsanın konut yapımı bitirilerek 20 binden fazla kişi yerleştirilmiştir. Ancak yerleştirilenlerin çoğunun memur olduğu göz önünde bulundurulursa, başta söylenen amaç ile nihai nokta tezatlık teşkil etmiştir.<sup>281</sup>

Konut problemi çerçevesinde ortaya çıkan başka bir olgu “apartmanlaşma” olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri Ankara'da gözlenen apartmanlaşma durumu ilk başlarda prestij ve modern cumhuriyet yaşantısının bir simgesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak sonrasında villa konutlar prestij simgesi haline gelmiştir. Apartmanlar, kira getirmek üzere inşa edilen yapılar olmaya başlamıştır.<sup>282</sup> 1948 yılında çıkarılan Bina Yapımını Teşvik Yasası dâhil, konut sorununun giderek büyümesi karşısında alınan tedbirler yetersiz kalmıştır. Bunun neticesinde yasal olmayan inşaatlar, rastgele büyüyen konut alanları oluşmuştur.<sup>283</sup> Apartmanlar şehre yahut vatandaşa uygunluktan ziyade spekülasyon amaçları etrafında şekillendirilmiştir. Tankut'un yorumuyla “Ankaralı'lar için en uygun yaşam dekoru, alçak, tek, ikiz, ya da sıra evler iken, yapılaşmada, gerçek konut açığına cevap vermeyen, sadece gelir kaynağı gözüyle bakılan, apartmanlar”<sup>284</sup> ağırlık kazanmıştır.

---

<sup>281</sup> Aydın, a.g.e., s. 536

<sup>282</sup> Gülsüm Nalbantoğlu, “1928-1946 Döneminde Ankara'da Yapılan Konutların Mimari Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 261

<sup>283</sup> Nalbantoğlu, a.g.m., s. 259

<sup>284</sup> Tankut, a.g.e., s. 182



### 2.3. Değişimin Önemli Araçları: Mimari Akımlar

Ankara'nın başkent ilan edildiği günden, tek parti varlığının son bulacağı 1946 yılına kadar siyasetin seyriyle direkt olarak bağlantılı üç mimari akım bulunmaktadır. Bu akımların kronolojisi şu şekildedir; 1923-1927 arası Birinci Ulusal Mimari Dönem, 1927 sonrası Uluslararası Mimari Dönem ve 1940 sonrası da İkinci Ulusal Mimari Dönemi'dir. Birinci Ulusal Mimari, Osmanlı'da 20. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış, Osmanlı mimarisine "Türkçü" bir form ve şekil vermeyi amaçlamıştır. Mimari alanda geçerli olan bu üslup yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve onun başkentine de yansımış, Ankara'ya yabancı mimarların gelmesine değin egemen mimari üslup olmuştur. 1927 sonrasında Ankara'ya yabancı mimarların çağrıldığı, yabancı mimarlar eşliğinde şehrin imarının hedeflendiği bir dönem başlamıştır. Bu dönem boyunca Ankara'ya gelen yabancı mimarlar Uluslararası Mimari anlayışını da yanlarında getirmişlerdir. 1940'lara gelindiğinde ise yeniden bir "milli"ye dönüş yaşanmış ve çok partili hayata geçilene kadar İkinci Ulusal Mimari üslup çerçevesinde yapılaşmalar yoğunlaşmıştır. Bu akımlar birbirleriyle ve dönemin siyasetiyle bağlantılıdır. Dolayısıyla bir değişim ve süreklilik perspektifi de yaratmaktadırlar.

1923 – 1927 yılları arasındaki yapılar mimarlık tarihçileri tarafından Birinci Ulusal Mimari etkisi altında gelişen bir dönem olarak yorumlanmaktadır.<sup>285</sup> Aslında bu ulusal mimarinin başlangıcı çok daha öncelere, yirminci yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. İttihat ve Terakki Fırkası, İkinci Meşrutiyet sonrasında siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda girişimlerde bulunduğu gibi mimari alanda da dönemin temel niteliklerini ve yapısını belirleyen girişimlerde bulunmuştur.<sup>286</sup> Temelde yapılar Osmanlı canlandırmacılığı fikri altında, Osmanlı mimarisinin bazı özellikleri (yarımküre şeklinde kubbeler, geniş çatı konsolları, sivri kemerler ve çini dekoratifi) ile yeni inşaat tekniklerinin (betonarme, demir, çelik) birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.<sup>287</sup> İmparatorluk başkenti İstanbul'da bu akım etkisinde yapılar bulunmaktadır. Cumhuriyet'in başkenti Ankara'da da milli akımın etkileri görülmüştür.

---

<sup>285</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 44

<sup>286</sup> Metin Sözen, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 27

<sup>287</sup> Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, s. 34

Birinci Ulusal Mimari'nin fikirselle temelii ise XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu "Osmanlıcılık" ideolojisinde gören fikirlerin Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sonrasında çöküşü veçhesiyle "Türkçülük" ideolojisinin ön plana çıkması ve bu "Türk Milli Üslubu" nun mimariye yansıtılması çabalarının bir ürünüdür. Bu düşünce yapısı İttihat ve Terakki'den Erken Cumhuriyet dönemi aydınlarına kadar kabul görmüştür.<sup>288</sup>

Ancak bu düşünce yapısı yine aynı özelliklerinden dolayı kendi sonunu da hazırlamıştır. 1923-1927 yılları arası Cumhuriyet rejimi inkılaplarının uygulandığı en yoğun dönemdir. İmparatorluk zihniyetinden çıkılmak istendiği, inkılaplar yoluyla halkın da bu zihniyet yapısından kurtarılmak istendiği bir evrede mimari alanda "Osmanlı hatırlatmacılığı" nı bertaraf etme isteği pek tabiidir. Bu yüzden Ankara'nın mimari olarak geçirdiği dönüşümü ele alırken daha derin bir dönüşüme bakılması gerekir. Öncelikli olarak var olan bir İstanbul – Ankara çekişmesi bulunmakta ve bu çekişmenin arka planında ise Saltanat – Cumhuriyet çekişmesi yer almaktadır. Biraz daha arkasına bakıldığında ise Kuvvacı – İttihatçı çekişmesi görülmektedir.<sup>289</sup> Yani burada fikirselle bir ayrılma, dönüşme, kopma, yenileşme veyahut sil baştanlık tartışmaları mevcuttur. Dönemin fikirselle çerçevesi homojen yapıda olmaktan çok uzaktır. Ancak buna rağmen Birinci Milli Mimari etkisinde mimari alanda bir homojenlik sağlamıştır. 1930 öncesinde mimar olmayanlar tarafından yapılan yapıların çoğunda dahi akımın yansımaları bulunmaktadır.<sup>290</sup> Osmanlı'ya dair izlerin silinmek istendiği Erken Cumhuriyet döneminde bu üslubun bu denli geçerli olmasının sebebi, devletin son yıllarında mimarisini Türkleştirmesiydi. Osmanlı simgelerine (sultana ve İslam'a) atıfta bulunan bu üslubun geleneksel bir toplum tarafından kabul görmesi de başka bir etkidir.<sup>291</sup>

Birinci Ulusal Mimari Dönemi'nin önde gelen mimarları: Vedat (Tek) Bey, Kemalettin Bey, Gülho Mongeri ve Arif Hikmet (Koyunoğlu)'dur.<sup>292</sup> Aslında Cumhuriyetin ilk yıllarından beri sınırlı sayıdaki Türk mimarların çoğu, yetiştikleri

---

<sup>288</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 36

<sup>289</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 53

<sup>290</sup> Nalbantoğlu, *a.g.m.*, s. s. 255

<sup>291</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 36

<sup>292</sup> Günkut Akın, "Yeni-Osmanlı Mimarlığı, Başkent Ankara'nın Kuruluşundaki Kısa Deneyimi ve Romantizm Çağrışımları", *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933* içinde, Edit. Ali Cengizkan, VEKAM, Ankara, 2019, s. 53

kurumların hâkim anlayışı dolayısıyla ulusal mimari üslubun temsilcileri olmuşlardır.<sup>293</sup> Bu mimarların etkisinde yapılaşmalarda geleneksel değerlerden kopulamamış ve Osmanlı modernleşme anlayışı sürdürülmüştür. Mimar Kemalettin Bey, Mimar Vedat Bey (Tek) ve Mimar Arif Hikmet Bey'in (Koyunoğlu) şehir ve uygarlık yaklaşımları yönetim tarafından “geri ve engelleyici” bulunmuştur.<sup>294</sup> Özellikle Mimar Kemalettin başkentte yaptığı bazı yapılar yüzünden hükümete yakın basın organları tarafından hedef seçilmiş nihayetinden şehirden uzaklaşmak durumunda bırakılmıştır.<sup>295</sup> Bahsedilen sebepler neticesinde bu mimarların işlerine teker teker son verilmiştir. Dolayısıyla Ankara’da inşa edilen yapılarda mimari özellik bakımından ilk değişim 1930’lara gelindiğinde yaşanmıştır. Geçmişten keskin bir kopuş hedefiyle yeni mimari arayışlara yönelinmiştir. Ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi koşullar tasfiye sürecinin zeminini hazırlamıştır.

17 Haziran 1926’daki İzmir Suikastı ile birlikte ittihatçıları tasfiye etme fırsatı doğmuştur. Bu hareket Birinci Ulusal Mimarlık üslubunu benimseyen mimarlara da yansımış ve tasfiye edilebilmeleri için ülkeye yabancı mimarlar davet edilmiştir. Bu dönemlerde Ankara’ya gelen yabancı mimarlar Theodor Jost, Ernst Egli, Clemens Holzmeister ve Robert Oerley’dir.<sup>296</sup> Yabancı mimarların ülkede çalışmasına imkân verecek ortam, 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Yasası ile sağlanmıştır. Bu Kanuna göre, sanayi tesisleri için yurtdışından personel getirilebileceği gibi planıcı, mimar, mühendis de getirilebiliyordu. Aynı zamanda mevcut yasa ile ülkenin genç kuşakları mimarlık eğitimi almaları için yurtdışına gönderilmiştir.<sup>297</sup> Oluşan bu ortam içerisinde Batı ile teknik ve kültürel ilişkiler gelişmiştir. Bu ilişkilerin mimariye yansımaları ise yabancı mimarlar aracılığıyla olmuştur. Bu mimarlar “Uluslararası Mimari” üsluba sahiptir ve gerek kendi yapıları gerek de Ankara’da görev alan yerli mimarları etkilemeleri sonucunda Birinci Ulusal Mimari terk edilmiştir.<sup>298</sup> Bu husus da

---

<sup>293</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 28

<sup>294</sup> Suavi Aydın, “Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara,” *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 35

<sup>295</sup> Aydın, *a.g.m.*, s. 42

<sup>296</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 53

<sup>297</sup> <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm> (erişim tarihi: 20.01.2023)

<sup>298</sup> İnci Aslanoğlu, “1928-1946 Döneminde Ankara’da Yapılan Resmi Yapıların Mimarisinin Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 272

başka bir etken ise 1929 ekonomik buhranının yarattığı koşullar olmuştur. Zira Birinci Ulusal Mimari akımın etkisindeki yapılaşma süreci hem bir hayli pahalıya mâl olmakta hem de yapımları uzun sürmektedir.<sup>299</sup> Akımın son yapısı, 1926-1927 yılları arasında Avusturyalı mimar Theodor Jost'a yaptırılan Sağlık Bakanlığı binasıdır.<sup>300</sup>

Bu dönemin etkileri konut mimarisinde de kendini "aşırı süslenmişlik" şeklinde göstermektedir. Yakup Kadri'nin aktardığı biçimiyle:

*"Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rastgelmek mümkün değildi. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarını çeviren hendeklerin ortasında birer Derebeyi şatosunu andırıyordu."*<sup>301</sup>

Avusturyalı mimar Robert Oerley'in 1929 yılında Hakimiyet-i Milliye'de yazdığı bir yazıya göre de bu aşırı süslenmiş konutlar "*pis kadının parfümü*"nü andırmaktadır.<sup>302</sup> Konut tiplerinin genel bir sınıflandırması yapıldığında 1923 ve 1930 yıllarının süslü ve gösterişli konut türleri, 1930 sonrasında batıdan gelen yabancı mimarların ülkenin mimari dokusunda etkili olmalarının bir uzantısı olarak ve İkinci Dünya Savaşı'nın mevcut koşullarında inşaat sektöründe malzeme pahalılığının etkisiyle daha sade cepheler ve düz çatılarla "kübik"<sup>303</sup> tarzı egemen olmuştur.<sup>304</sup>

Ankara'nın modern mimariye geçiş süreci hakkında inci Aslanoğlu bir değerlendirmesine "*bazı ulusal üsluplu yapılara modern bir kılıf*" geçirildiğine dikkat çeker. Örneğin Arif Hikmet Koyunoğlu'nun müteahhitliğinde yapılan ilk ulusal üsluptaki Divan-ı Muhasebat binasının cepheleri 1928 yılında Ernst Egli'nin modern kılıfı ile değiştirilmiş, hemen civarında bulunan ulusal sentezle inşa edilmiş Meclis binaları ve Ankara Palas ile üslup tezatlığı yaratmıştır.<sup>305</sup> Bu akım çerçevesinde dönem literatüründe önemli iki dergi Arkitekt ve Mimar dergileri olmuştur. Bu dergilerde bina

---

<sup>299</sup> Nalbantoğlu, *a.g.m.*, s. 253

<sup>300</sup> Akın, *a.g.m.*, s. 53

<sup>301</sup> Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 99

<sup>302</sup> Tankut, *a.g.e.*, s. 53

<sup>303</sup> Uluslararası Mimariye ülkemizde genelde "kübik mimari" şeklinde kullanılmıştır. Bknz: Nalbantoğlu, *a.g.m.*, s. 258

<sup>304</sup> Şenyapılı (1985), *a.g.e.*, s. 75

<sup>305</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 271

cephelerinin aşırı süslenmesinin gereksizliği, malzemelerin dürüst kullanımlarının yararları gibi konular işlenmiş ancak bu konuların işleniş tarzı batıdaki sloganları aynen kopya etmek suretiyle yapılmış, ülke koşullarına incelenmemiştir.<sup>306</sup>

Modern mimariye geçişin arka planında yatan siyasi etki, 1930'ların Kemalist programıyla doğrudan ilişkilidir. Bu dönemde şeylerin biçimini değiştirmek ve cumhuriyete özgü görsel bir modernlik inşa ederek bir modernlik kültürü yaratılması hedeflenmiştir.<sup>307</sup> Bu hedef tıpkı Cumhuriyetin siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal alanlarda giriştiği eylemler gibi yeni mimarlık arayışında da bir süre geçmiş değerlerin hala sürdürülmesi ve bir taraftan da yeni değerlerin duyurulması şeklinde iki ayrı durumun birlikte yaşamasına neden olmuştur.<sup>308</sup> Ülkeye gelen yabancı mimarlar arasında Clemens Holzmeister, Bruno Taut ve Ernst Egli özellikle öne çıkan isimler olmuşlardır. Holzmeister, önemli kamu binalarını yapan isim olarak bilinirken Ernst Egli ise okul projelerine imza atan isim olarak bilinmektedir.<sup>309</sup> Holzmeister'in yaptığı en önemli binalar arasında İçişleri Bakanlığı binası (1932-1934), Bayındırlık binası (1933-1934), Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları (1934-1935), Yargıtay binası (1933-1935) sayılabilir. Önemli kamu binalarını tasarlayan Holzmeister'in düşüncesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin rejimini simgeleyecek görsel bir anlatıma ulaşmak gerekliydi.<sup>310</sup> Bu hedef yalnızca Türkiye'ye özgü bir şey değildir. İki savaş arası dönemde ülkeler ideoloji ve rejim meşruiyetlerini sağlamak, sağlamlaştırmak adına modern mimari formlara yönelmiş, bu formlarda bir nevi patronaj işlevi görmüştür.<sup>311</sup> Örneğin Almanya ve İtalya'da rejimlerin simgesi olarak modernleştirilmiş neo-klasik üslup geliştirilmiştir.<sup>312</sup> 1930'larda modernizm ve faşizm arasında kurulan ilişkiyi açıklayan İtalyan mimar Ernesto Rogers'in "*faşizm bir devrimdir, modern mimari devrimcidir, öyleyse Faşizmin mimarisi olmalıdır*"<sup>313</sup> ifadesi ile dünya konjüktüründe modern mimari ve ideoloji, rejim bağlantısının ne denli girift bir hale geldiği anlaşılabilir.

---

<sup>306</sup> Nalbantoğlu, *a.g.m.*, s. 258

<sup>307</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 81

<sup>308</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 167

<sup>309</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 212

<sup>310</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 272

<sup>311</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 83

<sup>312</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 174

<sup>313</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 83

Bu dönemin yapıları genel bir incelemeye tabi tutulduğunda ortaya çıkan bazı özellikler bulunmaktadır. Öncelikle, Birinci Ulusal Mimari etkisinde gelişen temel noktalardan kaçınılmış, yapıların hangi amaç uğruna yapıldığı ve amaca uygunluğu göz önüne alınmış, cephelere eskisi kadar önem verilmemesi ve daha sade cepheler ön plana çıkmış ve son olarak da betonarme iskelet düzeninde yapılaşmalar yoğunlaşmıştır.<sup>314</sup>

Modern Mimari döneminin önemli yapıları arasında Bruna Taut tarafından 1935-1937 yılları arasında, Ulus ve Kızılay arasında bir bağlantı işlevi gören Sıhhiye'de yapılan, yeni Türkiye'nin eğitim seferberliğinin bir binaya yansımış en görkemli temsilini oluşturan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi sayılabilir. Bu görkemli yapı Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun bir anısına yansımıştır. Buna göre Ankara köylülerinden birisi şehri etraflıca dolaşmış ve akşam bir dostun evinde misafir olmuş. Köylüye *"bugün bütün Ankara'yı dolaştın. Bir sürü yapı gördün, bunlardan en çok hangisini beğendin?"* diye bir soru yöneltilir. Bunun üzerine köylü *"Mürşidin evini"* diye cevap verir ve ekler *"hani canım, şu Ulus'tan Yenişehir'e doğru giderken, üstünden tren geçen köprüye varmadan sol koldaki büyük kapı. Çatısına yakın bir yerde gözüme bir Mürşit yazısı ilişti. Mürşüdün yapısı olacak."* Bahsi geçen bina DTCF binasıdır. Bedri Rahmi'nin anlattığına göre *"köylü en çok bu yapıyı sevmiş. Mürşüde gelince, bu yapının alnının ortasında bir yerde Atatürk'ün: En hakiki mürşit: İlimdir sözü kazılıdır. Köylü bu yazı içinde nasıl olmuş da bir tek Mürşit kelimesini heceleyebilmiş!.. Uzun zaman fakültenin adı: Mürşitin evi oldu."*<sup>315</sup> DTCF yapısı modern yani uluslararası mimari üsluba göre şekillendirilmiş bir yapıdır. Bu anıda dikkatleri çeken önemli bir nokta, yukarıda bahsedildiği gibi dönem üslubunun yalnızca kamu binalarına değil konut mimarisine de yansıdığı gerçeğidir. Öyle ki, Ankaralı bir köylü böylesine görkemli DTCF binasını gördüğünde bunun bir konut olması ihtimalini yadsımamaktadır.

Ankara'da 1930'lara kadar hâkim olan Birinci Ulusal Mimari üslup ve sonrasında yabancı mimarlar tarafından geliştirilen Uluslararası Mimari üslup dönemlerinde yapılan bazı yapılar tabloda gösterilmiştir:

---

<sup>314</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 172

<sup>315</sup> Bozyiğit, *a.g.e.*, s. 191

<b>YAPI</b>	<b>MİMAR</b>	<b>YIL</b>
II. Meclis Binası (Eski Halk Fırkası Mahfeli)	Vedat Tek	1924
TBMM Binası	Clemens Holzmeister	1938-1960
Maliye Bakanlığı Binası (Ulus)	Müteahhit Mimar Yahya Ahmet	1925
Sağlık Bakanlığı Binası (Ulus)	Theodor Post	1926-1927
Gümrük ve Tekel Bakanlığı (Eski Dışişleri Bakanlığı) Binası	Arif Hikmet Koyunoğlu	1927
Milli Savunma Bakanlığı Binası	Clemens Holzmeister	1927-1931
İçişleri Bakanlığı Binası	Clemens Holzmeister	1932-1934
Bayındırlık Bakanlığı Binası	Clemens Holzmeister	1933-1934
Ticaret Bakanlığı Binası	Clemens Holzmeister	1934-1935
Tekel Başmüdürlük Binası	Giulio Mongeri	1928
İnhisarlar Umum Müdürlüğü Binası (Başbakanlık)	Sedat Hakkı Eldem	1937-1938
Sayıştay Binası (Divan-I Muhasebat)	Ernst Egli	1928-1930
Genel Kurmay Başkanlık Binası	Clemens Holzmeister	1929-1930
Yargıtay Binası	Clemens Holzmeister	1933-1935
Gazi ve Latife Okulları (Ulus)	Mukbil Kemal (Taş)	1924
Devlet Konservatuvarı (Musiki Muallim Mektebi)	Ernst Egli	1927-1928
Erkek Ticaret Lisesi	Ernst Egli	1928-1930
İsmet Paşa (Zübeyde Hanım) Kız Enstitüsü	Ernst Egli	1930
Hıfzısıhha Okulu	Prof. V. Hüttig	1933-1936
Polis-Jandarma Okulu	Celal Biçer-Reşat San	1934-1937
Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye Mektebi)	Ernst Egli	1935-1936
D.T.C.F.	Bruno Taut	1937
Cebeci Ortaokulu	Bruno Taut Ve Franz Hillinger	1938
Hukuk Fakültesi Binası	Aptullah Ziya Kozanoğlu	1938-1940

Halkevi (Eski Türk Ocağı Binası)	Arif Hikmet Koyunoğlu	1927-1930
Etnoğrafya Binası	Arif Hikmet Koyunoğlu	1926
Sergievi	Şevki Balmumcu	1933-1934
Numune Hastanesi İsmet Paşa Pavyonu	Robert Oerley	1933
Gazi Çiftliği İstasyon Binası	A.Burhaneddin Tamcı	1926
Ankara Garı	Şekip Akalın	1935-1937
Stadyum	Paolo Vietti-Violi	1934-1936
Gar Gazinosu	Şekip Akalın	1935-1937
T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası (Ulus)	Giulio Mongeri	1926-1929
Osmanlı Bankası A.Ş. Merkez Binası (Ulus)	Giulio Mongeri	1926
Türkiye İş Bankası A.Ş. Merkez Binası (Ulus)	Giulio Mongeri	1929
T.C. Merkez Bankası	Clemens Holzmeister	1931-1933
Türkiye Emlak Kredi Bankası A.O.	Clemens Holzmeister	1933-1934
Belediyeler (İller Bankası)	Seyfi Arkan	1937
Sümerbank Genel Müdürlük Binası	Martin Elsaesser	1937-1938
Ankara Palas	Vedat Tek – Ahmet Kemalettin Bey	1924-1933
Ordu Evi (Sıhhiye)	Clemens Holzmeister	1929-1933
Tekel Genel Müdürlüğü Depo ve İmalathanesi	Ahsen Yapaner	1937-1939

**Tablo 1: Uluslararası Mimari Üslup İle Yapılan Eserler<sup>316</sup>**

Uluslararası mimari üslubun benimseniş süresi çok uzun olmamıştır. Yabancı mimar ürünü ve modern olan bu mimari 1935'lerden itibaren Türk milli benliğine uygunluk göstermediği, modernleşme uğruna öz kültürümüz ve mimari geleneğimizden uzaklaşıldığı gerekçeleriyle ciddi eleştirilerle karşılaşmaya başlamıştır.<sup>317</sup> Bu eleştiriler

<sup>316</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 108-110

<sup>317</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 117



ekseninde Ankara’da inşa edilen yapıların mimari özelliklerinde ikinci bir değişim evresi yaşanmıştır.

Aslında, yeni bir mimari anlayışın filizlenmesi için gereken koşullar içte ve dışta olgunlaşmış bulunuyordu. Zira 1938 yılında Atatürk vefat etmiş ve 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı patlak vermişti.<sup>318</sup> İçte ve dışta olgunlaşan yeni koşullar neticesinde tıpkı Erken Cumhuriyet döneminde olduğu gibi mimaride tekrar milliyet dönüş tartışmaları yaşanmıştır. Bunun sebepleri olarak kübik tarzın yerli mimarimize uymadığı görüşü, ulusçuluk düşüncelerinin güçlenmeye başladığı bir dönemin etkili oluşu, devletin resmi bir mimarlık anlayışı oturtması gerekliliğine olan inanç ve ülkede çalışan yabancı mimarlara yönelik tahammülsüzlük sayılabilir.<sup>319</sup>

Dönemin önemli mimarlık dergilerinden *Arkitekt*’te milli mimari arayışa yönelik yazıların 1938’lerde çıktığı görülmektedir. Bu vakte kadar yaşanan süreçte *“üslupları bir tarafa bırakarak, kübisizme giden, san’atta milliyeti kabul etmiyen beynelmilelci cereyandan sonra”* nihayet eserlerin milli bir ruh ve karaktere uygun olarak yapılması arayışları başlanmıştır. Milli mimarinin bütün illerde gelişmesi için çok çaba ve sabır gerekmektedir.<sup>320</sup> Dönemin önemli mimarlarından ve *Arkitekt* Dergisi kurucularından Zeki Sayar ise yabancı mimarlar konusuna değinerek ülkede gereğinden fazla yabancı mimar çalıştırıldığını, elbette yabancı kıymetlerden yararlanmak gerektiğini ancak bunlardan yararlanılacak diye de yerli mimarlarımızın gelişmelerine ket vurulmaması gerektiğinden bahsetmiş, yabancı mimarlara ödenen paraların da ne denli yüksek olduğundan yakınmıştır.<sup>321</sup> Başka bir yazısında da mimarimize Türk kimliğini vermek için ecnebi mimarların yetkin olamayacağını bunu ancak Türk mimarların başarabileceklerini, yabancı mimarların işlerinin kötü birer taklitten öteye gidemeyeceğini vurgulamıştır.<sup>322</sup> Sedat Hakkı Eldem’e göre de milli bir mimari üslup oluşturmak için ilk defa şartlar bu denli olgunlaşmıştır. Zira *“Türk inkılabı bugün kendi üslubuna vücut verecek kuvvet ve büyüklüktedir.”* Bu üslubun memleket insanlarına uygunluk, memlekete işçilerine uygunluk ve memleket toprağına uygunluk şeklinde üç

---

<sup>318</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 243

<sup>319</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 275

<sup>320</sup> Yy, “Milli Mimari Meselesi ve Cereyanlar”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 3

<sup>321</sup> Zeki Sayar, “Yabancı Mimara Verdiğimiz Servet”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 3

<sup>322</sup> Zeki Sayar, “Yerli ve Yabancı Mimar”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 2

kriteri olmalıdır.<sup>323</sup> Bu noktada devletin bu üsluba sahip çıkması ve Türk özüne uygun nitelikte yapılaşmaların elinden tutması beklenmiştir.<sup>324</sup>

1940'lardan itibaren egemen olan milli mimari evrede yapılarda çoğunlukla taş kullanılmış hatta dönem mimarlığı "*taş mimarlık*" olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi savaş ekonomisinin yarattığı olumsuz koşullara bağlı olarak yapı endüstrisi fiyatlarının artmasıdır. Bu dönemde mimarlığın biçimlenmesi konusunda etkili olan önemli bir isim Alman Mimar Paul Bonatz'dır. Kendisi yapılarında dayanıklılığı ve geleneksel dokusu dolayısıyla taşı kullanmış, milli değerlere bağlı bir mimardır. Paul Bonatz, Türk mimarları üzerinde bir hayli etkili olmuştur.<sup>325</sup> Yukarıda birinci ulusal mimarinin tasfiyesinden bahsederken "modern kılıflar" aracılığıyla bazı binaların revize edildiği açıklanmıştı. İlk ulusal üsluptaki Divan-ı Muhasebat binasının cepheleri 1928 yılında Ernst Egli'nin modern kılıfı ile değiştirilmişti. Benzer bir örneği İkinci Ulusal Mimari döneminde de görmek mümkündür. Burada da modernist eğilimlerin üstü milli motiflerle kapatılmıştır. Modernist mimarinin güzel örneklerinden olan Şevket Balmumcu'nun 1933 yılında yaptığı ve Kemalist kamusal alanın ikonu olan Ankara Sergi Evi binası 1948 yılında Paul Bonatz tarafından Selçuklu-Osmanlı motiflerini içeren detaylarla yeniden düzenlenmiş ve Devlet Opera ve Balesi'ne dönüştürülmüştür.<sup>326</sup>

Bu dönemin en önemli temsili Anıtkabir'dir. Milli bir arayışın egemen olduğu o yıllarda Atatürk'ün ebedi istirahat yeri için 1942 yılında açılan uluslararası yarışmayı Türk mimarların kazanması bir hayli önemlidir.<sup>327</sup> Yabancı mimarların müthiş seviyede göze battıkları bu evrede Türk mimarlar, büyük Atatürk'ün kabrini yapmak için görevlendirilmiştir. Dönemin mimari yönü, bir devlet teşekkülü olan Saraçoğlu Mahallesi'ne de sirayet etmiştir. Milli mimariyi ön plana çıkarmak isteyen ve güçlü bir devletin milli mimariyi himaye etmesi gerektiğini düşünen önemli mimarlarımızdan Sedat Eldem'in fikirleri Saraçoğlu lojmanlarının cephelerine "Türk evi" paradigması şeklinde yansımıştır.<sup>328</sup> Dönemin önemli yapıları arasında Nezih Eldem'in tasarımı olan Ankara belediye binası ve 1945-1946 yıllarında yapılan günümüz Tarım ve Orman

---

<sup>323</sup> Sedat Hakkı Eldem, "Milli Mimari Meselesi", *Arkitekt*, Yıl 1939, Sayı 105-106

<sup>324</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 119

<sup>325</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 275

<sup>326</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 340

<sup>327</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 276

<sup>328</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 319

Bakanlığı binası sayılabilir.<sup>329</sup> İkinci milli mimari anlayışı devlet tarafından da desteklenmiştir. İsmet İnönü 1944 yılında, “büyük milletler, tarihlerinin farklı devirlerini özel bir mimari ile belirtmişlerdir. Asırlar içindeki anıtlarımızı bu anlayışla arıyor, seviyoruz. Cumhuriyetin yapıcı ruhunun, engin tarihimizin yeni devrini güzel mimari anıtları ile canlandırılmasını özliyoruz” diyerek bu desteği tescillemiştir.<sup>330</sup>

Genel bir değerlendirme ile İkinci Ulusal Mimari anlayışı, Birinci Ulusal Mimari anlayış kadar tarihe dönük olmamakla beraber duygusal ve biçimci bir yaklaşımın sonucudur. İkinci Dünya Savaşı’nın son bulması sebebiyle 1946 yılından itibaren tekrar batılı biçimlere yaklaşılmıştır.<sup>331</sup> 1950’lerden önce niyet edilen modern mimari ancak 1950’lerden sonra ekonominin hızlı modernleşmesi, Türk köylüsünün büyük şehirlere göç etmeleri, olağanüstü kentleşme faaliyetleri neticesinde yeşermiştir.<sup>332</sup>

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkedeki hâkim Alman etkisinin kırılması, diğer batılı devletlerle girilen ilişkiler, çok partili hayata geçilmesi, liberal ve kapitalist sistemin benimsenmesi gibi etkenler mimari sahaya da yansımıştır.<sup>333</sup> 1950’lere kadar mimari üslup arayışları özellikle Ankara’daki yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yapılar gerçekten de belirli üslup sınıflandırmasına tabi tutulan ve belirli gruplar dâhilinde sınıflandırılabilen yapılar olmuştur. Tek parti döneminde Osmanlı canlandırmacılığı temelinde ulusal mimari üslup yaratılmaya çalışılmış sonrasında bilhassa yabancı mimarlar öncülüğünde modern olarak adlandırılan batıya öykünen bir mimarlık arayışı etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesinde tekrardan milli arayışlara girişilmiş ancak savaş sonrasında bu arayışlar silinmeye başlamıştır. 1950’lere girerken mimari saha tek bir ideoloji, tek seslilik, tek bir yön duruşundan sıyrılmış tıpkı Sözen’in ifade ettiği gibi “demokratikleşme” egemen olmuştur.<sup>334</sup>

Mimari anlamda yaşanan en net değişim devlet siyaseti öncülüğünde mimari arayıştan sıyrılmak olmuştur. Mimari saha kendine has ve kendine göre kalıplara yerleşebilme imkânı bulmuştur. 50’lere kadar yaşanan “kalıp ve ideoloji odaklı mimari” ve 50 sonrasının serbest mimari ortamı Ankara’da yer yer birbirlerini gölgeleyen

---

<sup>329</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 276

<sup>330</sup> Somer Ural ve Hasan Çakır, “Yeni Ulusal Mimarlık”, *Mimarlık*, Yıl 1971, Sayı:1, (Aktaran: Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 11)

<sup>331</sup> Aslanoğlu, *a.g.m.*, s. 277

<sup>332</sup> Bozdoğan, *a.g.e.*, s. 349

<sup>333</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 274

<sup>334</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 276

yapıların meydana gelmesine sebep olmuştur. Tek parti döneminde ideolojik perspektifin yansılarını oluşturan yapılar 50’li yıllarda toplu bir biçim ve biçem kaygısıyla tasarlanmamış bundan ziyade bireysel zevkler ve ideolojiler zemininde yükselmiştir. Özellikle Ulus ve Kızılay meydanları mimari değişimlerin uzlaştığı ve çarpıştığı odaklar haline gelmiştir. Örnek vermek gerekirse Ulus’ta yer alan Meclis binaları, İş Bankası, Ankara Palas, Ziraat Bankası ve benzeri diğer yapılar 50’li yıllarda yapılan Ulus İş Hanı, Modern Çarşı gibi büyük ve çok bloklu yapılarla adeta tartışmaktadır. Aynı şekilde Kızılay’da yükselen Emek İşhanı ve Kızılay İş Hanı Ankara’nın 50’ler öncesi mimari ortamına rest çekmektedir.

Modern Mimari olarak ele alınan üslubun gelişim mekânı Amerika’dır. Bu sebeple Sedat Hakkı Eldem tarafından 50’li yıllar mimarisi “*Amerikan Moderni*” olarak isimlendirilmiştir. Eldem, bu mimari anlayışın en önemli temsili olarak İstanbul’da bir Amerikan şirketi öncülüğünde yapılan Hilton Oteli göstermektedir. Dönem özellikleri ise şu şekilde değerlendirilmektedir:

*“Alü doğrama, büyük cam yüzeyler, asma akustik tavanlar, gömme lambalar ve o tarihte Avrupa’da bile bilinmeyen daha birçok yenilikler, uluslararası çapta klasik ve hareketsiz bir kılık içinde mimarimize girdi. Fakat bunun yanında cam perde duvarlar, alü kafesler, teras damlar da iyice yerleşti. Bina slietleri birer kutu, çekmece, veya radyoyu andırdı. Artık binalar dar ve iki yanı sağır olmalı, direkler üsetünde oturmalı idi.”*<sup>335</sup>

Eldem’in de aktardığı gibi dönem Ankara’ında dar alanı kaplayan ve uzunluğuna büyüyen yapılaşmalar ağırlıktadır. “*Gökdelen*” ve hatta “*Türkiye’nin en uzun binası*” başlıkları ilk önce Ankara için atılmaya başlandı. Dönemin önemli örneklerinden bazılarını Rahmi Bediz ve Demirtaş Kamçıl vermiştir. 50’ler sonrasında artan özel mimarlık ofislerinden birini kuran Bediz-Kamçıl ikilisi özellikle konut tasarımlarıyla ön plana çıkmışlardır. Bunlardan bazıları dikmen yapı kooperatifi projesi, Yeşiltepe Yapı Kooperatifi projesi, Milli Kütüphaneciler Kooperatifi, Fikir İşçileri Kooperatifi projesi ve Mintrak Kooperatifi projeleridir. Bu örneklerde dikkat çeken biçimsel özellikler süslemesiz cepheler, prizmatik vurgular, çıkışlı ve geometrik balkonlar, ortak kullanıma

---

<sup>335</sup> Sedat Hakkı Eldem, “Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı”, Mimarlık, Kasım-Aralık 1973, s. 7

açık bina koridorları, keskin geçişler sağlayan yatay-düşey kesişimleri, betonarmenin estetik kullanımı gibi özelliklerdir.<sup>336</sup>

Bu dönemde birbirinden farklı arayışlar gözlenmektedir. Sözen tarafından bu arayışlar dört gruba tabi tutulmaktadır. Bunlar; rasyonalist-pürist anlayış, brütalist anlayış, bağımsız biçim arayışları, geleneksel mimarlık değerlerinin yeniden yorumlanmasıdır. İlk üç grupta net bir şekilde batılı biçimsel arayışlar söz konusudur. Yine son grupta millilik içermesine rağmen dış etkenli bir gelişim olmuştur.<sup>337</sup> Tıpkı 50 öncesi gibi 50 sonrasında da mimari alan batıya yönünü çevirme gayretindedir. Farklı olarak bu sefer evrensel bir kimlik arayışı ve demokratik bir saha mevcuttur.

#### 2.4. Ulus ve Kızılay Merkezleri

Bir şehrin merkezi konumunda olan nokta, farklı imkânların beraber bulunduğu avantajları sunmaktadır.<sup>338</sup> Bu imkânlar ulaşım, alışveriş, konaklama, çeşitli meslek faaliyetleri, yemek, eğlence, dinlenme ve benzeri kentsel fonksiyonlardır. Lefebvre'ye göre, bir şehrin merkezi olmadan kent gerçekliğinin oluşması imkânsızdır.<sup>339</sup> Bu açıdan bakıldığında bir “gerçeklik algısı”nın oluşum mekânı da şehir merkezleri olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda şehir merkezleri bayram, yas, miting gibi şehirde yaşayanların birlikte kullandıkları ve buluştukları “toplumsal alan” olma özellikleriyle ön plana çıkarlar. Birçok şeyin işaret ve sembollerinin yoğunlaştığı bölgeler olarak imtiyazlı bir yer haline gelen şehir merkezi, belli bir doygunluk noktasına ulaşıncaya kadar dolar ve sonrasında ya çürür ya da bölünür.<sup>340</sup>

Ankara başkent ilan edildiğinde şehrin mevcut merkezi Ulus'tur. Zaman içerisinde bu merkez Kızılay'a kaymıştır. Ancak bu kayma “yeni ve tek bir merkez” şeklinde olmamış Ulus'ta merkez özelliklerini korumuştur. Böylelikle şehrin güneyinde Kızılay, kuzeyinde ise Ulus merkez noktalar olmuştur. İki noktayı birbirine bağlayan ve Kızılay'dan bakanlıklara doğru uzanan aks ise Ankara'nın temel aksı olan Atatürk

---

<sup>336</sup> T. Elvan Altan, “Modern Ankara'nın Yeniden İnşası Başlıyor: 1950'lerde Yeni Yaşam, Yeni Kent ve Rahmi Bediz-Demirtaş Kamçıl Bürosu'nun Konut Tasarımları”, *Arredamento*, S. 93-94

<sup>337</sup> Sözen, *a.g.e.*, s. 276

<sup>338</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 111

<sup>339</sup> Henri Lefebvre, *Kentsel Devrim*, Çeviri: Selim Sezer, Sel Yayınları, İstanbul, 2014, s. 92

<sup>340</sup> Lefebvre, *a.g.e.*, s. 41

Bulvarı'dır. Bu güzergâh “*Cumhuriyet Yolu*” olarak adlandırılır.<sup>341</sup> Bu güzergâh yalnızca iki merkez noktayı birbirine bağlaması açısından değil, Cumhuriyet rejiminin “*sergi salonu*”<sup>342</sup> işlevini görmesi bakımından da önemlidir. Doğma büyüme Ankaralı olan Güven Dinçer’in ifadesiyle “*Ankara nasıl Türkiye’nin kalbi ise Atatürk Bulvarı ve çevresi de Ankara’nın kalbidir.*”<sup>343</sup>

Ankara’yı 18 yıl vali ve belediye başkanı olarak yöneten, tek parti dönemi deyince Ankara’da akla gelen ilk isim olan Nevzat Tandoğan için de Atatürk Bulvarı Ankara demektir. Ulus ve Çankaya bağlantısını sağlayan bu yol her gün süpürülür, sulanır ve geceleri de aydınlık olmasına bilhassa dikkat edilirdi. Bir gece vakti Atatürk Bulvarı üzerinde kimin döktüğü belli olmayan bir araba kumun temizlenmesi için valinin emriyle bütün belediye personeli yataklarından kaldırılmış ve sabahına caddede kumdan eser kalmamıştır.<sup>344</sup>

Atatürk Bulvarı’nın kapsam alanı, Ulus Meydanı başlangıç tutularak Opera-Sıhhiye-Kızılay-Bakanlıklar-Kavaklıdere Kuşulu Park’tan Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne doğru uzanan doğrultudur.<sup>345</sup> Bulvar, sırasıyla Lörcher, Jansen ve Uybadın-Yücel planlarında kentin temel ve tek omurgası olarak ele alınmıştır.<sup>346</sup> Bulvarın başlangıç noktası olan Ulus Meydanı, bulvarın devamında yapılacak işlerin ilk temsilinin sergilendiği bir meydan olmuştur. Ülkenin diğer şehirlerine örnek olması beklenen mekân Ankara iken Ankara’nın nasıl şekillenmesi gerektiğini sembolleştiren mekân da Ulus olmuştur. Ulus Meydanı, yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin sürekliliğinin somut imgelerle vurgulandığı mekân haline gelmiştir. Yeni bir devlet, yeni bir rejim için geçmişten kopmak, rejimin veya devletin istikrarı için bilhassa önemlidir. Connerton’un ifade ettiği biçimiyle, “*yeni rejimin amaçları, ne denli toptan ve kapsamlı olursa,*

---

<sup>341</sup> Nuray Bayraktar, “Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2013, 1(1), s. 21

<sup>342</sup> “Sergi salonu” ifadesinin altında yatan etmenler çok yönlüdür. Mimari yapılar, eğlence mekânları ve eğlence tarzı, törenler, kılık kıyafet düzeni, çevre estetiği ve benzeri konularda ilk örnekler ve en iyi temsiller Atatürk Bulvarı etrafında şekillenmiştir.

<sup>343</sup> Güven Dinçer, “Ankara Atatürk Bulvarının Öyküsü”, *Cumhuriyet Devrimi’nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 11

<sup>344</sup> Emin Karakuş, *40 Yıllık Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 12

<sup>345</sup> Dinçer, *a.g.m.*, s. 24

<sup>346</sup> Baykan Günay, “Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Sonrası Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet’in Ankara’sı* içinde, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 66

*unutulması gereken bir dönemden söz etmek o denli zorunlu hale gelir.*"<sup>347</sup> Bu zorunluluk bir mekânda somut bir ifade biçimi kazanabilir. Ulus Meydanı da bu ifade biçiminin somutlaştığı alan olarak resmi ve sivil kamusal alan işlevi görmüş, ortak bir tüketim alanı haline gelerek şehirde yaşayanların belleklerinin ulus-devletin belleğiyle özdeşleştirildiği geçmişten kopuk bir sosyal çerçevede yeni bir kimlik tanımlanması işlevini üstlenmiştir.<sup>348</sup>

Ankara başkent ilan edildiğinde şehrin merkezi kale eteklerinden başlayıp bugünkü Atatürk Bulvarı'na ulaşan güneyde tren yoluna doğru uzanmış yaklaşık 140 hektarlık bir alandır. Eski Ankara'nın ticari olarak yoğunlaştığı bölge bedesten, Karaoğlan Çarşısı ve güneyde Atpazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı çarşılarının oluşturduğu sahadır. 1892 yılında şehre gelen demiryolunun etkisiyle konut yerleşimi ve Karaoğlan-Balıkpazarı Çarşıları, güneye ve batıya doğru yayılarak bugünkü Ulus Meydanı'na yönelmiştir.<sup>349</sup> Meydanın en önemli yapısı Taşhan, Cumhuriyet'ten önce meydana adını vermiştir. Ancak öncesinde meydanı tanımlayan yapı 1880 yılında inşa edilen Erkek Öğretmen Okulu'dur.<sup>350</sup> Taşhan ise 1888 yılında inşa edilmiştir.<sup>351</sup> İnci Yalım, Ankara'da yapılan son han olan Taşhan'ın yapılmasıyla birlikte burasının bir meydan özelliği kazandığına vurgu yapar. Meydan niteliği kazanmasını da üç nitelik ile ilişkilendirir. Bu üç nitelik; ticaretin yeni alanı olarak Karaoğlan Çarşısı'nın bu noktaya kayışı, yeni hükümet merkezi ve demiryolunun gelişidir. Bu üç nedenin altında yatan temel itkiyi ise imparatorluğun "batılılaşma" hamlesi olarak yorumlamıştır.<sup>352</sup> Taşhan'ın inşa edilmesi meydanın kaderine derinden etki etmiş ve yüzünü batıya çeviren imparatorluğun Ankara'daki değişim simgesi olmuştur.

Taşhan'ın kurulduğu bölge, şimdiki Sayıştay binasının olduğu yere kadar mezarlıktı. Dönemin Ankara Vilayeti Meclisi İdare Başkâtibi İsmail Hakkı Bey, Ankara valisi Abidin Paşa'nın yardımıyla bu bölgede bir han yaptırmıştır.<sup>353</sup> Taşhan, döneminin

---

<sup>347</sup> Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev, Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 26

<sup>348</sup> İnci Yalım, "Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri* içinde, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 158

<sup>349</sup> Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 73

<sup>350</sup> Bugünkü Ulus İşhanı'nın bulunduğu alan

<sup>351</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s, 22

<sup>352</sup> Yalım, *a.g.m.*, s. 171

<sup>353</sup> Mehmet Sarioğlu, "Bir Vefa Borcu: Tâşhan", *Kebikeç*, Ankara, Yıl 1995, Sayı 1, s. 185

en önemli yapısı olarak kutlama ve mitinglerde toplanma alanı niteliğiyle ön plana çıkmıştır. Vehbi Koç'un anılarında verilen ifadelerden Taşhan'ın merkezi rolünü anlayabiliriz: “Çocukluğumun geçtiği Ankara’da otomobil yoktu. Hiç unutmam, Ankara’ya ilk otomobili, Arslangüller adında bir Katolik tüccar getirdi. Bütün Ankara Taşhan’ın önünde toplandı. Otomobil istasyona insan taşımaya başladığı zaman herkes şaşkınlıkla bakıyordu. Adına gâvur arabası dediler.”<sup>354</sup> Yine İzmir’in Yunan ordusu tarafından işgal edilmesi sonrasında Taşhan’ın önünde büyük bir miting düzenlenmiştir.<sup>355</sup> Milli Mücadele yıllarında şehre gelenlerin konakladığı başat mekândır. Taşhan’ın çok işlevli yapısına bir de hastane hizmeti girmiş ve savaş yıllarında bir dönem de hastane olarak hizmet vermiştir.<sup>356</sup>

Taşhan Meydanı’nın Milli Mücadele yıllarında üstlendiği bir diğer toplumsal rol, törenlerin sergilendiği mekân olmasıdır. Törenler, iktidarların kendilerini yeniden üretme pratikleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Toplum tarafından uzlaşma sağlandığı düşünülen esaslar törensel pratikler yoluyla pekiştirilir ve esas fikir üzerinde bir bütünlük sağlanır.<sup>357</sup> Milli Mücadele’nin esas fikirleri üzerinde oluşan bütünlük ise Taşhan Meydanı’nda uygulanan törenler ile pekiştirilmiştir. Büyük Millet Meclisi’nin açılışının birinci ve ikinci yıl dönümleri, işgal protestoları, işgalden kurtarılan yerlerin sevinç gösterileri, Büyük Zafer’in kutlamaları Taşhan Meydanı’nda yapılmış, böylelikle burada yer tutan somut göstergelerin yanı sıra törensel pratikler de meydana odaklanmıştır.<sup>358</sup> Dolayısıyla Milli Mücadele yıllarından sonra da Taşhan’ın önemi kent için bir süreklilik oluşturmuştur. Ancak bir taraftan da yeni bir rejimin gerekliliği olan değişiklikler Taşhan’a hızlıca sirayet etmeye başlamıştır.

---

<sup>354</sup> Koç, *a.g.e.*, s. 13

<sup>355</sup> K. Özalp, *a.g.e.*, s. s. 66

<sup>356</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 180

<sup>357</sup> İlhan Tekeli, *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi Ve Yerellik Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 41-42

<sup>358</sup> Yalın, *a.g.m.*, s. 181





**Fotoğraf 7: Ulus Meydanı**<sup>359</sup>

Cumhuriyetin ilanından sonra Taşhan modern koşullara göre yeniden düzenlenmiştir. Taşhan'ın sahibi Cemal Bey'in oğlu Necdet Taşhan o yılları şu şekilde anlatır: *“Babam Cemal Bey İstiklal savaşından sonra 1924-25 yıllarında babasının inşa ettirdiği şimdiki Ulus Meydanında –eski adı Taşhan- bulunan Taşhan'ı günün koşullarına göre modernize edip Taşhan Palas Oteli adı altında o günlere göre lüks sayılabilecek bir otel haline getirdi.”*<sup>360</sup> 1927 yılında Taşhan kaloriferli ve banyolu şekilde yenilenmiş, “Hotel d'Angora” adını almıştır.<sup>361</sup> Taşhan, günümüz Ulus Meydanı'nın şekillenmesinde başat yapılardan biri olmuş, Milli Mücadele yıllarında simgesel bir anlam kazanmış ve Ankara'nın modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.<sup>362</sup> Taşhan'ın sahipleri, İş Bankası'na olan kredi borçlarını ödeyememeleri sebebiyle binayı Sümerbank'a satmak durumunda kalmışlardır. Nazmi Özalp'ın

<sup>359</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 0936. Fotoğraf bir bayram törenini göstermektedir. Zafer Anıtı'nın solunda gözükten yapı Taşhan binası ve onun solundaki bina da İş Bankası'dır.

<sup>360</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 179

<sup>361</sup> Nazmi Kozak, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ankara'da Bir Konaklama Tesisi: Taşhan”, *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm* içinde, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 13

<sup>362</sup> Kozak, *a.g.m.*, s. 14

aktardığına göre, Hermann Jansen'in ısrarla karşı çıkışına rağmen Taşhan 1935 yılında yıktırılmıştır.<sup>363</sup>

Taşhan yapısı, belli bir dönemin simgesel boyutta bir binaya yansımadır. 1924 yılında karşısına II. TBMM binası yapılmıştır. Yerleştiği lokasyon "sergi salonu" olarak nitelendirdiğimiz Atatürk Bulvarı'nın doğu yamacında, şehrin en önemli dörtyol bağlantısındadır. Bu bağlantının batı yamacında istasyona giden cadde, bu cadde üzerinde sağlı sollu yerleşen Ankara Palas, birinci TBMM binası ve Meclis Bahçesi yer almaktadır. "Anafartalar" olarak adlandırılan cadde üzerinde bir tarafta anıt siyasasının en görkemli temsili olan Atatürk heykeli, heykelin karşısında ekonomik bir ifade olan İş Bankası binası yerleşmiştir. Anafartalar caddesinin güneye uzanan tarafı üzerinde bankalar yer seçmiş, aşağı tarafında başkenti "yeşillerle donatma" politikasının uzantısı olarak görkemli bir toplumsal tüketim alanı, Gençlik Parkı<sup>364</sup> tasarlanmıştır.

Ulus'un merkezi işlevler üstlenmesinin birer ifadeleri olan belli başlı yapılar üzerinden gidildiğinde erken dönemde karşımıza çıkan önemli bir diğer yapı birinci TBMM binasıdır. İttihat ve Terakki tarafından kulüp binası olarak inşasına başlanan yapı savaş sonrasında hızlıca tadilat edilmiş ve 1920 yılında Büyük Millet Meclisi olarak açılmıştır. Bu yapının Birinci Ulusal Mimari üslup çerçevesi için de etkili bir rolü vardır. Zira "*medeniyet ve harsın sentezi*"ni oluşturmayı amaçlayan İttihat ve Terakki ideolojisi ile harmanlanmış milli mimari üslubun ilk örneğidir. Böylelikle ilk defa olarak Türk kimliğinin dayandığı temel geçmiş, kulüp binası üzerinde bir imge oluşturur. Taşhan Meydanı ise politik söylemlerin yer seçtiği bir alan haline gelmiştir.<sup>365</sup> Arkasında böylesine güçlü bir politik anlam barındıran kulüp binasının, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk meclis binası olması, manayı topyekûn değiştirici güçtedir.

---

<sup>363</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 141-142

<sup>364</sup> Gençlik Parkı yapılmadan önce yerinde büyükçe bir bataklık bulunmakta ve dönemi anlatan birçok anıda Ankara hakkında yapılan en olumsuz yorumları üzerine çekmektedir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu bu bataklığı şu şekilde tasvir etmiştir: "*Ankara'nın batıya bakan Ulus Meydanı'nı tren istasyonuna, dar ve bozuk bir şose bağlıyordu. Düzlüğe inilince şosenin özellikle sol yanı (yani bugünkü Gençlik Parkı alanı) kurbağaların ve sivrisineklerin kaynaştığı geniş bir bataklıkta. Bu nedenle Ankara halkının çoğu sıtmalıydı.*" Bknz: Velidedeoğlu, *a.g.e.*, s. 173 Ayrıca yine buraya "Boklu Bostan" da deniyordu. Keza burada tezек kurutulurdu. Bknz: Yalçın Memlük, "Bulvarın Yeşil Parçaları", *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 80

<sup>365</sup> Yalın, *a.g.m.*, s. 175-176

Cumhuriyet bu binada ilan edilmiştir.<sup>366</sup> Meclisin açılmasıyla birlikte Taşhan Meydanı Türk kimliğinin mekândaki güçlü bir temsilini oluşturmuştur.<sup>367</sup>

Lörcher'in Ankara'nın ilk planlarını yaptığı sırada bu meydana Hakimiyet-i Milliye ismi verilmiştir.<sup>368</sup> Meydan artık milletin aitlik ve sahiplik işlevlerini temsil etmektedir. Bir mekânın adlandırılması, ideolojik bir aygıt işlevi görür. İnsanların sürekli tekrar ettikleri mekân isimleriyle, mekâna ait bellek de insanlara aktarılır. Bu yüzden iktidar sahipleri toplumsal alanları isimlendirirken kendilerini sürekli olarak yeniden üreterek meşruiyet zemini oluştururlar.<sup>369</sup> Taşhan Meydanı'nın isminin Hakimiyet-i Milliye şeklinde değiştirilmesi kuşkusuz alelade bir tercih değildir. Nitekim Milli Mücadele sonrasında hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu gösterilmiştir. Hakimiyet-i Milliye Meydanı ise bu hareketin önemli bir mekanıdır. Meydanın ismi bir dönem Millet Meydanı olmuş sonrasında ise "Ulus" adını almıştır. Bütün isimlendirmelerin ortak noktası ise halka yapılan vurgudur. Nitekim bu şaşırtıcı bir nokta değildir. Ulus Meydanı en başından beri halkın en yoğun tükettiği ve ürettiği başat mekân olmuştur. 1925 yılında Ankara'ya gelen İhsan Sabri Çağlayangil Ulus Meydanı'nın halk tarafından ne kadar yoğun kullanıldığını şu şekilde anlatır:

*"o zamanki Ankara'da herkes günde bir kez olsun muhakkak Ulus meydanından geçirdi. Ahali birbirine rastlaya rastlaya adeta tanış olmuştu. Caddeler sanki her evin koridoru gibiydi. Simalar hep aşınaydı. Başka şehirlerden gelenler hemen farkedilir, yabancı muamelesi görürdü."*<sup>370</sup>

Meydanı tanımlayan önemli bir diğer öge, Millet Bahçesi'dir. Eski bir mezarlık üzerinde kurulduğu bilinen bu bahçenin kesin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle

---

<sup>366</sup> Birinci Meclis binası 1924 yılına kadar hizmet vermiş ve sonrasında İkinci Meclis binasının yapılmasıyla meclis taşınmıştır. Birinci Meclis binası ise Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin bu kadar erken bir döneminde parti ve hükümet ayrımının yapılamadığı evrede bu durum garip gözükmemektedir. Ancak milletin temsili için açılan bu binanın bir parti tarafından kullanılıyor olması 1950 yılında iktidar değiştiğinde Demokrat Parti tarafından problem olarak görülecektir.

<sup>367</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 22

<sup>368</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 23

<sup>369</sup> Nurettin Özgen ve Volkan İdris Sarı, "Siyasal İdeolojiler Bağlamında Mekân İsimlendirmeleri: Ankara'daki Kültür Merkezleri Örneği", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2021, 9(1), s. 37

<sup>370</sup> İhsan Sabri Çağlayangil, "Geçmiş Yıllarda Ankara", *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 106

beraber Milli Mücadele'den önce var olduğu kesindir.<sup>371</sup> Şair Ceyhun Atıf Kansu Millet Bahçesi'ni şu şekilde anlatır:

*“Taşhan o zamanki Ankara'nın en canlı yeri idi. Şimdiki Atatürk anıtının karşısında, bir taş yapı vardı; bu yapı sonradan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne barınak oldu. Bu taş yapının karşısında, yaprak dökmüş olan dört-beş akasyasıyla millet bahçesi dedikleri hem park hem kahve olan bir bahçe vardı. Bu bahçe ile meclis arasından bir toprak yol, Ankara istasyonuna uzanırdı.”*<sup>372</sup>

1921 yılında Ankara'ya gelen Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin için de Millet Bahçesi anlatılmaya değerdir: *“meclis binasının karşısında, harp dolayısıyla bakımsız kalmasına rağmen, eski dinlendirici güzelliğini muhafaza eden Belediye Parkı bulunmaktadır. Burası herkes için bir buluşma yeridir.”*<sup>373</sup>

Meclis Bahçesi'nin Ulus Meydan'ında üstlendiği toplumsal alan olma özelliği Enver Behnan Şapolyo'nun anılarına da yansımaktadır: *“Meclisin karşısında şehir bahçesi vardı. O, devirde yeşillik görmek için bu bahçeye giderdik. İçinde ziraatçı Muhittin beyin diktiği akasya ağaçları sıralanmıştı. Bahçenin ortasında bir de havuzu vardı.”*<sup>374</sup> 1930'lu yıllara yaklaşırken bahçenin düzenlenmesi ve yenilenmesi, Atatürk Bulvarı ile bütünlüğünün sağlanması konularında çalışmalara başlanmıştır. Bahçenin Atatürk Bulvarı'na bakan yönünde tek katlı yirmi dükkân yapılmıştır.<sup>375</sup> “Şehir Çarşısı” olarak bilinen bu sıra dükkânlar ile Ankara Palas arasında kalan bahçe yıllarca “Millet Bahçesi” olarak anılmıştır. Şehir Çarşısı uzun yıllar Ulus Meydanı'nın karakterini belirlemiş, tek katlı dükkânları ve kademeli bahçe yapısıyla etrafındaki görkemli yapıları ve kalenin görünüşünü söndürmeyerek kentsel dokuya olumlu yönde eklemlenmiştir.<sup>376</sup> Şehir Çarşısı'nda çalışan dükkânlar arasında en dikkat çekenleri Akba Kitabevi, Çiçekçi Sapuncakis, Hacı Bekir ve Osman Nuri Uzun'un

---

<sup>371</sup> Cem Dedekargınoğlu, “Erken Cumhuriyet Ankara'sında Bir Kamusal Mekan: Millet Bahçesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2019, 7(2), s. 361

<sup>372</sup> Akgün, *a.g.e.*, s. 128

<sup>373</sup> Hüseyin, *a.g.e.*, s. 46

<sup>374</sup> Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967, s. 170

<sup>375</sup> Dedekargınoğlu, *a.g.m.*, s. 366

<sup>376</sup> Ali Cengizkan, “Robert Oerley: Söylemsel Dönüşümler Döneminde Ankara'da Viyanalı Bir Mimar”, *Modernin Saati* içinde, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara, 2002, s. 82-83

dükkânlarının<sup>377</sup> yanı sıra 40 ve 50’li yılların ünlü Karpiç Lokantası<sup>378</sup> ve günümüzde Ulus Çankırı Caddesi’nde faaliyetine hala devam eden Uğrak Lokantası<sup>379</sup> bulunmaktadır.

Ankaralılar için özel bir yeri olan Millet Bahçesi, Ulus’un sosyo kültürel olarak bir merkez haline gelişinin en güzel simgesi olan Karpiç’in Lokantası’na da ev sahipliği yapmıştır. Karpiç, 1920’de karısı ve oğlu ile beraber Rusya’dan İstanbul’a gelmiştir. İstanbul’da bir işletme açmış ve lokantacılık anlamında öncü bir rol oynamıştır. Karpiç, İstanbul’da ilklere imza attığı gibi Ankara’da da ilklere imza atmış bir isimdir. Ancak Ankara’ya nasıl geldiği konusunda fikir birliği yoktur.<sup>380</sup> Karpiç’in lokantasıyla ilgili yazılanlardan ulaşılan net bilgi Ankara’ya geldiğinde ilk olarak Taşhan’da çalıştığı sonrasında Millet Bahçesi’nde çalıştığıdır. Karpiç, yüzü batıya dönük kurulan yeni devletin bir gerekliliği olarak yarı kamusal kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. Mehmet Kemal’e göre “*karpiç’e devlet lokantası demek yanlış olmaz*” çünkü Osmanlı mutfağından kurtulmak ve Avrupa düzeyinde yeni bir lokanta açmak işini “*özel kişiler yapamadığına göre devlet yapacaktı.*”<sup>381</sup> Karpiç’in en önemli misyonu ise dışarıda yemek yeme adabının öğretilmesidir.<sup>382</sup> Çağlayangil’e göre öğretilen bu adap “*yemek yemenin tıknamak değil, aynı zamanda bir zevk işi*” olmasıyla alakalıdır.<sup>383</sup> Ancak burası yalnızca yemek yeme adabı ile sınırlandırılmış bir mekân değildi. Karpiç’in – baba karpiç lakabı verilmiştir- lokantası tek parti dönemini simgeleyen bir hayli politik bir mekândır. Hatta kimilerine göre “*yeni iktidar nasıl CHP’den çıktıysa, yeni iktidarın yeni lokantaları da Karpiç’ten çıkmıştır.*”<sup>384</sup>

Ankara’da yaşanan süreçler neticesinde Ulus Meydanı’na bir canlılık gelmiştir. Bu canlılık açılan pastane, lokanta ve meyhanelerle paralel bir şekilde ilerlemiştir.

---

<sup>377</sup> Turan Tanyer, “Ankara Kitabevlerine Dair...”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2013, 1(1), s. 116

<sup>378</sup> Cengizkan, *a.g.m.*, s. 83

<sup>379</sup> Oğuz Erkara, “Uğrak lokantası - 1926”, 2018, < <https://www.100tarihilokanta.com/ugrak-lokantasi/> >, (Erişim Tarihi, 10.02.2023)

<sup>380</sup> Çağıl Hale Özel ve Ebru Zencir, “Ankara’nın Efsane Lokantası Karpiç”, *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm* içinde, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 186-187

<sup>381</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 62

<sup>382</sup> Özel vd., *a.g.m.*, s. 189

<sup>383</sup> İhsan Sabri Çağlayangil, *a.g.m.*, s. 108

<sup>384</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 67

Meydanın ilk pastanesi 15 Ocak 1923 yılında açılıp “İstanbul” adını almıştır.<sup>385</sup> Karaoğlan Caddesi üzerinde Zincirli Camii ve Taşhan’ın karşısında bulunmaktadır.<sup>386</sup> Pastane yarı ahşap bir bina olan İstanbul Oteli’nin alt katında faaliyete geçmiştir.<sup>387</sup> Faaliyete geçtiği andan itibaren Ankara’nın edebiyat çevrelerince düzenli olarak tüketilen bir mekân haline gelmiştir. Keza mekânın düzenli müşterilerinden Enver Behnan Şapolyo, İstanbul Pastanesi’ni “*Münevverler Kulübü*” olarak adlandırır. Necati Tonga bu durumu şöyle anlatır:

*“Dönemin Ankara’sında yolu bu pastaneye düşmeyen edebiyatçı yok gibidir. Yaşça üstat kabul edilebilecek isimler, şöhretlerini yaşayan genç edipler, ilk kalem denemelerini yapan şair ve yazarlar yıllarca bu pastanenin salonunda edebiyat solumuşlar, İstanbul Pastanesi’ni “gayriresmi bir edebiyat akademisi” haline getirmişlerdir.”*<sup>388</sup>

Ulus Meydanı üzerinde ilk planlı müdahale Zafer Anıtı’nın yapılmasıdır. 1927 yılında anıtın yapılmasıyla meydanın adı Millet Meydanı adını almıştır.<sup>389</sup> Bu abide aynı zamanda Ulus Meydanı’nın çehresini ve anlamsal kurgusunu vurgulayan önemli bir değişimdir. Enver Behnan Şapolyo anıtın dikilişini şöyle anlatır:

*“1923 tarihinden itibaren Ulus Meydanına parke döşendi. Meydan temizlendi. Yeni gün gazetesinin sahibi Yunus Nadi beyin teşebbüsüyle, bu meydanda bir heykel dikilmesi için, teberru sütunu açıldı. Halktan para toplandı. Bu meydanın ortasına Atatürk’ün at üzerindeki heykeli ile, iki asker ve gülle taşıyan kadın heykelleri 24 Ekim 1927 tarihinde büyük bir merasimle dikildi.”*<sup>390</sup>

---

<sup>385</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 353

<sup>386</sup> Necati Tonga, “Başkentin Önemli Bir Edebiyat Mahfili: İstanbul Pastanesi”, Nihayet, 11.11.2020. < <https://www.gzt.com/nihayet/baskentin-onemli-bir-edebiyat-mahfili-istanbul-pastanesi-3562914> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

<sup>387</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 353

<sup>388</sup> Tonga, *a.g.m.*

<sup>389</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 24

<sup>390</sup> Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 165

Zaman ve olayların belli bir kurguya oturtulmasıyla yaratılan söylemler, görsellik yoluyla bellek üzerinde en etkili uyarıcı haline gelmektedir.<sup>391</sup> Bu çerçeve ekseninde Zafer Anıtı, mücadele yıllarını simgeleştirmiş ve meydanın en dikkat çekici ögesi haline gelmiştir. İsviçre’de yayınlanan Neue Zürcher Zeitung Gazetesi’nin 2 Temmuz 1933 tarihli baskısında Zafer Anıtı için Ankara Garı’ndan Meclis’e giden yolun nihayetinde Atatürk’ün “*Avrupai heykeline ulaştığı*” haberi yapılmıştır.<sup>392</sup>



**Fotoğraf 8: Zafer Anıtı ve Ulus Meydanı**<sup>393</sup>

Ulus Meydanı’nı tanımlayan bir diğer önemli unsur Ankara Palas’tır. Ankara Palas özellikle ülkeye gelen yabancı konukların ağırlanması için dönemin koşullarına göre son derece modern tasarlanmış bir oteldir. Neue Zürcher Zeitung Gazetesi Ankara Palas için “*büyük Avrupa şehirlerindeki kadar seçkin ve zarif olan otel günlük hayatın merkezi konumunda*” ifadelerini kullanmış, otelin mükemmelliği ve eksiksizliğini vurgulamıştır.<sup>394</sup> Kemal Bağlum anılarında buranın bir siyasi kulis haline

<sup>391</sup> Yalın, *a.g.m.*, s. 183

<sup>392</sup> N. Selcen Korkmazcan ve R. Selva Korkmazcan Işık, “Cumhuriyetin 10. Yılında Neue Zürcher Zeitung Gazetesi’nin Ankara Hakkındaki Makalesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2018, 6(1), s. 92

<sup>393</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 0934.

<sup>394</sup> Korkmazcan, *a.g.m.*, s. 92

geldiğini, daha doğrusu “iş bitirenlerin karargâhı” diyecek kadar önemli kişilerin burada konakladığından bahseder. Ancak Ankara Palas’ın tek özelliği bu değildir. Erken Cumhuriyet döneminin meşhur baloları burada düzenlenir. Balolar arasında en özenli ve önemli olanı cumhuriyet balolarıdır. “Baloya yabancı misyon şefleri büyük üniforma ile gelirlerdi. Devlet ricali ise, frak giyerlerdi. Askerler mutlaka büyük üniforma ile beraber kılıç takarlardı. Atatürk<sup>395</sup> de mutlaka bu baloya gelirdi.”<sup>396</sup> Gerçekten de Cumhuriyet Bayramı törenleri, törenler arasında en görkemli olanıdır. Bu tören sırasında Ankara Palas’ın ise özel bir yeri vardır. Cumhuriyet Bayramı kutlanırken Atatürk ve ekibinin takip ettiği kutlama merasimi üç bölümden oluşuyordu. İlk kısımda seçkinler ve diplomatlarla beraber Ankara Palas’ta bir kutlama yapılıyor, sonrasında halk ile bir araya gelinerek Halkevi’nde bir kutlama yapılıyor, nihayetinde ordu ile bir araya gelinerek Orduevi’nde bir kutlama yapılıyordu.<sup>397</sup> Ankara Palas, tören kutlamaları ve lüks konaklama imkânı yanı sıra bir tür siyasi toplanma mekânı haline de gelmiştir. Gazeteciler, sanatçılar, milletvekilleri gibi şehrin aydın ve bürokratları denebilecek kimseler buraya gelir ve siyasi meseleler hakkında konuşmalar yapılırdı. İkinci Meclis binasının karşısında olması hasebiyle Ankara siyasi kulisinin merkezi konumuna gelmiş ve hatta bazı yasa tasarıları bile Ankara Palas’ta hazırlanmıştır.<sup>398</sup>

Ulus Meydanı’nı tanımlayan bir başka önemli unsur ise Sümerbank binası olmuştur. 1929 dünya ekonomik buhranının yarattığı ortam gereği devlet eliyle sanayileşmek, devlet eliyle ekonominin yönlendirilmesi ve liberal uygulamaların rafa kaldırılması siyaseti yürütülmeye başlanmıştır. Ekonomik bir hamle Ulus Meydanı üzerinden nasıl okunabilir? Bu sorunun cevabı elbette çok daha kapsamlı şekilde cevaplanabilir. Ancak bir ilk olması hasebiyle Sümerbank’ın kuruluşu en güzel örneği teşkil edecektir. Sümerbank, devlet eliyle kurulması planlanan büyük sanayi tesislerinin hayata geçirilmesi için oluşturulan bir kamu kurumudur.<sup>399</sup> Yani Sümerbank’ın, sanayileşme faaliyetlerinin elinden tutacak bir teşekkül olması hedeflenmiştir. Bu

---

<sup>395</sup> Bir iddiaya göre de Atatürk’ün özel odası ve İkinci Meclis binası arasında yeraltından bir geçit bulunmaktadır. Bknz: Gözde Türktarhan ve Emre Ozan Aksöz, “Yeni Türkiye Cumhuriyetinin Batıya Dönük Yüzü: Ankara Palas”, *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm* içinde, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 31

<sup>396</sup> Bağlum, a.g.e., 1992

<sup>397</sup> Aydın vd., a.g.e., s. 416

<sup>398</sup> Türktarhan, a.g.m., s. 32

<sup>399</sup> Mehmed Gökhan Polatoğlu, “Türkiye’nin Kalkınmasında Sümerbank ve Etkinliği (1931-1987)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2021, 37(104), s. 268



önemli görev, Ulus Meydanı'nın en önemli noktalarından birinde görkemli ve büyük taş bir binada simgeleşecektir. Sümerbank'ın yer seçimi oldukça önemlidir. Zira bir dönem meydana adını veren Taşhan'ın olduğu bina Sümerbank'a tahsis edilmiştir. Projesi Marti Elsaesser tarafından yapılan Sümerbank binasının ışıklı "Sümerbank" yazısı şehrin her yerinde görünerek dikkat çeker<sup>400</sup> ve aynı zamanda Ankaralıları için kılık kıyafet alışverişi yapmak imkânı da sunardı.<sup>401</sup> 1937 yılında yapılan Sümerbank binası, Cumhuriyetin kurumsal inşası sürecinde adıyla özdeşleşen önemli bir nitelik kazanmıştır.<sup>402</sup> Bu nitelik Ulus Meydanı'nın anlam kurgusunu değiştirecek ilk önemli örnektir. Peşi sıra gelen başka kararlarla birlikte meydanın sahip olduğu dinamik yapı ve kent içindeki önemi azalmaya başlamıştır.<sup>403</sup> Sümerbank binasının Ulus Meydanı'nda yer alması meydanın finansal bir merkez haline geldiğinin de önemli bir vurgusu olmuştur.



Fotoğraf 9: Sümerbank<sup>404</sup>

<sup>400</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 221

<sup>401</sup> Nehir Durna, "Ankara'nın Bellek Mekânları: Seksen Yıllık Bir Dönüşümün Sözlü Tarih Denemesi", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2022, 10(1), s. 146

<sup>402</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 25

<sup>403</sup> Yalım, *a.g.m.*, s. 205

<sup>404</sup> Zafer Anıtı, arkasında görünen büyük bina Sümerbank binası ve onun hemen yanında Türkiye İş Bankası gözüküyor.

Ancak 1937 yılında yapılan Sümerbank binasından önce Ulus Meydanı ticari ve finansal nitelikler bakımından bir dönüşüm içerisindedir. Keza Ulus ve Kızılay meydanlarının yıl aralıklarına göre geçirdiği dönüşümleri anlatan Nuray Bayraktar'a göre Ulus'un dönüşümü esasen 1930 yılında başlamıştır. Bu tarihten önce şehrin bürokratik ve politik merkezi olan Ulus artık finansal, kültürel ve ticari merkez olma özelliklerini de kazanmıştır. Bu nitelikler 1950 yılından itibaren kademeli olarak Kızılay'a akmıştır.<sup>405</sup> Bayraktar, Ulus'un Cumhuriyetin kurumsal yapısının mekânı haline gelmesini 1929 yılında meydana yapılan İş Bankası ile ilişkilendirmiştir.<sup>406</sup> İş Bankası ilk olarak çok kısıtlı bir sermaye ve 37 personel ile İstasyon Caddesi üzerinde vakıflara ait, iki katlı birkaç odadan ibaret bulunan bir binada açılmıştır. Sonrasında II. Evkaf Apartmanı'nda bir süre çalışmış ve sonrasında İtalyan mimar Mongeri tarafından yapılan Ulus'taki yerine taşınmıştır.<sup>407</sup> İş Bankası binası Ulus Meydanı'nda o zamanlar yıkılmamış olan Taşhan binasının yanındadır. Yapıldığı günden itibaren meydana hâkim konumu ve çevresiyle yarattığı estetik bütünlük gereği meydanın en dikkat çeken yapılarından olmuştur.

Ulus Meydanı'ndaki değişimin en önemli dönüm noktalarından birisi de Gençlik Parkı'nın inşasıdır. 1950'lere yaklaşırken Ulus Meydanı'nın toplumsal ve kültürel merkez niteliğini vurgulayan Gençlik Parkı'nın yapımı tamamlanmıştır. Jansen'in ifadesiyle "*Ankara parklarının kalbi demek olan Gençlik Parkı*"<sup>408</sup> 1945'li yıllarda 260 bin metrekarelik bir alanı kapsayan Ankara'nın en büyük parkı olarak açılmıştır.<sup>409</sup> Gençlik Parkı, modern başkentin yeşil alanlarının kullanım şekli ve niteliğine dair hedeflerin ilk temsili olmuştur. Gençlik Parkı'nın yapımı bir yönüyle Ankara'nın gelişimini andırmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği Ankara, bozuk ve yetersiz yollara, niteliksiz yapılara, yangınlarda harap olmuş evlere ve çökmeye yüz tutmuş bir ekonomiye sahipti. Gençlik Parkı'nın bulunduğu saha ise şehre gelenleri bezdiren, tiksindiren ve sıtma tuzağını barındıran sivrisinek yuvasıydı. Bu saha nasıl kurutulup yerine kafeleri, havuzu, tiyatrosu, bolca yeşilliğiyle Gençlik Parkı yapıldıysa Ankara da geri kalmış bir bozkır kasabası görünümünden sıyrılarak modern yapıları, çeşitli sosyal

---

<sup>405</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 20

<sup>406</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 24

<sup>407</sup> Bağlum, *a.g.e.*, s. 138

<sup>408</sup> Jansen, *a.g.e.*, 18

<sup>409</sup> Dinçer, *a.g.m.*, s. 329

ve kültürel hizmetleri, “yaban”ların modern kıyafetleri ve tavırlarıyla dönüşen yeni bir hayat tarzı kazanmıştır. Gençlik Parkı kurulduğu andan itibaren sosyal yaşamın merkez noktası haline gelmeye başlamış ve birçok anıya da konu olmuştur. Talip Apaydın Gençlik Parkı’ndan “*yeni yapılmıştı ve bize cennet gibi güzel gelirdi. Orada bir şişe bira içmek gençliğimizin en büyük mutluluğu olurdu*”<sup>410</sup> diye bahsederken Güven Dinçer “*parkın yapımı ile kente çağdaş bir yeşil alan ve dinlenme anlayışı*” getirildiğinden bahseder ve parkta bulunan büyük havuzun “*sanki Ankara ve çevresinin su hasretini gidermek için*” yapıldığını anlatır.<sup>411</sup> Nehir Durna’nın sözlü tarih yöntemiyle yürüttüğü çalışmasında Gençlik Parkı’nın eğlence yönüyle ön plana çıktığını bir görüşmeci, “*Eğlenmek için Gençlik Parkı’na giderdik, aile matineleri olurdu. Annem, komşular her beraber giderdik. Erol Büyükburç, Zeki Müren, Emel Sayın’ı oradaki gazinolarda dinlerdik*”<sup>412</sup> şeklinde anlatır.

1950’lere gelirken Ulus Meydanı’nın canlılığını, çekiciliğini ve başkentte toplanması planlanan cumhuriyet temsilcileri için biricikliğini kaybetmeye başladığı artık anlaşılmaktadır. Şehre yeni yeşil alanlar açılması ve bilhassa Gençlik Parkı’nın faaliyete geçmesi, Meclisin aşağısında inşa edilen stadyumla birlikte artık anma törenlerinin burada yapılıyor olması Ulus’un canlılığını ve etkililiğini kıran faktörler arasındadır.<sup>413</sup>

Ulus’un canlılığı kırılırken plansız bir merkez olarak ortaya çıkan Kızılay, merkez olarak tanımlanan bölgenin (Ulus) niteliklerini çekmiş, kendi anlam dünyasında eritmiş, değiştirmiş ve yeniden sunmuştur. Kızılay’ın yeni bir merkez olması da esas itibariye Ulus’un bir merkez olarak konumlandırılmasındaki sürekliliği kıran en önemli gelişmelerden biridir.

Bugünkü Kızılay Meydanı’nın ilk planlaması Lörcher tarafından yapılmıştır. Planda Cumhuriyet Meydanı olarak adlandırılan meydan, Lörcher’in Atatürk Bulvarı boyunca art arda yerleştirdiği Sıhhiye Meydanı, Zafer Meydanı, Millet Meydanı ve Cumhuriyet meydanı şeklinde kurgusunun son meydanıdır. Kızılay binası yapılmadan önce meydanı tanımlayan en önemli öge olan fiskiyeli havuz da Lörcher Planı’nda kurgulanmıştır.<sup>414</sup> Kızılay Meydanı 1920’lerde “tosbağı yatağı”<sup>415</sup> olarak

---

<sup>410</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 58

<sup>411</sup> Dinçer, *a.g.m.*, s. 330

<sup>412</sup> Durna, *a.g.m.*, s. 139

<sup>413</sup> Yalım, *a.g.m.*, s. 210

<sup>414</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 75

nitelendirilirken meydana yapılan havuz ile birlikte kullanım işlevi ve meydanın algısı değişmiştir. Havuzun içerisinde fıskiye işlevi gören “su perileri” heykeli yapıldıktan sonra<sup>416</sup> bir park halinde düzenlenen alana bir de konser çadırı kurulmuş, Ankara Belediyesi Bاندosu tarafından çeşitli konserler verilmiş, Ankaralıların havuzun kenarında oturup vakit geçirdikleri bir tüketim mekânı ve aynı zamanda buluşma mekânı haline gelmiştir.<sup>417</sup> Havuzbaşı olarak adlandırılan bu mekânın kullanıcıları çoğunlukla Yenişehir’de bahçeli evlere sahip yeni Ankaralıları<sup>418</sup> yani “yaban”lardır. Ankaralıların sosyal hayatında bir hayli etkili olan havuz nedeniyle Kızılay’ın bir dönem “yukarı havuzbaşı” olarak adlandırıldığı görülmektedir. “Yukarı” denmesinin sebebi ise, Sıhhiye Meydanı’nın dört yol bağlantısı üzerinde de bir havuzun yer alması ve buraya da “aşağı havuzbaşı” denmesidir.<sup>419</sup> Ulus Meydanı resmi kullanımlar için düzenlenmiş bir alan iken Havuzbaşı sivil kullanıma imkân tanımıştır.<sup>420</sup>

---

<sup>415</sup> Çiğdem Varol vd., *Başkent’in Meydanı Kızılay’ın Dönüşüm Öyküsü*, Vekam, Ankara, 2019, s. 32

<sup>416</sup> Mehtap Türkyılmaz, “Ankara’da Havuzbaşları: 1923-1950”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2015, 3(1), s. 124

<sup>417</sup> Türkyılmaz, *a.g.m.*, s. 125

<sup>418</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 24

<sup>419</sup> Bağlum, *a.g.e.*, s. 127; N. Özalp, *a.g.e.*, s. 155

<sup>420</sup> Nuray Bayraktar, “Başkent Ankara’da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2016, 4(1), s. 72



**Fotoğraf 10: Su Perileri Heykeli<sup>421</sup>**

Meydanların isimlendirilmesinde dikkatleri çeken önemli bir husus, isimlerin meydanı tanımlayan önemli ve görkemli bir yapı yahut siviller tarafından en çok kullanılan noktanın adıyla anılmasıdır. Aynı hikâye Ulus Meydanı'nın önceki ismi "Taşhan" üzerinden yukarıda anlatılmıştır. Hiçbir planda meydanın adı "Taşhan Meydanı" değilken Ankaralılar tarafından Taşhan olarak kabul edilmiş ve bu şekliyle kullanılmıştır. Benzer bir okumayı Kızılay Meydanı üzerinden yaptığımızda Lörcher Planı'nda "Cumhuriyet" Jansen Planı'nda "Kurtuluş" olarak isimlendirilen<sup>422</sup> meydan Ankaralılar tarafından "tosbağı yatağı", "havuzbaşı ya da yukarı havuzbaşı" ve son

---

<sup>421</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 2769. Ayrıca arkada Uybadın Köşkü gözükmektedir. Burası "Kuleli Villa" olarak anılmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Cemil Uybadın tarafından şimdiki Kızılay kesiminde yaptırılan ilk "ev"dir. Bknz: Aydın vd., *a.g.e.*, s. 404

<sup>422</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 75

olarak da “Kızılay” olarak isimlendirilmiştir. Bu isimlendirmede Havuzbaşı parkının ortadan kalkması ve Kızılay binasının yapılması etkili olmuştur. Jansen Planı’nda kuzey güney yönlü Atatürk Bulvarı’nı kesen doğu batı yönlü Gazi Mustafa Kemal Bulvarı’nın ikinci ana arter olarak tanımlanmasıyla araç ve yaya dolaşımının yeniden düzenlenmesi nedeniyle iki aksın kesişim noktasında kalan park ortadan kaldırılmıştır.<sup>423</sup> Bu alana 1929 yılında Kızılay binası inşa edilmiş<sup>424</sup> ve binanın bulunduğu bahçe, park olarak düzenlenmiştir.<sup>425</sup> Böylelikle meydanın adı artık Kızılay Meydanı olmuştur.<sup>426</sup> Kızılay binası yapıldıktan sonra bir süre daha yerinde kalan havuz Ulus, Hacettepe Parkı, Tandoğan Meydanı ve en sonunda da bugünkü Cermodern binasının bahçesine yerleştirilmiştir.<sup>427</sup>

Dönemin Ankara’sında çocukluğunu geçirmiş olan bir anlatıcı anılarında Kızılay Parkı’nı “*Kızılay binasının olduğu yerde bir park vardı. Orası benim çocukluğumun parkı. Salıncaklarda çok sallanırdık. Arkadaşımın babası gezdirirdi bizi, bırakırdı oynardık, sonra gelir alırdı, dondurma yerdik. Çok eğlenirdik, çok güzeldi*” şeklinde anlatmaktadır. Gerçekten de 1930’larda Kızılay Parkı etrafında canlı bir hayat tarzı yaşanmakta, bu bölgede hükümet binalarının yerleşmeye başlaması, bulvar üzerine apartmanların yapılanması ile Ulus’ta faaliyet gösteren sinema ve kitabevi gibi kültürel alışkanlıkların Kızılay’a da yansımaya vesile olmuştur.<sup>428</sup>

---

<sup>423</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 47

<sup>424</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 152

<sup>425</sup> Türkyılmaz, *a.g.m.*, s. 126

<sup>426</sup> Önder Şenyapılı, *Ne Demek Ankara; Balgat, Niye Balgat!?*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 130

<sup>427</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 41

<sup>428</sup> Bülent Batuman, “Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı”, *Ankara’nın Kamusal Yüzleri* içinde, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 53





Fotoğraf 11: Kızılay Parkı<sup>429</sup>



Fotoğraf 12: Kızılay Parkı ve Uygur Köşkü<sup>430</sup>

<sup>429</sup> Kızılay Parkı'nın gösteren fotoğraf.

<sup>430</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 2876. Fotoğrafta Kızılay Parkı, Kızılay binasının çatısı, Güvenpark, Uygur Köşkü, Bakanlıklar ve Atatürk Bulvarı görülmektedir.

Kızılay Parkı'nın karşısına 1933 yılında Güven Anıtı'nın yapılmasıyla beraber meydanın kurgusu farklı bir anlam kazanmıştır. Güvenlik güçlerine bir teşekkür mahiyetini taşıyan bu anıt, valilik bütçelerinden belirli payların ödenmesiyle 140.000 lira maliyetle aslında tüm Türkiye tarafından yaptırılmış, Ankara'nın yeni ve örnek başkent olarak inşasına tüm vatandaşların desteğini de simgelemiştir.<sup>431</sup> Güven Anıtı ve parkının ilk isimlendirmesi Emniyet Anıtı ve bununla ilintili olarak Emniyet Parkı'ndan gelmez. Şenyapılı'ya göre kaidede yer alan Atatürk'ün "*Türk, öğren, çalış, güven*" deyişindeki "güven" sözcüğünün parkın adının "Güven Park"ına dönüşmesinde etkisi bulunmaktadır.<sup>432</sup> Güven Park'ın yapımına Jansen Planı'nda karar verilmiş, anıtın ana kaidesi ve yerleştirilmesinin tasarımı Clemens Holzmeister tarafından yapılmışken ana heykeller grubu ve kabartmaların tasarımı ve yapımına ise Anton Hanak tarafından başlanmış, Hanak'ın ölümü üzerine yardımcısı Josef Thorak tarafından tamamlanmıştır.<sup>433</sup>

Toplumsal tüketim alanı olarak kullanılacak park, halkın güvenlik güçlerine duyduğu ve yahut duyması gereken minnettarlığı sürekli yeniden hatırlatacaktır. Güvenlik Anıtı'nın meydana konumlanmasıyla oluşan yeni politik söylemi Bülent Batuman, sosyal olanın politik olan lehine askıya alınarak bütünleştirilmesi şeklinde yorumlamıştır. Yani heykellerin ifadelerine ve sert duruşlarına yerleştirilen iktidar gücü, Yenişehir'de oluşan burjuvazi ve onun sosyal yaşantı temsillerine gündelik olarak hatırlatılacaktır.<sup>434</sup>

---

<sup>431</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 76

<sup>432</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 93

<sup>433</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 53

<sup>434</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 53





Fotoğraf 13: Güvenpark Havuzu<sup>435</sup>

Lörcher'in Planı'nda Cumhuriyet Meydanı şehrin en renkli ve nitelikli imkânlarını sunabilecek bölge olarak ele alınmıştır.<sup>436</sup> Kızılay binası, Güvenpark Anıtı ve çeşitli kafelerin meydana yerleşmesiyle "*Temiz, kendine bakan, özenli insanlar*"ın<sup>437</sup> geldiği Kızılay, burjuva kimliğine sahip bireylerin ve bunların hayat tarzlarının hüküm sürdüğü kamusal bir alan haline gelmiştir.<sup>438</sup>

---

<sup>435</sup> Emniyet Anıtı ve havuzu gösteren fotoğraf.

<sup>436</sup> Cengizkan, *a.g.e.*, s. 75

<sup>437</sup> Durna, *a.g.m.*, s. 144

<sup>438</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 46



**Fotoğraf 14: Atatürk Bulvarı**<sup>439</sup>

1950'lere yaklaşırken Jansen Planı'nda bir merkez olarak yer almadığı halde Kızılay, bürokratik ve politik merkez olma yönünde özellikler kazanmaya başlarken birbiri ardına inşa edilen binalar, bakanlıklar, toplumsal tüketim alanları ile modern kent yaşamına uygun bir biçimde modern Ankaralıları için sivil kullanıma yönelik bir mekân haline gelmiştir.<sup>440</sup> 1930 ve 1940'lı yıllarda Yenişehir halkı için iş çıkışında bulvar üzerinde yürüyüş yapmak, kafelerde veya Kızılay Parkı'nda oturmak bir akşamüzeri etkinliğidir.<sup>441</sup> Bu yönü ile eski Ankaralıların yoğun olarak tükettiği Ulus Meydanı'ndan deneyim ve tüketim olarak farklılaşmıştır. Önemli gazetecilerimizden Cüneyt Arcayürek'in anlarında bu durumun çocuklar arasında da geçerlilik kazandığı göze çarpmaktadır:

*“Ben ve benim gibi eski şehrin çocukları demir köprüden öteye geçerdik ama yeni şehri bize yasaklayan Yenişehir çocukları ile yumruk yumruğa kavga etmeyi göze almak koşuluyla... Yenişehir'in çocukları, ki kimilerinin babaları milletvekili, kimilerinin genel müdür, müsteşar vesaire, eski*

<sup>439</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 1427. Fotoğraf, 1940 yılında Güvenpark ve Atatürk Bulvarı'nı göstermektedir.

<sup>440</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 25

<sup>441</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 54

*şehirden gelen yüzlerin, seslerin, üstlerin başları yoksulluk kokan çocukların, örneğin tertemiz Yüksel Caddesi'ne girmesini, gezmesini istemez, kaba kuvvet kullanarak sanki düşman birlikleriymiş gibi geriye püskürtürlerdi.*"<sup>442</sup>

Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle ortaya çıkan ve yahut değişen sosyal hayat alışkanlıkları arasında sinemaların özel bir yeri bulunmaktadır. İster eski Ankaralı ister yeni Ankaralı olsun herkesin dâhil olduğu sosyal gruba ve sahip olduğu kültürel birikime göre birbirlerinden farklı sinema alışkanlığı kazanılmıştır. Ruşen Keleş'in Eski Ankara'yı ve Eski Ankara'da yaşayan insanların ekonomik, sosyal, geleneksel ve şehirleşme ilişkilerini ele alan çalışmasında, haneyi yöneten erkeklerin yarısından fazlasının sinemaya sık sık gidiyor oluşu, kale ve civarında yaşayan "eski Ankara"ya mensup bireylerin büyük oranda şehirleşmiş olduklarının önemli bir göstergesi sayılmıştır.<sup>443</sup>

Erken dönemde Ankara'nın ilk sineması olarak karşımıza çıkan yer, TBMM'den kablolar çekilerek elektrik alınan Millet Bahçesi Sineması'dır.<sup>444</sup> 1924 yılında varlığı bilinen bu sinema Mimar Vedat Bey tarafından yaptırılmış, *Milli Bahçe Türk Şirketi Sineması* adıyla hizmete girmiştir. 1929 yılında Millet Bahçesi'nde çıkan yangın sonrası sinema tekrar hizmete girmemiştir.<sup>445</sup> Ankara'nın eski sinemaları arasında olan Kulüp Sineması, Türkiye İş Bankası'nın eski genel müdürlük binası ve Sümerbank binası karşısında açılmıştır.<sup>446</sup> Sinemanın "*Klüp Sinema Mecmuası*" adlı ilk sayısı 1927 tarihine ait bir de dergisi vardır. Bu dergide gösterilecek filmler tanıtılırken hangi filmlerin oynatılacağı da önceden bildiriliyordu.<sup>447</sup> İzleyici yelpazesi oldukça geniş olan sinemada genellikle üçüncü sınıf filmler ve kovboy filmleri oynatılmıştır. Zaman içerisinde pek çok değişiklik geçiren sinema Halk Sineması ve Park Sineması isimlerini almıştır.<sup>448</sup>

---

<sup>442</sup> Cüneyt Arcayürek, *Bir Zamanlar Ankara*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2015, s. 47-48

<sup>443</sup> Keleş, *a.g.e.*, s. 86

<sup>444</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 376

<sup>445</sup> Turan Tanyer, "Sinemalarımız", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 384-385

<sup>446</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 376

<sup>447</sup> Tanyer (2019), *a.g.m.*, s. 387

<sup>448</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 383

Ulus'un sosyal ve kültürel bir merkez niteliğini geliştirmesiyle orantılı olarak bölgede birçok sinema faaliyet göstermiştir. Bunlardan en ünlüsü Sümerbank binası ile Zincirli Cami arasındaki bölgede yapılan "Yeni Sinema"dır. 1928 yılında açılan sinema eğlence yerleri sınıflandırılmasında "birinci sınıf" olarak nitelendirilmiş, 1152 koltuk kapasitesiyle gerçekten de Ankara'nın kaliteli ilk sineması olmuştur.<sup>449</sup> Yeni Sinema'nın "*balkonunun mavi kadife kumaşlı koltukları vardı. Yerler numaralı idi. Salon tertemizdi, sigara dumanı hissedilmezdi.*"<sup>450</sup> "Tüm sinemaların en önemlisi" olan Yeni Sinema'nın müşteri profilinde olabilmek ve filmler için bilet alabilmek büyük bir olayken, bu salona "*gelen beyler şık, hanımlar süslü ve güzel*" olmalarıyla dikkat çekerdi.<sup>451</sup>

Ulus'un merkezi özelliklerinin kademeli olarak Kızılay'a doğru akması neticesinde bir eğlence ve sosyalleşme alışkanlığı olarak sinemaya gitme faaliyeti de hareket etmiştir. Kızılay'ın ilk sineması 1939 yılında Soysal Apartmanı'nın içinde yer alan Ulus Sineması'dır. Ancak sinemaya geçmeden önce Soysal Apartmanı'nın birçok bakımdan Kızılay'ın çekim ve ilgi noktası olduğunu belirtmek gerekir. Daha çok yabancı ve varlıklı kimselerin oturduğu Ankara'nın ilk kaloriferli binalarından olan apartman, birkaç bloktan oluşmakta ve dört giriş kapısı bulunmaktaydı. İçerisinde yüzme havuzu olduğuna dair söylentiler bulunan apartmanda Ankara'nın ilk bale okulu açılmıştır.<sup>452</sup> Bu apartmanın sahibi milletvekili Ragıp Soysal, söylendiğine göre Ankara modern bir şehir olarak kurulmaya başlanınca bu arsayı 500 liraya satın almıştır.<sup>453</sup> Soysal Apartmanı bünyesinde hayata geçen bir başka ilk, Ulus Sineması idi. Ulus oldukça gösterişli, bolca seyircisi olan ve süslü film tanıtımlarıyla ön plana çıkan bir sinema olmuştur.<sup>454</sup>

Ulus Sineması'nın ardından Kızılay'da 1943'te Ankara Sineması ve 1949 yılında da Büyük Sinema açılmıştır.<sup>455</sup> Ankara Sineması 1960'lara kadar indirimli biletler nedeniyle özellikle üniversite öğrencileri tarafından tercih edilirken Büyük Sinema

---

<sup>449</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 379

<sup>450</sup> Semih Günver, "2. Dünya savaşı yıllarında Ankara'da diplomasi", *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 71

<sup>451</sup> Akgün, *a.g.e.*, s. 232

<sup>452</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 107

<sup>453</sup> Kemal, *a.g.e.*, s. 259

<sup>454</sup> Tanyer (2019), *a.g.m.*, s. 413

<sup>455</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 69

önemli bir protokol mekânı haline gelmiştir.<sup>456</sup> Büyük Sinema 2000 kişi kapasiteli, kocaman perdeli, rahat koltuklu, sahnenin tam yukarısında Turgut Zaim tarafından yapılan üç köylü kızı resmiyle oldukça şık bir sinema salonudur. İstanbul'dan gelen tiyatro temsilieri bu sahnede birçok kez oynanmıştır. Ayrıca Büyük Sinema'nın içinde "Madam" olarak bilinen bir beyaz Rus kadın tarafından işletilen bir pastane, hatta Turgut Özakman'a göre "*Ankara'nın En Uygar, Güzel, Havalı Pastanesi*" hizmet vermiştir.<sup>457</sup>

Gerçekten de bu dönemlerin Ankara'sında sinemalara gitmek, filmleri takip etmek en keyifli ve en sık yapılan etkinlikler arasındaydı. Sinema gösterimleri dolayısıyla 23.00'de "sinema dönüşü" olarak otobüslere ek seferler konular, sinemaların kaliteleri de onları tüketen toplumsal kesime göre soyut bir sınıflandırmaya tabi tutulurdu: "*Yeni, Ulus, Ankara ve daha sonraki Büyük Sinema halkın rahatça gidebildiği yerlerdi. Park, Sus, Sümer Sinemalarını ise daha çok bekârlar, gençler ve toplumsal düzeyi düşük olanlar yeğlerlerdi.*"<sup>458</sup>

Yenişehir'in en lüks apartmanlarından biri olan Soysal Apartmanı'nda Ulus Sineması'ndan başkaca bir ilk, Süreyya Pavyon'un da bu apartman içinde yer almasıdır. Böylelikle Kızılay'ın en gözde eğlence mekânı açılmış oluyordu. 1917 yılında Türkiye'ye göçen beyaz Ruslardan birisi olan Serj, Baba Karpiç olarak bilinen Juri Georges Karpovitch'in Ankara'da bir lokanta açması üzerine onun yanında çırak olarak çalışmaya Ankara'ya gelmiştir. "Süreyya" adını alışı ise bizzat Atatürk'ün kendisine bu ismi vermesi hasebiyledir.<sup>459</sup> 1943 yılında Soysal Apartmanı'nın bodrum katında açılan ve 21 yıl hizmet veren Süreyya Pavyonu,<sup>460</sup> "lüks sınıf" kategorisinde yer alır, şef garson Lefter'in yönetiminde tertemiz giyinmiş kadın ve erkek garsonlar hizmet sunar, dönemin tanınmış orkestralarının çalıştığı, politikacılar ve gelir düzeyi yüksek bireylerin, gazeteci ve yazarların sıklıkla gittiği bir mekândı.<sup>461</sup> Turgut Özakman'ın aktardığına göre:

---

<sup>456</sup> Bayraktar (2016), *a.g.m.*, s. 73

<sup>457</sup> Arcayürek, *a.g.e.*, s. 14

<sup>458</sup> Akgün, *a.g.e.*, s. 232

<sup>459</sup> Önder Şenyapılı, "Gençlik Yıllarımın (ve öncesinin) Ankarası'nda Eğlenme-Dinlenme Mekânları", *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 325

<sup>460</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 70

<sup>461</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 420

“Tıklatarsanız kapıcı kapıyı açardı, neydi adı, Sergei mi, öyle bir şey, şöyle bir bakardı, geçer not aldıysanız içeri girerdiniz, gözünün tutmadıklarını, ‘yer olmadığı için özür diler’ ve kibarca geri çevirirdi. Süreyya’yı özetleyen anahtar kelime şu: Üstün kalite.”<sup>462</sup>

O dönemlerde Kızılay’ın çekim noktası haline gelmesinin dikkat çekici birer sonucu olarak Kutlu ve Özen pastaneleri karşımıza çıkmaktadır. Ankara ve Kızılay’ın anlatıldığı birçok anıda adları geçen Kutlu ve Özen pastaneleri, Atatürk Bulvarı’nda Selanik Caddesi ile İzmir Caddesini birleştiren günümüzdeki yaya köprüsünün ucunda karşılıklı açılmışlardı.<sup>463</sup> Özen Pastanesi pastaları, meyve suları ve dondurmaları ile ünlenmiş, Kutlu’ya göre daha mütevazı bir pastane iken Kutlu, şık döşemeleri, akşamları çalışan küçük orkestrası ve çalınan batı müzikleriyle daha çok çiftlerin geldikleri bir pastaneydi.<sup>464</sup> Kemal Bağlum’un ifadesiyle bugün dahi eşi bulunmayan bu pastanelerde “Ankara’nın modern aileleri bir taraftan pasta yer ve çaylarını içerken, bir taraftan da orkestrayı dinlerdi.”<sup>465</sup> Kutlu ve Özen Pastaneleri sanat ve edebiyat adamlarının<sup>466</sup> da sıklıkla uğradığı mekânlar arasında idi. Özellikle Özen Pastanesi “ekabir takımının devam ettiği bir mekandı.”<sup>467</sup> 1950’lerden önce açıldığı bilinen bu iki pastane hakkında Ayhan Sümer şunları anlatır:

“Bulvar’ın İzmir Caddesi girişinde sağda Kutlu Pastanesi vardı. Kutlu Pastanesi’nde akşamları oda müziği yapılırdı viyolonsel, keman ve piyano ile... sonra burada Cahit Sıtkı Tarancı, Nurullah Ataç, Baki Süha Ediboğlu, Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Kutsi Tecer gibi büyük edebiyatçılar kendi aralarında akşamları toplanır, yazdıkları şiirleri birbirlerine okurlardı.

---

<sup>462</sup> Arcayürek, a.g.e., s. 13

<sup>463</sup> Ö. Şenyapılı, a.g.m., s. 342

<sup>464</sup> Günver, a.g.m., s. 71

<sup>465</sup> Bağlum, a.g.e., s. 147

<sup>466</sup> Edebiyatımızın önemli yazın insanlarından olan Nurullah Ataç ve Oktay Rıfat’ın bu pastanelerde geçen bir tartışması şöyle anlatılır: “Bir seferinde de, Nurullah Ataç’ın, Kutlu Kahvesinde; o sıralarda pek içerlediği şair Oktay Rıfat’ın üzerine bastonuyla hücum edip: -Seni meşhur eden ellerim kırılın!

diye bağırarak kavga çıkardığını duymuştuk. Ancak, haberi geç almış olacağız ki, iki adım ötedeki Özen’den çıkıp, Kutlu’ya gelinceyedek, kavga bitmiş, kavgacılar Kutlu’yu terk etmişlerdi.” Bknz: Şinasi Özdenoğlu, “Yaşadığım Ankara”, *Başkent Söyleşileri* içinde, s. 191

<sup>467</sup> N. Özalp, a.g.e., s. 357

*Ahmet Muhip Dranas Fahriye Abla şiirini ilk kez benim de şahit olduğum bu toplantılardan birinde okumuştur.*<sup>468</sup>

Kutlu ve Özen Pastaneleri ile ilgili bir değerlendirme yapan İpekeşen'e göre bu iki pastane "Ankara kafelerinin atası" sayılabilir. Keza bulvar üzerine doğru yayılan bu iki pastane bahçelerine ve hatta caddeye doğru sandalye ve masalar koyarak yeni bir çığır açmışlardır. Böylelikle "artık yeme içme keyfi sokaklara da taşmış, vitrinlere bakarak gerçekleşen aile yürüyüşleri için iyi bir soluklanma durağı" haline gelmişlerdir.<sup>469</sup>

Ankaralıların eğlence yaşamında yer edinen önemli mekânlardan birisi de Gar Gazinosu idi. İstasyon Meydanı'nda 1937 yılında açılmış gündüzleri lokanta ve geceleri de hem lokanta hem de gazino olarak hizmet vermiştir.<sup>470</sup> Semih Günver'in anlatımıyla: "Gar Gazinosu ve lokantası Avrupa'da bile eşlerine zor rastlanabilecek vasıftaydılar. Lokantanın yemekleri nefis, servisi garsonları mükemmeldi. Gazinonun müdürü hergün bir köşedeki masasında ailesiyle beraber oturur ve servisi kontrol ederdi. Gazinoya dünyanın her tarafından tanınmış varyete artistleri gelir."<sup>471</sup> Özel günler ve büyük balolarda bilhassa tercih edilen gazinonun gösterileri bir hayli ünlüdür.<sup>472</sup> Devlet demiryolları eski memurlarından Niyazi Bey ve bir Yugoslav'ın ortaklaşa çalıştırdıkları gazinonun bir de bahçesi bulunmaktadır ve bu bahçe "Ankara gecelerine son derece nezih, çağdaş bir hava verirdi."<sup>473</sup>

Yukarıdaki bölümlerde Ulus Meydanı anlatılırken hemen hemen herkesin her gün Ulus Meydanı'ndan geçtiği ve insanların zamanla birbirlerini tanır hale geldiği, yabancıların garipsendiği anlatısı İhsan Sabri Çağlayangil'in anılarından aktarılmıştı. 1950'li yıllara yaklaşırken benzer bir anlatımın bu sefer Ulus'tan Kızılay'a doğru Atatürk Bulvarı üzerinden yapılması dikkat çekmektedir. Önder Şenyapılı'nın aktardığı haliyle: "Akşamüstleri tanıdık tanımadık yüzlerle karşılaşmak olanaklıydı. Birbirini

---

<sup>468</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 82

<sup>469</sup> Erdal İpekeşen, "Ankara'nın Dünden Bugüne 88 Yıllık Sosyal Yaşamı (I)", *Hürriyet*, 03.07.2011. < <https://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-dunden-bugune-88-yillik-sosyal-yasami-i-18160626> > (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

<sup>470</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 412

<sup>471</sup> Günver, *a.g.m.*, s. 80

<sup>472</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.m.*, s. 334

<sup>473</sup> Akgün, *a.g.e.*, s. 232

*göre göre ‘tanışık’ olduğunu sanmaya başladılar insan.’<sup>474</sup> Atatürk Bulvarı üzerinde yapılan bu yürüyüşler gerçekten de dönemin en önemli faaliyetleri arasında yer almıştır. Özellikle Sıhhiye ve Kızılay arasında genç kız ve erkek grupları en güzel kılıkları ile “piyasa yaparlar” yani gezinirlerdi. Hatta Atatürk Bulvarı’nın sağlı sollu uzanan kaldırımlarından birisi “bekârlar kaldırımı” olarak bilinirdi.<sup>475</sup>*

Bulvar üzerinde yürümek Ulus ve Kızılay arasında yapılan bir faaliyet olduğunda farklı temsiller ve farklı kesimlerin seyahati anlamını da içinde barındırır. Keza Ulus’a nazaran yüksek gelir gruplarına ev sahipliği yapan Kızılay, ona erişemeyecek olanlar tarafından gelip geçerken görülen ve hakkında bolca düşünülür kurulan bir alandır. Bu noktayı dönemin Ankara’sında Bulvar üzerinde seyahat eden bazı roman kahramanlarından takip eden Hakan Kaynar şu şekilde bir aktarımla anlatır:

*“Ancak bulvarda yürümeyi, bir şehirde iki semt arasında bir seyahatten ziyade birbirlerinden farklı iki dünya arasında yaparlar sanki. Yenişehirin fiziki ve manevi olarak eskisinden olan farkı anlaşılabilir bu yaratıcıların zihninde önemli bir etki yaratmış olmalıdır ki her biri aynı uzamdan benzer metinler, benzer tasvirler çıkartır. Atatürk Bulvarı eski ile yeni arasında yer alan bir aks olması itibariyle ortak bir sahne olarak karşımıza çıkar.”<sup>476</sup>*

---

<sup>474</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.m.*, s. 347

<sup>475</sup> Akgün, *a.g.e.*, s. 231

<sup>476</sup> Hakan Kaynar, “Yeni Bir Başkenti Yazmak: Ankara’nın Edebiyatı veya Edebiyatın Ankara’sı”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 276





**Fotoğraf 15: Atatürk Bulvarı**<sup>477</sup>

Ankara’da toplum hayatındaki en büyük değişimlerden birinin 1946 ile siyasi alandaki çok partili hayata geçişe paralel olarak Ankara’nın sosyal yaşamına demokrasinin gelmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira öncesinde Karpiç’e alınmayacakları korkusuyla lokantanın kapısına yanaşmayan isimler artık Karpiç’e girebilmiş, ekonomik güçler, sosyal alışkanlıklar ve eğlence tarzı açısından eski Ankara’dan ayrılan Yenişehir bölgesine Ulus’un fakir ve gösterişsiz hayatlara sahip insanları rahatça girip çıkabilmiştir. Ortada herhangi bir yasak bulunmamasına rağmen kendilerini “öteki”lerden sıyıran ve bu “ötekiler”in mekân, cadde ve sokaklarını kendilerine “yasak” belleyen bu bireyler Demokrat Parti’nin kuruluşu ve çok partili yaşama geçilmesiyle “ötekiler”in oturup kalktıkları, yemek yiyip sohbet ettikleri, bazen sadece sokaklarda dolaştıkları bölgelere ayak basmış, yani “demokrasi”ye sahip çıkmışlardır.

Bayraktar’ın saptamasına göre 1950’lere gelindiğinde Kızılay, Jansen Planı’nda bir merkez olarak yer almamasına karşın bürokratik ve politik merkez olarak önem kazanmaya başlamıştır.<sup>478</sup> Lörcher Planı’nda ulus ve Kızılay’ın merkezi işlevler üstlenebilmesinin temelleri atılmış, ancak asıl merkez istasyon çevresi olarak

<sup>477</sup> Kızılay tarafına doğru Atatürk Bulvarı’nı gösteren fotoğraf.

<sup>478</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 25

düşünölmüş ve tanımlanmıştı.<sup>479</sup> Jansen planı kapsamında Lörcher Planı'ndan en büyük sapma da bu noktada, merkezin istasyon bölgesinden yalıtılmasında görölmüşür.<sup>480</sup> Tuğrul Akçura'ya göre, nasıl ki bir ölke veya bölgedeki faaliyetlerin belli bir noktada yoğunlaşmasıyla şehirler oluşuyorsa aynı şekilde bir şehrin çeşitli faaliyetlerinin düğümlendiğı noktalarda da şehir merkezleri oluşmaktadır. İngilizcede şehir merkezleri için "city" kelimesinin kullanılması ve Türkçede "şehre inmek" deyimini ile şehrin merkezine gitmenin anlaşılması örnekleriyle merkezlerin "şehrin ifadesi" olduğı görölmektedir.<sup>481</sup> Ayrıca bir kentin merkez noktanın kayması ya da genişlemesi, reddedilen, temsil edilen yahut iddia edilen şeylerin yeni biçimlerle donatılması anlamına da gelmektedir. Ulus ve Kızılay merkez noktaları üzerinden gidildiğinde, ulus merkezine ait birçok özellik zaman içerisinde Kızılay'a kaymış ve anlamsal olarak da dönüşüm geçirmiştir. Burada sorulması gereken soru şu: Bu kayma, Ulus Meydanı üzerinden başlatılan ve Atatürk Bulvarı boyunca sürdürölen Cumhuriyet'in temsilcilerini ne derece etkilemiş ve dönüştürmüştür? Yani şehrin ifadesi nasıl bir dönüşüm yahut süreklilik minvali kazanmıştır? Bu sorunun cevabı Demokrat Partili yıllarda aranmalıdır.

---

<sup>479</sup> Günay, *a.g.m.*, s. 67

<sup>480</sup> Günay, *a.g.m.*, s. 75

<sup>481</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 111

### 3. BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ANKARA

#### 3.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulduğu, San Fransisco Konferansı ile yeni bir düzenin kurulacağı evrede, konferansa katılan bir Türk delegesinin Reuters Ajansı muhabirine söylediğine göre Türkiye'de Cumhuriyet rejimi kesinlikle modern anlamda demokrasi yolunda ilerlemekte ve Türk anayasası birçok ileri memleketlerin anayasaları ile kıyaslanabilecek düzeyde ve hatta kimilerinden de üstün vaziyettedir.<sup>482</sup> Demokrasiler için muhalefetin ne derece elzem olduğu akıllarda tutulduğunda konferansın gerçekleştirildiği 1945 yılı içinde TBMM sıralarında yaşanan bir olay, Milli Şef dönemi ve tek parti yönetimi için bir ilktir. Hükümet tarafından satın alınmasına karar verilen Şirket-i Hayriye'nin görüşmeleri esnasında ilk defa olarak oylamada yedi kırmızı oy çıkmıştır.<sup>483</sup> Bu yedi muhalif oyun ilklği göz önünde bulundurulursa demokrasilerin başat elemanı olan muhalefetin ülkede pek de bulunan yahut çoktan yeşermiş bir olgu olmadığı sonucu rahatlıkla çıkarılabilmektedir.

Savaş sonrasında kurulacak yeni dünya düzenininin bir ifadesi olan Birleşmiş Milletler'e üye olabilmek için Türkiye, 23 Şubat 1945 günü Almanya'ya savaş ilan etmiş ve hemen sonraki gün yani 24 Şubat'ta da Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. Bu imza, Türkiye'nin beyannameye uygun yönde demokratikleşeceği ve daha özgürlükçü bir rejim vaadini içinde barındırmaktadır.<sup>484</sup> İkinci Dünya Savaşı sonrasında batılı güçlerin zaferi, tüm dünyada tek partili rejimlerin ve diktatörlük yönetimlerinin prestij kaybetmesine ve batılı güçlerin yanında yer almak isteyen diğer ülkeler için demokratikleşme gerekliliğini doğurmuş bir anlamda savaş sonrası yaratılan ortamda “*demokrasi patlaması*” yaşanmıştır.<sup>485</sup> Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde dış faktör olarak ele alabileceğimiz bu durumun yanı sıra ülke içinde de demokratik zemini hazırlayacak bazı önemli olaylar yaşanmıştır. Ancak hemen bu noktada belirtilmelidir ki, demokrasiyi tesis edecek kurumlar ve yaşamasını sağlayacak değerler

---

<sup>482</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 237

<sup>483</sup> Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – III, 1939 – 1945 Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 317

<sup>484</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 236-237

<sup>485</sup> Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 560

Türkiye için çok da yeni kavramlar değildir. Aksine 1925-1945 yılları arası tüm dünya için demokratikleşme hamlelerinin gerilemesine sahne olmuştur.<sup>486</sup> Ülke içinde demokratikleşmeye zemin hazırlayan en önemli olay, savaş sonrası muhalefetin oluşmasında hayati derecede etkili, Ocak 1945'te gündeme gelen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'dur.<sup>487</sup>

Kanun tasarısı, beş yıl sonra DP'yi iktidara getirecek olan gün, yani 14 Mayıs günü ve 1945 yılında Mecliste görüşülmeye başlanmıştır.<sup>488</sup> Meclis içerisinde özellikle büyük toprak sahipleri tarafından şiddetli bir muhalefetle karşılaşan bu tasarının görüşülmeye başlandığı günden beş gün sonra yani 19 Mayıs 1945'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Gençlik Bayramı töreninde Türkiye'de siyasetin liberalleşmesi adına bir milat kabul edilen meşhur konuşmasını yapmıştır.<sup>489</sup> Söz konusu Toprak Kanunu üzerinde en dikkat çekici konuşmayı Adnan Menderes yapmış ve Halk Partisi'ne girişinden tam on beş yıl sonra tüm Türkiye'nin dikkatini kendi üzerine çekmiştir.<sup>490</sup> Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu üzerinde tartışmalar devam ederken 1945 yılı Bütçe Kanunu için yapılan oylamaya Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak olmak üzere beş kişi kırmızı oy vermiştir.<sup>491</sup>

İyiden iyiye açığa çıkan bu muhalif sese İsmet İnönü'nün 19 Mayıs konuşması cesaret verici olmuş ve 7 Haziran 1945'te CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na altında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın imzaları bulunan, tarihe "Dörtlü Takrir" olarak geçen bir önerge sunulmuştur. Önergenin içeriğinde, bütün dünyanın demokratikleşme yolunda hızlı adımlarla ilerlediği ve Türkiye'nin de bu yola girmesi gerektiği ifade edilmiş, siyasi arenada genel bir liberalleşme gerekliliği vurgulanmıştır.<sup>492</sup> Parti Grubu tarafından 12 Haziran'da görüşülen önergenin sahipleri bir hayli sert eleştirilere hedef tutulmuş hatta Adnan Menderes'in ifadesiyle yedi saat boyunca küfre maruz kalmışlar, nihayetinde önerge reddedilmiştir.<sup>493</sup> Ancak bu sırada

---

<sup>486</sup> Tanel Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 45

<sup>487</sup> Zürcher, *a.g.e.*, s. 243

<sup>488</sup> Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, s. 337

<sup>489</sup> Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 16

<sup>490</sup> Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, s. 353

<sup>491</sup> Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, s. 386

<sup>492</sup> Koçak, *a.g.e.*, s. 557-558

<sup>493</sup> Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, s. 401

İnönü tarafından teşvik edildiği tahmin edilen bir görüş ortaya atılmış, partinin tutumunu desteklemeyen muhaliflerin yeni bir parti kurmaları ileri sürülmüştür.<sup>494</sup>

Dörtlü Takrir'in görüşülmesinden kısa bir süre sonra İstanbullu zengin bir sanayici olan Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi kurulmuş böylelikle aslında çok partili hayata geçilmiştir.<sup>495</sup> Siyasi arenada etkili olamayan bu partinin en önemli özelliği, kuruluşuyla birlikte iktidarın muhalefet partilerinin kurulmasına izin vereceğini göstermiş olmasıdır.<sup>496</sup> Bu sürecin çatışmalı muhalefeti matbuata da yansımış, iktidarın gazetesi olan Ulus, muhaliflere sert bir dille saldırırken karşısına Vatan Gazetesi çıkmıştır.<sup>497</sup> Vatan Gazetesi "dörtlerin" de açıktan muhalefet yaptıkları yer olmuştur. Gazetede muhalif yazıları gerekçe gösterilerek Adnan Menderes ve Fuat Köprülü 21 Eylül'de partiden ihraç edilmiş, bu durumu eleştirmek için yine Vatan Gazetesi'nde bir demeç yayınlayan Refik Koraltan'da 2 Ekim'de partiden ihraç edilmiştir. "Dörtler" in lideri Celal Bayar ise eylül sonunda milletvekilliğinden ayrılmış aralık ayında da partiden istifa etmiştir.<sup>498</sup> Böylelikle yeni bir partinin kurulabilmesi için şartlar olgunlaşmış ve gereken yeni liderler de siyasi arenaya çıkabilmişlerdir. Nihayetinde 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti resmen kurulmuş ve kurulduğu andan itibaren en büyük muhalefet partisi olma potansiyeli ile algılanmıştır.<sup>499</sup>

Çok partili hayata geçilmiş olması ile çok partili hayatın yerleşmiş olması aynı anlamlara gelmemektedir. Koçak'a göre 1945 yılından 1950 yılına kadar tek partili sistem "bir süreç içinde ve tedricen ortadan" kalkmıştır.<sup>500</sup> Karpat'a göre de çok partili hayatın kabul edilebilmesi bir süreçle bağlantılı olarak ilerlemiş ve 21 Temmuz 1946'da yapılan belediye seçimleri ve 12 Temmuz 1947 tarihleri arasında kalan süreç "çok partili sistemin yerleştiği en önemli devre" olmuştur.<sup>501</sup> Yine bir sürecin temel alındığı başka bir yaklaşıma göre ise Demokrat Parti iktidarı sırasında ve "İkinci Cumhuriyet döneminde" de (1961 – 1980) çok partili hayata geçiş süreci devam etmiştir.<sup>502</sup> Bu

---

<sup>494</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 17

<sup>495</sup> Zürcher, *a.g.e.*, s. 246

<sup>496</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 244

<sup>497</sup> Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, s. 431

<sup>498</sup> Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2019, s. 15

<sup>499</sup> Demirel, *a.g.e.*, s. 49

<sup>500</sup> Koçak, *a.g.e.*, s. 581

<sup>501</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 265

<sup>502</sup> Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 305

tartışma elbet çeşitlendirilebilir. Ancak üzerinde uzlaşa sağlanması kaçınılmaz olan nokta, Demokrat Parti'nin kuruluşu ile artık siyasi arenanın eskisi gibi tek sesli olmayacağıdır.

Demokrat Parti'nin kuruluşu sonrası ilk önemli basamak 1946'da yapılacak olan belediye seçimleridir. Ancak Eylül 1946'da yapılması planlanan belediye seçimlerinin Mayıs 1946'ya çekilmesi, iktidarın muhalefet partisinin örgütlenmesini engellemeye çalıştığı yönünde tartışmalara sebep olmuştur.<sup>503</sup> Antidemokratik kanunların kaldırılmadığı, muhalefetin gelişmesinin engellenmek istendiği düşünceleriyle Demokrat Parti 26 Mayıs 1946 belediye seçimlerine katılmamıştır.<sup>504</sup> Yine aynı yıl içinde yapılan genel seçimlere gelmeden önce, demokrasimiz açısından en önemli yasalarından biri olan 4918 Sayılı Kanun'la iki dereceli seçim usulünün terkedilerek tek dereceli seçim usulünün kabul edildiğini belirtmek gerekir. Böylelikle 21 Temmuz 1946'da Türkiye'de ilk defa tek dereceli ve çok partili milletvekili seçimleri yapılmış oluyordu.<sup>505</sup> Demokratların henüz hazır olmadıkları bir tarihte yapılan bu seçim ile Türkiye'de ilk defa seçim kampanyaları yürütülmeye, ateşli ve coşkulu konuşmalar yapılmaya, mitinglere başlandı. Bu gerçekten de *“Türk siyasal hayatının hiç alışık olmadığı bir demokrasi fırtınası”* idi.<sup>506</sup>

21 Temmuz 1946 günü yaşanan olumsuzluklar ve adaletsizliklerden dolayı yapılan seçim tarihe *“Kırkaltı Seçimleri”* olarak geçmiştir.<sup>507</sup> Seçimlere hazırlıksız yakalanan Demokratlar 465 milletvekilliği için sadece 273 aday gösterebilmiş onun da yalnızca 62'si seçilmiştir. Seçimlerde yapılan usulsüzlükler seçim sırasında olduğu gibi seçimlerden sonrada eleştirilmiş, bu konuda raporlar hazırlanmış ve ilki İzmir'de olmak üzere mitingler düzenlenmiştir.<sup>508</sup> Seçimlerden sonra hükümeti kurma görevi otoriter yönetim anlayışına sahip olduğu bilinen Recep Peker'e verilmiş ve bu durum muhalefeti endişeye sevk etmiştir.<sup>509</sup> Zira bu endişelerin çok da yersiz olmadığı 1947 yılı bütçe görüşmelerinde ortaya çıkmış ve siyasi literatürümüze *“psikopat olayı”* diye geçen

---

<sup>503</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 249

<sup>504</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 251

<sup>505</sup> Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – IV, 1946 – 1950 Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 53

<sup>506</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 23

<sup>507</sup> Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, s. 65

<sup>508</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 23

<sup>509</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 24

tartışma yaşanmıştır.<sup>510</sup> Recep Peker'in Adnan Menderes'e yönelik "psikopat" ifadesini kullanmış olması neticesinde Demokratlar meclisi terk etmişler ve dokuz gün boyunca boykot etmişlerdir. Bunalım İnönü'nün aracılık etmesi ile 27 Aralık günü Demokratların Meclise dönmesi sonucunda son bulmuştur. Siyasi arenaya çıkışının ilk yılında böylesine çetin mücadeleler veren Demokratlar, yaşama güçlerini ispat etmişlerdir.<sup>511</sup>

Kuruluşundan tam bir yıl sonra, 7 Ocak 1947'de Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi Ankara'da toplanmıştır. Kongrenin yapılabilmesi için gerekli olan salonun temin edilmesi, salon sahiplerinin CHP'den çekinmesi sebebiyle biraz zor olmuş ayrıca delegelerin konaklaması da aynı çekinceyle oteller tarafından tereddütle karşılanmıştır. Nihayetinde delegeler, Ankara'da bulunan Demokrat Partililerin evlerinde ağırlandıktan kongrenin yapılacağı salon için de Anafartalar Caddesi'nde bulunan Yeni Sinema ayarlanmış ve 906 delege ile kongre toplanmıştır.<sup>512</sup> Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, yaptığı konuşmada hükümetten seçim kanununun değiştirilmesini, aynı kişinin hem cumhurbaşkanı hem de CHP genel başkanı olmamasını ve son olarak da anayasadaki anti-demokratik kanunların kaldırılmasını talep etmiştir. Kongrede kabul edilen Ana Davalar Komisyonu Raporu'nda yer alan hususlar "Hürriyet Misakı" adıyla kabul edilmiştir.<sup>513</sup> Ancak ne Bayar'ın konuşmasında ne de raporda yer almayan en önemli husus, isteklerin kabul edilmemesi durumunda Demokratların meclisi terk edip mücadeleye halkın içinden devam edecekleri tehdididir. Böylelikle Cem Eroğul'un ifadesiyle "*Türkiye halkı, biçimsel olarak da olsa, siyasal yönetimin sahnesine çıkarılmıştır.*"<sup>514</sup>

1947 yılı Şubat ayı başında yapılan muhtar seçimleri muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkiyi iyice sarsmıştır. Zira yapılan muhtar seçimleri de tıpkı 1946 seçimleri gibi adaletsizlik ve yolsuzluk gölgesiyle bürünmüş, halkın bir kısmı iktidar partisinden

---

<sup>510</sup> 1947 yılı bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Adnan Menderes için başbakan Recep Peker: "*Sayın arkadaşlarım, Demokrat Parti adına dinlediğiniz Adnan Menderes'in sesinde kötümser ve psikopat ve mariz karanlıklar içinde şanlı bir milletin arkada bıraktığı karanlıklardan azametli bir boşluk halinde ifade bulan ruh halinin yankılarını dinledik.*" Bknz: Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, s. 174

<sup>511</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 30

<sup>512</sup> Turan Akıncı, *Demokrat Parti 1946 – 1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 61

<sup>513</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 36

<sup>514</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 36

çekindiği için oy kullanmamış, bazı yerlerde de kanlı olaylar yaşanmıştır.<sup>515</sup> Muhtar seçimlerinde yaşananlar karşısında Demokratlar aynı yıl içerisinde yapılacak milletvekili ara seçimlerine girmemeye karar verdi. Bu kararın verilmesi, Hürriyet Misakı'nın yarattığı öfke ve gerekirse milletin içinden mücadele yürütüleceği tehdidi hükümet ve özellikle Recep Peker tarafından bir hayli sert karşılanmış, bu tehdit “komünistlik” olarak atfedilmiştir.<sup>516</sup> Hükümet ve muhalefet arasında devam eden bu anlaşmazlık ve sertlik, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi'ne kadar sürüp gitmiştir. Bu beyanname ile İnönü, partiler üstü başkan duruşu ile ortaya çıkmış ve Peker'in “ihtilalci” olmakla suçladığı Demokrat Parti'yi savunmuştur.<sup>517</sup> Çok partili hayatın yerleşmesi adına bir hayli önemli olan bu bildiri ile İnönü aslında bir formül ortaya atıyordu: Muhalefetin kanun dışı yollardan gitmeyeceğini iktidar anlamalı ve muhalefete de bu güveni aşılmalı idi. Demokratlar tarafından iddia edilen şekliyle, hükümetin baskıcı olduğu iddiaları İnönü tarafından yalanlanmıyor aksine, baskıcı tutumların bırakılması gerekliliği ifade ediliyordu.<sup>518</sup>

12 Temmuz Beyannamesi sonrasında hem iktidar partisi hem de Demokrat Parti saflarında bazı problemler ortaya çıkmıştır. Beyannamenin yarattığı etkiyle 26 Ağustos günü Peker güvenoyu istedi. Yapılan oylamada 35 muhalif oy, çoğunluğun verdiği oydan daha anlamlı olmuştur.<sup>519</sup> Zaten bir süredir CHP içerisinde yaşanan bölünme, safları daha da netleşerek gün yüzüne çıkmıştır. Oluşan hiziplerden birisi Recep Peker'in bulunduğu, muhalefete karşı uzlaşma taraftarı olmayan ve sertlik yanlısı “Müfritler” grubu, diğeri ise başlarında Nihat Erim'in bulunduğu daha uzlaşmacı “Otuzbeşler” denilen genç CHP'lilerden oluşan gruptur.<sup>520</sup> 4 Eylül'de bir kez daha güvenoylaması isteyen Peker'e karşı muhalif oyların sayısı 47'ye yükselmiş ve nihayetinde 9 Eylül günü hükümetten istifa ettiğini açıklamıştır.<sup>521</sup>

---

<sup>515</sup> Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, s. 201

<sup>516</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 36-39

<sup>517</sup> “... İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lâzımdır. Bu zeminde, ben, Devlet Reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görüyorum...” Bknz: Ahmad, *a.g.e.*, s. 42

<sup>518</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 45

<sup>519</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 43

<sup>520</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 293

<sup>521</sup> Akıncı, *a.g.e.*, s. 71



Yeni hükümet, San Fransisco Antlaşması'nı Türk hükümeti adına imzalayan Hasan Saka tarafından kuruldu. Kabinesi, muhalefet ile orta yollu bir ilişki tutturmayı destekleyen partililerden oluşmaktaydı.<sup>522</sup> Recep Peker Hükümeti'nin düşüşü, Demokratlar tarafından bir başarı olarak atfedildi.<sup>523</sup> Hasan Saka Hükümeti'nin kurulmasıyla bir balayı havası esmeye başlamış, yeni hükümet programının güvenoylaması yapılmadan önce metin Demokratlara verilmiştir. Adnan Menderes tarafından “*müphem, müteredit, vuzuhtan mahrum ifadeleriyle bir programsızlık örneği*” olarak değerlendirilen hükümet programı, 49 kırmızı oya karşılık güvenoyu almıştır.<sup>524</sup>

12 Temmuz Beyannamesi, yukarıda belirtildiği gibi muhalefet kanadında da bazı problemlere sebep olmuştur. Aslen bu beyanname bir mütareke, yani gerçek bir barış değildi. Gerçek barışın sağlanabilmesi antidemokratik kanunlar yerine getirilecek demokratik kanunlar ile sağlanmalıydı.<sup>525</sup> İnönü tarafından yapılan bu hamle ile DP'liler CHP yönetimine yumuşamak bir tarafa yeni yollar aramaya girişmişlerdi. Yeni yollar bulunmalıydı çünkü “*despot CHP*”, “*mağdur DP*” imajı sayesinde oluşturulan bütünlük, CHP'nin muhalefete karşı yumuşamasını samimi yetersiz görmek ve çok partili hayata geçişten dolayı pişman olduklarını ancak DP'nin muazzam çabası karşısında bu karardan dönemediklerini benimsemekten geçiyordu.<sup>526</sup>

Siyasal havanın yumuşamasından önce alabildiğine muhalefet görevi bulunan DP'nin artık yeni yollar ve politik yönelimler sergilemesi, özellikle kurucuların ön plana çıkmasını gerektiriyor ve bu durum karşısında DP'liler arasında çatlak sesler duyulmaya başlanıyordu.<sup>527</sup> Bu çatlak seslerin ayyuka çıktığı yer ise Demokrat Parti Genel Merkezi oldu. DP Meclis Grubu tarafından yönetim kurulu seçimleri yenilenmiş ve kurucu Demokratların adayı Fuat Köprülü Grup Başkanvekili olarak seçilmemiştir. Bu durum üzerine seçimin tüzüğe aykırı olduğunu söyleyen Bayar, grup başkanlığından istifa etmiştir. Seçimler tekrar yapılmış ancak Köprülü yine seçilememiştir. Bunun üzerine

---

<sup>522</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 298

<sup>523</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 45

<sup>524</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 46

<sup>525</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 48

<sup>526</sup> Demirel, *a.g.e.*, s. 62

<sup>527</sup> Eroğlu, *a.g.e.*, s. 48

DP saflarında tasfiyeler başlamış ve ilk seferde beş milletvekili ihraç edilmiş peşi sıra ihraçlar artırılmıştır.<sup>528</sup>

DP saflarından 10 milletvekili de partiden ihraç edilen arkadaşlarının ihracının haksız olduğu, DP kurucularının diktatör olduğuna yönelik bir bildiri yayınladılar ve asıl kararın verilmesi için Büyük Kongre'yi bekleyeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine bu 10 milletvekili de 7 Mayıs 1948'de partiden çıkarıldılar. Böylelikle bağımsız milletvekili sayısı artmış ve bunlardan 13'ü Mecliste bağımsız ayrı bir grup kurmuşlardır. "Müstakil Demokratlar Grubu" denen bu grubun milletvekilleri, "*DP kurucuları bu davanın adamı değildirler*" diyerek propaganda yürütmüşlerdir.<sup>529</sup> Herhangi bir karar verilmesi için Büyük Kongre'yi bekleyen Müstakil Demokratlar Grubu ise 5 Temmuz 1949 tarihinde Millet Partisi saflarına katılmıştır.<sup>530</sup>

6 Temmuz 1948 tarihinde bir grup eski DP'li tarafından Millet Partisi'nin resmen kurulmasıyla siyaset sahnesine çıktı. Başlıca liderleri Kenan Öner ve Hikmet Bayur olan partinin fahri başkanlığına da Mareşal Fevzi Çakmak getirilmiştir. Herhangi bir ideoloji eksenine sahip olmayan bu partinin temelde kuruluş sebebi DP kurucularının baskınlıkları ve parti içindeki geleneksel yapıydı.<sup>531</sup> Yeni kurulan parti, her ne kadar Türkiye'nin üçüncü partisi olsa da aslen yaptıkları iş, Demokrat Parti ile uğraşmaktı.<sup>532</sup> Demokrat Parti saflarından yeni bir parti doğuyorken CHP saflarında da hükümet değişikliği yaşıyordu. Hasan Saka Kabinesi 8 Haziran 1948'de istifa etti. Ancak bu istifanın sebebi kabinenin daha iyi bir duruma getirilmesiydi. Nitekim 9 Haziran'da Hasan Saka ikinci kabinesini kurmuştur. İkinci kabinenin birinciden farkı, Recep Peker destekçisi ve aşırılık taraftarı kimselerin zayıflatılmış olmasıdır. Ekonomik ve siyasal alanda da daha liberal olan CHP'lilerden oluşan bu kabine DP tarafından eleştirilerle karşılanmıştır.<sup>533</sup>

17 Ekim 1948 yılında yapılan milletvekili ara seçimlerine ne Millet Partililer ne de Demokrat Partililer katılmadı ve 13 ilde yapılan seçimleri CHP kazandı. Ancak seçimlere katılan kişi sayısı oldukça düşüktü.<sup>534</sup> Demokratlar katılım oranının %10'un

---

<sup>528</sup> Eroğlu, *a.g.e.*, s. 52

<sup>529</sup> Goloğlu, *Demokrasiye Doğru*, s. 296

<sup>530</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 316

<sup>531</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 56

<sup>532</sup> Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, s. 305

<sup>533</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 54

<sup>534</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 59

altında olduğunu iddia ederken Halk Partililer katılımının %40'ı aştığını ileri sürmüştür.<sup>535</sup> Bu seçimler sonrasında Demokrat Partililer ülkenin dört bir yanında mitingler yapmaya başlamış ve halkın “serbest seçim” arzusunu iyice şiddetlendirmiştir. Zaten son yapılan milletvekili ara seçimlerine katılımın böylesine düşük olmasını DP'liler kendileri için bir başarı olarak yorumlamış ve “erken seçim” olasılığı üzerinde de şiddetli bir baskı oluşturma yoluna gitmişlerdir.<sup>536</sup> Bu arada ilk kabinesini kurduğu andan itibaren geçici bir hükümet olacağı düşünülen, siyasette ortalama bir yol tuturmaya çalışan Hasan Saka Hükümeti,<sup>537</sup> 14 Ocak 1949 tarihinde istifa etmiştir.<sup>538</sup> Kurulduğu andan beri CHP içindeki aşırılar tarafından fazla ılımlı, CHP içindeki ılımlılar tarafından ise yeterince ılımlı ve ölçülü olmadığı eleştirileri gelmiş, DP'liler ise Saraçoğlu veya Peker hükümetlerinden pek de farklı olmadığını ileri sürmüştür.<sup>539</sup> Hasan Saka Hükümeti'nin tek problemleri de bunlar değildi. Yaşanan ekonomik zorluklar, yetersiz programı ve nihayet bütçe açığı verilmesi üzerine hükümet değişikliği kaçınılmaz bir son olmuştur.<sup>540</sup>

16 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay tarafından kurulan yeni hükümetin kabinesinde daha genç ve ılımlı kişiler yer almıştır. Bunlar arasında İnönü'nün adamları olarak bilinen Nihat Erim, İsmail Rüştü Aksal, Kemal Satır ve Cemil Sait Barlas gibi isimler de bulunmaktaydı. Ankara Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Şemsettin Günaltay, İttihat ve Terakki döneminde ılımlı bir siyaset izleyen dindar bir kimse olarak bilinirdi. İnönü'nün yakınlığıyla bilinen Nihat Erim ise başbakan yardımcısı olarak bir hayli etkili bir makama getirilmiştir.<sup>541</sup> Günaltay Hükümeti mecliste güvenoyu aldığı gün, muhalefete dair ılımlı ve demokratik yaklaşılacağını belirten iyi niyetli bir konuşma yapmıştır. Gerçekten de birkaç gün sonra bu niyetini Demokrat Parti Genel Merkezi'ni ziyaret ederek göstermiştir.<sup>542</sup>

---

<sup>535</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 58; Karpat'a göre, Türkiye'de ara seçimler genel olarak düşük katılımı geçiren ve aslında %40 gibi bir oran epey yüksektir, bu katılım oranı aslında halkın CHP'ye sahip çıktığını göstermektedir. Bknz: Karpat, *a.g.e.*, s. 320

<sup>536</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 58

<sup>537</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 322

<sup>538</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 64

<sup>539</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 64

<sup>540</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 323

<sup>541</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 65

<sup>542</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 59

Muhalefet ve iktidar arasında sürüp giden yegâne anlaşmazlık konusu ise seçim kanunu idi. Demokratlar, serbest ve dürüst bir seçimin garanti edilmediği halde seçimlere katılmamak konusunu gündeme sıkça getirmiş ve bunun üzerine birkaç kez de Seçim Kanunu değiştirilmiştir.<sup>543</sup> Ancak bir türlü uzlaşa sağlanamayan bu konuya Şemsettin Günaltay Hükümeti tam bir ciddiyetle yaklaşmış ve kanunun değiştirilmesi noktasında gerekli araştırmaların yapılması için bizzat Nihat Erim başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Komisyonunun kurulmasından üç ay geçtikten sonra, içerisinde yabancı hukukçuların görüşlerinin ve yabancı hukuk mevzuatlarının yer aldığı “Pembe Kitap” yayınlandı.<sup>544</sup> Pembe Kitap’ın hazırlık safhasında Demokrat Parti’nin basın sözcüsü olarak ortaya çıkan Zafer Gazetesi’nde, gazetenin başyazarı ve koyu DP’li Mümtaz Faik Fenik, komisyonun Seçim Kanunu çalışmalarını “*Avrupa’dan, demokrasinin ilerde olduğu memleketlerden bir takım seçim kanunları getirilmiş, bunlar tercüme edilmiş*” diyerek eleştirmekte ve bu haliyle iktidarı “*tez hazırlamağa çalışan bütünlemeye kalmış bir talebe*”ye benzetmektedir. Toplanan belgeler ve bilgiler “*tetkik edilecek, altları çizilecek, telif olunacak ve sonra içinden işe yarayan kısımlar ayrılarak, üzerinde çalışılacak ve böylelikle tez umumi eskâr denilen mümeyyizin huzuruna çıkarılacaktır.*”<sup>545</sup>

Bu siyasi ortam içinde 4 Haziran 1949 tarihinde Gar Gazinosu’nda toplanan DP Ankara İl Kongresi’nde, Ankara Demokratlarının sayısının 111.183’ten 134.691’e çıktığı belirtilmiştir.<sup>546</sup> Kongrede konuşan delegelerden biri “*30 senedir uyuyan milleti Demokrat Partinin uyandırdığını, ne Peker ve Saka ve Günaltay hükümetlerinin milleti tekrar uyutamıyacağını*” ifade etmiş ve şiddetle alkışlanmıştır.<sup>547</sup> Ankara, iktidarın merkezi, memurların şehridir. Demokrat Parti’nin bu şehirde nüfuzunun böylesine artması, CHP iktidarının gözü önünde genişledikçe genişlemesi Demokratlara göre, iktidarın hezimete uğradığını göstermektedir.<sup>548</sup>

Demokrat Parti’nin İkinci Büyük Kongre’si, 20 Haziran 1949 günü 1700 delegenin katılımıyla Ankara Devlet Sergi Salonu’nda toplanmıştır.<sup>549</sup> Birinci Büyük

---

<sup>543</sup> Zürcher, *a.g.e.*, s. 250

<sup>544</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 60

<sup>545</sup> Mümtaz Faik Fenik, “Değirmene Su Arıyorlar”, *Zafer*, 02.05.1949.

<sup>546</sup> *Zafer*, 05.05.1949.

<sup>547</sup> *Zafer*, 05.05.1949.

<sup>548</sup> *Zafer*, 06.06.1949.

<sup>549</sup> Akıncı, *a.g.e.*, s. 82

Kongre'den beri Demokrat Parti bir hayli hırpalanmış ve hatta içinde bölünmüştü. Yapılan İkinci Büyük Kongre'de Demokrat Parti çok daha güçlenerek çıkmış, içindeki pürüzleri temizleyerek adeta bir “*tasfiye kongresi*” sıfatı kazanmıştır.<sup>550</sup> Kongre sonunda CHP'lilerce “*Milli Husumet Andı*” diye anılan Ana Davalar Komisyonu Raporu yayınlandı. Buna göre seçimlerin güvenliği ve oyların serbestçe kullanılabilmesi için hükümetin gerekenleri yapması vurgulanmış, aksi durumda milletin hakkını savunacağı söylenmiş “*yurttaşları bu durumda bırakan yönetim de milletin husumeti ile karşılaşacaktır*” ifadesi dile getirilmiştir.<sup>551</sup> Demokrat Parti tarafından alınan sert kararlar, CHP tarafında da öfke ve sertlikle karşılanmıştır. Ancak iktidar, demokrasi yolunda sağlam adımlarla ilerlemekten vazgeçmemiştir.<sup>552</sup>

Sinirlerin iyice gerginleştiği bu ortam içinde Şubat 1950 yılına gelindiğinde muhalefet ve iktidara arasındaki temel anlaşmazlık meselesi olan Seçim Kanunu meselesi halledilmiştir.<sup>553</sup> Yeni Seçim Kanunu, uzmanlar tarafından iktidar ve muhalefetin görüşlerinin derlenmesi sonucunda hazırlanmış, bilhassa seçimlerin denetlenmesinde en yüksek mercilerin mahkemeler olarak kabul edilmesi ile dikkat çekmiştir.<sup>554</sup> Yeni Seçim Kanunu'nun kabulünden kısa bir süre sonra, 12 Mart 1950 tarihinde Demokrat Parti Ankara İl Kongresi, Gar Gazinosu'nda toplanmıştır. Kongre boyunca Halk Partisi şiddetle eleştirilmiştir. Delegelerden Mehmet Aksoy, Halk Partisi'nin “*yüzündeki maskeyi atmadıkça memlekette eşit muameleye ve demokrasinin yerleşmesine*” ihtimal vermiyor, “*Ülkemizi küçük bir Amerika yapacaklarını dahi söylediler*” diyerek Halk Partisinin demokrasi anlayışını eleştiriyor, sözlerinin devamında “*iktidarı daha çok kızdırırsanız mezardaki ölüleri dahi halk partisine yazarlar*” diyerek, partiye üye olanların meşruluklarını sorguluyordu.<sup>555</sup>

1950 genel seçimlerine giderken CHP'nin siyaset yapma biçiminde değişen önemli bir olgu, laiklik adı altında dinsel özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünen inanışları noktasında hassas olan kırsal kesime yaklaşımı olmuştur. Zira bugüne değin bahsi geçen kesimden oy almak gibi bir gayesi olmayan daha doğrusu siyaset yarışına girmemiş CHP, bu kesimin oylarını almak için sıkça dini mesajlar vermiş ve

---

<sup>550</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 70

<sup>551</sup> Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, s. 353

<sup>552</sup> Eroğul, *a.g.e.*, s. 65

<sup>553</sup> Zürcher, *a.g.e.*, s. 250

<sup>554</sup> Karpat, *a.g.e.*, s. 331

<sup>555</sup> Zafer, 13.03.1950.

kendilerinin dinsiz olmadığına yönelik propaganda yürütmüştür. Partinin bu tutumu kendi içerisinde de karışıklıklara sebebiyet vermiş hatta istifalar da yaşanmıştır.<sup>556</sup> Oy kapma yarışında Demokrat Parti de benzeri politikayı izlemiş, 27 yıllık CHP iktidarı boyunca söz hakkı kazanamamış güçleri ve bireyleri harekete geçirmek yolunu tutmuştur.<sup>557</sup>

Nihayetinde 14 Mayıs 1950 günü tüm yurttaki genel seçimler yapılmış ve Demokrat Parti iktidarın yeni sahibi olmuştur. Demokrat Parti oyların %53.3'ünü almasına rağmen mevcut seçim sistemi sebebiyle Meclisteki sandalyelerin %83.8'ini kazanmıştır. Genel seçimlerden sonra 1950 yılında yapılan belediye seçimleri ve il genel meclisi seçimlerinde de Demokrat Parti büyük farklarla kazanmıştır. 3 Eylül'de yapılan belediye seçimlerinde 600 belediyenin 560'ını Demokrat Parti kazanmış sonrasında 15 Ekim'de yapılan il genel meclisi seçimlerinde de 55 ilde yine Demokrat Parti kazanmıştır. Böylelikle 1950 yılı içerisinde önce merkezi iktidar sonra da yerel yönetimler Demokrat Parti'nin yönetimine geçmiştir.<sup>558</sup>

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları kimi zaman farklı bir yönde ilerlemiş kimi zaman da CHP iktidarı ile paralellik göstermiştir. Bu noktaların her birisi ayrı çalışmalara konu olmakla birlikte günümüzde de hala üzerinde tartışılan faal bir alandır. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar geçen süreç içerisinde üzerinde şiddetle durulan konulardan birisi de şehircilik mevzu olmuştur. Demokrat Parti iktidarında şehircilik konusu ülke kalkınmasının bir ayağı olarak görülmüş, özellikle İstanbul ve Ankara'da günümüzde de hala tartışılan birçok faaliyete girişilmiştir. Özellikle 1954 seçimlerinin yine Demokratlarca kazanılması sonrasında İstanbul başta olmak üzere ülkenin bütün şehirlerinde yeniden bir dizi imar faaliyetlerine girişilmesi başkent üzerinde ciddi dönüşümlere sebep olmuştur. Bu konu ele alınırken öncelikle DP ve Ankara ilişkisine yakından bakmak gereklidir.

---

<sup>556</sup> Akıncı, *a.g.e.*, s. 99

<sup>557</sup> Ahmad, *a.g.e.*, s. 87

<sup>558</sup> *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 2 - 1941-1960*, Edit. Bedirhan Toprak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 165

### 3.2. Ankara'ya Yaklaşım: Geçmişe Muhalefet

Demokrat Parti ve Ankara ilişkisi ele alınırken Zafer Gazetesi konunun aydınlatılmasında birincil kaynak olarak bulunmaktadır. Demokrat Parti'nin yayın organı olarak 30 Nisan 1949 yılında faaliyete geçip 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte kapatılan Zafer Gazetesi'nin başyazarı Mümtaz Faik Fenik, genel yayın müdürü de Fatih Fuat'tır. Gazetenin yazar kadrosu içerisinde Adviyeye Fenik, Burhan Belge, Ahmet Muhip Dıranas, Bahadır Dülger, Orhan Seyfi Orhan, Samet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Mekki Sait Esen gibi isimler yer almaktadır.<sup>559</sup> Tıpkı Ulus Gazetesi'nin CHP tarafından yönlendirilen içeriği gibi Zafer Gazetesi'nin içeriği de DP yönetimi tarafından belirlenir ve hatta aktarılanlara göre yayın öncesinde gazete Adnan Menderes tarafından bizzat incelenip onayı alınır.<sup>560</sup> Yazar kadrosundaki isimlerden bazıları Demokrat Parti milletvekilliği de yapan isimlerdir. Demokrat Parti iktidarı boyunca Zafer Gazetesi bir propaganda aracı olarak faaliyette bulunmuş, çeşitli fabrikaların açılışları, bilhassa Adnan Menderes'in yurt içi ve yurt dışında yaptığı gezilerin tam metinleri hatta meclis sıralarında Demokratlar tarafından yapılan konuşmalar dahi sıklıkla tam metin olarak verilmiştir. Hükümete yönelik muhalif kanattan yapılan herhangi bir eleştirinin ilk cevabı Zafer Gazetesi'nde bazen bir başyazı da cevaplandırılmış bazen de karşı saldırı mahiyetinde sıra yazılar yayınlanmıştır. Şehircilik konusu ve Ankara haberleri de Zafer Gazetesi sütunlarını meşgul eden düzenli yazılar arasındadır.

Ankara hakkında yapılan haberler içerik ve nitelik bakımından incelendiğinde iki ayrı tasnifleme oluşturulabilir. Bu tasniflerin ilki gazetenin kurulduğu Nisan 1949 yılından Demokrat Parti'nin yerel seçimleri kazandığı 3 Eylül 1950 tarihine kadar geçen süreci kapsar ve bu süreç içerisinde Ankara'nın imarı, belediyesi, parkları, kanalizasyon sistemi, suyu, elektriği, yolları kısacası her noktası eleştirilmektedir. İkinci tasnifleme ise Demokrat Parti'nin Ankara'da yerel seçimleri kazandığı andan 27 Mayıs 1960 tarihine kadar geçen süreçtir ve bu süreçte Ankara'nın ne denli geliştiği, geliştirildiği, eski hükümetin yanlış yönetimi sebebiyle mevcut bulunan aksaklıkların nasıl çözülmeye çalışıldığı vurgulanır. En başından sonuna değin değişmeyen yegâne nokta, Ankara'nın

---

<sup>559</sup> Erdoğan Tokmakçioğlu, *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara, 2011, s. 239

<sup>560</sup> Funda Şenol Cantek, "Matris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent Gazeteciliğinin Membar: Rüzgarlı Sokak", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, S. 341

eksikliklerinin CHP yönetimine bağlanmasıdır. Bu sebeple Ankara üzerinden bir hesaplaşma “şimdinin gözünden geçmişi yargılama” prensibi oluşturulduğu dikkatleri çekmektedir.

Gazetenin yazarlarından Sabahaddin Sönmez bir yazısında “*Rahmetli Ankara Belediyesi*”nden bahsediyor ve hasretle yâd ederek ekliyor: “*Ne idi o günler, bir eski ceket satmak için günlerce eskici bekledik, bugün sekseni gidip doksanı geliyor.*”<sup>561</sup> Bir başka yazısında Ankara gibi modern bir şehrin göz alıcı cazibesinden bahsederken, burun kemiklerini sızlatıcı kanalizasyon kokusundan şikâyet ediyor, şehri bu haliyle “*dışı yaldızlı, iç çamaşırı pasaklı hanımefendilere*” benzetiyordu. Bunun sorumlusu ebetteki iktidardı. Ankara’yı idare edenler ancak arabalarıyla sokaklardan geçiyor, o sokaklarda yürümeye, dolanmaya tenezzül etmiyorlar ve nihayetinde pis kanalizasyon kokusunun varlığından bir haber, hayranca şehre bakıyorlardı.<sup>562</sup> Şehrin sıkıntıları, belediyenin sorumsuzlukları bunlarla bitmiyor. Sokaklarda yürürken insanların üzerine adeta yağmur gibi kara kara böcekler yağıyor. Durum böyle olduğundan “*artık Ankara’da beyaz şöyle dursun, açık renk elbise bile giyilmez*”, zira havadan yağın böcekler elbiseler üzerinde lekeler bırakmakta, kıyafetleri kirletmektedir.<sup>563</sup> Durumun İstanbul’da da aşağı kalır bir yanı yoktur. Anlaşılan CHP’nin belediyeleri, basiretsizlikleriyle halkı açık renk elbise giymekten bile alıkoymaktadır.

Muhip Dıranas tarafından kaleme alınan bir başka yazıda Ankara İmar Planı’nın spekülâtörler elinde heba olduğundan bahsedilmekte “*Ankara’nın kuruluşuna ve bayındırlığına dökülen milyonlar bir hesabedilse, şaşkınlık geçirirsiniz. Bu kadar parayla bu mu?*” sorusu sorulmaktadır.<sup>564</sup> Ankara Belediyesi’nin, halka hizmet ve rahatlık sunması lazım gelen otobüsleri, halka adeta çile çektirmektedir. Zaten “*nerede belediye görmezseniz, biliniz ki, Ankara belediyesine bağlıdır*”<sup>565</sup>. Ulus Meydanı’nda yürümek bir çile halini almıştır. Her tarafta bağıra çağıra sattığı eşyayı pazarlayan satıcılar bulunmakta, insanların yürüyüp gitmesine fırsat vermemekte, adeta başkenti istila etmiş vaziyettedirler. Başka ülkelerin başkentlerinde bu türden manzaralar

---

<sup>561</sup> Sabahaddin Sönmez, “Rahmetli Ankara Belediyesi!”, *Zafer*, 01.06.1949.

<sup>562</sup> Sabahaddin Sönmez, “Modern Şehrin Kokusu”, *Zafer*, 19.06.1949.

<sup>563</sup> Sabahaddin Sönmez, “Belediyelerin Yüz Karası!”, *Zafer*, 05.07.1949.

<sup>564</sup> Muhip Dıranas, “Yine Ankara”, *Zafer*, 11.07.1949.

<sup>565</sup> N. Cemal, “Belediye Kayıptır”, *Zafer*, 13.09.1949.



görülmez ancak Ankara Belediyesi'nin "*ticaret serbestliği*"ni yanlış anlamış olması dolayısıyla, başkentin ana caddesi yürünemez hale gelmiştir.<sup>566</sup>

Ankara bir şehir olarak kurulmaya başlandığında, geniş caddeler, ağaçlandırılmış alanlar, apartmanlar yapıldı. Dış görünüşe önem verilip bunlar yapılırken, bir kanalizasyon yapılmamış, apartmanlar "*göçebe kılıklı*" inşa edilmiş, bu apartmanlara "*sefertası*" gibi odalar konulmuştur. İmar müdürlüğü önüne gelen projeleri incelemek bir yana, önüne gelen projelere onay verip geçmiştir.<sup>567</sup> Su problemi dolayısıyla "*Başkentte Kerbela*"<sup>568</sup> yaşanmaktadır. Vatandaş dileklerinden birinde "*Allah rızası için su*" istenmektedir.<sup>569</sup> Ankara Belediyesi, şehrin ve halkın ihtiyaçlarına cevap verememekte, modern bir şehir olduğu iddia edilen Ankara'nın adeta şarklı bir şehre dönüşmesine müsaade etmektedir. Otobüsler düzgün işlememekte, Ankara'nın susuzluğu bitmeyen bir çile "*yazın kerbela, kışın donmaktan yine susuz*"dur. Şehrin temizliği hususunda durum içler acısıdır. Bu sıkıntıların sebebi olarak belediye, bütçe yetersizliğini öne sürse bile, muhalefet tarafından görünen asıl sebep, programsızlıktır.<sup>570</sup>

Yukarıda verilen ve sayıları epey artırılabilir bu yazılar birinci tasnif içerisinde yer almaktadır. Demokrat Parti'nin hükümete geldiği ancak hala Ankara Belediye'sine gelemediği bu evrede halkın yıllarca katlanmak durumunda kaldığı Ankara Belediyesi –ki CHP iktidarının adeta küçük bir örneği olarak görülmekte- yerel seçimleri Demokrat Parti kazanınca nihayet "*halkı düşünen bir belediye*" haline gelecektir.<sup>571</sup> Sonunda 3 Eylül'de yapılan seçimler DP'liler tarafından kazanılmıştır. Yeni Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu, eski Belediye Başkanı Fuat Börekçi'den görevi devraldığı gün yaptığı konuşmada, tek parti sisteminin belediye işlerinde başarısız olduğunun milletçe görüldüğünü, demokratik usuller ile sunulacak belediye

---

<sup>566</sup> Hikmet Yazıcıoğlu, "Belediye Reisi Artık Yürüsün!", *Zafer*, 15.09.1949.

<sup>567</sup> Hikmet Yazıcıoğlu, "Garibeler Şehri", *Zafer*, 15.10.1949.

<sup>568</sup> *Zafer*, 24.03.1950. DP'nin CHP iktidarına muhalefet ettiği dönemde başkent için sıklıkla "*kerbela yaşıyor*" başlıkları atılmıştır. DP iktidara geldiğinde de bu sefer diğer muhalifler yine aynı türden "*başkentte kerbela*" başlıklarını sıklıkla atmışlardır. Bknz: *Ankara Telgraf*, 27.06.1957.

<sup>569</sup> *Zafer*, 13.04.1950.

<sup>570</sup> *Zafer*, 22.04.1950.

<sup>571</sup> Hikmet Yazıcıoğlu, "Halkı Düşünen Belediye", *Zafer*, 10.06.1950.

hizmetinin modern belediyciliği getireceğini söylemekte, Ankaralıların DP'ye duydukları inanca teşekkür etmektedir.<sup>572</sup>

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte artık bir hükümet gazetesi niteliğini kazanan Zafer Gazetesi, belediye seçimlerinin kazanılmasından sonra Ankara ile alakalı olarak, öncelikli bahsi Ankara'nın imarına vermiştir. Şehircilik literatürümüzün önemli isimlerinden olan Fehmi Yavuz'un kaleme aldığı bu yazıda, Ankara'nın planını yapan Jansen'in o dönemde hükümete sunduğu raporda geçen *"Ankara imar faaliyetinin kuvvetli bir elde temerküz etmesi"* cümlesini vurgulamış, imar planı uygulanırken bu sürecin her zaman güçlü ellerde bulunduğunu ancak bunun arazi spekülasyonu ile mücadele etmekte tam tersi bir sonucu, arazi spekülasyonunun artması sonucunu doğurduğunu belirtmiştir. Bu kuvvetli yöneticiler, arazi spekülasyonlarının karşısında değil, yanında yer almıştır. Nihayetinde, *"büyük çapta bir yağma"* yaşanmıştır. Yeni demokratik belediye meclisinden beklenen, Ankara'yı bu durumdan kurtarmasıdır. Ankara'da arsa karaborsacıları bugüne değin Ankara imarını istedikleri şekilde ilerletebilmiştir. Umuluyor ki, bundan sonra belediye işlere hâkim olacak ve Ankara bir dereceye kadar ıslah edilebilecektir.<sup>573</sup>

1951 yılına gelindiğinde İstanbul'un imarını planlayan, Fransız mimar ve şehir plancısı Henri Prost'un sözleşmesi artık son bulmaktadır. Sözleşmenin uzatılmayacağına dair haberler yayınlanırken, imar işlerine dair bahisler gazete sütunlarını işgal etmektedir. Fehmi Yavuz bir yazısında, İstanbul ve Ankara'nın imarlarının, yurdun diğer şehirlerine örnek olmaları vasıflarıyla bilhassa önemli olduğunu belirtmekte, Ankara'ya her şehirden milletvekili geldiğini, yapılanları yakinen gördüklerini ve böylece *"tecrübe alışverişi"* yaşadıklarını aktarmaktadır. Hal böyle olunca imar planları ve bu planlara sadakatle işlerin görülmesi oldukça önemlidir. *"Bütün hazırlamış olduğum raporlar komisyona havale edilmiş, netice itibariyle çekmecenin derin gözlerinde mahfuz kalarak tam bir akamete uğramıştır"* diyen Prost ve *"Artık şehir planının altından benim imzama silebilirsiniz"* diyen Jansen, hazırladıkları planların tam tatbikinin mümkün olmayışına sitemlerini ifade etmektedirler. Sorumlu mimarlar değil, kendi menfaatleri uğruna imar planlarını saptıran, arkalarına güçlü kimselerin desteğini almış olan arsa karaborsacılarıdır.

---

<sup>572</sup> Zafer, 03.10.1950.

<sup>573</sup> Fehmi Yavuz, "Ankara'nın İmarı Davası", Zafer, 05.10.1950.

İstanbul'un doğasının getirdiği güzellikler, imarının felaketini örtebilecek mahiyettedir. Ancak Ankara için aynı şey söylenemez, Ankara'da imar felaketi hemen göze çarpar vaziyettedir.<sup>574</sup> Bu sebeple yeni hükümetten beklenen en önemli meselelerden birisi Ankara'nın imarının yeni baştan ele alınması konusudur.

Ankara'nın Jansen Planı'nda öngörülenden çok daha fazla büyüdüğü ve artık şehrin ihtiyaçlarını karşılayamadığı görüşü 1950'lere gelindiğinde üzerinde uzlaşa sağlanan bir görüş niteliğindedir. Bir iktidar değişimi yaşanmadan önce de bu mevzu üzerinde tartışmalar yaşanmış, planın geçerliliği ve öngörülebilirliği üzerinden eleştiriler getirilmiştir. İktidar değişimi ile beraber Ankara'nın imarı bahsinde mevcut eleştiriler bir süreklilik arz etmektedir. Prof. Jansen'in Ankara için hazırladığı planlar, plancısının hazırladığı ve olması gerektiği gibi yürütülmemiştir. Örneğin ilk olarak, Akköprü civarında bir amele mahallesi kurulmasını istemesine rağmen böyle bir mahalle kurulmamıştır. İkinci olarak, İç Kale'nin bir müze haline getirilerek, burada yaşamakta olan nüfusun amele mahallesine ve kontrollü olarak şehrin başka bölgelerine taşınması gerekiyordu. Ancak, bu bölgedeki yoğun nüfus azaltılmamıştır. Buradaki sıkışıklık, İstanbul'un Beyoğlu semtinde bile yoktur. Jansen'in imar planında Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinin olduğu bölgeden güneye doğru giden alan içerisinde bir yüksekokullar bölgesi tasarlanmıştır. Lakin bunun için kamulaştırılan bu bölgede yüksekokulların yapılması bir tarafa, bu açık sahaya gecekondular yerleşmiştir. Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Fen Fakültelerinin farklı bölgelere yapılmasıyla da yüksekokullar bölgesi planı gerçekleşmemiştir. Plancının arsa spekülasyonunun önüne geçilmesini ısrarla istemesine rağmen bu yönde bir çabaya girişilmemiştir.<sup>575</sup> Plan düzenlenirken şehrin trafik akışı asgari düzeyde tutulmuş, planın yapılmasından yirmi sene sonra, trafik koşullarına yeterli gelmemeye başlamıştır. Londra şehrinin asıl planı 1666 senesinde yapılmış olmasına rağmen bugünkü trafik akışını karşılamaktadır. Ankara şehrinde ise durum böyle olmamış, zira “*esas, bozuk tutulmuştur*”.<sup>576</sup>

1951 yılı bütçesine dair görüşmeler incelenirken yeni hükümetin Ankara'ya nasıl yaklaşacağına dair bazı ipuçları yakalamak mümkündür. Konunun çıkış noktası Ankara Belediyesi'ne su konusunda kullanılması adına 500.000 liralık yardımın yapılması

---

<sup>574</sup> Fehmi Yavuz, “İki Şehrimizin İmar Planlarının Kaderi”, *Zafer*, 06.02.1951.

<sup>575</sup> Fehmi Yavuz, “İki Şehrimizin İmar Planlarının Kaderi”, *Zafer*, 06.02.1951.

<sup>576</sup> Celal Uzer, “Şehircilik Davamız”, *Zafer*, 06.04.1951.

yapılmayacağıdır. Bu konu üzerinde mecliste çok ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Muhalefet partisi CHP ve iktidar partisi DP saflarında belli bir gruplaşma yaşanmamış, hatta Demokratların bu konu üzerinde ayrışması da dikkat çekmiştir. DP’li Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ’ın ve diğer bazı vekillerin savunduğuna göre Ankara bir başkent olması dolayısıyla diğer şehirlerden farklı olarak ani bir nüfus artışı yaşanmakta, başkent olmanın icabı gereği külfetli kamu kuruluşlarının burada oluşu ve yabancı elçiliklerin de Ankara’da bulunuşu Ankara’nın su derdinin hem kaynağı hem de zaruri olarak çözümünü gerektiren mevzulardır. Ayrıca Ankara özelinde de bilhassa Altındağ susuzluk çekmekte *“Ankara gibi bir Hükümet merkezinde vatandaşlar bir yudum su için birbirleriyle kavga etmekte, kafalarını gözlerini yarmaktadırlar.”*<sup>577</sup> Bu gibi sebeplerle bir defaya mahsus Ankara Belediyesi’ne su mevzuunda kullanılmak üzere yardım istenmiş ve *“bu memlekette bir su kıtlığı bir Kербela yaratmak doğru değildir”*<sup>578</sup> denmiştir. Ancak yapılması istenen bu yardım koyu bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu koyu muhalefetin mümessilleri ise DP’liler olmuştur. Yıllarca Ankara’nın özel bir itina gördüğü, bu uğurda diğer şehirlerin ihmal edildiği ve Demokrat hükümetin *“imtiyazlı bir şehir kabul etmediği”*<sup>579</sup> vurgulanmıştır. Ankara’nın bugün su sıkıntısı çekiyor oluşu CHP iktidarı dönemindeyken Ankara Belediyesi’nin vazifelerini yapmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Hem Ankara Belediyesi’ne bir defa yardım edilirse bundan sonra yardım isteklerinin önünün alınmayacağı fikri de ortaya atılmıştır. Nitekim DP’li bir vekil tarafından çözüm olarak *“Altındağ’da su bulunmazken Yenişehir’de bahçeler sulanıyor. Oradan kesilsin, oraya verilsin”*<sup>580</sup> fikri de ortaya atılmıştır.

Menderes hükümetinin Ankara’ya dair ilk konuşmaları arasında sayılabilecek bu mevzu birçok açıdan çok önemlidir. Zira öncelikle Ankara’ya yaklaşım kökten değişim içerisine girmiştir. Başkent ilan edildiği günden Demokrat Parti’nin iktidara geldiği güne kadar Ankara özel bir şehir olarak ele alınmış, en başından beri Türkiye’yi temsil etmesi beklenen bir başkent, bir vitrin olmasına çalışılmıştır. Bunun ne kadar başarılabilirdiği konusu farklı tartışmalar doğurmuş olsa da bizim dikkat çekmek istediğimiz yer, Ankara’ya imtiyazlı bakışın artık değişmiş olmasıdır. Yeni iktidar

---

<sup>577</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Toplantı: 1, Birleşim: 50, s. 717, 24.02.1951.

<sup>578</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Toplantı: 1, Birleşim: 50, s. 718, 24.02.1951.

<sup>579</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Toplantı: 1, Birleşim: 50, s. 721, 24.02.1951.

<sup>580</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:9, Toplantı: 1, Birleşim: 50, s. 720, 24.02.1951.

Ankara'ya böyle bir misyon yüklemeyeceğini yolun başındayken belli etmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda İstanbul Belediyesi için sıklıkla yardım konusu gündeme gelecek ve İstanbul Belediyesine bütçeden binler değil milyonlar verilecektir. 1950 yılında Ankara'nın su sıkıntısını çözebilmek adına verilmesi istenen 500.000 lira yardımın ülkenin diğer şehirlerine aktarılması gerektiğini savunanlar yıllar sonra İstanbul'a ne kadar yardım yapılırsa yine de az olduğunu savunacaktır.<sup>581</sup> DP'nin Ankara'daki ilk belediye başkanı olan Atıf Benderlioğlu da yıllar sonra bir söyleşide o günü şu ifadelerle anmaktadır:

*“O gün Meclisin manzarası görülecek bir şeydi. Mebuslar birer aslan kesilmişlerdi. Ankara'nın özelliklerini kimse nazari itibare almıyor, Türkiye Haritasında Ankara var da, Van yok mu, Erzurum yok mu, Hakkari yok mu diye bağıryorlardı. Bu şekilde konuşmalar çığınca alkışlanıyor, kıyametler kopuyordu. Hatta ben o gün benim orada bulunuşumu bile meclis üzerinde manevi bir baskı olarak gösterecek kadar kızgın parlamenterlere rastladım.*

---

<sup>581</sup> 1958 yılı bütçe görüşmelerinde İstanbul Belediyesi'ne 25 milyon lira yardım yapılması gündemdedir. Bu konuda konuşan CHP'li Esat Mahmut Karakurt 'un konuşmasından doğrudan alıntıdır: *“Ben Urfa mebusuyum, elbetteki, mebusu olduğum şehrin birçok ihtiyaçları mevcuttur, buna şüphe yok. İstanbul'u Urfa ile mukayese edecek olursak Urfa'nın ihtiyaçları bugün İstanbul'un ihtiyaçlarından kat kat, üstündür. Eğer hadiseyi bu noktai nazardan muhakeme etmek icabederse elbette diyeceğiz ki, İstanbul'a vereceğimiz 25 milyon liranın 5 milyon lirasını Urfa'ya tahsis ediniz. Urfa mebusu olarak ben de Urfa'nın ihtiyaçları için 5-10 milyon liranın tahsis edilmesini isterim, ama bu tahsisatı ayıramıyoruz. Urfa'ya, Erzurum'a, Kars'a para veremiyoruz, diye İstanbul'a da böyle bir tahsisatın tediyeye edilmesini doğru bulmam. İstanbul yalnız Türkiye'nin değil, bütün dünyanın en güzel şehirlerinden birisidir. İstanbul yalnız Demokrat Partinin, Cumhuriyet Halk Partisinin değil, 500 senelik bir Osmanlı İmparatorluğunun ihmaline mahkûm olmuş, dünyanın en güzel bir şehridir. ...”* Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:XI, Toplantı: 1, Birleşim: 47, s. 694, 26.02.1958. Bu tarz söylemler nadiren CHP'li vekillerden sıklıkla da DP'li vekillerden gelmiştir. 1960 yılı bütçe görüşmelerinde İstanbul Belediyesi'ne 50 milyon lira yardım yapılması konusu gündemdedir. Bu konuyla alakalı konuşan DP'nin Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel'in konuşmasından doğrudan alıntıdır: *“Muhterem arkadaşlarım, İstanbul gibi tarihi birçok eserleri sinesinde taşıyan ve dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan bir beldeye değil 50 milyon, 150 milyon dahi verilse bence müspet karşılamak lazımdır.”* Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:XI, Toplantı: 3, Birleşim: 32, s. 469, 03.11.1960. Yine aynı görüşmede, aradan geçen yıllarda İstanbul'un imtiyazlı hale gelişini ve İstanbul Belediyesi bütçesine milyonlar ilave edilmesini eleştiren CHP'li Fethi Çelikbaş 1951 yılı bütçe görüşmelerini hatırlatmıştır. Çelikbaş'ın konuşmasından doğrudan alıntıdır: *“1951 de Bütçe Encümeni Ankara Belediyesine su işlerini takviye etmek ve kor diplomatığının bahçelerinin yazın susuzluktan kurumalarını önlemek için istenen tahsisata Hükümet ve Bütçe Encümeni taraftar olduğu halde Meclisi muhterem azaları hayır dediler, 500 bin lira değil, bir kuruş bile veremeyiz, dediler. Fakat seneler geçtikçe milyonların şimdi ne kolaylıkla Bütçe Encümenince verildiğini görüyorum ve üzülüyorum, çok üzülüyorum. Nereden nereye gelmişiz?”* Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:XI, Toplantı: 3, Birleşim: 32, s. 475, 03.11.1960.

*Uzun müzakerelerden sonra sabaha karşı nihayet 500 bin TL.lık bir yardım kabul edilmişti. Hiç unutmam, yüce Meclisi bu semih davranışını toplantı halinde beni bekleyen Belediye Meclisine müjdelediğim zaman mecliste adeta bir bayram havası esmişti.”<sup>582</sup>*

Ankara'nın başkent ilan edildiği günden beri güncelliğini koruyan konut meselesi de Demokrat Parti hükümetinin ilk yıllarında eski döneme muhalefet ile ele alınmıştır. Örneğin Fehmi Yavuz bir yazısında, yeni yönetimden Ankara'nın en büyük sıkıntısı olarak gördüğü mesken sıkıntısını çözmeyinin beklendiğini yazmaktadır. Yeni yönetime bir uyarıda bulunarak, “*bu seferde yarım tedbirlerle dava halledilmeye çalışılacaksa, şimdiye kadar alınan bütün yardım tedbirlerinde olduğu gibi, fayda yerine zarar*” doğacağını hatırlatmaktadır.<sup>583</sup> CHP iktidarı boyunca mesken konusunda atılan adımların en temel örnekleri olarak gösterilebilecek Yenimahalle ve Saraçoğlu Mahallesi'nin başarısız örnekler olduğu zaman zaman vurgulanmıştır. Şehircilik bakımından ciddi bir titizlik gerektiren meskenlerin birbirinden bağımsız, kendi hallerine bırakılarak yapılmasının ve neticede utarılacak bir manzara oluşmasının en güzel örneğini Yenimahalle vermektedir.<sup>584</sup> Demokrat Parti'nin yerel olarak Ankara'da iktidara gelmesinden kısa bir süre önce belediye meclisi kararıyla “Yenimahalle” adını almıştır.<sup>585</sup> Atif Benderlioğlu da 1950'de göreve geldiklerinde “*perişan bir halde*” bulunan Ankara'nın kendilerini bekleyen en önemli meselelerden birisinin Yenimahalle olduğunu belirtmiştir. Kuruluş safhasının CHP yönetimine uygulama safhasının ise DP yönetimine kaldığı Yenimahalle'de kuruluştan beri oluşan aksaklıklar ne yazık ki DP döneminde de çözülememiş, evler birbirinden bağımsız ve belediyenin verdiği tiplerden farklı olarak yapılmış, nihayetinde de en büyük meselelerden olan spekülasyon meselesi Yenimahalle'de önlenememiştir.<sup>586</sup> Spekülasyon meselesi yalnızca Yenimahalle

---

<sup>582</sup> Atif Benderlioğlu, “Ankara'da İlk Şehir Planlama Çalışmaları ve Yenimahalle Uygulaması”, *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 27-28

<sup>583</sup> Fehmi Yavuz, “Şehrin Ev Davası ve İnşa Mecburiyeti”, *Zafer*, 26.10.1950.

<sup>584</sup> O. A., “Mesken Davası”, *Zafer*, 21.10.1952.

<sup>585</sup> *Zafer*, 26.06.1950. Ayrıca 14.03.1954 tarihli Zafer Gazetesi haberine göre Yenimahalle bir mahalle olmaktan çıkıp iyice büyüdüğü için bir “şehir” olarak anılmasına karar veriliyor. Orada yaşayanların istediği şekliyle “Esenşehir” olacağı kararlaştırılmıştır. Ancak sonrasındaki haberlere bakıldığında Yenimahalle'nin isminin değiştirilmediği anlaşılmaktadır.

<sup>586</sup> Benderlioğlu, *a.g.m.*, s. 27

örneğinde kalmamış DP dönemi boyunca tıpkı tek parti döneminde olduğu gibi bir süreklilik arz ederek varlığını korumuştur.

Yine tek parti döneminin mesken konusunda önemli girişimlerinden olan Saraçoğlu Mahallesi de yeni iktidarın ilk dönemlerinde eleştirileri üzerine çeken önemli bir konudur. Saraçoğlu Mahallesi'nin inşaatına 1946 yılında başlanmış, başlangıçta hedefin az gelirli memurlar için konut temin etmek olmasına rağmen, konutlara yüksek gelire sahip memurlar yerleştirilmiştir. Bu mahalle, 326.528 metre kare üzerinde 44 blok, 75 apartman ve 434 daireden oluşmaktadır. Mahallenin kuruluşu 15.858.180 liraya mal olmuştur. Bugüne kadar evlerin getirisi, maliyetini karşılamak bir yana, amortismanın da dâhil edilmesiyle her yıl devlet bütçesini 1,5 milyon kadar zarar vermektedir. Gaziantep milletvekili olan Süleyman Kuranel ve 23 milletvekilinin meclise verdiği bir kanun teklifi ile halen memurların oturmakta olduğu bu evlerin satışı ve satıştan elde edilecek paranın Emlak ve Kredi Bankası'na sermaye olarak verilmesi fikri gündeme getirilmiştir.<sup>587</sup>

1951 Ocak ayında ise Burdur Milletvekili Mehmet Özbey tarafından Saraçoğlu Mahallesi'ndeki binaların devlet dairesi olarak kullanılması teklif edilmiştir.<sup>588</sup> 28 Ocak 1951 tarihinde toplanan Saraçoğlu Mahallesi sakinleri, gerekirse kiralara %30 zam yapılarak, zararın önlenebileceğini, mahallenin satılmasının en son çare olarak düşünülmesini istediklerini belirtip, konunun derinlemesine incelenmesi için bir komite kurulmasına karar verilmiştir.<sup>589</sup> Saraçoğlu Mahallesi konusu, aslında yalnızca hazinenin zarar etmesiyle alakalı bir mevzu değildir. Eğer mesele sadece bununla alakalı olsaydı, mahallenin hazineye zararını telafi edebilecek önlemler elbette bulunabilirdi. Bu mahalle, kaloriferlerinde tüm Eskişehir'e yetebilecek kadar kömür yakan, büyük ve kullanışsız evlerinin üst düzey devlet memurlarına peşkeş çekildiği, sosyal adaletsizliğin en güzel örneklerinden sayılabilecek, böyle bir devrin yadigârıdır.<sup>590</sup> Yani CHP iktidarının bir uzantısı, sembolik göstergesidir. Bu mevzu, bu şekliyle ele alınıp ona göre halledilmelidir.

---

<sup>587</sup> *Zafer*, 10.12.1950.

<sup>588</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:IX, Toplantı: 1, Birleşim: 29, 12.01.1951.

<sup>589</sup> *Zafer*, 29.01.1951.

<sup>590</sup> Muhip Dıranas, "Saraçoğlu Mahallesi", *Zafer*, 30.01.1951.

Yaklaşık bir yıl gündemde kalan bu konu yeni bir yöntemle çözülememiş ve 1951 yılında bütçeden 165.000 lira ödenek verilmiştir.<sup>591</sup> 1953 yılına gelindiğinde 40 milletvekili tarafından meclise verilen takrir neticesinde Saraçoğlu Mahallesi'ndeki evlerden devlet dairesi olarak kullanılacaklar devlete mal edilecek diğerleri ise satışa çıkarılacaktır.<sup>592</sup> Bu evleri satın alabilecek kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde koşullandırılmıştır: Özel idare, belediye katma bütçeli daireler ve sermayesinin tamamı veya yarısı devlete ait olan banka ve müesseselere, takdiri bedel ile ve artırma usulü ile satılacaktır. Bu süreçte evlerde oturanların evleri boşaltması için altı ay mühlet verilmiş ve evlerden çıkmayanların mecburi olarak tahliye edilecekleri belirtilmiştir.<sup>593</sup> Birkaç ay sonra bu evlerden 15 tanesi generallere tahsis edilmiştir.<sup>594</sup> Nihayetinde tek parti döneminin sembolik uzantılarından olan Saraçoğlu Mahallesi kademeli olarak tasfiye edilmiştir.

Geçmişe muhalefet ile Ankara'nın ele alınması mevzu Demokrat Parti iktidarının sonlarına kadar devam etmiştir. Hükümetin en etkili propaganda araçlarından birisi olan Zafer Gazetesi de bu işi en başından sonuna kadar başarılı bir şekilde yürütmüştür. Zafer Gazetesi "*Sizinle Başbaşa*" sütununda Ankaralılarından gelen okuyucu mektuplarını yayınlamıştır. Bu mektuplardan bir tanesinde Ulus Meydanı'nda halka açık tuvaletlerin durumlarının çok kötü olduğundan ve suların geceleri sıklıkla kesilmesinden şikâyet edilerek "*burası Müslüman şehridir, saat 4 de suların açılmasını temin için sular idaresine 5 defa telefon ettik*" denmekte, ancak bu telefonlar sonrasında suların "*tam tersine 2 saat daha geç akıtılmağa*" başladığından yakınılmaktadır. Sütun yazarı mektupta belirtilen şikâyeti eski CHP yönetimine bağlamakta, eski iktidarın plansız ve programsız şekilde yürüttüğü imar hareketleri sonucunda bugünkü güçlüklerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu sebeple şikâyet edilen konularda, şimdiki iktidarın hareket alanını ve imkânlarını hesaba katmak, "*konusurken de ölçüyü elden bırakmamak*" gerekliliği hatırlatılıyordu.<sup>595</sup> Yine aynı köşe de bir başka yazıda

---

<sup>591</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:IX, Toplantı: 1, Birleşim: 45, s. 58, 19.11.1951.

<sup>592</sup> *Ankara Telgraf*, 31.03.1953.

<sup>593</sup> *Ankara Telgraf*, 02.08.1953.

<sup>594</sup> *Ankara Telgraf*, 12.09.1953.

<sup>595</sup> HİS, "Belediye ve İmkânları – Bir Teşekkür Mektubu", *Zafer*, 08.02.1958.



Ankara'nın “*modern bir şehir olma yolunda*” olduğu ve “*başdöndürücü bir hızla gelişmekte*” olduğu ifade edilmiştir.<sup>596</sup>

Aralık 1959 itibariyle Nihad Silahtaroglu tarafından Zafer Gazetesi'nin “*bu şehir içinden*” köşesinde Ankara ile ilgili yazılar yayınlanmıştır. Bu seri yazılarda en dikkat çekici nokta, eskiye kıyasla yürütülen Demokrat Parti propagandasıdır. Zira Ankara on yıl önceki haliyle kıyaslanıyor, hatta “*kıyas kabul etmez değişikliği*”<sup>597</sup> övülüyordu. DP iktidarından önce mesken sıkıntısı içinde perişan olan Ankaralılar, DP iktidarı ile el ele verince Ankara'nın her yanında modern siteler yükselmiş, yalnızca gelir seviyesi iyi olan vatandaşların değil kötü durumda olan vatandaşların da mesken sahibi olması sağlanmıştır.<sup>598</sup> Bir başka yazısında Altındağ'dan bahseden yazar eskiyi hatırlatıp “*Başkent'in ortasında mağara devrini hatırlatan imkânsızlıklar hüküm sürmekteydi*” diye ekliyordu. “*Ziftli muşamba ve paslı teneke yerine, Marsilya tipi kiremit döşeli çatılar, insanca yaşamaya müsait şirin aile yuvaları, şurada burada boy salan apartmanlar*” ile Altındağ'a “*Nereden, nereye?!*” diye sormamak içten bile değildi.<sup>599</sup>

DP, iktidarını şehirler üzerine yansıtmaya çalışan kendini mekânda görünür kılmayı hedefleyen ve hepsinden önemlisi eskiyi mekânda da unutturmayı amaçlayan bir güç olmuştur. Başkent Ankara üzerinden düşünüldüğünde bu durum hiç de yeni değildir. Zira Ankara başkent olduğu andan itibaren ideolojilerin temsil edildiği mekânsal donatı elemanlarıyla anlam kurgusu güçlendirilmeye çalışılmış, heykeller, anıtlar, cadde ve sokak isimleriyle de düzenli bir tekrarlama eylemi tasarlanmıştır. DP hükümete gelmiştir gelmesine ancak geçmiş hükümetin birer temsilleri olan heykeller, caddeler, sokaklar, bulvar isimleri ve başka birçok isimlendirmeler geçmişi yaşatmaya devam etmektedir.<sup>600</sup> Bu sebeple Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı tarafından “*hastane, okul, park, meydan, cadde, stadyum ve emsali müessese ve yapılara yaşayan kişi*

---

<sup>596</sup> HİS, “Şehirdeki Gecekondular ve Bir Vatandaşın İstirabı – D.D.Y. na Bir Teşekkür”, *Zafer*, 15.02.1958.

<sup>597</sup> Nihad Silahtaroglu, “Övünmeğe Değer En Mühim Nokta”, *Zafer*, 17.12.1959.

<sup>598</sup> Nihad Silahtaroglu, “Mesken Davasında En İleri Merhale”, *Zafer*, 18.12.1959.

<sup>599</sup> Nihad Silahtaroglu, “Altındağ'ı Gezerken Beliren Hakikatler”, *Zafer*, 24.12.1959.

<sup>600</sup> Bu durumun DP gözünden nasıl yorumlandığının en güzel örneğini Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu şu ifadeleriyle belirtmiştir: “*Hakikaten bu memlekette geçmiş devrin şikâyet ettiğimiz, ıstırabını çektiğimiz devrin şu ve bu şekilde heykel halinde isim halinde bütün hâtıraları yaşayıp durmaktadır. Eğer bu memlekette ihtilâl yapılmış ise, bir zihniyet ve ruh ihtilali yapılmış ise onun kanunlara tamamen aksetmiş olması lâzımgelir.*” Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:IX, Toplantı: 1, Birleşim: 35, s. 389, 26.01.1951.

*adlarının konmaması*” hakkında bir kanun teklifi verilmiş ayrıca içeriğinde yaşayanların heykellerinin yapılmamasına dair de hüküm yer almıştır. İçişleri ve Adalet Komisyonu’nda görüşülen bu kanun teklifinin mecliste görüşülmesi de bir hayli tartışmalı olmuştur. DP’lilere göre tek parti döneminde önüne geçilemeyen bu durum *“nihayet milli iradenin geliştiği ve kökleştiği bir devirde”*<sup>601</sup> çözüme kavuşacaktır. Kişilerin bireysel tasarruflarıyla kendi mülk arazisi üzerinde yaptıracakları heykellerin kanuna aykırı olmadığı belirtilmiş devletin imkânları kullanılarak bazı kişilerin heykellerinin dikilmesinin israf olduğu üzerinde durulmuştur. Atatürk zamanında ve Atatürk için yapılan heykeller milli birlik ve bağımsızlığımızı simgelediği için üzerinde tartışma yaşanmamıştır. DP’liler bu kanunla yeni bir ahlak anlayışı getirmek istediklerini de ifade etmişlerdir.<sup>602</sup>

Kanunun TBMM’de kabulünden sonra Ankara Belediye Meclisi, yaşamakta olan kişilerin isimlerinin cadde, sokak ve mahallelerden kaldırılmasına yönelik karar vermiştir. Yedekçi imzasıyla bir yazar, böylelikle artık yaşayanlara, caddelere isimlerinin konulmasıyla yaranılmaya çalışılmayacağını söyleyerek *“hepsi bizim mahalleli olacak”* diye eklemektedir.<sup>603</sup> İsmi değişen yerler şu şekildedir:

Eski İsmi	Yeni İsmi
İsmet Paşa Parkı	Hisar Parkı
İsmet Paşa Mahallesi – Altıok Sokak	Turgut Reis Mahallesi – Ocak Sokak
İsmet Paşa Mahallesi	Turgut Reis Mahallesi
İnönü Mahallesi	Alparslan Mahallesi
İnönü Bulvarı	Talat Paşa Bulvarı
Yenişehir İsmet Paşa Caddesi	Mithat Paşa Caddesi

<sup>601</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:IX, Toplantı: 1, Birleşim: 35, s. 382, 26.01.1951.

<sup>602</sup> Bu yeni ahlak anlayışı DP’li Mamid Şevket İnce tarafından şöyle açıklanır: *“İşte Bayar liderimizdir, onun heykelini dikmek istemiyoruz. Çünkü insan bugün saiddir fakat, yarın şaki olabilir. İnsan korkunç bir mahluktur. Bazan sırtlandan daha fena olabiliyor. Evet sırtlan doyuyor, insan hırsı doymuyor. Bunları göz önünde tutarak yaşayan bir adama heykel dikmiyelim. Yaşayan kimse, heykelinin karşısında (işte bu benim, o halde bana itaata mecbursun) diyen bir tavır alır. Onun için bu yollara nihayet vermelidir. Bu kanun; ahlak kitaplarına yazılacak mana ve işaretleri ihtiva etmektedir; Riya ve inhinayı bundan sonra yaşatmamaya çalışmaktır. Kanun şayanı tebrik bir tekliftir.”* Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:IX, Toplantı: 1, Birleşim: 35, s. 386, 26.01.1951.

<sup>603</sup> Yedekçi, “Bizim Mahalleliler”, *Zafer*, 02.11.1950.

Kazım Özalp Caddesi	Ziya Gökalp Caddesi
Saraçoğlu Mahallesi	Namık Kemal Mahallesi
Muhlis Erkmen Parkı	Baba Harmanı Parkı
Dışkapı Meydanı	Yıldırım Beyazıt Meydanı
Cebeci Dilim Sokağı	Cebeci Dede Efendi Sokağı

**Tablo 2: İsmi Değişen Yerler**<sup>604</sup>

DP iktidarının Ankara'ya yönelik ilk eleştirileri belediye üzerinden şekillenmiştir. CHP'li Ankara Belediyesi on yıllık DP iktidarı boyunca düzenli olarak eleştirilmiştir. Bu noktada DP'nin belediyecilik anlayışını Ankara üzerinde nasıl yansıttığına kısaca değinmekte yarar vardır.

Öncelikle belediyeler ve partiler arasındaki ilişkiyi açıklaması bakımından Metin Toker'in Zafer Gazetesi'nde yayımlanan yazısı bir referans oluşturmaktadır. Metin Toker'e göre, bir belediyenin partililik yapmaması düşünülemeyecek şeydir. Belediyenin de, tıpkı hükümet gibi, bir siyasi partinin parçası olduğu unutulmamalıdır. Belediye, kamu işlerini ne derece iyi görürse, kendi partisine o denli iyi hizmet etmiş olacaktır. Zira *“Belediye halkın partilerle karşı karşıya geldiği ilk kademedir”*. Yağmur altında otobüs bekleyen vatandaşın otobüsü geç geldiğinde, kızacağı tek müessese belediye değildir. Bu sebeple belediyelerin asli amacı kamu hizmetlerini iyi bir şekilde yürütmek olmalı, adam kayırmak, gündelik çözümler yaratmak, belediye işlerinden tavizler vermek gibi yanlışlara düşülmemelidir. Bu tarz hareketlerin neticelerini merak edenler için 1950 seçimleri yeterli bir cevaptır. Belediyeler kişi kayırmamalı, *“her yerde ve herkese karşı, bir kadife eldiven içinde demir el hüviyetini taşımalıdır”*.<sup>605</sup>

DP'nin Ankara'daki ilk belediye başkanı Atıf Benderlioğlu'na göre *“Modern Belediyecilik anlayışı halkın ayağına gitmeyi”* gerektirmektedir.<sup>606</sup> Benderlioğlu, başkanlığı sırasında gerçekten de sık sık Ankaralıların ayağına gitmiş düzenli olarak şehir turuna çıkmış şikâyetleri dinlemiş ve bizzat kendisi denetimlerde bulunmuştur. Bu durum DP yayın organında, eski hükümetin belediye başkanlarının yollarının düşmediği Altındağ'ı, Atıf Benderlioğlu karış karış gezmiştir şeklinde sunulmuştur.<sup>607</sup> Ankara'da

<sup>604</sup> Zafer, 22.02.1951.

<sup>605</sup> Metin Toker, “Belediyelere Dair”, Zafer, 13.11.1953.

<sup>606</sup> Hakkı Sayın, “Altındağlılar”, Zafer, 17.07.1952.

<sup>607</sup> N. Abdullah Uraz, “Nihayet İlçe Olan Altındağ da Üç Yılda Neler Yapıldı”, Zafer, 08.09.1953.

çıkan bir yerel gazete de bu yeni belediyecilik anlayışına dair aşağıdaki yazı dikkat çekmektedir:

*“Demokrasi devrinde insanoğlunun ne kadar rahat konuştuğunu, ne kadar rahat isteklerini arzularını söyleyebildiğini ve üstelik yapılmayan işler hakkında enine, boyuna hesap istediğini dün belediye başkanı Atıf Benderlioğlu ile Mamak semtinde dolaşmamız sırasında müşahade ettim. Ankara'nın hiçbir belediye reisi şimdiye kadar şehir işlerini, mahallinde tetkik ederek ihtiyaçları ona göre tesbit etmezdi. İşte bu çok yerinde usulü Atıf Benderlioğlu keşfetti ve o gün bu gündür şehir hizmetleri daha normal bir hal aldı”<sup>608</sup>*

Aynı gazetede bir başka yazar tarafından ele alınan bir yazıda da yine belediye hizmetleri övülmekte, tek parti döneminde çalışmayan ve halka hizmet sunmayan belediyesi yerilmektedir:

*“Hangi devirde görülmüştür ki bir belediye halk hizmetinde bu kadar geniş bir faaliyet programıyla bulunsun... Bir yanda otobüs, bir yanda trolleybüs derdi halledilirken diğer yanda da yol ve su işleri süratle hal safhasına sokuluyor. Muhalefette istediği kadar belediyenin muvaffakiyetlerini gölgelemeğe çalışsın. Akliselim ve mantık elbette ki bunlar karşısında boyun eğmeyecektir. Pek tabii olarak bu çalışkan Belediye C.H.P. Belediyesi gibi yolsuz ve susuz faaliyetlerde bulunamaz ki!..”<sup>609</sup>*

DP belediyeciliği iktidarın ilk dört yılında genel itibariyle takdirle karşılanmış olsa da eleştirildiği bazı faaliyetlere de girişmiştir. Bu eleştirilerin en başında sokakların temizliği, su meselesi, elektrik mevzusu ve sokak satıcılarının başıboşluğu gelmektedir. Şehri gürültüden temizlemek adına kimi zaman klakson yasağı uygulanmış ancak yine de başarılı olunamamıştır. Bunun en büyük sebepleri arasında sokak satıcıları gelmektedir. Şehrin birçok noktasında sabahın erken saatlerinde işe başlayan bu satıcılar avaz avaz bağırarak satış yapmakta, polisten kaçarken önüne gelene çarpıp gitmekte

---

<sup>608</sup> Tuğrul Aşuroğlu, “Belediye Reisi İle Beraber Mamaklılar Arasında”, *Ankara Telgraf*, 19.09.1953.

<sup>609</sup> Turgut Yılmaz Güven, “Bahçelievler Trolleybüse Kavuşurken Duyulan Sevinç ve Halkın Samimi Hissiyatı!..”, *Ankara Telgraf*, 13.10.1953.

Ankaralıların sükûn içerisinde yaşam sürmesine mani olmaktadır.<sup>610</sup> Yine bu satıcıların başka insanların dükkânları önünde çirkin manzara oluşturarak satış yapıyor olmaları eleştirilmektedir. Bu duruma bir örnek olarak “*Hergele meydanında eskici bir vatandaşın sokağın orta yerine eskilerini yığıp satması kendine göre en iyi bir iştir. Fakat bu hareket orada bulunan bir lokantacı için affedilmez bir harekettir*”<sup>611</sup> ifadeleri gösterilebilir.

Bir başka haberde belediyelerin hangi hükümetten olursa olsun plansız ve programsız çalıştıkları, mazeret olarak da “*Canım şehrin bu kadar genişlemesi karşısında belediye ne yapsın*” gibi söylemlere sığınmaları eleştirilmekte, liberal bir ekonomi taraftarı olan DP’nin halkı soyup soğana çeviren tüccarlara karşı belediye denetiminden uzak oluşundan şikâyet edilmektedir.<sup>612</sup> Hatta kimi zaman belediyenin yanlış faaliyetlerine karşı oy tehdidinde bulunulmakta “*eskiden olduğu gibi, belediyeciliğin gösteriş demek olduğunu zanneden bazı şahıslar, bütün tavsiye ve istişarelere rağmen imam misali, kendi bildiklerini okumakta inat ve ısrar*” ederlerse 1954 seçimlerinde hüsrana uğrayacakları peşinen söylenmektedir.<sup>613</sup>

1954 yılında seçilmiş Belediye Başkanı Benderlioğlu’nun yerine “*mansup reis*” sıfatıyla Ankara Valisi Kemal Aygün belediye başkanlığına getirilmiştir.<sup>614</sup> Kemal Aygün hem Ankara Valisi hem de Ankara Belediye Başkanı olarak Ankara’nın sorunları ile yakinen ilgilenen sokak sokak dolaşıp bilhassa şehrin temizliği konusunda büyük çabalara girişen bir başkan profili çizmiştir. Bir yıldan az bu görevde kalan Aygün’ün yerine 1955 yılının son birkaç ayında Ankara’nın yeni valisi Cemal Gökten getirilmiştir. Cemal Gökten’den sonra seçimle Orhan Eren iş başına gelmiş ve iki yıl kadar görev yapmıştır. 1957 seçimleri yaklaşırken DP iktidarı, öncesinde kendini desteklemiş olan birçok aydın ve gazetecinin desteğini kaybetmiş baskı politikalarına yönelmiştir. 1957 seçimleri yaklaşırken DP’li Ankara Belediyesi’ne yönelik eleştiriler artmaktadır. 1957 yılı itibariyle girişilen imar hareketlerinin ivmesi artmıştır.

---

<sup>610</sup> Vicdan Tümsavaş, “Sokak Satıcıları”, *Ankara Telgraf*, 08.07.1953.

<sup>611</sup> Ziya Adil Hanlı, “Belediyeden Bir Rica”, *Ankara Telgraf*, 19.04.1953.

<sup>612</sup> *Ankara Telgraf*, 08.03.1953.

<sup>613</sup> *Demokrat Ankara*, 28.05.1953.

<sup>614</sup> Mansup reislik, Bakanlar Kurulu kararı ile belediye başkanlığı görevine illerin valilerinin atanmasıdır. Bu uygulama ilk defa 1954 yılında Ankara’da yapılmıştır. Bknz: İhsan Seddar Kaynar, “Ankara’nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi ve Siyasi Gündemi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2017, 5(2), s. 221

Ankara'nın birçok noktasında inşaatlar yapılmakta, eskiler yıkılmakta, yollar yıkılıp yeniden yapılmakta kısaca, aşırı yoğun bir faaliyet safhası yaşanmaktadır. Bu noktada şikâyet edilen en büyük mesele yağın yağmurun sürüklediği bu toz ve pisliğin “*çamur deryası*” yaratmasıdır. Bu yapılaşma süreci içerisinde yıkılıp yeniden yapılan yollar dolayısıyla Ankara Belediye Meclisi toplantısında bir üye, bu bozuk yollardan bahsederken kalbi dayanamayıp kalp krizi geçirmiştir. Ankara Telgraf Gazetesi'nde haber “*Ankara'nın yolları yüzünden bir belediye azası kalp krizi geçirdi*” şeklinde sunulmuştur.<sup>615</sup>

Orhan Eren'in belediye başkanlığı döneminde Ankara Telgraf Gazetesi'nde çıkan bir yazı hem Orhan Eren'e duyulan memnuniyetsizliğin bir ifadesi hem de eski vali ve belediye başkanı Kemal Aygün'e duyulan özlemin bir göstergesidir. Yazar Yalçın Uraz, Ankara'nın Başbakan Adnan Menderes'in öncülüğünde büyük bir kalkınma evresinde olduğunu ancak belediyenin bu hamleye ayak uyduramadığını “*başvekilin işaretleri ile büyük imar hamleleri yapılırken, belediye lakaydisi yüzünden şehrin sokakları ve caddeleri pislikten, çamurdan ve bozukluktan adım atılmaz hale gelmiştir*” cümleleriyle ifade etmiştir. Ayrıca Kemal Aygün döneminde Ankara'nın caddeleri ne denli temiz ve düzgünse tam aksi durumun Orhan Eren döneminde yaşandığını aktarmıştır. Belediyeye “*bütün enerjisi ile Başvekil'in imar hareketlerine ayak uydurmağa mecbur*” olduğu hatırlatılmıştır.<sup>616</sup>

Orhan Eren döneminde Ankara için müthiş bir felaket yaşanmıştır. 11 Eylül 1957 tarihinde yaşanan sel felaketi Ankara'da büyük çaplı can ve mal kaybına sebep olmuştur. Felaket sonrasında iktidarın takındığı tavır ise Ankaralıları memnun etmemiş ve bu memnuniyetsizlik 1957 seçimlerinde kendisini göstermiştir.<sup>617</sup> 27 Ekim 1957'de Türkiye genelinde seçimler yapılmış, İzmir ve İstanbul'u Demokrat Parti kazanırken, Ankara'yı CHP kazanmıştır.<sup>618</sup> Ankara'da 22 milletvekilliğin tamamının CHP tarafından kazanılmasıyla DP'nin Ankara'da seçimle iş başına gelen son Belediye Başkanı Orhan Eren istifa etmiştir. Lakin Ankara için yeniden mansup reislik uygulamasına başvurulmuş Ankara Valisi Kemal Aygün mansup reis olarak belediye başkanlığını da yürütmüş ve sonrasında Dilaver Argun döneminde de bu uygulama

---

<sup>615</sup> *Ankara Telgraf*, 11.02.1958.

<sup>616</sup> Yalçın Uraz, “İmar Edilen Şehir Pis ve Bozuk Sokaklar, *Ankara Telgraf*, 13.03.1957.

<sup>617</sup> Kaynar (2017), *a.g.m.*, s. 222

<sup>618</sup> *Zafer*, 28.10.1957.

sürmüştür.<sup>619</sup> Dolayısıyla DP iktidarı boyunca Ankara’da iki istisna dışında valiler aynı zamanda belediye başkanlığı yapmıştır. Bu iki istisna Atıf Benderlioğlu ve Orhan Eren’dir.

1958 yılının son aylarında yapılan Demokrat Parti’nin Polatlı kongresinde Ankara’nın Demokrat Partili vekillerce kaybedilmiş olması üzerinde de konuşmalar geçmiştir. İmar ve iskân Vekili Medeni Berk konuşmasında Ankara seçimleri için üzüntülü olan partililerine kendisinin de Niğde’den çıkan tek DP’li vekil olması dolayısıyla üzüntülü olduğunu ifade etmiş ve “*Niğde kendisini toplamış ve hatasını anlamıştır*” diyerek aynı şeyi Ankaralılar içinde ümit etmiştir. Kongrede temas edilen imar işleri mevzuunda yine eski dönemle bir kıyaslama yapıldığı dikkat çekmektedir.<sup>620</sup>

DP iktidarının “*şimdinin gözünden geçmişe muhalefet*” yaklaşımının bir ayağını da akasya ağaçları oluşturmuştur. Ankara Belediyesi, beş yıllık bir program dâhilinde şehrin estetik yönünü geliştirmeyi hedeflemiştir. Genel olarak bulvarlar, çocuk bahçeleri, yeşil alanlar açılmasını içeren bu programda yol ağaçları da ele alınmıştır. Belediye sınırları içerisinde bulunan 58.000 farklı cinsten yol ağacının %52’si, yol ağacı olmak için uygun niteliklere sahip olmayan, bir senenin en az üç ayda hastalıklı olan ağaçlardır. Programa göre, Ankara’nın iklim koşulları dikkate alınarak yeni türde ağaçlandırmalar yapılacaktır. Örneğin akasya ağacı her türden haşerelerin yaşaması için uygun bir ağaçtır ve modern şehircilikte tercih edilmez. Bu sebeple şehir dâhilindeki bütün akasyaların sökülmesine başlanmıştır. İlk etapta 1000 çınar, 500 kestane, 1800 karaağaç, 500 sofora, 1200 akçağaç dikilmiştir.<sup>621</sup>

Bu ağaçlar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren en çok dikilen ve ilgi duyulan ağaç türlerinden birisi, başkenti yeşillerle donatma politikasının önemli bir uzantısıdır. Hatta Cumhurbaşkanlığı Köşkü bahçesine bizzat Atatürk’ün direktifleriyle dikilmiştir.<sup>622</sup> Cumhuriyetin ilk sekiz yılında Kayaş’tan Sincan’a uzanan demiryolu hattı ve bulvarlar üzerinde binlerce akasya ağacı dikilmiş adeta bir “*Akasya Savaşı*”

---

<sup>619</sup> Kaynar (2017), *a.g.m.*, s. 221

<sup>620</sup> Zafer, 21.11.1958.

<sup>621</sup> Zafer, 20.06.1952.

<sup>622</sup> Dicle Oğuz, “Ankara Kentinde Ender Bulunan Ağaç Türleri Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Araştırma Fon Müdürlüğü, Ankara, 2022

verilmiştir.<sup>623</sup> Hemen belirtmek gerekir ki akasya ağaçları Cumhuriyetin ilanı öncesinde, hatta Kurtuluş Savaşı öncesinde de mevcuttur. Zira Erken Cumhuriyet dönemi anılarında Ankara'yı anlatanlar Şehir Bahçesi'nden sıklıkla bahsetmiş ve bu bahçenin içerisinde yer alan akasya ağaçlarından söz etmişlerdir. İsmet İnönü döneminde yol ağaçları olarak da kullanılan akasyalar Atatürk Bulvarı boyunca orta refüj ve kaldırımlarda yer almıştır. DP iktidara geldikten sonra bu ağaçların yol ağacı olmayan uygun olmadığı görüşüyle 10 yıllık süreç içerisinde kademeli olarak şehir hayatından tasfiye edilmişlerdir. 1950 yılına kadar Ankara ile bütünleşen akasyalar 1950'li yıllarda önce yol ağacı olarak “uyumsuz ve uygunsuz” ilan edilmiş sonrasında şehrin muhtelif yerlerinden kaldırılması için çalışmalar yapılmıştır. Tek parti döneminin gözde ağacı akasya, DP döneminde aynı ilgiyi görmemiştir. Bilhassa yollardan kaldırılan akasyaların yerine yeni ağaçlar da dikilmemiştir. Bu husus en çok Atatürk Bulvarı üzerinden gözlenir. Keza DP'nin yol faaliyetleri ve yolları alabildiğine genişletme politikası bulvar boyunca yol ağaçlarının tasfiye edilmesine sahne olmuştur. Erken Cumhuriyet dönemi ve tek parti döneminin “akasya savaşları” DP iktidarının “yol savaşlarına” mağlup olmuştur.

Demokrat Parti iktidarının Ankara'ya yaklaşımı çeşitli açılardan değişim ve süreklilik minvalinde değerlendirilebilecek uygulamaları içinde barındırmaktadır. Ancak bu hususta ilk elden dikkat çeken en önemli değişim Ankara'nın önemsel ve söylemsel olarak silikleştirilmesidir. Bu silikleştirme başkente yönelik bir komplo hareketi bağlamında değerlendirilemez. Ancak, tek parti döneminin gözbebeği, yeniliğin simgesi, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin mekânsal uzantısı ve geçmiş değerlerden kopuşun temsil edildiği şehir şeklinde tasarlanan başkent Demokrat Parti iktidarı için o kadar da çekici değildir. Yeni iktidarın gözbebeği İstanbul olarak karşımıza çıkar. Şenyapılı'nın ifadesiyle “Cumhuriyet rejiminin mekândaki yansısını Ankara'da araması koşutunda Menderes de kendi döneminin yansısını İstanbul'da yaratmaya çalıştı.”<sup>624</sup>

1956 yılı itibariyle bizzat Adnan Menderes öncülüğünde İstanbul'un her köşesinin yeni baştan ele alındığı ve imar edildiği görülmektedir. 1956-1960 yılları

---

<sup>623</sup> Önder Aydoğan, *Atatürk Orman Çiftliği Arazilerinin Değişen Kullanımları*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s. 46

<sup>624</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 119



itibariyle Adnan Menderes İstanbul'un imarında “baş mimar Menderes” şeklinde karşımıza çıkar. DP'nin İstanbul özelinde yürüttüğü en ciddi söylemsel propaganda tek parti yönetimi boyunca İstanbul'un ihmal edildiği söylemidir.<sup>625</sup> Ayrıca belirtilmesi gereken bir husus, Menderes tarafından ülke kalkınmasında anahtar rolün İstanbul'a verilmiş olmasıdır. Adnan Menderes, İstanbul'un imarı ile bölgenin turizm bakımından zenginleşmesini böylelikle de ülkeye döviz girişinin sağlanmasını hedeflemiştir. Menderes'e göre, Türkiye'nin yol, köprü, cadde, sokak ve başka ne gibi ihtiyaçları varsa bunların yapılabilmesi İstanbul'un getireceği döviz sayesinde olacaktır.<sup>626</sup> Bu sebeple:

*“İstanbul, yalnız İstanbulluların değil, bütün Türkiye'nin, bütün Türklerin malı, gözbebeğidir. İstanbul, emsali görülmemiş bir granbaha kıymetindedir. İstanbul'un bu kıymetini asıl şimdiye kadar ortaya çıkarmadığımız için üzüntü duymaktayız. İstanbul, bütün dünyanın dürdanesidir. İstanbul'umuz, Türkiye'ye milyarlar getirecektir.”*<sup>627</sup>

Bu tarz söylemler hem Adnan Menderes hem de diğer DP'liler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Söylemsel bağlamda dikkatleri çeken bir başka husus da şehirlerin imar faaliyetlerinin bir “fetih” olarak aktarılması ve bu faaliyetlerin bir “zafer alayı” olarak yorumlanmasıdır. Gerçekten de Menderes döneminde İstanbul'un imarı bütün şehirlere nazaran çok daha baskın ve öncelikli mevzudur. Bu mevzu ülke kalkınması için gerekli anahtar, adeta bir devlet meselesidir. Tıpkı tek parti döneminde

---

<sup>625</sup> Orhan Seyfi Orhon tarafından 28 Eylül 1956 tarihinde Zafer Gazetesi'nde “Yeni İstanbul!” başlığıyla kaleme alınan köşe yazısı yürütülen bu propagandanın güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Bu yazının bir kısmı şöyledir: “Cumhuriyet devrinin İstanbul'u, bir üvey evlâttı! Yetimlere mahsus boynu bükük bir hali vardı. Üstü başı ihmal edilmişti. 7 buçuk yaşında giydiğini (nüfusu 750 bin) on beş yaşında da (nüfusu birbuçuk milyon olmuşken de) giyiyordu. Hiçbir şeyi bedenine uymuyordu: Pantolonu kısa geliyor, kemeri sıkıyor, kolları dirseklerinde kalıyor, ayakları papuçlarına girmiyordu. Yüzü, gözü çamurluydu. Üstü başı pisti, yağlıydı... Şimdi Demokrat Parti İktidarı onu itina ile giydireyor! Yüzünün tatlılığını, çizgilerinin inceliğini, zarafetini, kibarlığını, zekâsını kıyafetinden anlayacağız! Bugünün İstanbul'u, Türk Milletinin öz evlâdı, sporcu, artist, yüksek tahsilli, haşmetli, neşeli, sık, modern bir genç olacak!”

<sup>626</sup> TBMM'nin 3 Şubat 1960 tarihli toplantısında Demokrat Parti Konya Mebusu Himmet Ölçmen'in aktardığına göre Adnan Menderes, İstanbul'un imarı ve Türkiye'nin kalkınması arasındaki ilişkiyi şu ifadeleriyle anlatmıştır: “Ben Türkiye'nin yolunun, köprüsünün, şusunun busunun muhtaç olduğu döviz, inşallah pek yakında İstanbul şehrinin turistik menbalarla sağlayacağı dövizlerle temin edeceğine kaniim”, Bknz: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:XI, Toplantı: 3, Birleşim: 32, s. 469, 03.02.1960.

<sup>627</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:X, Toplantı: 3, Birleşim: 47, s. 910, 26.02.1957.

Ankara'nın imar edilmesinin bir devlet meselesi olarak görülmesi gibi. Ancak başkent de yerinde saymamaktadır. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu ilk yedi yıl içerisinde çoktan “Ankara’ya bir Ankara şehri daha ilave edilmiştir.” DP döneminde imtiyazlı bir yer olarak görülmemesine rağmen tıpkı tek parti döneminde olduğu gibi sürekli olarak genişlemeye, büyümeye, yeniden kurgulanmaya devam etmiştir. Başkent Ankara için değişimin kendisi bir süreklilik arz etmektedir.

### 3.3. Ankara’ya Bir Ankara Daha İlave Etmek

#### 3.3.1. Gecekondu Problemi ve Konut Meselesine Yaklaşım

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında Ankara için artarak devam eden gecekondu problemi “*en had safhada bir hastalık halinde seyretmekte*”<sup>628</sup> idi. Bu durumun en önemli sebebi Jansen planları yapılırken nüfus kestirimlerinin hayal ürünü bir seviyede tutulması idi. Zira planda geçen 300.000 nüfus sınırı henüz 1950 yılında zaten aşılmıştır. Bundan sonrasında Ankara’ya gelen her birey planı çiğneyen artı bir olumsuzluk teşkil etmekteydi. DP'nin iktidara geldiği yıl ve sonrasındaki on yıl tarımda makineleşme ve buna bağlı olarak yeni iş sektörlerinin açığa çıktığı yıllardır. Tarım alanında yaşanan gelişmeler kente doğru ilerleyen bir iç göç hareketini ve bu insanların kentlerde yeni iş taleplerini açığa çıkarmıştır. Dolayısıyla kentlerin nüfusu 1950 ve 1960 yılları arasında daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır.<sup>629</sup> Bu yılların etkilerini yoğun bir şekilde yaşayan Ankara’daki durumu Atıf Benderlioğlu aşağıdaki ifadeleriyle anlatmıştır:

*“Sabahın erken saatlerinde çıktığım şehir gezilerinde her gün karşılaştığım manzaranın ürkütücü olduğunu bilhassa belirtmeliyim. Yorganını sırtlayan yüzlerce vatandaştın her gün Ankara’ya akın ettiğini görmek beni cidden huzursuz ediyordu. Bunlar kendi köylerinde yeterince geçim imkânına sahip olamayan işsiz güçsüz vatandaşlardı.*

*-Ankara’ya niçin geliyorsunuz? Diye sorduğum zaman, durumlarını açıkça söylüyorlar.*

---

<sup>628</sup> Benderlioğlu, *a.g.m.*, s. 24

<sup>629</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 118

-“Devlet Babadan iş istemeye geldik” diyorlardı.”<sup>630</sup>

1950’li yıllar boyunca kente çekilen bu insanlar kent için biri olumlu biri olumsuz iki netice doğurmuşlardır. İlk olarak işverenler için olumlu taraf, ucuz iş gücünü oluşturmalarıdır. İş ve iş yeri seçmeyen bu insanlar emeklerini çok daha ucuza satıyor ve vasıfsız işlerde de çalışıyorlardı. Olumsuz yön ise bu insanlar gecekondu yapıyor ve ne yasa ne de kural tanıyarak kent yaşamına bir yerinden dahil oluyorlardı.

Demokrat Parti iktidarı ile birlikte bu insanlara yüklenen bir diğer misyon ise “*oy potansiyeli*” olarak görülmeleri olmuştur. Böylelikle gecekondu nüfusu mekânın tapusuna sahip olabilmek adına hükümetle pazarlık edebileceğini anlamıştır. Sosyo-kültürel açıdan kente endekslenmesi kısıtlı tutulan bu marjinal gruplar siyasal boyutta kentle bütünleşmişlerdir.<sup>631</sup> Demokrat Parti, kurulduğu andan itibaren CHP’nin oy almak için uğraşmadığı bazı gruplara yönelmiştir. Bu gruplardan birisini de gecekondu oturan vatandaşlar oluşturmuş ve “gecekondu” söylemi siyasette iyiden iyiye açığa çıkan bir mesele haline gelmiştir.

CHP iktidarının son yılında, 11 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe giren ve bu tarihten evvel yapılmış olan gecekonduların yıkılmayacağına dair olan kanunun tatbikinden sonra bir dereceye kadar kaçak inşaatın önüne geçilmiştir.<sup>632</sup> Ancak gecekondu meselesi çözülmekten çok uzaktır. 1949 yılında DP’nin yayın organı olarak faaliyete geçen Zafer Gazetesi, Ankara’da gecekondu bölgelerinin oy potansiyelinin gayet farkında olarak bu bölgelerle ilgili seri haberler düzenlemiştir. İlk olarak gazete yazarlarından Advieye Fenik, birkaç gün sürecek bir “Altındağ Röportajları” serisi düzenliyor. Bölgede yaşayanların barınma güçlüklerinden, gıda bulamamaları, hastane hizmetlerinden yararlanamamalarına kadar birçok noktaya değiniyor. Bir başka haberde Altındağ’da yaşayan vatandaşların “*seçim esnasında oyu bilmem ne bulvarında oturandan farksız olan Ankara hemşerisi havuz, lale, asfalt istemiyor*” deniyor ve bu insanların en temel ihtiyaçlara su, aydınlatma ve ucuz gıda gibi erişim sağlayamadıkları aktarılıyordu. DP’li bir belediye meclisi bu işlerin çözümü için bir çıkış noktası olarak gösteriliyordu.<sup>633</sup>

---

<sup>630</sup> Benderlioğlu, *a.g.m.*, s. 24

<sup>631</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 128

<sup>632</sup> *Zafer*, 23.11.1949.

<sup>633</sup> Hüsnü Hamit Koptagel, “Belediye Hizmetleri”, *Zafer*, 05.05.1949.

1950’li yıllar boyunca da DP’li belediye başkanları tarafından sıklıkla Altındağ sokaklarında dolaşmış ve bu gecekondularla yakinen ilgilenildiğine dair propaganda yürütülmüştür. Bu yakın ilgi gecekondulara tapu dağıtmak şeklinde yasallaşmıştır. İktidarın henüz bir yılı dolmadan Ankara’nın 231 köyünde 58.890 mülk tapulanmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’da gecekondularla ilgili meselesiyle yakından ilgilenenlerini belirtmektedir: *“Bu işi bitirdiğimiz zaman, bir çok dava kendiliğinden zail olacak, zaman zaman duyduğumuz cinayet meseleleri de ortadan kalkacak ve mülkiyet nizaası meydana verilmeyecek şekilde tanzim edilmiş olacaktır.”*<sup>634</sup>

Gecekonduların dağıtılması konusunda en büyük adım ise 1953 yılında kabul edilen 6188 sayılı kanun olmuştur. Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun gereğince belediyeler 5228 sayılı yasadaki esaslar gereğince hazine arazisini alabilecek ve bu arazileri “ucuz ve basit” konut yapımı için kullanabilecektir. Ayrıca kanunun çıktığı tarihe kadar yapılan ve bir mahalle oluşturan ruhsatsız yapıların tapularının verilmesine, tapu bedellerinin de ¼’i peşin geri kalanı da beş yılda beş eşit taksitle ödenmesine karar verilmiştir. Ayrıca kanunun kabulünden sonra yapılacak gecekonduların yıktırılmasına karar verilmiştir. Ancak kanun sonrasında gecekonduların yıkılmamış aksine bir artış gözlenmiştir.<sup>635</sup> Zira 1958 yılında İmar ve İskan Vekaleti kuruluşuna dair yasa tasarısı üzerinde yapılan konuşmalar sırasında CHP’nin Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata tarafından resmi rakamlara göre üç büyük şehrimizdeki gecekonduların sayıları ve gecekondularda yaşayan nüfus sayıları şöyle verilmektedir:

Şehir	Gecekonduların Sayısı	Gecekondularda Yaşayan Nüfus
İstanbul	40.000	280.000
Ankara	45.850	222.275
İzmir	4.575	20.000
Toplam	90.425	522.275

**Tablo 3: Gecekonduların Sayıları**<sup>636</sup>

<sup>634</sup> Zafer, 26.11.1950.

<sup>635</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 141

<sup>636</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Dönem:XI, Toplantı: 1, Birleşim: 56, s. 212, 07.04.1958.

24 Ekim 1955’de genel nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayıma göre Ankara’nın vilayet olarak nüfusu 1.094.734’dür. Bunlardan 550.263’ü şehir ve ilçe merkezlerinde yaşamaktayken, 544.471’i köylerde yaşamaktadır. Merkezin nüfusu 189.252, Çankaya’nın nüfusu 216.714 ve Altındağ’ın nüfusu ise 106.933’dür.<sup>637</sup> 1955 yılı nüfus verilerine göre 1958 yılı gecekondular sayıları değerlendirildiğinde Ankara şehir nüfusunun neredeyse yarısı gecekondularda oturmaktadır.

1959 yılı ocak ayı itibariyle gecekondulara tapu verilmesi konusunda bir kolaylığa gidildiği görülmektedir. 6188 sayılı kanun gereğince belirtilen tarihten önce hazine arazisi üzerinde yapılan gecekonduların tapulandırılması ve bedellerin 10 yılda taksitle ödenmesine karar verilmiştir. Bu şekilde tapu verilecek aile sayısı 70 bini aşmaktadır.<sup>638</sup> Ayrıca birden fazla gecekondusu olanlara bir gecekondunun tapusu verilecek ve diğerleri belediyeye kalacaktır.<sup>639</sup> Ankara’da 1953’den 1959 yılına kadar gecekonduların ancak 853’üne tapu verildiği ancak 1959 yılı sonuna kadar 60 bin tapu daha verileceğine<sup>640</sup> dair söylemsel propaganda, DP’nin politik sahada en çok sıkıştığı evrede yine gecekondulara tapu vaadini öne sürdüğünün bir göstergesidir.

Ankara’da artan nüfus ya gecekondulara ya da kooperatifler aracılığıyla elde edilen konutlara yerleşmiştir. Bu suretle Ankara’da yeni mahalleler ve yeni semtler kurulduğu da gözlenmektedir.<sup>641</sup> Konut açığının kooperatifler aracılığıyla kapatılmaya çalışılması tek parti döneminde olduğu gibi bir süreklilik arz etmektedir. Ayrıca imar sahaları dışında yer seçen kooperatiflerin sonrasında imar sahası içine alınmaları ve böylelikle belediye hizmetlerinden yararlanma baskıları da tek parti dönemi ile bir süreklilik arz etmektedir. Bu konuda yaşanan değişim kooperatif sayısındaki artıştır. 1950 – 1960 yılları arasında Ankara’da kurulan yapı kooperatiflerinin sayısı 200 civarındadır.<sup>642</sup>

Ankara’da 1950’de artan nüfusun önemli bir ayağını da DP’liler tarafından meclisteki milletvekilliklerinin çoğunun kazanılması ve bunun sonucunda yeni

---

<sup>637</sup> *Zafer*, 26.10.1955.

<sup>638</sup> *Zafer*, 31.01.1959.

<sup>639</sup> *Zafer*, 25.03.1959.

<sup>640</sup> *Zafer*, 13.04.1959.

<sup>641</sup> Kurulan yeni semtlerden bazıları: Yenimahalle, Aydınlikevler, Gazi Mahallesi, Anıttepe. Bknz: Ünsal Bilir, *Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Demokrat Parti Döneminde Ankara*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2015, s. 54

<sup>642</sup> T. Şenyapılı, *a.g.e.*, s. 158

milletvekillerinin Ankara'ya yerleşmesi oluşturmuştur. Bu durumda var olan konut sorunu daha da artmıştır. DP'li vekillerin bu soruna yönelik ilk çözümü kooperatiflere yönelmek olmuş ve projelerini Yüksek Mimar Muhittin Güreli'nin yaptığı, adını DP'nin seçimleri kazandığı tarihten alan 14 Mayıs Yapı Kooperatifi, Gaziosmanpaşa'da 1951 yılında yapılmaya başlanmış 1953 yılında da 160 civarında ilk etap konutlar tamamlanmıştır.<sup>643</sup> 14 Mayıs Evleri Demokrat Parti tarafından seçimler kazanılmasının simgesiydi. Bu evlerin yapılışını Kurthan Fişek anılarında şöyle anlatır:

*“14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti seçimi kazandı. Şimdiki paha biçilmez yerler, daha o ilk günlerde, kıymete binmeye başladı. Demokrat Parti milletvekilleri orada ev yaptırmaya başladılar. Belki Çankaya'ya yakın olduğu için... Belki İsmet Paşa'ya inat ve nispet olsun diye...”<sup>644</sup>*

Nitekim ideolojilerin kentin çeşitli noktalarına yansıyan “isimleri” tıpkı DP'nin eski iktidarla ilişkilendirdiği isimleri kaldırma ve değiştirme politikası gibi 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında DP'nin izlerinin silinmesi adına kullanılmış 14 Mayıs Evleri'nin adı değiştirilerek “Gaziosmanpaşa Mahallesi” ismini almıştır.<sup>645</sup>

1950'li yıllar boyunca konut açığının kapatılması konusunda yer ve yerleşen bazlı tasarruf sağlayan apartmanların arttığı gözlenmektedir. Zira tekli konut tipinde yerleşim, işgal edilen arazi sahasını artırırken toplu bir ihtiyacı da gidermemektedir. Aslında apartmanlaşma olgusu yeni değil terk parti döneminin bir uzantısıdır. Bu açıdan apartmanlaşmasının devam ediyor olması bir süreklilik arz eder. Ancak bu süreklilik içerisinde keskin bir değişim bulunmaktadır. Keza 1950'lerden önce yapılan apartmanlar yüksek gelir sahipleri tarafından bir yatırım aracı olarak ve kişiye özel yaptırılmaktaydı. Bunlar genellikle sahibini temsil eden nitelikli ve döneminin önemli mimarları tarafından yaptırılmış apartmanlardır. Kat mülkiyeti gibi bir durumun olmadığı bu evrede bu apartmanlara “kira evi” de denmekteydi. Ancak sonrasında artan nüfusla birlikte bireysel konut yapımının güçlüğü, tek bir konut parselinde birçok kişinin barınma ihtiyacının karşılanabileceği gibi sebeplerle apartmanlar yapılmaya

---

<sup>643</sup> Gamze Benli ve Esin Boyacıoğlu, “Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara 14 Mayıs Evleri”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Yıl 2007, s. 718

<sup>644</sup> Kurthan Fişek, *Burası Ankara*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2018, s. 121-122

<sup>645</sup> Fişek, *a.g.e.*, s. 123

başlanmıştır.<sup>646</sup> Toplu barınma sağlayan bu durumun ilk örneğini tek parti döneminin önemli girişimlerinden olan Saraçoğlu Mahallesi oluşturmaktadır.

Apartmanların yaygınlaşması konusunda önemli bir yasal düzenleme 1954 yılında yapılmıştır. 6217 sayılı yasa ile Türk Medeni Kanunu'nun kat mülkiyetine engel teşkil eden 652. maddesinin -“*bir evin muhtelif katları üst hakkı teşkiline mevzu olamaz*”- değiştirilmesiyle kat mülkiyeti yasallaşmıştır.<sup>647</sup> Fehmi Yavuz'un değerlendirmesine göre konut sorununa çözüm olması hedeflenen Kat Mülkiyeti Kanunu, taşınmaz mal fiyatlarında artışa, şehir içerisinde boş arsalar yahut yıkılan küçük binalar yerine apartmanların yapılmasından ziyade yoğunluğu artıran ve çok katlı binaların yapımına ön ayak olmuştur.<sup>648</sup> Kat Mülkiyeti Yasası'ndan sonra yürürlüğe giren diğer yasalarda yine aynı amaca hizmet etmiş ve kat yoğunluklarının artırılarak mevcut şehir formunun değişim sürecine hizmet etmişlerdir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki kat mülkiyeti yasasından önce zaten kat yükseklikleri artırılmış binalar inşa edilmekteydi. Ankara'da yayınlanan yerel bir gazetede bir yazar bu durumun gerekçelerini şöyle anlatmaktadır:

*“Şehirlerin nüfus artmaları klasik hesapların yüzdelerini çok geride bıraktı. Memleketimizde refahın artışı, sosyal hayatın daha anlayışlı hale gelişi büyük şehirlere ve bu arada Ankaraya insan akınını kamçıladi. Arsa fiyatlarının tasavvurun ve klasik tecrübelerin ve nisbetlerin fevkinde artışı mimarları, maliyet fiyatlarını düşürmek maksadıyla yapılan binaların fazla katlı olarak yapılması cihetine gitmeye mecbur kıldı.”*<sup>649</sup>

Kat yoğunluklarının 6217 sayılı kanundan önce zaten artırılmış olduğuna dair bir başka örnek 7 Ekim 1953 tarihinde toplanan Ankara Belediye Meclisi'nde yaşanmıştır. Meclise, Hayri Helvacıoğlu tarafından yapıların beş kattan fazla olmaması sınırın kalkmasına dair bir takrir verilmiştir. Toplantıda şehrin bazı yerlerinde bu sınırın zaten kalktığına dair konuşmalar geçmiş ve tamamen kaldırılmasına yönelik takrir kabul edilmiştir. Takririn Bayındırlık Komisyonu'na gönderilmesine ve sonrasında işbirliği

---

<sup>646</sup> Nurbin Paker ve Funda Uz, “50’ler Modernizmi İçin Bir Okuma: Çatışmalar ve Uzlaşmalar Sahnesi Olarak “Apartman”, 1950’ler Türkiye’sinde Mimarlık İçinde, *Arredamento*, s. 97-99

<sup>647</sup> Aydın vd., *a.g.e.*, s. 538

<sup>648</sup> Fehmi Yavuz, “Cumhuriyetin 50 Yılında Başkent Ankara'nın Havası”, *Türk Dili*, Kasım 1973, Sayı: 266, s. 205-210, (Aktaran: Aydın vd., *a.g.e.*, s. 539)

<sup>649</sup> Selâhattin Hüdayioğlu, “Ankara'nın İmarı”, *Demokrat Ankara*, 05.05.1953.

için İmar Yönetim Kurulu'na sevk edilmesine karar verilmiştir.<sup>650</sup> Dolayısıyla 6217 sayılı Kanun mevcut durumun yasallaşmasına ve kat yoğunluklarının daha da artırılmasına sebep olmuştur.

1950 yılından itibaren, bilhassa artan yapı kooperatifleri vesilesiyle Ankara'da inşaat faaliyetleri artmıştır. 1950 yılında yapılan inşaatlardan bazıları: 233 apartman, 92 apartmana ek kat ilavesi, 7 otel, 2 cami, 1 hastane, 1287 ev iken; 1951 yılında yapılan inşaatlardan bazıları: 292 apartman, 81 apartmana ek kat ilavesi, 947 ev, 4 otel, 7 iş hani, 25 dükkân, 3 cami, 1 fabrikadır.<sup>651</sup> 1952 yılı ise yapı faaliyetlerinin en çok arttığı yıl olacaktır. 1952 yılında yapılan inşaatlardan bazıları: 847 ev, 356 apartman, 20 dükkân, 90 garaj, 180 ilave inşaatı, 6 otel şeklindedir. Yapılan apartmanlar altı daireselidir.<sup>652</sup> Böylelikle mesken konusunda büyük bir adım atılmıştır. Bekir Pehlivan Taşocakları civarında, evleri yıkılmaya yüz tuttuğu için tahliye edilmiş vatandaşlar için, Gülveren bağlarında bir mahalle kurulmuştur.<sup>653</sup>

1955 de dâhil olmak üzere son beş yılda 1185 apartman yapılmıştır. Ayrıca 7492 ev, 270 kat ilavesi yapılmıştır.<sup>654</sup> 1957 ve 1958 yılları içerisinde İşçi Sigortaları Kurumu tarafından iki büyük mahalle yaptırılmıştır. Bunlardan ilki Yenimahalle'de inşa edilen Gayret Mahallesi'dir. Burada 24'er dairesel 23 apartman yapılmıştır. Yine Gayret Mahallesi yakınında aynı kurum tarafından Varlık Mahallesi adıyla 480 dairesel blok apartmanlar inşa edilmiştir. Bu apartmanların 132 tanesi, imar hareketleri dolayısıyla evleri istimlak edilen vatandaşlara, geri kalan evler ise işçilere verilmiştir.<sup>655</sup> Ankara'da yeni mahallelerin inşa edilmesini İmar ve İskan Vekili Medeni Berk şu şekilde yorumlamaktadır: *“Güzel Ankaramızda toplu bir şekilde vatandaşlarımızın mesken ihtiyacını karşılamak amacı ile inşa edilen bu yeni mahalleler, memleketimizin her an inkişaf eden teknik ve iktisadi kabiliyetinin tabii birer eseri ve neticesidir.”*<sup>656</sup>

1923 yılından 1950 yılına kadar Ankara'da inşa edilen ev, apartman, dükkân, otel, garaj ve muhtelif yapıların toplam sayısı 65.234'tür. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği günden 1958 yılına kadar yapılan ev, apartman, dükkân, otel, garaj ve muhtelif

---

<sup>650</sup> *Ankara Telgraf*, 08.10.1953.

<sup>651</sup> *Zafer*, 13.05.1952.

<sup>652</sup> *Zafer*, 04.01.1953.

<sup>653</sup> *Zafer*, 11.07.1953.

<sup>654</sup> *Zafer*, 24.11.1955.

<sup>655</sup> *Zafer*, 29.12.1958.

<sup>656</sup> *Zafer*, 29.12.1958.



yapıların sayısı ise 12.579'dur. 1950'den beri yapılan bu yapılara kooperatiflerin yaptıkları dâhil değildir. Bu süre zarfında 51 kooperatif tarafından 2230 kişi için ev yapılmıştır.<sup>657</sup>

Özetle, 1950'lerden önce mevcut olan gecekondular ve konut açığı problemi 50'li yıllarda da önlenememiştir. Yalnızca sayısal bir artış yaşanmıştır. Hem gecekonduların sayıları artmış hem de konut kooperatifleri sayıları artmıştır. Ancak konut açığı istikrarla devam etmiştir. Bunun en büyük sebebi Ankara'nın sürekli artan nüfusudur. Yoğun nüfusun yerleşeceği, iş yeri, okul, hastane olarak kullanacağı yapıların sayısında da yoğunlaşma ve müthiş bir artış yaşanmıştır. Tıpkı 50'lerden önce olduğu gibi 50'li yıllarda da başkent Ankara sanki koca bir şantiyedir.

### 3.3.2. Yoğun Yapılaşma

1950'li yıllar boyunca Ankara'da yoğun yapılaşma faaliyetleri göze çarpmaktadır. Şehrin her yerinde inşa halinde olan iş hanları, kooperatif evleri, okullar, camiler, hastane ve çeşitli tesisler bulunmaktadır. Özellikle kooperatifler aracılığıyla yeni mahalleler inşa edilmekte şehir gerçekten bir kat daha büyümektedir. DP iktidarı süresince “Ankara'ya bir Ankara daha ilave etmek”<sup>658</sup> şeklinde ifade edilen faaliyetlerden bazıları aşağıda bir tablo şeklinde verilmiştir.<sup>659</sup> Bu işlerden bazıları DP iktidarı döneminde tamamlanmış bazıları ise 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası devam ettirilerek tamamlanmıştır.

Yapı	Maliyet	Tarih	Bilgi
Etibank Binası	4.000.000	1954 – 1956	Faaliyet alanı genişleyen ve dağınık halde birçok binada çalışan Etibank müdürlüğü için Sıhhiye'de bir bina yaptırılmıştır. Böylelikle umum müdürlük ve diğer şubeler aynı yerden hizmet sunabilecektir.

<sup>657</sup> Abdullah Uraz, “Ankara'da 8 Yıl Zarfında 12.579 Bina İnşa Edildi”, *Zafer*, 15.06.1958.

<sup>658</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:X, İçtima: 3, İnikat: 47, s. 907, 26.02.1957.

<sup>659</sup> Veriler 1955 – 1956 yılları arasında *Zafer* Gazetesi sütunlarında verilen bilgilerden elde edilmiştir. Tabloda henüz bitmemiş yapılar da yer almaktadır. Bu yapıların bitiş yılı gazetenin verdiği “hedef bitiş yılıdır”.

Yenidoğan İlkokulu	81.324	1953 – 1954	Yenidoğan'da yaptırılmıştır. 1954 yılı itibariyle son beş yılda şehirde yapılan 18 ilkokuldan biridir.
Çocuk Hastanesi ve Sağlık Merkezi	2.000.000	-	Telsizler'de yaptırılmıştır. Çocuk Hastanesi 200 yataklıdır. Hastanenin yanında inşa edilen Sağlık Merkezi ise doğuştan belli bir yaşa kadar çocukların ve annelerin sağlık kontrolleri yapmakla görevlidir.
Yavuz Selim İlkokulu	204.000	1954 – 1955	Saimekadın'da yaptırılmıştır. Nüfusu bir hayli artmış bulunan semtte bugüne değin üç odalı ve dersane vasıflarını taşımayan bir binada eğitim verilmekteydi. Yapılan bu ilkokul sonrasında aynı yerde bir de ortaokul yapılmasına karar verilmiştir.
Numune Hastanesi Ek Pavyonu	3.360.000	1954 – 1956	Numune Hastanesi'nin yükünü azaltmak adına yaptırılan bu ek bina 425 yataklıdır. Yedi katlı inşa edilen binanın yüksekliği 20 metredir.
Attila İlkokulu	204.000	1954 – 1955	Aktaş'da yaptırılmıştır.
Kızılay Kan Bankası	750.000	1955 – 1956	Kızılay'da yaptırılmıştır. Üç katlı olarak inşa edilmiştir.
Emekli Sandığı Umum Müdürlük Binası	2.300.000	1952 – 1955	Müdafaai Hukuk Caddesi'nde yapılmıştır. Bodrum hariç 4 kat olarak yapılmıştır.
Yenimahalle Lisesi	500.000	1952 – 1953	Yenimahalle'de inşa edilen bu liseye semtin ihtiyacına yeterli gelmediği için 1955 yılında bir kat daha ilave edilmiştir. Böylelikle lise 1243 öğrenci kapasiteli hale gelmiştir.
Yeni Sanayi Çarşısı	1.234.000	1954 – 1955	Çarşıda 95 dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlar arasında en çok demirci, oto tamircisi, sobacı esnafları çalışmaktadır. Dükkânlar bloklar şeklinde inşa edilmiştir.
Altındağ Sanat Okulu	442.678	1955	Altındağ / Yıldırım Beyazıd'da yapılmıştır.

Demirlibahçe İlkokulu	325.000	1951	Şehrin okulları arasında en büyüğü olarak inşa edilmiştir. Ayrıca bir ilk olarak okulun içerisinde bir psikoloji merkezi kurulmuştur.
Maltepe İlkokulu	148.292	1952 – 1953	Maltepe’de inşa edilen okul üç katlıdır.
İncesu İlkokulu	177.976	1953 – 1954	İncesu ve Kurtuluş semtlerinin okul ihtiyacını karşılaması için yapılmıştır. Üç katlı inşa edilen okulun bir de kapalı spor salonu bulunmaktadır.
Andiçen Kanser Dispanseri	300.000	1955 – 1956	Dispansere, Ahmet Andiçen isimli bir hayırsever tarafından 200 bin lira yardım yapılmıştır. Türkiye’nin ilk kanser dispanseridir. Türk Maarif Koleji karşısındaki arsada yaptırılmıştır.
Çocuk Sağlığı Enstitüsü	4.000.000	1954 – 1956	Hacettepe Parkı’nda yapılmıştır. Türkiye’de bir ilktir. Çocuk sağlığına yönelik bütün çalışmalara katılması amaçlanmıştır.
Karayolları Garajları		Tesisler 1 Mayıs 1953 tarihinde açılmıştır. <sup>660</sup>	Şehrin trafik yükünün düzenlenmesi adına İtfaiye Meydanı’ndan kaldırılan otobüs garajları, Hipodrom arkasındaki araziye taşınmışlardır. Bu tesislerde 20 civarında yazıhane, otel ve lokanta bulunmaktadır.
Yeni Akköprü	449.000	1955	Ankara-Ayaş-Beypazarı yolu üzerinde inşa edilen dört köprüden biridir. Bu dört köprü’nün toplam maliyeti 449.000’dir. Köprüler çift yönlü olarak inşa edilmiştir.
Ankara Et Kombinası	10.000.000	1955	Et-Balık Kurumu tarafından yaptırılmıştır. Kombınada günde 1200 koyun, 300 sığır eksilmekte ve buzhanesi 130’ar kiloluk 150 kalıp buz yapabilmektedir.
Elektrik Muhavvile Merkezi	5.000.000	1954 – 1956	Akköprü – Yenimahalle arasında yapılmıştır. Bu merkez ile Sarıyer ve Çatalağzı santrallerinden Ankara’ya nakledilen yüksek

<sup>660</sup> Ankara Telgraf, 01.05.1953.

			voltajlı elektriğin voltajı düşürülecektir.
Ankara Çimento Fabrikası	15.000.000	1956	120 bin ton kapasiteyle Güvercinlik bölgesinde tesis edilmiştir. Yaklaşık 14 bin metrekarelik bir sahayı kaplamıştır. Türkiye Emlak Kredi Bankası, Sümerbank, Ankara Belediyesi, İş Bankası ve Güven Sigorta işbirliğiyle oluşturulan bir şirket tarafından yaptırılmıştır.
Aslanhane Çarşısı	200.000	1955	Aslanhane Camii yanında yapılmıştır. Çarşı 42 dükkândan oluşmaktadır.
Konservatuvar İlave Pavyonu	386.000	1954 – 1956	İki katlı inşa edilen binanın üst katı yatakhane alt katı ise tiyatro bölümü öğrencilerinin dersliğidir.
Altındağ Kız Sanat Okulu	200.000	1951 – 1954	Altındağ'da yaptırılmıştır.
Elektrik Etüd İdaresi	900.000	1954 – 1956	Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nda yapılmıştır.
Orduevi Ek Pavyonu	2.5000.000 <sup>661</sup>	1955 – 1956	İhtiyacı karşılayamayan Orduevi'nin yanına yapılmıştır. Yabancı misafirler, ordu mensupları için konaklama ve çeşitli tesis imkânları sunmaktadır.
Kavaklıdere İlkokulu	170.474	1953 – 1954	Sekiz sınıf kapasitelidir.
İş ve İşçi Bulma Kurumu Umum Müdürlük Binası	600.000	1954 – 1955	Bina dört katlı ve kalorifer tesisatlı olarak inşa edilmiştir.
Orman Çiftliği Otel	3.500.000	1954 – 1956	Atatürk Orman Çiftliği'nde yaptırılmıştır. 50 adet tam konforlu oda, 8 daire, 4 salon, bütün binayla kesişimi olan bir çay köşkü ve büyük bir garajı vardır.
Pastörize Süt	1.476.000	1955	Unicef ve Ziraat Vekâleti arasındaki bir

<sup>661</sup> *Ankara Telgraf*, 04.12.1953.

Fabrikası			sözleşme ile yapılmıştır. Pastörize süttten başka pastörize yağ, süt tozu ve paket dondurma da yapılacaktır.
Banknot Matbaası	2.014.000	1953 – 1956	Merkez Bankası tarafından ihale yoluyla yaptırılmıştır.
Verem Savaş Derneklerinin Ankara'daki 4 Numaralı Dispanseri	200.000	1953 – 1954	Devlet Konservatuvarı yanında inşa edilmiştir. bodrum hariç iki katlı olarak yapılmıştır.
Gülveren İlkokulu	110.563	1953 – 1954	Gülveren'de yaptırılmıştır. DP iktidarı döneminde ilk beş yılda yaptırılan 18 ilkokuldan biridir.
İmam Hatip Okulu	300.000	1953 – 1956	İmam Hatip Okulu Yaptırma Derneği tarafından yaptırılmaktadır. Bu inşaatın toplamda 300.000 olan maliyetinin 200.000 lirasını halk, 100.000 lirasını da Maarif Vekâleti karşılamıştır.
Maliye Vekaleti 2. Ek Pavyonu	1.000.000	1953 – 1956	İhtiyacı karşılayamayan Maliye Vekâleti için iki ek bina yapılmıştır. 1956 yılı itibariyle ikisi de tamamlanmıştır.
Orman Baş Müdürlüğü Binası	300.000	1955 – 1956	Ziraat Vekâleti tarafından yapılmıştır.
Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlük Binası	550.000	1953 – 1954	Bina 3600 metrekarelik bir sahada inşa edilmiştir. Beş katlı inşa edilen binada çeşitli idari birimler bulunmaktadır.
İşçi Sigortaları Binaları	650.000	1954 – 1956	Kurum tarafından şehrin çeşitli yerlerinde kuruma gelir sağlaması amacıyla iş hanları ve büyük binalar yaptırılmıştır. Maliyeti verilen

			bina Dışkapı'da yaptırılmıştır. Kurumun yaptırdığı binalardan sadece biridir. <sup>662</sup>
Sanat Enstitüsü İlavesi	340.000	1954 – 1956	Büyük bir kısmı Sanat Enstitüsü öğrencileri tarafından yatakhane olarak kullanılmıştır.
Kolej Kapalı Spor Salonu	750.000	1954 – 1955	Türk Eğitim Derneği tarafından yaptırılmıştır. 700 kişi kapasiteli salon Ankara'da yapılan modern spor salonlarından biridir. Aynı zamanda Ankara Koleji'ne ek kat ilave edilmiş laboratuvar yapılmış ve kız öğrenciler için de yatakhane yapılmıştır.
Üniversite Mensupları Kooperatifi	1.000.000	1955 – 1956	Kavaklıdere / Özdemir Caddesi'nde yapılmıştır. 24 dairesi iki bloktan oluşmaktadır.
Maliyeciler Yapı Kooperatifi	2.400.000	1955 – 1956	60 ortaklı bir kooperatif olan Maliyeciler Yapı Kooperatifi tarafından Küçükesat'ta üç blok şeklinde evler yapılmıştır.
Göçmen Evleri Mahallesi	-	1955 – 1956	DP'nin üzerinde önemli durduğu projelerden biridir. İnşa edilen bir mahalledir ve "Varlık Mahallesi" adıyla bilinmektedir. Yaklaşık olarak 350 ev yaptırılmakta ve bu evler, Toprak ve Iskan Umum Müdürlüğü tarafından emanet usulüyle yapılmıştır. Mahallede bir ilkokul ve bir karakol da bulunmaktadır.
Güven Evleri	-	-	Türkiye İş Bankası'nın ikramiye evleri ile kurulan bir mahalledir. Lokasyonu Kavaklıdere/Güven'dir. Toplamda 24 ev, iki katlı ve bodrumlu 5 apartman yapılmıştır.
Dikmen Yapı kooperatifi	16.000.000	1955	Bir mahalle olarak yürütülen imar faaliyetlerinden birisi de Dikmen Yapı Kooperatifi'nin yaptırdığı 4'er katlı 53 bloktan oluşan 420 evdir.

<sup>662</sup> İşçi Sigortaları Kurumu tarafından yaptırılan faaliyetler arasında Dışkapı'da 5 katlı ve 305 yataklı inşa edilen İşçi Hastanesi de yer almaktadır. Bknz: *Ankara Telgraf*, 18.10.1957. Burası günümüz Ankara'sında Dışkapı Hastanesi'dir.

Milli Müdafaa Matbaası	250.000	1952	Harita Genel Müdürlüğü tarafından Milli Müdafaa Vekâleti civarında yaptırılmıştır.
Petek Yapı Kooperatifi	4.000.000	1955 – 1956	Kavaklıdere ile Küçükesat arasında yapılmıştır. Dört tip üzerinden 84 ev yapılmıştır. Evler bodrumlu, bodrumsuz, tek ve çift katlı inşa edilmiştir.
Orman Bölge Baş Müdürlük Binası	300.000	1956	Ziraat Vekâleti tarafından Karanfil Sokak'ta yapılmıştır. Bina beş katlıdır.
Emekli Sandığı Kooperatifi	-	1951 – 1954	Emekli Sandığı Kooperatifi tarafından Bahçelievler ve Çiftlik arasında kalan alanda 222 ev yaptırılmıştır. Bunlar dört tip olarak tasarlanmış her tipin farklı maliyeti ortaya çıkmıştır. Bu masrafların yanında kooperatif ortakları tarafından bölgede belediye hizmetlerinin görülmesi için 5'er bin lira ödeme yapılmıştır.
Silah Fabrikası Kooperatifi	6.000.000	1955	Silah Fabrikası Kooperatifi tarafından, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Silah Fabrikası İşçileri Yapı Kooperatifi tarafından işçiler için Atatürk Orman Çiftliği arazisi üzerinde kurulacak evlerin 114 tanesi ikiz olacak şekilde toplamda 228 ev yaptırılması planlanmıştır. İnşasına 1955 yılında başlanmış ancak ne zaman bitirildiği ya da akıbetinin ne olduğu bulunamamıştır.
İş Hanı	1.000.000	1955 – 1956	Kazım Özalp Caddesi'nde Kazım Nayman tarafından yaptırılmıştır.
İş Hanı	1.000.000	1954 – 1956	Kazım Özalp Caddesi'nde Avni Kırkağaçlıoğlu tarafından yapılmıştır. Han 48 odalıdır.
İş Hanı	1.000.000	-	Kazım Özalp Caddesi'nde Semih Soner tarafından yapılmıştır. İş hanı 66 oda ve iki katı işgal eden iki salondan oluşmaktadır.

İş Hanı	-	1954	Çankaya Caddesi'nde yapılmıştır. Beş katlı binada 14 daire ve 112 oda mevcuttur. Dairelerin 13 tanesi Karayolları Umum Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır. Hanın kapladığı alan 520 metrekaredir.
Üniversite Hocalarının 2. Binası	1.000.000	1956	Ankara Üniversitesi hocaları tarafından Özdemiş Caddesi'nde yaptırılmıştır. Dört kat ve 24 daireden oluşmaktadır.
Turistik Otel	-	1955 – 1956	Dışkapı'da Ali Uzun tarafından yaptırılıyor. Sekiz kat olarak inşa edilen binanın zemin katı lokantadır.
Maltepe Camii	-	1953 – 1956	Maltepe'de yaptırılmıştır. Maltepe Camii Ankara'da bir ilke de imza atmıştır. 1959 yılının ramazan ayında Ankara'da ilk defa olarak Maltepe camiinde mahya kurulmuştur. Ramazanın 26. gününde minareler arasına “tanrı uludur” ibaresiyle mahya kurulmuştur. <sup>663</sup>
Yenimahalle Camii	-	1952 – 1955	Yenimahalle Cami Yaptırma Derneği tarafından yaptırılmıştır.
Ganioğlu İşhanı	-	1954 – 1955	İşıklar Caddesi'nde yaptırılmıştır. 48 odalı hanın bodrum katında da iki mağaza bulunmaktadır.
Rekor İşhanı	1.000.000	1955 – 1956	İşıklar Caddesi'nde yaptırılmıştır. Beş katlı inşa edilen binanın üç katında pasaj-çarşı yer alacak ve 36 oda, 30 mağaza bulunacaktır.
İş Hanı	800.000	1955 – 1956	Ahmet Şahin tarafından Anafartalar Caddesi / Adliye Sarayı bitişiğinde yaptırılmıştır. Sekiz katlı yapılan binanın 63 odası olacaktır.
Samanpazarı İşhanı	-	1954 – 1955	Samanpazarı İşhanı'nın bulunduğu bina üç katlı olarak yapılmıştır ve üst katında Kristal Gazinosu bulunmaktayken, zemin kata Yapı

<sup>663</sup> Zafer, 07.04.1959.



			Kredi Bankası yerleşmiştir.
Esenboğa Havaalanı	24.500.000	1956	Türkiye'nin ikinci uluslararası havaalanıdır. Bu meydanın merkeze uzaklığı 25 kilometre olmakla birlikte, yolun inşasına 1952 yılında başlanmış ve tamamı asfaltla kaplatılmıştır. Bu havaalanı sayesinde, çubuk tarafına düşen köylerin de kalkındırılması hedeflenmiştir.
Orta – Doğu Teknik Üniversitesi		1956	Türkiye'nin beşinci üniversitesi olmasının yanında başlıca diğer özelliği, ülkede şehircilik fakültesinin ilk kez bu üniversitede açılmış olmasıdır. Şehircilik ve mimari alanlarından mezun olacak öğrenciler, yüksek mimar ve yüksek şehirci unvanlarını kazanmış olacaklar.

**Tablo 4: Demokrat Parti Döneminde Ankara'da İnşa Edilen Bazı Yapılar**

Yapılaşma süreci yalnızca bina, köprü, hastane gibi faaliyetleri kapsamamaktadır. 50'li yıllar boyunca Ankara'nın su, elektrik ve yol gibi ihtiyaçları da giderilmeye çalışılmıştır. Bu tarz hizmetler DP iktidarının ilk yıllarından itibaren bilhassa Altındağ'da yoğunlaşmıştır. Bölgenin temel ihtiyaçları su ve elektrik meselesidir. 1950'de ancak 3 kilometreyi bulan su şebekesi, 1953 yılına gelindiğinde 40 kilometreyi bulmuş, birçok çeşmeler yapılmıştır. Sokaklara direk lambaları asılmış, bölgede ilkokulları açılmıştır.<sup>664</sup> En nihayetinde, Altındağ ilçe haline getirilmiştir.<sup>665</sup>

Yol ve elektrik meselesinde İller Bankası etkin bir rol oynamıştır. 1933 yılında kurulan İller Bankası, memleketin ileri ve medeni milletlerin vasfına erişmesi için gerekli olan işler üzerinde çalışan bir müessesedir. CHP hükümetine kıyasen, DP hükümeti ile birlikte, bankanın çalışmaları çok daha başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Örneğin 1950 yılına kadar 661 belediyeden yalnızca 285'inin içme suyu projeleri yapıldığı halde, son iki yılda yani 1952 yılında bu sayı 845'e çıkarılmıştır. Yine aynı şekilde 110 belediyenin elektrik işleri görülmüştür. İller Bankası aracılığıyla 12 yılda

<sup>664</sup> N. Abdullah Uraz, "Nihayet İlçe Olan Altındağ da Üç Yılda Neler Yapıldı", *Zafer*, 08.09.1953.

<sup>665</sup> *Ankara Telgraf*, 08.09.1953.

yapılabilen işler, DP hükümetinin varlığıyla 2 yıl zarfında yapılmıştır.<sup>666</sup> İmar meselesinde de etkin rol oynayan İller Bankası 1957 yılı içerisinde ülke genelinde imar işlerine 111 milyon lira yatırım yapmıştır. Bu işler arasında bazıları şöyledir; 34 şehir ve kasabanın haritaları hazırlanması, 57 şehir ve kasabanın imar planları hazırlanması, 53 şehir ve kasabanın içme suyu ile kanalizasyon sorunları projelendirilmesi, 32 şehrin termo-elektrik ve hidro-elektrik projeleri hazırlanmasıdır.<sup>667</sup>

Su meselesinde bir başka hizmet belediye tarafından şehrin çeşitli yerlerine yapılan çeşmelerdir. 1932 yılından 1950 yılına kadar ancak 220 çeşme yaptırılan şehre, DP'li Ankara Belediye tarafından sadece iki yılda 164 çeşme yaptırılmıştır.<sup>668</sup> Ankara köylerinin su ihtiyacı da giderilmeye çalışılmış ve 1955 yılına gelindiğinde toplamda 108 köye içme suyu getirilmiştir. Bu hizmetin maliyet bedeli 440 bin lira olmuştur.<sup>669</sup> En başından beri su sıkıntısı çeken Ankara için bu duruma son vermesi planlanan en büyük proje ise 1958 yılında gündeme gelen Sakarya Projesi'dir.

Ankara'nın su ihtiyacını gidermesi beklenen Sakarya Projesi'nin hayata geçirilmesi için Sular İdaresi'ne altı senelik 175 milyon lira bütçe verilmiştir. Bu proje ile şehre gündelik 300 bin ton su verilmesi hedeflenmiştir.<sup>670</sup> Projeye ait bütçe 17 Mart 1958 tarihinde kabul edilmiştir. İhale usulüyle yapılan projeye Belçika, İtalya, Fransa, Almanya, İsrail ve Amerika'dan dünyaca ünlü firmaların da katıldığı toplamda 13 farklı firma teklif vermiştir.<sup>671</sup> Ankara'nın vali ve belediye başkanı Kemal Aygün'e göre Sakarya Projesi sayesinde Ankara "*suyu bol şehirler meyanına girmiş*" olacaktır.<sup>672</sup>

Sakarya Projesi ile eş zamanlı yürütülen bir diğer önemli proje de Ankara Etimesgut'ta yapılan şeker fabrikasıdır. Şeker fabrikasının temeli 22 Mayıs 1958 tarihinde atılmıştır. 1924-1934 yılları arasında kurulan dört şeker fabrikasının ihtiyaçları karşılayamayışı neticesinde 1950 yılında yeni hükümet tarafından 11 yeni şeker fabrikasının yapımına karar verilmiş ve 1957 yılına gelindiğinde 16 yeni şeker fabrikası kurulmuştur.<sup>673</sup>

---

<sup>666</sup> Prof. Rıfki Salim Burçak, "İller Bankası", *Zafer*, 04.10.1952.

<sup>667</sup> *Zafer*, 25.04.1958.

<sup>668</sup> *Zafer*, 09.10.1952.

<sup>669</sup> *Zafer*, 24.12.1955.

<sup>670</sup> *Zafer*, 11.02.1958.

<sup>671</sup> *Zafer*, 13.02.1959.

<sup>672</sup> *Zafer*, 16.03.1958.

<sup>673</sup> *Zafer*, 21.05.1958.

DP iktidarı boyunca tek parti döneminin katı laiklik anlayışını yumuşatan yahut delen uygulamalara başvurulmuştur. DP'nin ilk icraatlarından birisi, Arapça ezan yasağının kaldırılması olmuştur. Bu konuyu başbakan Adnan Menderes, *“dinin, siyasete karıştırılmamak, ve dini ibadetler amme nizamına ve umumi adaba aykırı olmamak şartile herkesin dini vecibe ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmesi vicdan hürriyeti icabıdır”* şeklinde ifade etmektedir. Ona göre, vakti zamanında Atatürk'ün yapmak durumunda kaldığı şey, bir mecburiyetti. Ancak aradan onca yıl geçtikten sonra, böyle bir mecburiyete gerek kalmamıştır. Camilere gidildiğinde duaların ve ibadetlerin din dilinde okunup da ezanın Türkçe okunması garip bir tezatlık yaratmaktadır.<sup>674</sup> Nihayetinde Arapça ezan yasağını kaldıran Ezan Yasası 16 Haziran 1950 tarihinde kabul edilmiştir.<sup>675</sup> Bu yasağın kalktığı ilk gün, 1950 yılı ramazan ayının ilk gününe denk getirilmiştir.

1950'li yıllar boyunca şehirlerin cami sayılarının artırılmasına yönelik faaliyetlere de girişilmiştir. Meydan genişletmek adı altında camilerin etrafının açılması da mevcut uygulamalardan biridir. İlk olarak Hacı Bayram Cami'nin etrafındaki evlerin yıkılması ve burada bulunan mezarlığında asri mezarlığa nakil edilmesiyle meydanın açılması kararlaştırılmıştır.<sup>676</sup> Yine Ankara'da Mimar Sinan tarafından yapılan Cenabi Ahmet Paşa Cami de aynı usulle genişletilmiştir.<sup>677</sup> Mevcut camilerin görünürlükleri artırılmaya çalışılırken bir taraftan da camii inşasına dair girişimler desteklenmiş ve bizzat devlet bütçesinden de camiler yaptırılmıştır.

Kasım 1953 tarihinde CHP'li Mardin Milletvekili Mehmet Kamil Boran tarafından meclise bir soru önergesi verilmiştir.<sup>678</sup> Boran bu önergede Cami yaptırmak için kurulmuş hayır derneklerinin sayısını ve bunların hükümet bütçesinden ne kadar yardım gördüklerini, Ankara Belediyesi sınırları içerisinde 30 yıl önceki cami ve mescit sayısı ile 1953 yılı cami ve mescit sayısını, cami yaptırmak isteyenlere hükümet ve belediyelerin ne gibi kolaylıklar ve yardımlar sağladığını sormuştur. Devlet Bakanı Celal Yardımcı tarafından sorular cevaplandırılmıştır. Bu cevaplara göre 1953 yılına değin Ankara Belediyesi sınırları içinde 90 adet cami ve mescit bulunmaktaydı. Ancak

---

<sup>674</sup> Zafer, 05.06.1950.

<sup>675</sup> Zafer, 17.06.1950.

<sup>676</sup> Ankara Telgraf, 18.06.1953.

<sup>677</sup> Zafer, 13.04.1958.

<sup>678</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:IX, Toplantı: 4, Birleşim: 4, s. 214, 13.11.1953.

1935 yılında kabul edilen 2845 sayılı kanun gereğince bunlardan 29 adedi kapsam dışına çıkarılmış geri kalanlardan 14'ü satılmış, 9'u yıkılarak arsa haline getirilmiş, 3'ü akara çevrilmiş ve 3'ü de istimlak edilmiştir. En nihayetinde kalanların sayısı 61 kadardır. 1955 yılına gelindiğinde ise beş yıllık DP iktidarı sonrası Ankara Belediye sınırları içerisinde mevcut cami sayısı 13'tür.<sup>679</sup>

Ancak bu sayı yeterli gelmemiş olacak ki Zafer Gazetesi yazarlarından bir yazar Ankara'nın imarında gerekli olan hususları anlattığı bir yazısında, en önemli gördüğü noktanın mabet konusu olduğunu belirtmiş: *“Meş'un bir din düşmanlığından sonra 1950 den itibaren başlayan hamle kafi değildir. semt camilerine yardım edilmekle beraber şehrin merkezi olan (Ulus) da bir büyük mabede şiddetle ihtiyaç bulunduğu meydandadır. Bunun gibi Kızılay, Tandoğan, İstasyon, Samanpazarı, Çiftlik, Yıldırım Bayezit meydanları da aynı durumdadır...”*<sup>680</sup> Yazarın köşe yazısından kısa bir süre sonra Cumhuriyetin ilanı sonrası ülkenin en büyük camisinin Ankara'da yapılmasına karar verilmiştir.

DP'nin modern şehir algısında yer edenin vazgeçilmez unsurlar asfaltlı yollar, geniş caddeler, görkemli binalar, büyük meydanlardır. Ele alınan işlerin “dava” şeklinde sunulduğu bu dönemde en büyük davalardan birisi “*yol davası*”dır. Bu dönemde Ankara'da yeni yollar açılmış, mevcut yollar genişletilmiş, yollar asfaltlanmış ve özellikle ana caddelere modern florasan ışıklandırma sağlayan lamba direkleri konmuştur. Tek parti döneminde ağırlık demiryolu yapımına ve ağırlık genişletilmesine verilmişken DP'li yıllarda bunun yerini karayolları yapımı almıştır. Dolayısıyla yol politikasında bir değişim olduğu gözlenmektedir.

İktidarın henüz ilk yıllarında, 1952 yılı Ankara Belediye Meclisi bütçesi içerisinde üç milyon lira yol yapım işlerine 542.068 lira da yolların bakım ve tamir işlerine ayrılmıştır.<sup>681</sup> Bu safhada yolların çoğunluğunun asfaltlandığını gözlenmektedir. Yenişehir, Ulus, Bahçelievler, Altındağ, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle'nin, henüz isimleri bulunmayan sokakları dahi asfaltlanmasına başlanmıştır.<sup>682</sup> 1955 yılı başına gelindiğinde, şehrin tamamında toplamda 635 kilometrelik yol yapılmıştır.<sup>683</sup> Yürütülen

---

<sup>679</sup> Zafer, 24.11.1955.

<sup>680</sup> N. Poyrazoğlu, “Ankara'nın İmarı”, Zafer, 24.09.1956.

<sup>681</sup> Ankara Telgraf, 02.04.1953.

<sup>682</sup> Zafer, 03.10.1952.

<sup>683</sup> Zafer, 20.2.1955.

bu yol davası bilhassa ABD tarafından takdir edilmektedir. Örneğin, Amerika'nın Mexico şehrinde düzenlenen Üçüncü Dünya Beynelmilel Yol Federasyonu kongresi son bulurken ABD Federal Yol İdarecilerinden olan Bertman D. Tallamy tarafından Türkiye'nin kazanmış olduğu yollar övülmüştür. Tallamy konuşmasında 1947 yılında her hava koşulunda kullanıma hazır bulunan yol sayısının çok az olduğuna, şehirler arasında nakliye işlerinin develer ve çeşitli yük hayvanlarıyla yapılmakta olduğuna değinmiş ve motorlu taşıt sayısının yok denecek kadar az bulunduğunu da eklemiştir. Ancak artık *“Türkiye’de modern yol inşaatı ve bakımı ele alındı ve gerçekleştirildi”*, böylelikle Amerikalı yol idarecisine göre Türkiye ülke ekonomisi açısından yolların refahının ne denli önemli olduğunu diğer ülkelere de göstermiştir.<sup>684</sup>

DP iktidarında Ankara’da yapılan işler arasında şehrin silüetini net olarak değiştiren uygulamalardan birisi derelerin üzerinin kapatılması suretiyle yollar inşa edilmesidir. Bu uygulamaya ilk olarak 1957 yılında Hatip Çayı'nın ıslah edilmesi adı altında başlanmıştır. Saimekadın ve Çubuk Köprüsü arasında kalan 6.5 kilometrelik çayın devlet su işleri tarafından 13 milyon lira maliyetle kapatılmasına karar verilmiştir. Kademeli olarak yapılacak olan işlemle çayın kanal içine alınarak üzerinden geniş bir yol geçirilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>685</sup> Ancak derenin üzeri tamamen kapatılmadan önce 11 Eylül 1957 tarihinde sel felaketi yaşanmıştır.

Bir Çarşamba günü Ankara merkezine tek damla yağış düşmediği halde öğleden sonra Ankara adeta sular altında kaldı. Selin sebebi Hatip Çayı kaynak noktasında vuku bulan kuvvetli yağıştı. Selin en etkili olduğu ve en çok kaybın yaşandığı bölgeler Altındağ, Bentderesi ve Kazıkıçı Bostanları olmuştur. Sel sonrasında açıklama yapan Ankara Valisi Kemal Aygün ve Belediye Başkanı Orhan Eren'in yaptıkları açıklamalara göre bu selin büyük bir felaket haline gelmesinin önüne Adnan Menderes geçmiştir. Keza bu bölgede geniş bir bulvar yapılması talimatıyla evler öncesinde istimlak edilmeye başlanmış bölge öncesine göre biraz daha insansız hale getirilmişti.<sup>686</sup>

Yaşanan sel felaketi sonrası derelerin üzerlerini kapatmak hedefi *“sel ve taşkınların önüne geçmek”* gibi meşru bir gerekçe kazanmıştır. Ankara'nın bir zenginliği olarak şehir içindeki mevcut akarsu ve dereler etkili peyzaj çalışmalarıyla

---

<sup>684</sup> Zafer, 08.02.1959.

<sup>685</sup> Ankara Telgraf, 13.05.1957.

<sup>686</sup> Kaynar (2017), a.g.m., s. 219

başkente modern ve ferah bir görünüm sağlayabilirdi. Bu suların şehir için yarattığı problemler çözmeye yönelik değil yok etmeye yönelik ele alınmıştır. Bu durum doğrudan yol politikası ile bağlantılıdır. Jansen tarafından yapılan planlarda derelerin üzerlerinin kapatılmaması hatta ince su deresi gibi zayıf olanların kaynağının güçlendirilmesi prensibi kabul edilmişti. Bunların her türlü tecavülden korunması gereklidir. Zira bu sular “açık serbest yeşillik sahaların binalarla dolarak mahalleler haline gelmesine mani olmaktadır.”<sup>687</sup> Tek parti döneminde bu derelerin üzeri kapatılmamış yok edilmemiştir. Ancak bunların etkili bir peyzaj düzenlemesine tabi tutulduğu da söylenemez. DP döneminde ise Ankara'nın şehir içinden geçen çay ve dereleri potansiyel yol ağları olarak görülmüştür. Dolayısıyla akarsuların şehir içinde ihmal edilmişliği tek parti döneminin bir uzantısı olarak DP döneminde süreklilik gösterir. Ancak bu su kaynaklarının yok edilerek üzerlerine yollar inşa edilmesi keskin bir değişim yaratmıştır.

### 3.3.3. Tekrar Fethedilen Şehir: Ankara'yı Yeniden Planlamak

Ankara'nın, İstanbul'un, İzmir'in ve ülkedeki diğer bütün şehirlerin yeniden fethedileceği söylemi bizzat Adnan Menderes'e aittir.<sup>688</sup> Bu fetih hareketinin kime, kimlere, neye karşı olduğu ve nasıl yapılacağı ise tam bir muallaktır. Yine de on yıllık DP iktidarı faaliyetleri bu sorulara yer yer cevap vermiştir. Öncelikle “fetih” ve “imar” kelimelerinin yan yana kullanılması “nasıl fethedilecek” sorusunun bir cevabıdır. Demek ki şehirler yeniden imar edilecek ve bu yolla yeniden kazanılacaktır. Bu şehirlerin kimden, kimlerden yahut hangi şartlardan kurtarılacağı sorusunun cevabı ise CHP ve tek parti yönetiminde aranmalıdır. Tıpkı tek parti döneminde olduğu gibi “eski”nin karşısına “yeni”yi koymak sürdürülen bir politikadır.

Fetih hareketine neden girişilmesi gerektiği sorusunun cevabı ise DP'nin dış ticaret hacmini artırma politikalarında aranmalıdır. İthalat ve ihracatın olabildiğine artırılması, memlekete döviz girişinin sağlanması başlıca hedefler arasındadır. Modern dünya konjonktüründe hızla büyüyen ve gelişen şehirler karşısında memleketimizin şehirleri de büyümeli, gelişmeli ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilecek özellikleri ne

---

<sup>687</sup> Jansen, *a.g.e.*, s. 30

<sup>688</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:X, Toplantı: 3, Birleşim:47, s. 910, 26.02.1957.

ise ona göre imar ve inşa edilmelidir.<sup>689</sup> Ülke kalkınmasına ayak uydurabilecek ve katkı sağlayabilecek şehirler yaratılmalıdır. Zira Adnan Menderes'e göre şehirlerimiz kalkınma politikalarına ayak uyduramamakta “*süratle büyüyen bir çocuğun elbiseleri gibi her şeyimiz kısa zamanda dar gelmektedir*” dolayısıyla memleketin baştan sona imar edilmesi gerekmektedir.<sup>690</sup>

DP iktidarı döneminde yurt çapında imar hareketlerine girişilmesi, bu konuda profesyonelleşmeler ve örgütlenmeleri de doğurmuştur. Örneğin 1954 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği kurulmuş böylelikle mühendis ve mimarlar yasal bir örgütlenme zemini kazanmıştır. 1955 yılında İmar Kongreleri düzenlenmeye başlanmıştır. Birinci İmar Kongresi, 14 Nisan 1955 tarihinde toplanmıştır. Altı gün süreyle çalışan kongre, yurdun genelinin imarı için mühim hedefler belirlemiş, önemli kararlar almıştır. Kongre bitiminde bir konuşma yapan Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu'nun sözleri, kongrenin mahiyetini açıklamaktan öte, imar işlerine yaklaşım açısından da önem arz ettiği için bir kısmı aynen alınmıştır:

*“Biliyorsunuz ki vatanımızın yeni baştan imarı gibi büyük bir mesele ile karşı karşıya bulunmaktayız. Osmanlı İmparatorluğunun geniş ve satvetli günlerin de ilk demiryolunu, ilk sulama tesislerini ve diğer bütün imar faaliyetlerini bugünkü hudutlarımız dışında yaparken, Anadolu tamamen kendi kaderine terkedilmiş ve onu takip eden devirdeki ihmal ve imar politikasının yanlış tutumu ve tatbikat hataları tesirle bugünkü imar ve ihya sahasındaki işlerimizde külfet azami hadde devralınmıştır.”*<sup>691</sup>

Yukarıda geniş bir şekilde yer verildiği gibi imar hareketlerinin yürütülmesi ve geçmişe muhalefet ilişkisi paralellliğini bozmadan ilerletilmiştir. Bu konuda en çok eleştiri alan husus Jansen'in Ankara İmar Planı ve bu planın tatbik edilme safhasıydı. Demokrat Ankara isimli yerel gazetede bir yazar Jansen tarafından yapılan “*imar planının tatbiki çok acıklı bir safha arz etmektedir*” demekte ve “*belediyeciliğin bu günün imar ve şehircilik bakımından ifade ettiği mâna ve mefhumu anlamak zarurietiyi vardır*” diye eklemektedir. Hayat tarzlarının, yaşam koşullarının, arsa fiyatlarının,

---

<sup>689</sup> Hatta bu amaç doğrultusunda 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuş ve şehirleri vasıflarına göre planlamayı gerektiren “*bölgesel planlama*” kavramı ortaya atılmıştır.

<sup>690</sup> *Ankara Telgraf*, 08.01.1953.

<sup>691</sup> *Zafer*, 20.04.1955.

şehircilik anlayışının ve nüfusun sürekli ve süratle değiştiği böyle bir dönemde Ankara'nın imar planının ne denli yetersiz kaldığı aşikârdır.<sup>692</sup>

Dolayısıyla DP iktidarı daha ilk yıllarında bu konuya yönelmiş ve 1952'ye gelindiğinde Ankara için yeni bir plan yapılacağı basına da yansımıştır.

Ankara'da, eski imar planının günün şartlarına karşılık vermediği görüşüyle yeni bir imar planı düzenlenmesi, bilhassa şehrin nüfus artışı düşünüldüğünde gereklidir. Zira Jansen tarafından hazırlanan plana göre nüfus 150 bin civarında tutulmuştu ancak şehrin nüfusu 1950'lerde 350-400 bine gelmiştir.<sup>693</sup> Ayrıca Jansen Planı'na birçok müdahalelerde bulunulmuş ve neticede plan işlemez hale gelmiştir. Bu konuyu gündeme getiren ve tatbikatını yürütecek olan kurum, Ankara Belediyesi olacaktır.<sup>694</sup> Ankara'nın nüfusunun en aşağı 750 bin, en yukarı bir milyon nüfuslu olacağı kabulüyle planlar hazırlanacak, yarışmacılar en az 15 gün boyunca Ankara'ya gelip inceleme yapacaktır. Jüri üyeleri; Belediye Başkanı, İmar Müdürü, Belediye Meclisinden üç üye, Teknik Üniversite, İmar İdare Heyeti, Bayındırlık Vekaleti, Türk Yüksek Mimarlar Birliği, Türk Yüksek Mühendisler Birliği ve Güzel Sanatlar Akademisi temsilcileri ve dünya çapında şehircilik bakımından nam salmış üç uzmandan oluşmuştur.<sup>695</sup> Ayrıca jüride Dünya Mimarlar Birliği'nden iki profesör de bulunmuştur.<sup>696</sup> Uluslararası açılan müsabaka sonucunda Birinciye 30 bin, ikinciye 24 bin ve üçüncüye 15 bin, diğer beş projenin sahibine de beşer bin lira ödül verilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>697</sup> Müsabaka açılmadan önce yetkili komisyonlarca görüşmeler ve incelemeler yapılmış nihayetinde "İmar Komisyonu Raporu" hazırlanmıştır. İmar Komisyonu Raporu'nda müsabaka için gerekli şu bilgilere yer verilmiştir:<sup>698</sup>

- 1) Şehrin coğrafi durumu, iklim özellikleri ve jeolojik durumu
- 2) Şehrin civarı, tarihi, nüfus, eğitim, sağlık, ziraat durumu
- 3) Ticari ve iktisadi durumu
- 4) Trafik ve transit durumu

---

<sup>692</sup> Selâhattin Hüdayioğlu, "Ankara'nın İmarı", *Demokrat Ankara*, 05.05.1953.

<sup>693</sup> *Zafer*, 24.05.1952.

<sup>694</sup> *Zafer*, 08.06.1952.

<sup>695</sup> Abdullah Uraz, "Ankara Sür'atle İmar Olunacak", *Zafer*, 25.02.1954.

<sup>696</sup> *Zafer*, 07.04.1955.

<sup>697</sup> *Zafer*, 07.08.1954.

<sup>698</sup> Yüksek Mimar Talat Özışık, "Ankara'nın Yeni İmar Planı Nasıl Hazırlandı ve Tatbik Ediliyor", *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Haziran 1957, s. 20



- 5) Eğlence yerleri, parklar, çocuk bahçeleri, yeşil sahalalar
- 6) Şehrin o günkü mevcut durumu ve meskûn sahalalar
- 7) Şehrin toprak mülkiyeti
- 8) Şehir belediyesinin durumu ve imkânları
- 9) Şehrin imar planında müstakbel ihtiyaçlar

Yukarıdaki bilgiler 1/15.000 ölçekli 12 pafta ve renklendirilerek şekillendirilmiştir. Müsabaka için gerekli bilgilerin tamamlanması sonrasında dokümanlar on bir yabancı ülkeye ve jüri üyelerine gönderilmiştir. Milletlerarası Mimarlar Birliği Başkanı Patrick Abercrombi tarafından raporla ilgili bir mektup yazılmış *“Ankara imar planı müsabaka hazırlıklarının çok mükemmel olduğu, şimdiye kadar hazırlanan milletlerarası müsabakaların en iyisi olarak vasıflandırıldığı, bu hususun Unesco’nun bir toplantısında da görüşülüp teyit edildiği ve bu hazırlıkların ileride açılacak milletlerarası müsabakalar için bir örnek teşkil edeceği”* belirtilmiştir.<sup>699</sup>

Müsabaka kapsamında Belediye İmar Müdürlüğü’ne 20 proje gelmiştir. Bu 20 projeden altısı Almanya, İsviçre, Fransa ve Lübnan’dan katılan mimarlara aittir.<sup>700</sup> Müsabakanın bitmesiyle jüri üyeleri 7 Nisan 1955 tarihinde projeler üzerinde çalışmaya başlamış ve çalışmalar 16 Nisan 1955 tarihinde son bulmuştur. Jüri üyelerinin şehri rahatça gezip planlar hakkında incelemeler ve değerlendirmeler yapabilmeleri için karadan ve havadan araçlar temin edilmiştir. Projeler değerlendirilirken dikkat edilen hususlar şunlar olmuştur: Trafik durumunun düzeltilmesi, birinci ve ikinci derece yolların belirtilerek bunların bağlantı noktalarına, gezi alanları ve yeşil sahalara başarılı bir şekilde kanallarla bağlanması; şehirdeki gelişim noktalarının tespit edilerek bunların ana şehirle bağlantıları; ticaret ve çarşı bölgelerinin belirlenmesi; kültür, sağlık, merkez ve sitelerinin yerleri, kısmi daire ve müesseselerin isabetle yerleştirilmesi; Ulus, Anafartalar, Samanpazarı, Dışkapı, Ulus, Yenişehir devir trafiğinin hafifletilmesi ve yardımcı yollar teklifi; gecekonduların en iyi bir şekilde halli; Ulus, Üniversite, Sıhhiye, Tandoğan, İstasyon ve Kızılay meydanlarının en iyi bir şekilde tertiplenmesi gibi hususlar bulunmaktadır.<sup>701</sup>

---

<sup>699</sup> Özışık, a.g.m., s. 21

<sup>700</sup> Zafer, 02.04.1955.

<sup>701</sup> Özışık, a.g.m., s. 22

Müsabaka sonunda birinciliği iki Türk mimar kazanmıştır. Bunlardan birisi İller Bankası mimarlarından Yüksek Mimar Raşit Uybadın ve diğeri de Yüksek Mimar Nihat Yücel'dir. İkinciliği Wolfgang Rudhard, Göts Dieter Raths ve Peterr Ahrens'den oluşan üçlü bir Alman ekibi kazanırken, üçüncülük bir İtalyan ekibi tarafından kazanılmıştır. Ankara'nın yeni imar planı sergievinde 15 gün süreyle sunularak halka tanıtılmıştır.<sup>702</sup> Ankara'nın yeni imar planının müsabakasını iki Türk'ün kazanmış olması, memleket adına bilhassa gurur vericidir. Zira "*Jansen ilk planı yaparken, yanına muavin olarak dahi bir şehirci mimarı*" verilememişken, Türk mimarlarının bugün geldiği nokta takdir edilesidir.<sup>703</sup>

1957 yılında onaylanan Ankara İmar Planı birçok açıdan eleştiri almış, genel literatürde "*ölü doğmuş bir plan*" olarak görülmüştür. Gönül Tankut'a göre vizyonu olmayan metropolitenleşme yanlısı, daha önceki plandan gelen yanlışları yasal çerçeveye oturtan bir plandır.<sup>704</sup> Yücel-Uybadın Planı raporunda Jansen Planı'nın nüfus kestiriminin "sürprizlere" açık olmadığı vurgulanmıştır. Ancak yeni planda nüfus kestirimi konusunda zayıf kalmış ve artan nüfusun yerleştirilmesi noktasında yayılma yoluyla değil yerinde yükselerek artışı yani kat artışını öngörmüştür. Plan, idarenin direktifleriyle uyuşmakta ve kendine özgü öngörülerden yoksundur. Şehrin ticaret merkezi olarak Ulus, Anafartalar Caddesi ve Samanpazarı tanımlanmakta Kızılay'da da ticari kullanıma yönelik bir dönüşüm olduğu vurgulanmakla birlikte ticari faaliyet merkezinin Ulus'ta kalacağı saptanmaktadır. Ulus, Eski Şehir ve Kale civarının hükümet yardımlarıyla onarılması gerektiği vurgulanmaktadır. Gecekondu meselesinde ekonomik boyut göz önünde bulundurularak şimdiye kadar yapılanların yasallaştırılması yolunun seçildiği bundan sonrasında oluşabilecek gecekonduların önlenmesi hedefi göze çarpmaktadır.<sup>705</sup> Bir nazım plana dayanmayan yeni planda 2000 yılında Ankara nüfusunun 750.000 olacağına dair öngörüyle hareket edilmekte ve daha önceki planlarda yer alan biçim arayışı kaygısı güdülmemektedir.<sup>706</sup> Nüfus kestiriminin kendilerine değil idareye ait olduğuna ilişkin Nihat Yücel tarafından şöyle bir açıklama getirilmiştir: "*Bir de eksik bir değerlendirmedir. Ankara, 750.000 nüfusa göre*

---

<sup>702</sup> Zafer, 18.04.1955.

<sup>703</sup> Zafer, 22.04.1955.

<sup>704</sup> *Ankara Nereye?* Panel, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara, 1997, s. 16

<sup>705</sup> Ali Cengizkan, "1957 Yücel-Uybadın İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi", *Cumhuriyet'in Ankara'sı* İçinde, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 30-32

<sup>706</sup> Günay, a.g.m., s. 80

müsabakaya çıkarılmıştır; halbuki bizim yaptığımız proje ihtiyacın gerektirdiğine daha yakındı. 1.5 milyona göre planlanmıştı. Bu, yanlış değerlendirmelere sebep oldu, İmar Komisyonu Raporu'nda belirtilen sınır ile karıştırıldı.”<sup>707</sup> Ancak 1,5 milyon nüfus kestirimi de yine “sürprizlere” açık olmayan bir hedefdir. Ankara'nın planlama sürecinde sözün tamamıyla uzmanlara bırakılmaması Lörcher Planı'ndan beri devam eden bir sürekliliktir. Bilhassa “nüfus” kestirimleri idarenin direktifleri tarafından şekillendirilmiştir.

Çağatay Keskinok'un aktardığına göre 1957 Planı kenti ve kentsel yaşamı biçimlendirmekten ziyade iktisadi kaygılara göre ve iktisadi büyümeyi yönlendirme isteğine göre şekillenmiştir. Jansen Planı'nda yer edinen kent imgeleri yerini iktisadi belirleyicilere bırakmıştır. Aşağıdaki saptaması ise Ankara'da en başından önem verilen kentsel imgelerin geçirdiği dönüşümü anlatması bakımından bilhassa önemlidir:

*“Jansen Dönemi planlamasından çok sonra yaşama geçirilen gerek 1957 tarihli Plan, gerekse altmışlı yıllarda uygulamaya konan ve Bulvar üzerindeki kat yüksekliklerini artıran Kat Nizam Planı, Atatürk Bulvarının bir kentsel omurga olarak önemini azaltmasa da, Bulvar üzerindeki önemli kentsel peyzaj öğelerinin yitirilmesine, kentsel imgelerin zayıflatılmasına yol açacak yapılaşmalar öngörmüşler, ortaya çıkardıkları olumsuz kentsel çevre nedeniyle, bir sonraki dönemde, kent merkezinden kaçışın koşullarını yaratmışlardır.”*<sup>708</sup>

Şehrin trafik yükünü sırtlanan Atatürk Bulvarı yine tek alternatif halinde kalmıştır. Trafik yükünün rahatlatılması konusunda yolları genişletme yöntemine başvurulduğu dikkat çekmektedir. Nitekim bizzat Nihat Yücel tarafından durum şöyle anlatılmaktadır: *“Jansen planında Ankara, ön bahçeler bırakılarak düzenlenmiş: Bu, yolların genişletilmesi konusunda bir olanak verdi bize. Her yerde ön bahçe vardı, o arada eskiden 9.5m olan yolları genişletme olanağı olabiliyor.”*<sup>709</sup> Nitekim planın onaylandığı

---

<sup>707</sup> Ali Cengizkan, “Nihat Yücel İle 1957 İmar Planı Üzerine”, *Modernin Saati* içinde, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara, 2002, s. 198

<sup>708</sup> H. Çağatay Keskinok, “Ankara Kentinin Planlanması ve Atatürk Bulvarının Oluşumu”, *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 53

<sup>709</sup> Cengizkan (2002), *a.g.m.*, s. 198

tarihten sonra Atatürk Bulvarı'nın orta refüjünde yer alan yeşillik şerit kademeli olarak ortadan kaldırılmış her iki taraf kaldırımlar da daraltılmıştır.

DP iktidarı boyunca yurt çapında girişilen imar hareketlerinin yasal bağlamda önemli bir ayağı da İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. 1958 yılı başlarında imar mevzuunda ele alınan en önemli konu, İmar ve İskan Bakanlığı'nın kuruluşudur. Kurum, memleketin dört bir taraftan imarının sağlanması, gecekondu meselesinin halledilmesi, köylerin imar planlarını yapmak, inşaatlar için kredi temin etmek ve yine inşaatlar için gerekli olan yapı malzemelerini sağlamak gibi görevleri üstlenmiştir. Bakanlığın teşkilat kanununa göre bütün ülke altı imar bölgesine ayrılmış ve her ilde imar ve iskân müdürlüklerinin kurulması kararlaştırılmıştır. İlçeler ve gerekli görülen diğer yerlerde de imar ve iskân şeflikleri kurulacaktır.<sup>710</sup> Tasarının ilgili encümenlerde görüşülmesinden sonra meclis görüşmesi yapılmıştır. Temelde amacı “*yurdun yeni baştan inşası*” olan bu kanun tasarısı ile yalnızca imar mevzuları değil aynı zamanda göç ve mülteci meselelerinin de düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ülkenin imarı ve konut meselelerinde büyük hizmetleri görülen Türkiye Emlak Kredi Bankası ve İller Bankası da İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlanmaktadır. Bakanlık bünyesinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Mesken Genel Müdürlüğü ve Yapı Malzemesi Genel Müdürlüğü olmak üzere üç kurumu barındıracaktır.<sup>711</sup>

İmar Bakanlığı kuruluş tasarısı 7 Nisan 1958 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanmıştır.<sup>712</sup> Bu görüşmeler sırasında söz alan İmar ve İskan Vekili Medeni Berk tarafından bakanlığın kuruluşu hakkında geniş bir konuşma yapılmıştır. Medeni Berk, eskiden imar dendiğinde bir şehrin planının yapılması ya da meydanların genişletilmesi, bazı yollar açılması gibi faaliyetler yürütüldüğünü ve bunların sorumluluğunun belediyelere verildiğini belirtmiştir. Ancak bu konuda yetkili bir bakanlığın kurulması ile yeni bir zihniyet egemen olacaktır. Bakanlığın görevleri kapsamında yalnızca şehirler değil, yurdun bölge, kasaba ve köylerinin haritalarının yaptırılması ve imar planlarının hazırlanıp tatbik edilmesi de bulunmaktadır. Böylelikle ilk defa olarak “*bölge planlaması*” kavramı ortaya çıkmıştır.<sup>713</sup> İmar ve İskan Bakanlığı

---

<sup>710</sup> Zafer, 09.02.1958.

<sup>711</sup> Turgay Üçöz, “İmar Vekaleti Tasarısı Meclis Umumi Hey'etinde”, Zafer, 04.04.1958.

<sup>712</sup> Zafer, 07.04.1958.

<sup>713</sup> Medeni Berk'in ifadesiyle: “*Bir şehrin hayatîyet ve inkişaf imkânları, bulunduğu bölge içindeki fonksiyonuna tabi olduğuna nazaran bunları tayin evvel emirde bölgenin planlanması*”

9 Mayıs 1958 tarihinde kurulmuştur.<sup>714</sup> Böylelikle “Cumhuriyet devrinde büyük bir ihmale uğrayan imar ve iskan davasına büyük ehemmiyet veren D.P. iktidarı, bu sahada sarfedilecek mesailerin daha düzgün, daha semereli ve daha rasyonel olması için imar ve iskan vekaletini ihdas etmiştir.”<sup>715</sup>

---

ve bu plân ve program içinde o şehir veya kasabaya düşen vazifelerin tayini ile mümkün bulunmaktadır. Diğer taraftan bir kara veya demiryolu güzergâhının şu veya bu şekilde geçirilmesi veya bir limanın şuraya veya buraya yapılması, mevcut ve inkişaf halindeki bir şehrin ehemmiyetini azaltabileceği gibi tâli ehemmiyetteki bir kasabaya büyük inkişaflar sağlayacağı da aşikârdır. İşte bu sebeptendir ki bölge plânlaması ehemmiyetle ele alınması icabeden bir mevzu olarak Vekâlet mevzuları içinde yer almış bulunmaktadır.” Zafer, 12.04.1958.

<sup>714</sup> T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:11, Toplantı: 1, Birleşim: 66, s. 91, 09.05.1958.

<sup>715</sup> Zafer, 29.10.1959.

#### 4. BÖLÜM: ANKARA'DA KURGUSAL DEĞİŞİM: BAŞKALAŞAN BAŞKENT

1950'li yıllarda tüm dünyada değişim rüzgârları esmekteydi. İkinci Dünya Savaşı son bulmuş ve sonrasında Soğuk Savaş evresi başlamıştı. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmese de savaş tehlikesini her an kapısında hissetmiş ve bu sebepten savaşın seyrinden bağımsız hareket edememiş kapıdaki tehlike iç ve dış politikaların belirleyicisi olmuştur. Savaş sonrası oluşan iki kutuplu dünya siyasetinde Türkiye batı bloğunda yer almıştı. Özellikle Rus tehdidi etkisiyle batı bloğunun en büyük halkası Amerika ile yakınlaşmaya başlamıştı. Bu minvalde Marshall ve Truman yardımları Amerika ve Türkiye arasında diplomatik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesine en büyük etkenleri oluşturmuştur. Dünyanın yeni bir düzen arayışı içerisinde olduğu bu evrede Türkiye'de değişim rüzgârlarının etkisinde kalmıştır. Aslında bu değişim 1950'ler öncesinde çoktan başlamıştır. Keza 1946'da çok partili hayata geçilmiş olması bunun en güzel örneğini teşkil eder.

Amerika'ya yaklaşım bağlamında iki parti (CHP - DP) mutabıktır. *Keza dış politikanın “ana hatlarında, Demokrat Parti ile Halk Partisi arasında tam mutabakat olduğunu açıkça belirtilmiştir. İngiliz ve Amerikalılarla beraber yürümenin memleket politikası için en sağlam ve en güzel yol olduğunda bütün partiler ve vatandaşlar müttefiklerdir.”*<sup>716</sup> Dolayısıyla Amerika'ya dönük bir siyaset anlayışı Demokrat Parti iktidarında ülkeye gelen bir olgu değildir. Keza erken Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve ABD arasında özellikle ekonomik yardım perspektifinde girilen ilişkiler güçlü bir odak oluşturmuştu. Ancak DP ile beraber Amerika, Türkiye'nin “ütopya ülkesi” haline gelmiştir. Nitekim ilk defa olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Türkiye'de “küçük Amerika”yı yaratmak hedefi dile getirilir.<sup>717</sup>

ABD ile girilen ilişkiler yalnızca diplomatik, ekonomik ve askeri alanlara mahsus değildi. Bu etkileşim içerisinde kültürel ilişkiler, kentleşme doğrultusu, Türk modernleşmesinin seyri konuları da bulunmaktadır.<sup>718</sup> Keza Marshall Planı ekseninde Amerika tarafından Türkiye'ye yapılan yardımların ana hedeflerinden birisi de iki ülke

---

<sup>716</sup> Mümtaz Faik Fenik, “Bu Uçurumdan Nasıl Kurtuluruz?” *Zafer*, 09.05.1949.

<sup>717</sup> Akpınar, *a.g.m.*, s. 86

<sup>718</sup> Semih Gökatalay, “Erken Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan Yakınlaşmasının Ankara Kent Kültürüne Etkileri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(2), Aralık 2018, s. 213

arasında kültürel ilişkilerin geliştirilmesi olmuş ve bu niyetle 27 Aralık 1949 tarihinde Türk-Amerikan Kültür Antlaşması imzalanmıştır.<sup>719</sup>

Bu kültürel etkileşimin gelişmesinde ABD tarafından yapılacak yardımları tetkik maksadıyla eşleriyle beraber Türkiye'ye gelen Amerikalılar bilhassa etkili olmuştur. Bu seyahatlerde Ankara büyük bir yer edinmiştir. Hem iktidar partisinin düzenli olarak vurgu yapışı hem de Ankara'ya gün geçtikçe daha sık ve daha fazla gelen Amerikalılar başkentin kültürel, kentsel yapısını esaslı miktarda değiştiren unsurları oluşturmuştur.

Amerikan etkisinin mekâna ve yapılara yansımasının en görkemli örneği ve Avrupa ve Ortadoğu'daki ilk Hilton otel inşası da Akpınar'a göre Amerikalaşmanın bir simgesidir.<sup>720</sup> İstanbul Hilton Oteli, 10 Haziran 1955 yılında yerli ve yabancı birçok sanatçının iştirakiyle büyük bir merasimle açılışını yapmıştır.<sup>721</sup> Açılışta bir konuşma yapan C. Hilton, "otelin ticari bir maksatla değil, Türk – Amerikan dostluğunun takviyesi için" yapıldığını söylemiştir.<sup>722</sup> Bayraktar ise 50'li yıllara özel sektör ağırlıklı ekonomik politikaların ve Amerikanlaşma olarak değerlendirilebilecek toplumsal yaklaşımların egemen olduğunu söyler.<sup>723</sup>

Amerikanlaşmanın Ankara'ya kültürel açıdan sirayet edişi DP öncesine dayanmaktadır. Keza kültürel etkileşim noktasında bilhassa önemli olan Amerikan cemaat ve dernekleri arasında ilk kurulanlardan biri, 1948'de Ankara'da kurulan Türk-Amerikan Kadın Kültür Birliği'dir. Derneğin kuruluşunda başat rolde bulunan Nermin Unat, CHP'nin gazetesi olan Ulus'ta çalışmaktadır.<sup>724</sup> Bir başka dernek New York'ta kurulmuştur. Türk – Amerikan Derneği adı ile kurulan ve kurucuları arasında Halide Edip Adıvar'ın da olduğu dernek, Türk ve Amerikan halkları arasındaki dostluğu ve ilişkileri kuvvetlendirmek gayesini taşımaktadır. Her iki derneğin kuruluşunda da hükümet desteği ve teşviki bulunmaktadır.<sup>725</sup> Gökatalay Ankara'nın kültürel yaşamında Amerikan etkisini halkevlerinin kapatılmasıyla da ilişkilendirir. Keza DP'nin iktidara gelmesiyle beraber Ankara'nın kültür yaşamında –eskisinden farklı olarak- resmi

---

<sup>719</sup>Gökatalay, *a.g.m.*, s. 214

<sup>720</sup> Akpınar, *a.g.m.*, s. 86

<sup>721</sup> *Zafer*, 10.06.1955.

<sup>722</sup> *Zafer*, 11.06.1955.

<sup>723</sup> Nuray Bayraktar, "Kent ve Mimarlık Üzerine Dönemsel Okumalar: Ankara'da İki İşhanı", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(1), Haziran 2020, s. 171

<sup>724</sup> Gökatalay, *a.g.m.*, s. 215

<sup>725</sup> Gökatalay, *a.g.m.*, s. 219

olmayan kurum ve kuruluşlar etkili roller almıştır. Bunlar arasında en önde geleni de Amerikan dernekleri olmuştur.<sup>726</sup>

Beslenmeden tutunda mimariye kadar Amerika etkisinin görüldüğü bir dönemdir 50’li yıllar. Örneğin Amerikan süt tozları ve balık yağları en çok reklamı yapılan ve tüketilen ürünler arasındadır. Bu noktada Gültekin Emre’nin aşağıdaki anlatısı önemlidir:

*“Benim Ankara’ya ilk geldiğim yıllara denk geliyor Amerika’nın ülkemiz için öngördüğü ve çok tartışılan Marshall Yardımı. Bu yardım, ülkemizde sevinçle karşılanmıştı Demokrat Parti tarafından. Okullarda Amerika’dan gelen balık yağı ve süt tozu servisi yapılıyordu Türk gençlere güçlensin, daha akıllı olsun diye! Hademeler süt tozlarını sıcak suyla karıştırıp güğümlerde sınıfa getiriyorlardı. Beslenme saatinde Amerika yanımızda oluyordu iğrenç kokulu balık yağlarıyla ve içmekte zorlandığımız sıcak süt tozlarıyla. Kimi ailelerce, elbette devlet erkanınca bize reva görülen bu beslenme iyi bir şey olarak görülüyordu. Amerika bizi babasının hayrına besliyordu işte!”<sup>727</sup>*

O yıllarda ailesiyle beraber Ankara’da yaşayan ve ilkokul öğrencisi olan Gülseren Engin’in süt tozu ile ilgili anıları ise şöyledir:

*“Okula Amerikan yardımı süt tozları geliyor. Büyük karton kolilerden yuvarlak kutular içinde süt renginde tozlar çıkıyor. Her gün okulda, ikinci dersten sonra kocaman güğümlerdeki sıcak suya süt tozu karıştırılıp eritilerek öğrencilere dağıtılıyor. “Süt Tozu Teneffüsü” diğerlerinden daha uzun. İstemesek de zorla bu tuhaf kokulu sütleri içiyoruz.”<sup>728</sup>*

Amerika etkisinin görüldüğü bir başka husus, Amerika’daki gibi geniş caddeler, yollar, meydanlar ve uzun binalar yaratma arzusudur. Amerikan kentlerine benzer bir görünümle çağdaş dünyaya ait örneklerin sunulacağı düşüncesi hâkimdir.<sup>729</sup> Örneğin

---

<sup>726</sup> Gökatalay, *a.g.m.*, s. 232

<sup>727</sup> Gültekin Emre, *Yitik Kent Ankara*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008, s. 49

<sup>728</sup> Gülseren Engin, *Sancılı Kent Ankara*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008, s. 248

<sup>729</sup> Işıl Tuna, “1950 – 1960 Yılları Arasında İstanbul’da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 2019, s. 396



DP'li Ankara Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu Amerika'ya yaptığı seyahat dönüşünde verdiği demeçte Şu ifadeleri kullanır:

*“Amerika'ya gitmeden evvel 100 katlı bina olacağını veya içinde rahat oturulacağını düşünemezdim. Fakat orada her Şeyi gördükten ve bilhassa adeta bir memleket halkını sinesinde toplayan binalardaki rahatlığı ve onların adeta birer nakil vasıtası olan asansörlerindeki emniyet ve intizami gördükten sonra anladım ki Amerikalılar için dünyada yapılamayacak iş yok.”<sup>730</sup>*

Amerika etkileşiminin bir örneğini de Ekim 1950 tarihinde Ankara'nın en tanınmış terzilerinden olan Belkıs Yalın tarafından Ankara Palas salonlarında düzenlenen bir defile oluşturur. Bu defileyi diğerlerinden ayıran en önemli nokta defilede Amerikan mankenlerin bulunuşudur.<sup>731</sup> Bir başka örnek İstanbul'da yapılan Hilton otele ek olarak Ankara'da da Hilton oteli inşa edilmesi teklifidir. Nitekim Amerikalı otelcilik uzmanı Hilton tarafından, Atıf Benderlioğlu'na bir mektup yazılmış ve İstanbul'da yapılan 300 odalı büyük otel gibi bir otelin Ankara'da da yapılabileceği ve İstanbul'daki ile eş zamanlı bitirilebileceğine yönelik bir teklif yapılmıştır.<sup>732</sup>

Ankara'nın sinema hayatının da Amerikan etkisinden nasibini aldığı söylenebilir. Keza Amerikan filmleri sinemalarda sıklıkla gösterilir. Dört araştırmacının sözlü tarih yöntemi ile yürüttükleri çalışmada 1950'li yıllarda sinema kültürüne hâkim olan Amerikan etkisini Özlem Sert isimli görüşmeci Şöyle anlatılır:

*“1950'ler Amerikan tüketim toplumu yansımalarını rado, reklamlar, modanın takip edilmesi süreçleri ile gösterdiği yıllar... Bu dönemde kahvehaneler bile sinemaya dönüşüyor, köylerde bile sinema gösterimi yapılmaya başlanıyor. Bu yansımaları Ankara'da da görüyoruz, özellikle Büyük Sinema gibi sinemalar ve bu sinemalarda Amerikan filmlerinin gösterimi revaçta...”<sup>733</sup>*

---

<sup>730</sup> Zafer, 02.06.1952.

<sup>731</sup> Zafer, 27.10.1950.

<sup>732</sup> Zafer, 03.12.1952.

<sup>733</sup> Varol vd., a.g.e., s. 84

Amerika etkisinin yansıdığı başka bir alan müzik kültürüdür. Soğuk Savaş sırasında müziğin “*soft-power (yumuşak güç)*” olarak kullanılışı Amerika’da caz müziği ön plana çıkarmıştır. 50’li yıllarda Türkiye’de Amerikalı caz sanatçılar Avrupalı klasik müzik bestecilerinin yerlerini alır.<sup>734</sup> Keza DP’nin iktidarı sonrasında Ankara Radyosu’nda klasik batı müziği yerine caz müzikleri dinletilir.<sup>735</sup>

Amerikan etkisi mimari sahanın da belirleyici unsuru olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan yapılar 1930’ların modernizminden farklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni, bu düzenin taşıyıcısı olarak Amerikanlaşmayı içerir ve Türkiye bu düzenin parçası olmak adına mimari sahada çeşitlenir.<sup>736</sup> Konutların mimari özelliklerinin Amerika etkisinde gelişmesi gibi konut içi aile hayatı için de sıklıkla Amerikan rüyası, “*Amerikalıların yaptığını yapın*” sloganları ve Amerikan veya batılı ev aletleriyle desteklenen “*yeni ev hayatı*” söylemleri ağır basar.<sup>737</sup> Bu tarz söylemler eşliğinde Ankaralıların ev yaşamında Amerikan malları gittikçe daha fazla egemen olmaya başlamıştır. Gülseren Engin’in anılarında bu konu ile ilgili şu satırlar yer alır:

*“Amerika’dan yeni dönen pilot Burhan Bey amcalar bize başka başka ülkelerde farklı yaşamların olduğunu öğretiyor. Onların evine konuk gittiğimizde Amerika’dan getirdikleri elektrik süpürgesini ve çamaşır makinesini büyük bir şaşkınlık içinde seyrediyoruz. [...] Hele Hoover marka çamaşır makinesine bayılıyor annem. Kazanın içindeki pervane döndüre döndüre çamaşırları yıkıyor. Üstteki iki silindir arasına yanaştırılan çamaşır, yandaki kol çevrilerek sıkılıveriyor. “Çok büyük kolaylık... Şu Amerikalılar neler neler icat ediyorlar” diyor annem. [...] her geçen gün hayatımız biraz daha değişiyor. Yeni yeni şeyler giriyor yaşamımıza. Margarin yağlar, bulaşıkları daha iyi temizleyen krem deterjanlar, elektrikli süpürge gibi olmasa da işe yarayan “Gırgır” süpürge...”<sup>738</sup>*

---

<sup>734</sup> Gökatalay, *a.g.m.*, 224

<sup>735</sup> T. Yazgan, “Cumhuriyet’in örnek bir kültür kurumu: Ankara Radyosu”, *TRT Akademi*, 1(1), 300-314, (Aktaran: Gökatalay, *a.g.m.*, s. 224)

<sup>736</sup> Meltem Ö. Gürel, “20. Yüzyıl Ortası Modernizminin Türkiye’deki Açılımları Üzerine Okumalar ve Bir Kitap”, *1950’ler Türkiye’sinde Mimarlık içinde, Arradamento*, s. 115

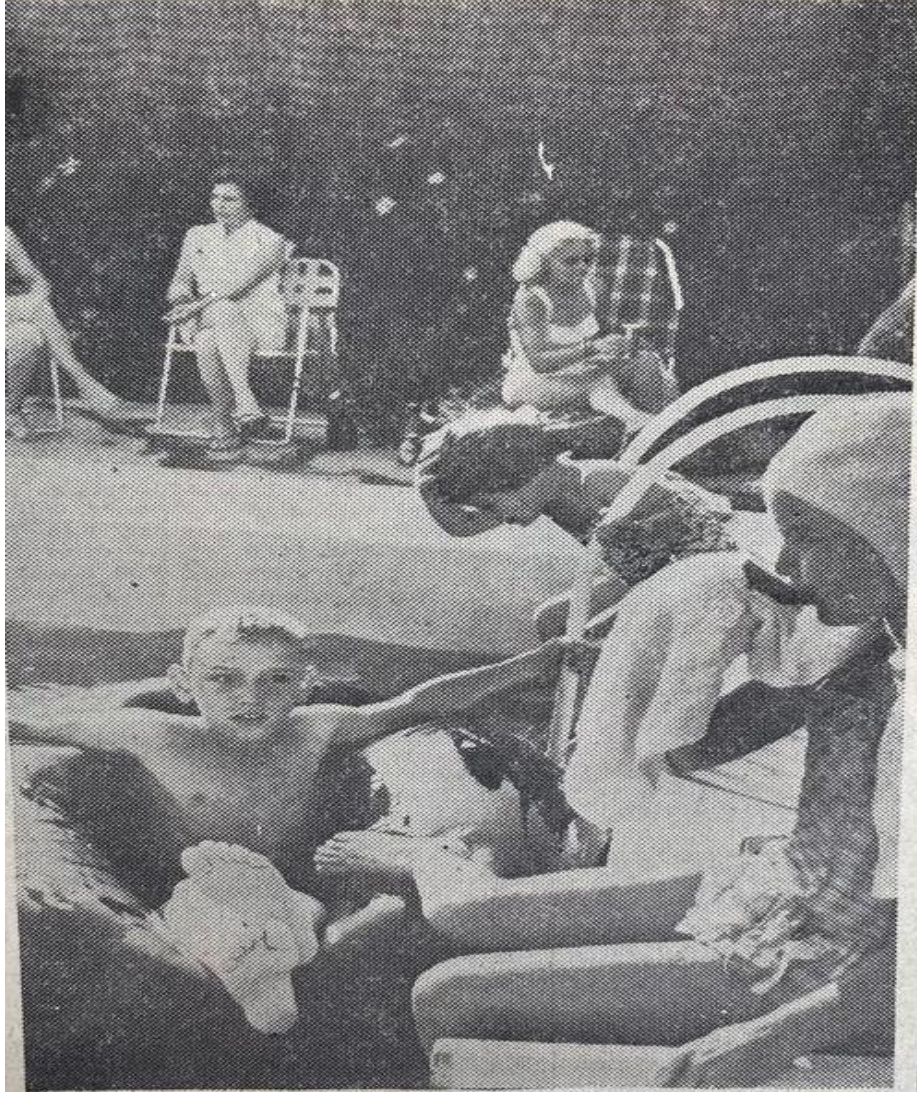
<sup>737</sup> Akdemir, *a.g.m.*, s. 86

<sup>738</sup> Engin, *a.g.e.*, s. 237-238

Ankara'da artan Amerikalı nüfusu Kavaklıdere civarında yoğun olarak yerleşmiştir. Sevgi Soysal'ın *“Yenişehir'de Bir Öğle Vakti”* isimli romanının karakterlerinden biri olan Güngör, *“o zamanlar daha Kavaklıdere semti şimdiki gibi gelişmemişken ve ilk Amerikalılar Ankara'ya sükün etmemişken, daha kimseler bunların ne kadar kalacaklarını, ne olduklarını, ne getireceklerini bilmezken”* Amerikalılarla ilişki kurar. İlk olarak Amerikalı iki çavuşla arkadaş olan Güngör, onların hediye ettiği ciklet, blue Jean, sigara paketleri gibi mallarla diğerlerine hava atar. Hatta ona hediye edilen *“anasının her giyişinde, “Oğlum kadın gömleği bu,” dediği, desenli, renkli bir gömleği vardı.”*<sup>739</sup> Güngör karakteri gibi bireyler dönem Ankara'sında hiç de azımsanmayacak sayıdadır. Amerikalılarla iletişim kurmak, Amerikan malları tüketmek, Amerikan müzikleri ve özellikle caz müzik dinlemek bir “ayrıcalık” unsurudur. Amerikan pazarları açmak da dönemin ünlü girişimlerinden birisidir.

---

<sup>739</sup> Sevgi Soysal, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 84-84



Fotoğraf 16: Kavaklıdere’de evlerinin bahçesinde görünen Amerikalılar<sup>740</sup>

Ankara’da değişim rüzgârlarını ve artan Amerikan etkisini Gültekin Emre şöyle anlatır:

*“Ben büyüdükçe, geliştikçe, benden önce ve benimle Ankara da büyüyüp geliyordu. Yeni yapılar Ankara’nın modernliğini gösteriyordu, ama yaşam biçimiyle de bir başka kent çıkıyordu karşımıza. Yaşam biçimi giderek Amerikanvari olmaya başlıyordu Ankara’nın. Kentin kendine özgü yapısı bozulmaya başlamıştı.”<sup>741</sup>*

<sup>740</sup> Fotoğrafta Kavaklıdere’de oturan Amerikalıların yaz sıcaklarında evlerinin havuzunda serinledikleri gösterilmektedir. *Zafer*, 06.09.1959.

<sup>741</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 76

Başkentte başkalaşım yalnızca kültürel ve sosyal alanda Amerikan etkisinin hissedilmesine bağı değildi. Nitekim 50'li yıllarda başkentten sadece dışarıda bir göz atmayla da değışen çok şeyi vardı. Bu konuda şehrin en görünür noktası olan Atatürk Bulvarı ve bulvarın Ulus-Kızılay arasında kalan kısmı dikkat çekmektedir. Öncelikle bulvarın yoğun yeşil dokusu kaybolmuştur. Yol genişletme çalışmaları sırasında orta refüj ve kaldırımlarda yer alan birçok ağaç kesilmiş buralar yeşilsiz bırakılmıştır. Arcayürek bu durumu şu şekilde anlatır:

*“Sıhhiye ile Kızılay arasında, bulvarın iki yanında, dev kestane ağaçları bulunuyordu. 1950'den sonra bir gece, turuncu renkli canavarımsı makinelerin yolun bir yanındaki ağaçlara saldırdıklarını, devirdiklerini, sürükleyerek çekip götürdüklerini gördük. Yol genişletilecekti. Karşı kıyıda Özen Pastanesi'nin bir iskemlesine çöktüm. Olayı izleyenlerin yüzünden dehşet akıyordu. Bana öyle geliyor ki, sanki her şey bu ağaçların öldürülmesiyle bozuldu. Güzellikler solmaya başladı. Birçok şey buhar oldu. Bu güzellikleri aramak dinazor özlemine dönüştü.”<sup>742</sup>*

Bulvar boyunca az katlı yapıların yerini çok katlı yapılaşmalar almaya başladı. Kat yoğunluklarının artırılarak nüfusun yerleştirilmesi genel bir politika şekline büründü. Nihayetinde 1957 İmar Planı ile bu durum resmîyet kazandı. Süreç içerisinde şehir merkezinin Ulus'tan Kızılay'a doğru kayışı da hızlandı. Ankara iki merkezli bir yapıya büründü.

#### **4.1. Ulus Meydanı Üzerinden Değişim ve Sürekliliklerin Okunması**

DP'nin iktidara gelmesiyle beraber Ulus Meydanı üzerinde ilk değişim, DP'nin “devri sabık” yaratma politikasının bir uzantısı olarak CHP'nin haksız iktisap ettiği mallarının hazineye devrini istemesiyle başlamıştır. Bu “haksız iktisap” taşınabilir ve taşınamaz malların hepsini kapsamaktadır. Bu durumun Ulus Meydanı ile ilişkilendirilebilecek noktası ise CHP'nin genel merkez binası olarak yıllardır faaliyet gösteren ilk TBMM binasıdır.

---

<sup>742</sup> Arcayürek, *a.g.e.*, s. 11

Bu binanın tarihi 1916 yılında Enver Paşa'nın Ankara'ya gelmesiyle başlamıştır. Enver Paşa, Evkaf Mimarı Hasip Bey'e İttihat ve Terakki Kulübü olarak kullanılacak bir bina tasarlamasını emretmiştir. Binanın yapımı Birinci Dünya Savaşı sebebiyle uzamış, İstanbul'da meclis kapatılınca Ankara'da bir meclis açma gereksinimi doğmuş nihayetinde bina hızlıca tamamlanıp BMM olarak kullanılmıştır. İkinci Meclisin açılmasıyla, eski meclis binası CHP merkez binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. İşte bu binanın İnkılap Enstitüsü'ne devri istenmektedir.<sup>743</sup>

Ulus Meydanı'nın ne denli işlevli ve işlek olduğu düşünülürse gün içerisinde birçok Ankaralının ve hatta Ankara'ya başka şehirden gelenlerin mutlaka yolunun düştüğü bir meydan olduğu malum bir gerçektir. Meydanın önemli bir noktasında yer tutan CHP merkez binası ise bu “sürekli geçiş” noktasında “sürekli hatırlatma” işlevi yürütmektedir. Hem bir bina olarak CHP'yi temsil etmekte hem de binayı kullanan CHP'lilerin düzenli olarak meydanda bulunmalarına vesile olmaktadır. Dolayısıyla meydanı sıklıkla kullanan vatandaşlar düzenli olarak CHP'lilere maruz kalmaktadır. DP'lilere göre CHP yıllardır kanunsuz bir şekilde bu binada oturmakta, adeta binayı gasp etmektedir. Hükümet burayı CHP'den alarak İnkılap Müzesi haline getirmeye karar vermiştir.<sup>744</sup> Böylelikle halkın eski meclisi, halkın müzesi haline getirilecek, CHP kullanımında bir gayrimenkul olmaktan kurtarılacaktır. O halde Ulus Meydanı üzerinde yaşanan ilk değişim CHP'nin meydandan tasfiye edilmesidir.

14 Aralık 1953 tarihinde CHP'nin “haksız iktisap ettiği” malların, hükümet tarafından geri alınabilmesini sağlayacak olan kanun kabul edilmiştir. Böylelikle “*Halk Partisinin temiz bir muhalefet partisi olarak çalışmasına*” fırsat verilmiştir.<sup>745</sup> Kanunun kabul edildiği gün mecliste çok şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. CHP'liler bilhassa kanunun anayasaya aykırı olduğu ve bu kanunun hukuk dışı bir rejimin habercisi olduğunu söylemekteydiler. İsmet İnönü, mecliste yaşanan tartışmalara, “*tarih kürsüsünde halinizi seyrediyorum, suçluların telaşı içindediniz*” şeklinde cevap vermiştir.<sup>746</sup> Kanunun çıkmasından sonra tartışmalar elbette bitmemiştir. Hükümetin

---

<sup>743</sup> Zafer, 08.07.1950.

<sup>744</sup> Zafer, 16.11.1950.

<sup>745</sup> Zafer, 15.12.1953.

<sup>746</sup> Zafer, 15.12.1953.

gazetesine göre, CHP haksız olarak ele geçirdiği mallardan kurtulmakla beraber, “*bu vatanperver partinin bünyesini zehirleyen asıl mallar, maalesef içeride kalmıştır*”.<sup>747</sup>

Birinci Meclis binası, yapılmaya başlandığı andan itibaren üç esaslı kırılma yaşamıştır. İlk olarak İttihat ve Terakki liderlerinden Enver Paşa'nın emriyle Türk kimliğini yansıttığı güçlü bir yapı olarak tasarlanmış ve bu yapının İttihat ve Terakki ideolojisinin Ankara'daki temsil salonu olması hedeflenmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyetin ilan edildiği bina ve meclis binası olarak ilk değişimini yaşamıştır. İkinci meclis binasının yapılması ve meclisin oraya taşınmasıyla CHP genel merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla ikinci değişimini CHP'nin binası ve CHP ideolojisinin temsil salonu olarak yaşamıştır. Üçüncü kırılma anını ise DP'nin iktidara gelmesiyle yaşamıştır. Keza birkaç ay içerisinde CHP binadan tasfiye edilmiştir. Binaya yüklenen yeni görev bu tarihsel dönüşümünün sergilendiği bir müze haline getirilmesidir. 1960'lara kadar Ulus Meydanı'nın ve hatta Ankara'nın en çok güç gösterisi ile karşılaşmış, farklı ideolojilere ev sahipliği yapmış binası da yine burası olabilir.

DP iktidarı ile beraber 50'ler öncesinde Ankara'da mevcut olmayan bir anlayış başkente sirayet etmiştir; alabildiğine büyük, geniş ve çok işlevli yapıların aynı anda mekâna yerleştirilmesi. Görkemli yapı merakının ilk faaliyete geçtiği yer Ulus Meydanı olmuştur. Bu durum 1950 öncesine paralellik gösterir. Zira tek parti döneminde de Ulus Meydanı'na Ankara'nın en özenli, görkemli, ideolojik temsili kuvvetli yapıları yerleştirilmiştir. Ancak değişen nokta “temsil ve görkem” olgularından ne anlaşıldığıyla alakalıdır. DP iktidarı öncesinde görkem ve temsil eş zamanlı yürüyen bilinçli faaliyete geçirilmiş çeşitli yapılardan okunmaktadır. Cumhuriyet ideolojisini temsil etmesi hedefiyle meydanı tanımlayan ve Kurtuluş Savaşı'nı, inkılapları, yüzünü batıya dönük Türkiye'yi, modern yaşam standartlarını benimseyecek bir milletin kentsel aktivitelerini betimleyen ögeler meydana özenle yerleştirilmiştir. DP ile birlikte “temsil ve görkem” olguları salt ihtişam olarak atfedilmiş temsiliyet odakları belli belirsiz bırakılmıştır. Bu yapılar arasında hemen bir bakışta ön plana çıkanlar ise büyükçe inşa edilmiş meydana adeta saldıran çarşı ve iş hanlarıdır.

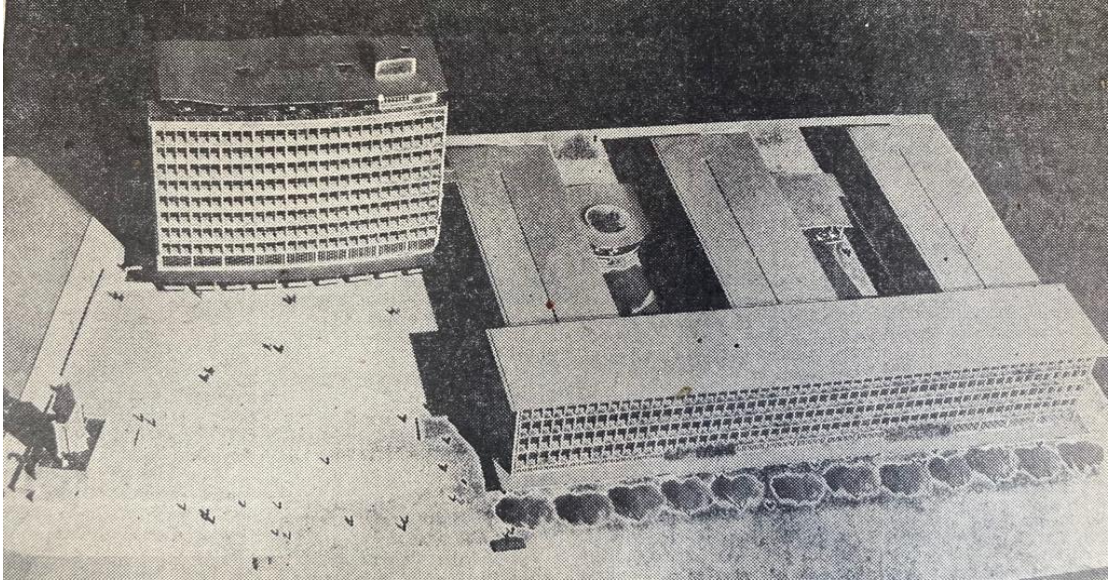
Büyük çarşı ve iş hanlarının sırayla başkente egemen olacağı haberi ilk olarak 1952 yılında Zafer Gazetesi'nde duyurulur. Buna göre Ulus Meydanı'nda, Öncesinde

---

<sup>747</sup> Ali Naci Karacan, “Halk Partisinin Asıl Malları”, *Zafer*, 23.12.1953.



Milli Eğitim Bakanlığı'nın bulunduğu arsa üzerine Emekli Sandığı tarafından 500 odalı büyük bir çarşı ve iş hanı yaptırılacaktır.<sup>748</sup> Bu eserin yapılmasıyla birlikte Ulus Meydanı tanzim edilmiş olacaktır. Bu amaçla bir yarışma tertip edilmiş ve kazananlar Yüksek Mimar Orhan Bozkurt, Yüksek Mühendis Mimar Orhan Bolak ve Yüksek Mühendis Mimar Gazanfer Beken tarafından tasarlanan proje birinci seçilmiştir. Proje kapsamında, Meydanda bulunan Zafer Abidesi, trafik noktasından kaldırılarak az geriye taşınacaktır. Yapılacak iş hanında 600 küsur büro, 2 adet avlu ve avluların ortalarında birer havuz, etraflarında da çay bahçeleri bulunacak meydan ve avluların altları, trafik yoğunluğunu yönetebilmek için otopark olarak planlanmıştır. Yapılacak çarşı ve iş hanı için seçilen projenin taslağı şu şekildedir:



**Fotoğraf 17: Ulus Çarşı ve İş Hanı<sup>749</sup>**

Gazetede verilen proje taslağında en dikkat çeken husus bu büyük yapı bloğunun sol köşesinde bulunan Zafer Anıtı değil, binanın haşmetidir. Bu noktada tek parti döneminde Ulus Meydanı'na yerleştirilen ideolojik mesajlarla dolu Atatürk heykeli sönükleştirilmiştir. Keza yapılacak çarşı ve iş hanı hakikaten “*şehrin rakipsiz bir mevkiinde*”<sup>750</sup> yer seçmiştir.

Ulus İş Hanı'nın yapılması kararıyla birlikte meydanın düzenlenmesi işine de girişilmiştir. Bu bağlamda Heykelin başka bir yere konması üzerine de konuşulmuştur.

<sup>748</sup> *Zafer*, 14.03.1952.

<sup>749</sup> *Zafer*, 25.04.1954.

<sup>750</sup> *Zafer*, 25.04.1954.



Aday yerler arasında şehir çarşısının bulunduğu yerde bir meydan açılarak buraya konması ya da meclisin altındaki orta göbek vardır.<sup>751</sup> Ancak yapılan görüşmeler neticesinde heykelin yeri değiştirilmemiş yaklaşık 10 metre geriye çekilerek günümüzdeki yerini almıştır. Proje maketi aynen tatbik edilmiş lakin heykelin yerinin değiştirilmesi, bu yapı bloğunun daha da içine gömülmesine sebep olmuştur. Çarşı ve iş hanının inşa halinde olduğu yıllarda Şahap Sıtkı tarafından yazılan bir köşe yazısı bu görüşün o zamanlar için de geçerli olduğunu göstermektedir:<sup>752</sup>

*“Dün, Ulus meydanından geçiyordum. Ulus, hiçbir zaman meydan olmadı ya, şimdi yeni yükselen o büyük yapıyla büsbütün meydanlıktan çıkmış. Sümer Bank taş yapısının yükseldiği günlerde rahmetli Atatürk geçiyormuş. Merdiven vari yapının, heykeli kapadığını görmüş, yıkın demiş. Sonraları, aradaki bir katı kaldırmışlar, akıllarınca heykeli, meydanı kurtarmışlar. O yapı tamamlandıktan sonra ne olacağı kestirilemez ama, bana kalırsa, heykeli aşağıdaki dört yol ağzına almalı. Hem şimdiki Ulus bir soluk kazanır, hem de heykelimiz gerçek bir meydandan yükselmiş olur.”*

Ulus Çarşısı ve İş Hanı 1959 yılı sonlarına doğru tamamlanmış ve Atatürk çarşısındaki esnaflar buraya yerleştirilmeye başlanmıştır.<sup>753</sup> Bu yapı ile Ankaralıların sosyal hayatında önemli bir yer edinen iki mekân da tarihe karışmıştır. Bunlardan birisi Ulus Çarşısı ve İş Hanı'nın yapılması esnasında çevre düzenlemesi adı altında 1956 yılında yıkılan Yeni Sinema'dır.<sup>754</sup> Bir diğeri de yine aynı gerekçeyle 1955 yılında yıkılan İstanbul Pastanesi'dir.<sup>755</sup>

Ulus Çarşısı ve İş Hanı tamamlanmadan başlanan bir diğer proje Modern Çarşısı inşasıdır. Yüz tüccarın ortaklaşa kurduğu “Ankara Modern Çarşısı Kooperatifi” ve Ankara Valiliği ortaklığıyla Posta Caddesi üzerinde Devrim İlkokulu'nun bulunduğu sahada Anadolu'nun en büyük ve modern çarşısı ve iş hanının yapılması planlanmıştır. Tahmini maliyet 10.000.000 liradır. 14 katlı yapılacak binanın ilk beş katında 93

---

<sup>751</sup> Zafer, 04.04.1959.

<sup>752</sup> Şahap Sıtkı, “Meydan”, *Ankara Telgraf*, 09.09.1958.

<sup>753</sup> Zafer, 19.08.1959.

<sup>754</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.m.*, s. 319

<sup>755</sup> N. Özalp, *a.g.e.*, s. 354

dükkân, 300 kişilik bir lokanta ve büyük bir sergi salonu yapılması kararlaştırılmıştır.<sup>756</sup> Yapının projesi için 1957 yılında açılan yarışmayı Rıza Aşkan kazanmıştır. Kat yoğunluğu baştakinden farklı olarak 7 kat şeklinde inşa edilen bina 1967 yılında tamamlanmıştır. 23 Aralık 2003 yılında bir yangın sonucunda boşaltılmıştır. Günümüzde Modern Çarşı'nın yerinde otopark bulunmaktadır.<sup>757</sup>

50'li yıllarda büyüklü küçüklü birçok çarşı, dükkân ve pasajla Ulus Meydanı ticaret merkezi vasfını kuvvetlendirmiştir. Tek parti döneminde de ticari fonksiyonları bünyesinde barındıran meydan, DP iktidarı ile beraber on yıl içinde yoğunlaştırılmış ticari faaliyet bölgesi haline gelmiştir. Bu durumun en güzel örneğini Ulus Çarşı ve İş Hanı ile Modern Çarşı yapıları oluşturmuştur. Bu yapılar şehir içerisinde kurulan ticaret mahalleleri gibidir. Keza 1957 Yücel – Uybadın İmar Planı'nda da Ulus'un Saman Pazarı ve Anafartalar Caddesi üzerindeki oluşumları “Merkezi Ticaret Bölgeleri” olarak adlandırılmaktadır. Bu merkezin Yıldırım Beyazıt ve Kızılay'a doğru genişlemekte olduğu kabul edilerek yine de merkezin Ulus'ta kalacağı varsayılmıştır.<sup>758</sup>

Bir diğer büyük proje Anafartalar Çarşı ve İş Hanı projesidir. Projeye göre “Türkiye'nin en uzun binası” olarak inşa edilecek Anafartalar çarşı ve iş hanı 5770 metrekarelik bir saha üzerinde 134 metre uzunluğunda, 43 metre genişliğinde ve 28 kat olacaktır. Çarşı kısmı altı kat olarak Anafartalar caddesinden 16 metrelik bir pasaj girişi ile büyük ve küçük 215 dükkân yapılacaktır. Çarşı kısmına Anafartalar caddesinden iki büyük geçitle girilecektir. Katlar arasında 4 adet geniş merdiven, 8'er kişilik asansör ve iki yük asansörü olacaktır. İş hanı kısmı ise 28 kat olacaktır. İş hanının zemin katına bankaların yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu yapıda 400 kişilik lokanta, 300 kişilik düğün salonu, 200 kişilik gece kulübü, 240 oda ve çatı kısmında da 100 kişilik “ruf bar” olacaktır. 1958 yılında hafriyatına başlanan yapı, Ankara İmar ve Emlak İşletme Şirketi tarafından yaptırılmaktadır.<sup>759</sup> Anafartalar Çarşı ve İş Hanı projesine ait maket şu şekildedir:

---

<sup>756</sup> Ankara Telgraf, 22.10.1957.

<sup>757</sup> Betül Asar, *Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezindeki Ticaret Binalarının Değişimi ve Mekânsal Analizi*, (Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2012, s. 90

<sup>758</sup> Cengizkan, a.g.m., s. 32

<sup>759</sup> Ankara Telgraf, 10.03.1958.



Fotoğraf 18: Anafartalar Çarşısı ve İş Hanı<sup>760</sup>

Sonrasında binanın 28 kat olmasından vazgeçilmiş, ikisi yer altında olmak üzere toplam yedi kat olması kararlaştırılmıştır.<sup>761</sup> Bu çarşı ve İş Hanı DP'nin ortaya attığı ancak iktidarı döneminde tamamlayamadığı yapılar arasındadır. Sonrasında 60'lı yıllarda tamamlanacaktır. DP döneminde ortaya atılıp sonrasında tamamlanan yapılar ve projeler önemlidir. Çünkü bunlar DP iktidarının vakti olsaydı Ulus Meydanı'nda girişeceği işlerin neler olduğu konusunda fikir vermekle beraber sonraki yıllarda meydana girişilen ve meydanın anlam kurgusunu değiştiren kimi zaman bu kurguya balta indiren faaliyetlerin de fikir babası olmuştur. Bunlara bir diğer örnek Ulus Meydanı'na bir yaya alt geçidi yapılması projesidir. Hatta bu proje Ulus, Sıhhiye ve Kızılay meydanları için eş zamanlı önerilmiştir.

1957 yılı başlarında tanınmış inşaat şirketlerinden birisi Ankara Belediyesi'ne "enterasan bir telifte bulunmuştur." Bu teklife göre Ulus, Sıhhiye ve Kızılay meydanlarının altında tüneller açılacak ve yayalar karşı tarafa bu tünellerden geçecektir. Böylelikle yer üstünde trafik aksamamış olacak boşuna da benzin yakılmayacaktır. Ayrıca yayalar da arabaların durmasını beklemeden kolaylıkla karşıya

<sup>760</sup> Zafer, 10.03.1958.

<sup>761</sup> Zafer, 05.10.1959.

geçebileceklerdir. Teklife göre bu yer altı geçitlerinde dükkânlar inşa edilmesi de vardır. Şirket bu iş karşılığında yer altında yapılacak bu dükkânların 20 yıllık işletim hakkını istemektedir.<sup>762</sup> Üç ay sonra verilen bir haber doğrultusunda yer altından tüneller açılmasının kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu tünellerin yapımına başlanması için önce şehir içindeki yolların yapımının bitirilmesi beklenecektir. Projeye göre bu tünellerden en büyüğü Kızılay'da yapılacak yer altında büyükçe bir çarşısı ve dört giriş çıkış noktası olacaktır. İkinci büyük alt tünel Ulus'ta yapılacak buranın giriş çıkış noktaları da birbirine paralel en kalabalık iki noktada olacaktır.<sup>763</sup> Bu proje DP iktidarında gerçekleştirilememiştir. Ancak 1990'lara gelindiğinde her tarafta inşa edilen yer altı trenleri yani metro hatları, etraflarında çarşıların yerleşebileceği şekilde inşa edilmişlerdir. Elbet 1950'lerde metro hatları gündemde olmayan, bilinmeyen bir durumdur. Ancak “yeraltı çarşısı” olgusu DP döneminde ortaya atılıp şehrin ana meydanlarına yapılması planlanmıştır. Yol davası bağlamında önceliği taşıtlara veren DP, yayaların geçişlerini yer altlarına alarak yer üstünde yağ gibi akan bir trafik hedeflemiştir.

DP döneminde yurt çapında girişilen imar hareketleri kimi yerlerde tarihi yapıları zarar verildiği gerekçesiyle sıklıkla eleştirilmiştir. Bu yerler arasında en çok bahsi geçen yer, pek tabii tarihi dokusunun bir hayli kuvvetli olması hasebiyle İstanbul'dur. Ancak Ankara'da da kimi yerlerin tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Ulus Meydanı'nın kuzey kısmında Çankırı Caddesi'nin sol kanadında yer alan tarihi Roma Hamamı bunlar arasındadır. Yol genişletme, etrafa çeki düzen verme gayesiyle imar hareketleri tarihi hamama da yansımıştır. Buna göre etrafı duvarlarla çevrilmiş ve bir park haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. “*Roma hamamı adıyla anılan harabe ise temizlenecek ve kısmen olduğu gibi*” korunarak buralara çim ekilip ağaçlar dikilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda “*geniş bir istirahat*” yeri kazanılması hedeflenmiştir.<sup>764</sup>

Bir tahrip olarak değerlendirilebilecek başka bir nokta derelerin üzerinin kapatılmasıdır. İlk kapatma 1957 sel felaketi sonrası Bent Deresi'ne uygulanmıştır. Bent Deresi Ankara'nın tarihsel çeşitliliğini gösteren yerler arasındadır. Keza “Bent Deresi” adını alışı da üzerinde Roma döneminde kalma su bentlerinin olmasıdır.<sup>765</sup> Ayrıca sof

---

<sup>762</sup> *Ankara Telgraf*, 05.03.1957.

<sup>763</sup> *Ankara Telgraf*, 24.06.1957.

<sup>764</sup> *Zafer*, 13.04.1959.

<sup>765</sup> Kaynar (2017), *a.g.m.*, s. 198

ticaretiyle bilinen şehrin tiftik yıkamacılığı ve sof boyamacılığında sıklıkla kullanılan yeridir. Ankara'nın su sıkıntısına çözümcü bir yaklaşıma müsait, şehirliler için sıklıkla kullanılan bir mesire yeri ve tarihi açıdan zengin bir deredir. Zaman içerisinde girilen uygulamalar neticesinde ne dereden ne de tarihi bentlerden eser kalmıştır. Dere üzerinde ilk değişimler tek parti döneminde olmuştur. Keza 1930 yılında Bent Deresi'nde şehrin ilk genelevi açılmıştır. Bu tarihten sonra da Bent Deresi kerhaneyle özdeşleşen ve tehlikeli bir bölge haline gelmiştir. Kerhanenin yapılması esnasında bentlere yapılan eklentiler bunların orijinalliğini bozmuş ve sonrasında da bentler tamamen yıkılmıştır.<sup>766</sup> Genelevin buraya yapılmasıyla zarar gören yegâne şey tarihi bentler olmamış derenin yıllardır muhafaza ettiği mesire yeri olma özelliği kaybolmuştur. Derenin etrafı seks ticaretine uygun hizmetleri barındırmaya başlamıştır. Bu durumu aşağıdaki anlatı desteklemektedir:

*“Ama asıl önemlisi Bentderesi denince akla ilk gelen kerhanedir (umumhane-genelev). Çünkü 1930'da devlet eliyle açılmış ilk kerhane kapatıldığı 2010 yılına kadar tam 80 sene bu semtte faaliyet gösterdi. “Cumhuriyette kadın dolanımı” buradan örgütlendi. Kahkaha Sokağı ve Tabakhane Sokağı'nda bulunan sarı badanalı, dörder katlı 39 evde 400 “vesikalı kadın” sabahtan gece yarısına kadar hiç tanımadığı erkeklerle burada yatıp kalkardı. Kerhane girişinde polis kontrol merkezi, emanetçi ve kerhane tatlıcıları yer alırdı. Kerhane tatlısı, yağda kızarmış şerbetli bir hamur tatlısıdır ki, seks gücünü azdirdiğine inanıldığından çok revaçtaydı. Tatlıcılarının yanında kuvvet macunu, orospu mantısı da (kıymalı gül böreği) satılırdı.”<sup>767</sup>*

Kimliği DP iktidarından önce çoktan tahrip edilen Bent Deresi, DP döneminde de tamamen kapatılmıştır. Yine DP döneminden önce tarihi alışkınların kaybolduğu dere etrafı da DP döneminde bozulmaya devam etmiştir. Nitekim Bent Deresi'nin olduğu saha genişletilerek bir bulvar yapılmasına karar verilmiştir. 40 metre genişliğinde inşa edilerek 1960 yılı itibarıyla de bu yolun iki tarafına 10'ar katlı binaların yapımına izin

---

<sup>766</sup> Kaynar (2017), a.g.m., s. 198

<sup>767</sup> Ümit Bayazoğlu, “Ankara'nın aşağı yüzü: Bentderesi”, *Solfasol*, 25 Kasım 2020, < <https://solfasol.tv/ankaranin-asagi-yuzu-bentderesi/> >, (Erişim Tarihi: 02.05.2023)

verilmesi planlanmıştır. Böylelikle vali ve belediye başkanı Dilaver Argun'a göre burada "ikinci bir Atatürk Bulvarı meydana gelecektir."<sup>768</sup> Böylelikle Roma'dan kalma bentleriyle ünlü, sof ticareti için önemli bir nokta ve pazar yeri, 1930'lar sonrası genelev merkezi, 1950 sonrası da Atatürk Bulvarı'na rakip olacağı iddia edilen bir yer haline gelir Bent Deresi.

Ulus Meydanı'nın önemli bir unsuru, Atatürk Bulvarı'nın sağ kolunda yer alan Millet Bahçesi'nin 50'li yıllarda akıbeti ticari amaçlı tüketim ve kullanıma dönüşmek olmuştur. Aslında Millet Bahçesi içerisindeki ticari yapılaşma tek parti döneminde başlamıştır. Keza 1929 yılında çıkan yangın sonucu Millet Bahçesi epey zarar görmüş, yangın sonrası yeniden düzenlenen bahçenin Bankalar ve İstasyon caddelerine bakan cephelerine dükkânlar inşa edilmiştir.<sup>769</sup> Ancak 50'ler itibariyle bahçenin ticari amaçlı kullanımı epey artmış vaziyettedir. Ayrıca bu dönemde sosyal mekânların kullanımında da bir değişim söz konusudur. Keza DP'nin iktidara gelmesiyle beraber Ankara'ya Anadolu'nun birçok farklı şehirden göç gelmiş ve gelenler farklı bir sosyal yapıyı da yanlarında getirmişler; kebabçılar başrolde olmak üzere alaturka işletmelerin sayısı ve pavyon tarzındaki mekânların sayısında bir artış yaşanmıştır.<sup>770</sup> Dolayısıyla Millet Bahçesi de bu anlayıştan nasibini alarak alaturka eğlence tarzına ve özel işletmeciliğe teslim olmuştur. İlhan Tarus 1952 yılında bir yazısında bu duruma isyan etmekte, halka ait olan bu tarihi yerin ve şehir içerisinde nefes alınabilen ender yeşillik alanın tekrardan halka iadesini istemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri önemli bir işlevi olan Millet Bahçesi, nargile dumanlarının ve Arap zevklerinin hâkim olduğu uygulamalarla söndürülmüş, silikleştirilmiştir. Yazar tarafından bu nadide yerde yürütülen yanlış politikalarından dönülmesi istenmiş bahçenin tapusunun resmi makamlara en azından yarı resmi makamlara ait olması gerektiği üzerinde durulmuştur.<sup>771</sup> Ancak Millet Bahçesi üzerinde yoğun ticari yapılaşma yıllar geçtikçe artacaktır. 1955 yılında bahçeye 48 dükkân daha inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu inşaatın masrafı, hâlihazırda Millet

---

<sup>768</sup> Abdullah Uraz, "Ankara'nın Çehresi Sür'atle Değişiyor..", *Zafer*, 28.01.1959.

<sup>769</sup> Zencir ve Özel, *a.g.m.*, s. 190

<sup>770</sup> Erdal İpekeşen, "Ankara'nın Dünden Bugüne 88 Yıllık Sosyal Yaşamı (II)", *Hürriyet*, 10.07.2011, < <https://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-dunden-bugune-88-yillik-sosyal-yasami-ii-18213491> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

<sup>771</sup> İlhan Tarus, "Millet Bahçesi", *Ankara Telgraf*, 01.07.1953.

Bahçesi'nde çalışan işçiler tarafından kurulmuş İşçiler Sendikası Tüccarları tarafından karşılanacaktır.<sup>772</sup>

Millet Bahçesi için en önemli figürlerden birisi Baba Karpiç ve onun lokantasıdır. Muhip Dıranas tarafından kaleme alınan yazının aşağıdaki kısmı Baba Karpiç'i hiç de abartmadan anlatmaktadır:

*“Lokantasıyla, civardaki evi arasında gidip gelen, yirmi seneden beri Yenişehir'i bile görmemiş, yahut görmek lüzumunu duymayacak kadar kendini eserine, işine vermiş olan bu insan bir Bethoven nasıl musikisine, bir Rubens nasıl resmine bağlıysa, aynı büyük sanat aşkıyla aşevine bağlı kalmıştır. O kendi işinde ve kendi çapında, bir şaheser yaratmaya hayat bağlamış bir sanatkardır. Mesleğinde adeta ekol kurmuş, talebeler yetiştirmiş ve tuttuğu mütevazı işinin de, kemal denen mertebede bir yeri olabileceğini isbat etmiştir. Onu insan olarak ve artist olarak bir kenara bıraksanız bile, tarihi Ankara'nın yapısı içinde, kendi cürmünce ve hacmince bir temel taşı olarak görürsünüz. Onu Ankara'nın medenilik şartlarından, zevkinden ve efendiliğinden söküp alamazsınız. Ben, yabancı bir tebaalıktan ve kültürden gelip, bizim kadar Türkleşmiş ve alaturkalaşmış Baba Karpiç'de, şarkla garbın izdivacından doğacak ileri bir medeniyetin mütevazı bir temsilcisini görüyorum.”<sup>773</sup>*

Millet Bahçesi için belki de en esaslı değişim 1953 yılında Baba Karpiç'in vefat etmesidir. Advıye Fenik'in *“Her şehrin abideleri, güzel binaları, yolları, parkları yanında bir takım mahalli simaları ve şöhretleri vardır. Onlar, şehrin hususiyetlerine renk ve tad katarlar. İşte Baba Karpiç de bunlardan biriydi”<sup>774</sup>* diye anlattığı Karpiç, yıllarca Millet Bahçesi içerisinde faaliyet göstermişti. Bu lokanta tek parti döneminin önemli simgelerinden birisi ve hatta 50 öncesi Ankara'sının en politik lokantasıdır. Baba Karpiç'in ölümü sonrasında lokanta işletilmeye devam etmiş ancak Karpiç, aynı Karpiç olarak kalmamış etkililiği ve etkinliğini zaman içerisinde yitirmiştir. Baba Karpiç'in ölümü sonrası lokantanın akıbetini Mehmet Kemal şöyle anlatır:<sup>775</sup>

---

<sup>772</sup> Zafer, 23.03.1955.

<sup>773</sup> Muhip Dıranas, “Baba Karpiç”, Zafer, 28.05.1949.

<sup>774</sup> Advıye Fenik, “Baba Karpiç...”, Zafer, 13.10.1953.

<sup>775</sup> Kemal, a.g.e., s. 69

*“Bir zamanlar Cumhuriyet baloları verilen, kordiplomatların uğrağı olan Karpiç lokantası Baba öldükten sonra daha çok kâr getirsin diye, bir gün baktık ki, saz salonu oldu. Bar kısmına da döner taktılar, sokağı bakan camekânı kaldırdılar, ayakta sandöviç yenen bir hale soktular.”*

Böylelikle Ulus Meydanı’nda tek parti döneminin önemli bir uzantısı da gözden düşmüş oluyordu. İktidarın yeni sahipleri DP’liler ise kendilerine yer olarak farklı mekânlar seçmiş ve yoğunlukla Kızılay’da yer tutmuşlardır.

1950’ler öncesinde Ulus Meydanı’nı tanımlayan en temel yapılardan birisi de Ankara Palas idi. Burası da 50’li yıllarda kent merkezinin ve merkez fonksiyonlarının Kızılay’a doğru kayışından payını alanlar arasındadır. DP iktidarı sonrasında CHP ile özdeşleşmiş olan Ankara Palas prestij kaybı yaşamıştır.<sup>776</sup> Ankara Palas’ın biricikliği Kızılay bölgesinde art arda inşa edilen otellerle de sarsılmıştır. Yapıldığı yıllarda diğer otellere örnek olması beklenen Ankara Palas, uzun yıllar eğlence, barınma ve otelcilik bakımından Ankara’nın ve Türkiye’nin adeta öğretici bir kurumu olmuştur. Yarı resmi kimliği de bu durumu desteklemektedir.

DP iktidarı ile beraber Ankara Palas’ın prestijini sarsan önemli bir diğer etken de İstanbul’da inşa edilen Hilton Otel’dir. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı tarafından inşa ettirilen otelin planları bir Amerikan firması olan Skidmore Owings and Merrill ve Türk Mimar Sedat Hakkı Eldem tarafından hazırlanmıştır. Otelin inşası bittikten sonra Hilton Hotels International Inc. yirmi sene süreyle oteli işletme hakkına sahiptir. Otelin yapılacağı yere, İstanbul’u gezdikten sonra Mr. Hilton bizzat karar vermiştir. Görev alacak personellere Hilton Müessesesi tarafından eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>777</sup> İstanbul Hilton Oteli, 10 Haziran 1955 yılında yerli ve yabancı birçok sanatçının iştirakiyle büyük bir merasimle açılışını yapmıştır.<sup>778</sup> Birkaç yıl sonra otele ek inşaat yapılmasına karar verilmiştir. Hilton Oteli ek inşaat temel atma merasimi sırasında konuşan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 1950’de Türkiye genelinde turizm belgesine sahip otel sayısı yalnızca 15 iken şu anda 50 olduğunu belirtmiş, aynı şekilde bu otellerde yatak sayısı 1950’de 1650 iken 1959 yılında bu sayının 6163’e çıktığından

---

<sup>776</sup> Türktarhan ve Aksöz, *a.g.m.*, s. 39

<sup>777</sup> Zafer, 28.02.1952.

<sup>778</sup> Zafer, 10.06.1955.



bahsetmiştir. Polatkan'a göre turizm davasında girilen otel inşaatları ülke ekonomisi açısından bir hayli önemlidir. Bu noktada da *“İstanbul Hilton oteli, otelcilik sanayii”* açısından *“bir mektep vazifesi görmüştür.”*<sup>779</sup>

Ankara Palas'ın gözden düşmesi DP'nin *“eski”*nin karşısına *“yeni”*yi çıkarma politikası bağlamında değerlendirilebilir. Keza Ankara'nın silikleştiği bu dönemde karşısına İstanbul'un, Ulus merkezli Ankara'nın karşısına Kızılay merkezli bir Ankara'nın çıktığı bu evrede tek parti döneminin büyük simgelerinden olan Ankara Palas'ın karşısına da Hilton Oteli çıkmıştır.

Ankara Palas'ın prestij kaybı yaşaması eğlence hayatında önemli bir konumda oluşunu pek de değiştirmemiştir. Ancak eğlence türünde bir değişim söz konusudur. Atatürk döneminde daha çok baloları ve kadınlı erkekli danslı orkestralı eğlenceleriyle ön plana çıkan Palas, 50'lerden sonra daha çok striptizcilerinin konuşulduğu bir eğlence mekânına dönüşmüştür. Bu konuda değerlendirme yaparken dünya konjonktüründe değişmekte olan eğlence anlayışını da es geçmemek gerekir.

Değişen eğlence anlayışı yalnızca Palas'ın salonlarına mahsus değildir. O dönemde Bomonti Gazinosu da striptiz gösterilerinin odağı halindedir. Hatta İzmir ve İstanbul'da da sıkça striptiz gösterileri yapılmaktadır. Tekrar Ankara Palas'a dönecek olursak Önder Şenyapılı'nın anılarından aktardığına göre Palas'ın gözde striptizcileri arasında 21 yaşında Colette adında Fransız bir dansçı bulunmaktadır. *“Bu kızın güzelliği ve çırılçıplak soyunması Ankara sosyetesini çileden çıkarır”* duruma getirmişti. Yine Şenyapılı'nın aktarımıyla Akis Dergisi'nde çıkan bir yazıda şu satırlar yer almaktadır:<sup>780</sup>

*“Colette Jerry, son zamanlarda moda olan striptiz uzmanıydı. Yani müşterilerin önünde, müziğe uyarak soyunuyordu. Eldivenlerinden başlıyor, elbisesi onu izliyor, sutyeni çıkıyor ve –kanun bizde daha fazlasını yasak ettiğinden- Havva'nın incir yaprağını hatırlatan, hatta ondan da ince bir siyah tüll parçasıyla kalıyordu. Her akşam hayranları Colette'i zevkle izliyordular. Hani bu Fransız lokumu seyredilmeyecek gibi de değildi.”*

Colette'nin izleyenleri arasında yalnızca Ankara sosyetei değil, Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar da vardır. Akis Dergisi'nde Colette ile

---

<sup>779</sup> Zafer, 20.09.1959.

<sup>780</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.m.*, s. 312

yapılan bir röportajda striptiz sanatçısı bu durumla ilgili şunları söylemiştir: “*Bir kabare artisti her yerde bu şerefe nail olmaz. Şimdiye kadar ne bir Başbakan’ın ne de Devlet Başkanının önünde numara yapmışım; oysa striptiz artık başlı başına bir sanat haline gelmiştir.*”<sup>781</sup>

Eğlence hayatına dair yukarıdaki anlatıya ek olarak bir ipucu vermesi adına DP iktidarı yönetiminde dördüncü yılına giren Ankara’nın nasıl eğlendiğine bakılabilir. Yılbaşı geceleri, bir şehrin nasıl eğlendiği konusunda iyi bir ipucudur. Lakin elbette, yalnızca bu geceye mahsus eğlenmeye çıkanlar bulunacaktır. Bu konuda Zafer Gazetesi’nden bir ekibin Ankara sokaklarında yılbaşı gecesinin nabzını tuttuğu haber sütunundan faydalanılacaktır. Öncelikli olarak çok daha geniş bir ortam sunması ve devlet erkânından kimselerinde orada bulunması sebebiyle Opera dikkat çekmektedir. Burada bir yılbaşı balosu düzenlenmiş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Milli Eğitim Vekili Rıfki Salim Burçak, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cevat Memduh Altar gibi isimler bulunmaktadır. Ankara Palas’ta ise eğlenmekte olan Amerikalılar göze çarparken, zifiri karanlık, aydınlatılmış bir pist ve dans mı tepinmek mi ayırt edilemeyen bir ortam bulunmaktadır. Ankara’nın gözde eğlence mekânlarından birisi olan Gar Gazinosu’nda da durum çok farklı değil, pist öylesine kalabalık ki, bazı çiftler pisti bırakıp masaların arasında dans etmeye başlamışlar. Bomonti salonlarında caz müzik sesleri gelirken, bir aralık toplu halde “*Üsküdarı gider iken aldı da bir yağmur*” sesleri yükselmekte... Gecenin ilerleyen saatlerinde bu mekânlarda eğlenenler son durak olarak, Süreyya Pavyonu’nda işkembe içiyorlar. 1954 yılına girerken Ankara’da halk, “*geçen yılın mahsubunu yaparken, gelecek yıldan da avans alıyor*”.<sup>782</sup>

Ankaralıların eğlence hayatında önemli yeri olan başka bir mekânda 1950’lere doğru açılan Gençlik Parkı idi. DP iktidarının ilk yıllarında buraya bir de lunapark yerleştirilmiştir. Gültekin Emre’nin anılarında 50’li yıllarda park şu şekilde anlatılır:

*“Gençlik parkında 1951’de açılan bir İtalyan Lunapark’ı vardı ki küçüklerin olduğu kadar büyüklerin de gözdesiydi burası. Çarpışan arabalar, uçan sandalyeler, salıncaklar, güç denemesinin yapıldığı aletler,*

---

<sup>781</sup> Ö. Şenyapılı, *a.g.m.*, s. 313

<sup>782</sup> Levent N. Esmir, “Ankara Yeni Yıla İşte Böyle Girdi”, *Zafer*, 02.01.1954.

*dönme dolaplar, korku treni, sihirli aynalar... insanın başını döndürmeye yeterdi Lunapark'ın renkli ortamı.”<sup>783</sup>*

Lunapark ilk kurulduğunda parkın belki de beşte biri kadar bir sahayı kapsayacak şekilde yapılmıştır. Ancak 60'lar sonrasında lunapark alabildiğine büyümüş en nihayetinde kocaman bir gürültü kirliliğine dönüşmüştür.<sup>784</sup> Özellikle yaz aylarında kalabalık olan Gençlik Parkı'na 1957 yılında “Mehmetçik” ve “Efe” adında iki de tren getirilmiştir: “İki durağı vardı bu hoş trenin: “Havuzbaşı” ve “Esmen”. Bu istasyonlar arasında düdük çala çala, ağaçların arasından durmadan gidip geliyordu çocukları, büyükleri taşıyarak. Bu trenden de kahkahalar hiç eksik olmazdı.”<sup>785</sup> Parkta Göl Gazinosu ve Lunapark Aile Gazinosu ise gözde eğlence mekânlarındandı. Göl Gazinosu'nda Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses, Behiye Aksoy, Zeki Müren gibi sanatçılar şarkı söylüyordu.<sup>786</sup>

DP iktidarının ilk yıllarından itibaren Gençlik Parkı'nın “eğlenmek” niteliği üzerinde yoğunlaşıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki 1950'li yıllardan itibaren yeşil peyzaj kurgusu önemsizleşerek ikinci plana atılmış ve eğlence mekânlarıyla ön plana çıkan orta sınıf zevkleri barındıran bir Gençlik Parkı'na dönüşüm yaşanmıştır.<sup>787</sup> Kademeli olarak parkta faaliyet gösteren ticari müesseselerin sayısı artırılmıştır. Aslında DP döneminde Gençlik Parkı'na özel bir önem verilmiş tıpkı Avrupa şehirlerinde olduğu gibi modern bir park görünümü kazanması amaçlanmıştır. Ancak yine “modern”lik algısının ne olduğuna bağlı olarak Gençlik Parkı'nın kuruluşunda güdülen gaye ve niteliksel tanımlamadan uzaklaşmanın önü açılmıştır. Park içerisinde yer eden yoğun yeşillikler zaman içerisinde tasfiye edilmiş ve bunların yerlerine çeşitli eğlence, yeme içme mekânları açılmıştır. 1958 yılı içerisinde Gençlik Parkı'nın yeniden planlanması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla park içerisinde kebabçıların kaldırılmasına ve rakı satışının kati suretle yasaklanmasına karar verilmiştir.<sup>788</sup> 1959 yılına gelindiğinde Gençlik Parkı Gazetesi adında parka mahsus bir gazete de kısa süreli faaliyet göstermiştir. Nitekim Gençlik Parkı ile alakalı anlamsal dönüşüm “halkı eğitme”

---

<sup>783</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 174

<sup>784</sup> Dinçer, *a.g.m.*, s. 331

<sup>785</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 175

<sup>786</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 176

<sup>787</sup> Durna, *a.g.m.*, s. 140

<sup>788</sup> Zafer, 28.03.1958.

misyonunun terk edilmesi ve tamamen ticari bir eğlence müessesesine dönüşmek olmuştur.<sup>789</sup> Nejat Akgün 50’li yıllarda Gençlik Parkı’nın geçirdiği bu dönüşümü şöyle anlatır:

*“1951’de İstanbul’a uğrayan bir İtalyan Luna Parkı Ankara’ya, Gençlik Parkı’na getirilerek ve yine bu arada birtakım ilkel çay bahçelerinin açılmasına izin verilerek, o güzel parkta bir panayır havası yaratıldı. Ertesi yıl Luna Park araçlarının yerlileri yapılarla, çay bahçelerinin çoğu meyhanelere, içkili gazinolara dönüştürülerek, en azından buradaki bozuluşa süreklilik kazandırıldı. Ankaralı aileler gittikçe parktan ayaklarını keserek, orayı paralı ama yetersiz düzeydeki insanlara bıraktılar. Zamanla daha da ileri gidildi ve ne yazık ki, Gençlik Parkı sonunda it kopuk yatağı haline getirildi.”<sup>790</sup>*

50’ler öncesinde Ankaralıların rağbet ettiği sinemalar 50’ler sonrasında sayılarını artırarak faaliyetlerine devam etmiştir. Dolayısıyla Ankaralılar için bu dönemde sinema etkinliğinin arttığı gözlenmektedir. Demokrat Parti’nin iktidara geldiği yıl Ankara’da 6 kapalı ve 5 açık hava sineması bulunmaktayken 1958 yılına gelindiğinde 13 kapalı ve 29 açık hava sineması bulunmaktadır.<sup>791</sup> Yeni açılan sinemalar çoğunlukla Kızılay’a doğru hareket etmiştir. 50’li yıllarda kent hayatında kendini gösteren Amerikanlaşma sinemalara da yansımış ve Amerikan filmler sıklıkla verilmiştir.

1950’ler itibariyle Ulus’un ticari fonksiyonlarla yoğunlaşan yapısı ve merkezi özelliklerinin Kızılay’a doğru kayışı Güven Dinçer tarafından şöyle anlatılır:

*“Başkent ve Başkent insanı bu kadar ani ve köklü değişime, yeni bir ticaret ve yaşam düzenine geçiş için hazır değildi. istimlakler sonucunda “ulus”, ticareti ve yaşam kültüründeki yerini kaybetti. Bunun etkisi ile Anafartalar Caddesinin eski pırıltısı kalmadı ve söndü. Anafartalar’ın ticaret düzeni ve anlayışı değişti. Zamanla Ankara’nın güzel mağaza ve vitrinleri, pastahane, lokanta ve dinlenme, eğlenme yerleri Yenışehir bölgesinde artarak gelişti.*

---

<sup>789</sup> Burcu Yılmaz, “Bozkırda Cennet: Gençlik Parkı”, *Sanki Viran Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 223

<sup>790</sup> Akgün, a.g.e., s. 236

<sup>791</sup> Zafer, 10.02.1958.

*Akşam üstü gezileri ve Sıhhiye'den Bulvar boyunca Kızılay ve Bakanlıklar'a doğru yeniden doğdu ve Anafartalar Caddesi ile Ulus'un yerini aldı.*"<sup>792</sup>

Ankara'nın imar planlarında resmen bir merkez olarak tanımlanmayan Kızılay 1950'lerde merkezi özellikleri bünyesinde toplamıştır. Bunu yaparken Ulus'tan birçok işlevi kendisine çekmiştir. Yukarıda anlatıldığı gibi 50'lerden itibaren Ulus'un ticari fonksiyonları ön plana çıkması kültürel ve sosyal aktivitelerin Kızılay'a kaymasında itici bir faktör olmuştur. 1950'lere gelene kadar zaten "büyülü bir yer" olarak görülen Yenişehir yani Kızılay, 1950'lerin ortalarında da hala böyle görülmektedir. 1956 yılında Ankara'ya ailesiyle birlikte gelen ve Ulus'ta "*çıkırıkçılar yokuşunun oralarda bir yerde*"<sup>793</sup> oturan Gültekin Emre o yıllarda Yenişehir'e bakış açısını sunmaktadır:

*"Yenişehir adını çok duymayan yoktu mahallemizde, ama görmeyen çok kişi vardı. Biz de Yenişehir'i görmeyenlerdendik. Yenişehir ise, bir Pazar günü gezdiğimizde, o zamanlar bizim ifade edemediğimiz bir biçimdeydi ve bizi büyülemesi bir yana pek çok şeyi de kavrayamamanın hayranlığı içinde içimize zor sindirmiştik gördüklerimizi.*"<sup>794</sup>

1950'ler boyunca Ulus Meydanı çekiciliğini, güzelliğini, işlevli yapısını ve merkezi fonksiyonlarını kaybederken Kızılay'da bir taraftan bu yönlerin hepsini emmeye, çekmeye başlamıştır.

---

<sup>792</sup> Güven Dinçer, *Ankara Kent Yazıları*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s. 135

<sup>793</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 29

<sup>794</sup> Emre, *a.g.e.*, s. 32

## 4.2. Kızılay Meydanı Üzerinden Değişim ve Sürekliliklerin Okunması

*“Kızılay Bahçesi’ne gidilir sabahları;  
Kumda oynasın diye küçük Yılmaz,  
Kibar çocukları gibi.”<sup>795</sup>*

Ankara bir başkent olarak kurgulanırken o dönemki adıyla “Yenişehir” bölgesi yani Kızılay, konut yerleşimine müsait bir alan olarak tanımlanmıştı. Hatta şehremaneti tarafından Yenişehir bölgesinde yapılan büyük kamulaştırma ile şehrin gelişim yönü belirlenmiş bu minvalde yapılaşmalar ortaya çıkmıştı. Kızılay ne cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan Lörcher ve Jansen planlarında ne de DP iktidarında yapılan 1957 planında bir merkez olarak tanımlanmamıştır. Zaman içerisinde Ulus’un merkezi işlevleri üstlenen yapısı sıkışmaya ve Kızılay’a doğru taşmaya başlamıştır. Süreç içerisinde aynı kayma Kavaklıdere istikametine doğru gelişmiştir. Bunun en büyük etkenleri arasında 1961 yılında TBMM’nin Ulus’tan Kızılay’a taşınması bulunmaktadır.

1950’lerden önce Kızılay bir “hayal mekân” idi. Güvenpark’ın, Kızılay Binası’nın, Soysal Apartmanı’nın oluşturduğu bütünlüklü yapı daha çok “burjuva” bireylere hitap etmekteydi. “Hayal mekân” denilmesinin sebebi ise Ulus’un sakinleri tarafından erişilmez olarak görülmesidir. Keza Orhan Veli’nin şiirinde Yenişehir’e yerleşmek bir kadının rüyasıdır. Yenişehir ise burjuvazinin gerçeğidir.

Batuman’ın aktardığına göre Türk ulusal burjuvazisi, Batı’dan farklı olarak ne alt sınıfların toplumsal meşruiyetini tanımak ne de devlet erkine karşı siyasal bir alanı örgütlemek gereksinimi hissetmiştir.<sup>796</sup> Bu sebeple Kızılay’da oluşan “yeni olduğunu hep eski olanı olumsuzlayarak” tanımlayan modern burjuvazi kimlik “hem kendine sürekli olarak tutarlı ve kapalı (hem söylemsel hem de mekânsal) bir alan var etmek yönünde (başarısız) girişimlerde bulunacak ve hem de kendi meşruiyetini sağlayabilmek için ötekine görünür olmaya çalışacaktır.”<sup>797</sup> Dolayısıyla Kızılay’ın burjuvazi erki Ulus ve ahvalinde yerleşen diğerlerini dışlama eğilimindedir. Ankara’ya sonradan gelen, üst düzey gelire ve zevklere sahip olan ve “İstanbul görmüş” bu bireyler için Ulus’u ve

---

<sup>795</sup> Orhan Veli Kanık, “Altındağ” şiiri.

<sup>796</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 47

<sup>797</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 46

Ulus'ta yerleşen bireyleri dışlamak sıra dışı bir eylem değildir. Kaynar'ın ifadesiyle Yenişehir, “*yenilerin kalesi*”dir.<sup>798</sup>

1946'da çok partili hayata geçilmesi bu durumu kıran etkenlerden ilkiyen 1950'de iktidarın değişmesi bu duruma bir nokta koymuştu. Artık Kızılay'a yerleşmek, Kızılay'ı tüketmek yalnızca burjuvaziye mahsus değildir. Dolayısıyla Kızılay'ın 50'ler öncesinde burjuvazi mekânı olması 50'li yıllar ile bir süreklilik arz ederken şehrin “hayal mekânı” oluşu kırılarak bir değişim geçirmiştir.

DP iktidarı öncesinde Kızılay alt gelir grubuna mensup bireylerin “rüya”sı iken, DP iktidarı ile beraber bu bireyler Kızılay'da niteliksiz olsa dahi çeşitli işlerde çalışma fırsatı kazanmış böylelikle Kızılay'ı tüketebilme şansına da erişmiştir. Örneğin Soysal'ın roman karakterlerinden Hatice ve Mevlüt çifti Kızılay'da bir binanın kapıcılığını yaparak bu şansı yakalayanlar arasındadır. Mevlüt'e göre “*Kızılay'da kapıcılık için millet anasını satar,*” Hatice'ye göre de “*ne pahasına olursa olsun, Kızılay'ın göbeğindeki bu kapıcılığı kaybetmemek*” gerekirdi.<sup>799</sup>

Burjuvazinin Kızılay'da yer tutuşu, bakanlıklar ile olan yakınlığı, memur ve bürokrat kesimin bakanlıklar ve meclis aracılığıyla sürekli uğrak noktasında bulunması Kızılay'ın Ulus'tan farklı ticari fonksiyonlar kazanmasını sağlamıştır. Bu konuda bir çalışma yürüten Tuğrul Akçura, Ulus-Sıhhiye-Kızılay bölgeleri arasında ticari faaliyetlerin neler olduğunu ve ne tür bir ayrışma yaşandığını incelemiştir. Bunlara göre Kızılay'ın tüketim ve alışveriş imkânları bakımından daha homojen ve üst düzey gruplara hizmet eden faaliyetleri bünyesinde topladığı görülmektedir. Nitekim Kızılay'a doğru ürün, vitrin ve müşteri kalitesi artmakta, Avrupalı yaşamın objeleri sunulmakta, caz ve klasik müzik plakları satan dükkânlar bu bölgeye yerleşmekte; kılık kıyafete, saç ve kişisel bakıma yönelik hizmetler erkeklerin yanında kadınlara da sunulmaktadır.<sup>800</sup> Ulus'ta yer tutan kebabçılar, ucuz perakende, eskimiş yerleşimler Kızılay'da bulunmamakta, bunlardan ziyade lüks oteller, çeşitli bürolar, Amerikan barları, Avrupalı eğlence mekânları, çeşitli yardım kuruluşları ve dernekler, nitelikli lokantalar

---

<sup>798</sup> Hakan Kaynar, “Yenileri Eskiye Karşı Savunmak, Yenişehir Üzerine Derkenar, Mahalle Şehre Karşıdır?”, *Kebikeç*, Yıl 2005, Sayı 20, s. 138

<sup>799</sup> Soysal, *a.g.e.*, s. 271-272

<sup>800</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 123

bulunmaktadır. Ulus ve Kızılay arasında bulunan Sıhhiye ise ne tam olarak Ulus gibi ne de tam olarak Kızılay gibidir.<sup>801</sup>

Önceleri Kızılay'da dükkânların açılması kolay bir iş değildi ancak bir iki derken meşruluk kazanan bu olgu, 1951 yılında bitişik nizam apartmanların inşasına izin verildikten sonra meşruluk kazandı. Binaların zemin ve bodrum katları pasaja çevrilmeye, yap-sat süreci ile birlikte binalar birkaç kez yıkılıp çok katlı ve büyük olacak şekilde yeniden yapılmaya başlandı. Bir taraftan da Kızılay'a yerleşen "*itibarlı tüketici sektörü*" banka, otel, lokanta ve seyahat acentası gibi nitelikli hizmetleri Kızılay'a çekti.<sup>802</sup> Böylelikle DP'nin liberal politikası ve kapitalist üretim biçimi yanlılığı Kızılay'da yeni bir açılım ortamı kazanmış oldu.

Jansen Planı'nda Kızılay bir iş merkezi olarak tanımlanmamış, bahçeli ve bir iki katlı evleriyle dinlenme ve gezme alanı olarak tasarlanmış bol yeşillikli kurgusuyla "*başkenti yeşillerle donatma siyaseti*"na bütünlük sağlanmıştı. Ancak 50'lerden sonra yasal bağlamda Kızılay'a iş merkezi vasfı yüklenmiş bir iki katlı evler yap-sat sürecinin kurbanı olmuştur.

---

<sup>801</sup> Akçura, *a.g.e.*, s. 124

<sup>802</sup> Aydın vd., *a.g.e.*, s. 545





**Fotoğraf 19: Kızılay Meydanı Üstten Görünümü<sup>803</sup>**

Bu noktada 1954 yılında kat mülkiyetine izin verilmesi de süreci desteklemiştir. Eş zamanlı olarak Kızılay'ın yeşillikli kurgusu da yozlaştırılmıştır. Dolayısıyla Kızılay'a yaklaşım açısından tek parti dönemi ve DP dönemi arasında bir değişim söz konusudur. Erken cumhuriyet döneminde ulus devletinin modern yaşam kurgusunun temsil edileceği mekân olarak tasarlanan Yenışehir, bu niteliği 50'lerden itibaren kaybetmeye başlamıştır.<sup>804</sup>

Tıpkı Ulus'ta olduğu gibi Kızılay'da da büyük ve çok işlevli yapıların mekâna yerleştirilmesi süreci yaşanır. Buna yönelik ilk uygulama kararı 1951 yılına aittir. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından, kurumun ihtiyaçlarının karşılanması ve de gelir elde edilmesi için Kızılay'da büyük bir iş hanı yapılması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda hanın altında gazino ve pavyon açılmasına karar verilmiştir. Yapılacak inşaatın 700 bin liraya mal olacağı öngörülmüştür.<sup>805</sup> Ancak 1958 yılına gelindiğinde

---

<sup>803</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, 0529. Fotoğraf, 1953 yılında Kızılay'ın havadan çekilmiş görüntüsüdür. Kızılay binası, Güvenpark, Saraçoğlu Mahallesi, Bakanlıklar, Uybadın'ın kuleli villası ve Kızılay'ın bahçeli konutları gözükmemekte.

<sup>804</sup> Yasemin İlkey, "Ankara'da Her Yolun Çıktığı Semt: Kızılay", *İdealkent*, Sayı 11, Ocak 2014, s. 124

<sup>805</sup> *Zafer*, 19.09.1951.

Kızılay İş Hanı'nın hala bir proje olduğu anlaşılmaktadır. Bu iş hanı Türkiye'nin en büyük binası olarak tasarlanmış yaklaşık 13 bin metrekarelik bir alana yapılması planlanmıştır. İçerisinde 313 büro, 1 banka, 3 kat kaufhaus, bir sinema ve gece kulübü, lokanta ve acentaların olması kararlaştırılan çarşı ve iş hanı Kızılay'daki ihtiyacı karşılamış olacaktır.<sup>806</sup> 1959 yılında Zafer Gazetesi'nde yer alan habere göre, ülkenin en yüksek binalarından olması planlanan Kızılay İş Hanı'nın 24 katlı olacağı ve ilk defa olarak dört katlı bir mağazanın yer alacağı haberi bulunmaktadır. Ayrıca Ankara'nın en modern sineması olarak da bir sinema inşa edilecektir.<sup>807</sup> 1951 yılından itibaren üzerinde düşünülen bu proje Kızılay'ın anlam kurgusunu başlı başına değiştiren Kızılay Emek İş Hanı projesidir. İnşaatına 1959 yılında başlanan iş hanı 1965 yılında tamamlanmıştır. Emek inşaat ve işletme A.Ş. tarafından yapılan iş hanının mimarı Enver Tokyay'dır. Toplam da 75 bin ABD dolarına mal olmuştur.<sup>808</sup>

Emek İş Hanı, Kızılay'da Cemil Uybadın'ın kuleli villasının bulunduğu sahada yapılmıştır. Aydın tarafından bu durum *“eski devrin kapandığını, yeni bir devrin açıldığını simgeler.”*<sup>809</sup> Batuman'a göre ise *“Kızılay'ın burjuvazinin perspektifinden görüntüsünde ev, yerini gökdelen bırakır.”*<sup>810</sup> Mevcut arsada dört kata kadar inşaat izni verilmesi gerekirken belediye ile girilen işbirliği neticesinde kat sayısı artırılmıştır. Arsada önce otel yapılması kararlaştırılmış ancak sonrasında Ankara'nın bazı yatırımcılarının bu arsa üzerinde ticari ve sosyal mekânları görmek istediklerini belirtmeleri üzerine iş hanı olması nihai karar olmuştur.<sup>811</sup> Dönem basınında yer alan haberler veçhesiyle yapılacak olan gökdelen epey ünlenmiştir. Arcayürek anılarında bu durumu şu şekilde değerlendirir: *“Ya gökdelen? Ya gökdelen merakı? Bina gökdelen namıyla öyle ünlendi ki, sanki New York'taki 100 katlı binalardan biri Kızılay'da yükseliyormuş gibi.”*<sup>812</sup>

---

<sup>806</sup> Hikmet Saim, “Yeni Bir Eser Daha: Ankara Oteli”, *Zafer*, 27.08.1958.

<sup>807</sup> *Zafer*, 10.02.1959.

<sup>808</sup> “Kızılay Emek İşhanı”, 50. Yılda 50 Eser, <<https://web.archive.org/web/20120313000914/http://www.imokonya.org.tr/dosyalar/15-KizilayEmek.pdf>>, (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

<sup>809</sup> Aydın vd., *a.g.e.*, s. 546

<sup>810</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 59

<sup>811</sup> Bayraktar (2020), *a.g.m.*, s. 167

<sup>812</sup> Arcayürek, *a.g.e.*, s. 64



Fotoğraf 20: Emek İş Hanı<sup>813</sup>

Genel literatür içerisinde DP döneminde projelendirilen ve Kızılay'ın anlamsal kurgusuna yeni bir yaklaşım getiren iki proje üzerinde durulur: Emek İş Hanı ve Kocatepe Camii.<sup>814</sup> Yukarıda serüveni anlatılan Emek İş Hanı, sermayenin gücü ve modernite fikrinin bir simgesi iken Kocatepe camii, yeni iktidarın dini açılımını sembolize eder.<sup>815</sup>

Ankara'ya hâkim bir noktada yapılacak Kocatepe Camii, Başbakan Adnan Menderes tarafından yakından takip edilmiş ve yer seçimi konusunda da bizzat etkili olmuştur. Kızılay/Kocatepe semtinden yaptırılmasına karar verilen Büyük Camii'nin planlanması yarışma usulüne göre belirlenmiştir. Kırk projenin katıldığı yarışmada Yüksek Mimar Mühendis Vedat Dalokay ve Yüksek Mimar Mühendis Nejat Tekelioğlu'nun projeleri birinciliği kazanmıştır.<sup>816</sup> Cami Yaptırma Derneği tarafından yaptırılan bu cami ile Ankaralıların ibadet ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir. Müsabakayı kazanan projeye göre Türk örf ve adetlerine uygun olarak tasarlanan cami,

---

<sup>813</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No: 1816. Fotoğraf, tamamlanmış Emek İş Hanı'nın 1970 yılına ait görüntüsüdür.

<sup>814</sup> Aydın vd., *a.g.e.*, s. 546; Batuman, *a.g.m.*, s. 57.

<sup>815</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 57 – 58

<sup>816</sup> *Zafer*, 08.09.1957.

dört minare ve bir kubbe olacak ve yaklaşık 20 milyona mal olacaktır. Ayrıca cami avlusu içerisine bir imam hatip okulu, modern kütüphane, modern park ve bahçe yapılacaktır.<sup>817</sup> DP sonrasında mevcut planların geleneksel cami dokusuna ters düştüğü görüşü ile temeli atılan caminin yapımı durdurulmuştur. Aynı yerde “Kocatepe Camii” adıyla daha geleneksel formatta bugünkü cami yapılmıştır. Dalokay’ın tasarladığı cami yeterince geleneksel ve dini bulunmaması sebepleriyle eleştiriler almış ve kabul görmemiştir. 1967 yılında Hüsrev Tayla ve Fatih Uluengin’in bugünkü cami projeleri onaylanmış Kocatepe Camii 28 Ağustos 1987’de ibadete açılmıştır.<sup>818</sup> Dalokay’ın Ankara için tasarladığı cami projesi ise bazı değişikliklerle İslamabad’da, Kral Faysal Camii’nde uygulanmıştır.

Bu iki unsurun Kızılay Meydanı üzerinde oluşturduğu dönüşüm öncelikle Güven Anıtı’nı hedef almaktadır. Nitekim Kızılay’ın hâkim noktasında yer alan anıtın karşısına Türkiye’nin ilk gökdeleninin dikilmesi anıt ile gerilimli bir ilişki yaratmıştır. Keza aynı şekilde Kızılay binası ve önündeki Kızılay Parkı gökdelenin tepeden bakışı altında silikleşmiştir. Kocatepe Camii de Kızılay’da hâkim bir noktada inşa edilmiştir. Batuman’a göre “*Sıhhiye’den başlayıp Mithatpaşa Caddesi boyunca yükselen yeni bir aksın sonundaki tepeye yerleşerek, Bulvar’a alternatif bir bakış açısı oluşturmuştur.*”<sup>819</sup> Daha önce bahsedildiği gibi bu iki proje de 50’li yıllarda tamamlanamamış ancak proje mirası sonraki dönemlerde uygulamaya konularak meydan dönüşümünün fikir babası DP olmuştur.

DP döneminde önemli bir değişime uğrayan bir başka konu “mağazacılık” başlığı altında değerlendirilebilecek alışveriş mekânlarının nitelik değiştirmesidir. 19. Yüzyılda modernitenin bir getirisi olarak dünya çapında mağazacılık bağlamında bir dönüşüm gerçekleşir. Türkiye’de bu değişimden etkilenmiş ve birçok şehirde büyük mağazalar açılmıştır. Mağaza vitrinleri kentsel doku ile bütünleşmesi hedeflenen önemli birer aygıt olurken mağazaların kullanımı “*boş zaman tüketimi*” haline de gelir. Mağazalar artık sadece ihtiyacın alıp çıkıldığı bir yer değil aynı zamanda “*piyasa yapma yeri*” olarak da tanımlanır.<sup>820</sup>

---

<sup>817</sup> *Ankara Telgraf*, 11.09.1957.

<sup>818</sup> Aydın vd., *a.g.e.*, s. 546

<sup>819</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 58

<sup>820</sup> Umut Şumnu, “Sümerbank’tan Gima’ya: Ankara’da Mağazacılığın Mekânsal Dönüşümü”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 2020, s. 363

Cumhuriyet sonrasında mağazacılık bağlamında en önemli işlevleri 1933 yılında kurulan Sümerbank üstlenmiştir. Bilhassa devletçi iktisat politikaları ve yerli malına rağbeti artırmak gayeleriyle birçok mağazanın faaliyete geçmesine etken olmuştur. Bankacılık, kumaşçılık, ayakkabıcılık, halı ve kilime kadar birçok madde ve malzemenin satış noktaları olarak ülke genelinde 400’den fazla mağaza açan Sümerbank, mağazacılık bağlamında öncü olmuştur.<sup>821</sup> Bu minvalde Ulus Meydanı’nda eski Taşhan’ın yerine 1937 yılında inşa edilen Sümerbank genel merkez binası da yüklendiği temsil işlevinin önemli bir simgesidir. Keza hem Ulus Meydanı’nın anlamsal kurgusunu biçimlendirmiş hem de yürütülen devletçi politikaların ve mağazacılık kültürünü görünür kılmıştır.

50’li yıllarda Sümerbank’a ve devletçi politikalarla yürütülen mağazacılık faaliyetlerine gölge düşürecek hatta Sümerbank’ın “öncü” işlevini elinden alacak yeni bir açılım ortaya çıkar: GİMA. Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Türk Anonim Şirketi’nin amacı her türlü gıda ve ihtiyaç maddesinin halka ucuz bir şekilde satılmasıdır. İlk olarak Ankara’da bir tecrübe dükkânı açılmasına karar verilir.<sup>822</sup> Böylelikle Ankara’da Ziya Gökalp Caddesi’nde ilk defa olarak Gima açılır.<sup>823</sup> 25 Mart 1957’den beri halkın hizmetine giren Gima, günde 2000 – 3000 Ankaralının alışveriş mekânı haline gelmiştir. Bu sebeple bu tecrübe dükkânının başarılı olması üzerine birkaç mağaza daha açılmasına karar verilmiştir.<sup>824</sup> Bu dükkânlardan birisi de Emek İş Hanı’nın altında faaliyete geçmiş bu vesileyle Kızılay’ın alışveriş bakımından cazipliği artmıştır.

Mağaza içerisinde gıda maddeleri, çeşitli giyim eşyaları, spor ve çeşitli hobi malzemeleri, ev eşyaları ve daha birçok ürün aynı anda satılır. Bu sebeple *“başka hiçbir mağazaya gitmeksizin tüm ihtiyaçların tek bir mağazadan temin edilebileceği bir ‘büyük mağaza’ anlayışını ilk kez Gima mağazası ortaya koymuştur.”*<sup>825</sup> Şumnu’nun tespiti ile;

*“1960’lı yıllara kadar çoğunlukla Sümerbank gibi devlet kuruluşlarıyla yaygınlaşan ve daha “toplumcu” ve “faydacı” bir yaklaşımla şekillenen mağazacılık faaliyetleri, 1950’li yıllardan sonra, serbest piyasa ekonomisinin desteklendiği politikaların bir sonucu olarak, özel sektör*

---

<sup>821</sup> Şumnu, a.g.m., s. 365

<sup>822</sup> Zafer, 26.12.1956.

<sup>823</sup> Zafer, 25.03.1957.

<sup>824</sup> Zafer, 14.09.1957.

<sup>825</sup> Şumnu, a.g.m., s. 374



*girişimlerini çoğaltmış ve “moda”, “tüketim”, “lüks”, “kullan-at” gibi kavramlarla şekillenen yeni bir mağazacılık anlayışını ortaya çıkarmıştır.”<sup>826</sup>*

Tek parti döneminin devletçi politikalarına karşılık liberal iktisadi politikalarla siyasi arenaya çıkan DP, iktidarı süresince serbest piyasa girişimlerini desteklemiştir. Devletçi politikaların bir simgesi olarak Ulus'ta yer tutan Sümerbank'ın karşısına Kızılay'da yer tutan GİMA çıkmış ve serbest piyasanın esaslı bir simgesini oluşturmuştur. Sümerbank'ın yerli malları ön plana çıkararak uygulamasının aksine Gima, yerli ve yabancı ayırt etmeksizin birçok madde ve malzemenin satışıyla beraber alıcılara bunları deneyimleme imkânı da sunmuştur. Dolayısıyla iktisadi politika bağlamında iki dönem arasındaki değişim Kızılay / Gima ile simgeleşmiştir.

Kızılay 50'li yıllarda ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı bir nokta halindedir. Öncesinde alışveriş etmek için Ulus'a giden Ankaralılar artık Kızılay'ı tüketmeye başlar. Durna'nın çalışmasında bir görüşmeci bu durumu şu şekilde anlatır:

*“Alışveriş için Kızılay'da bir şey olmadığı için Ulus'a giderdik. Giderken Şekerbank'ın yerinde pastanenin yanında Ulus Sineması vardı. Sonra Kızılay'a Gima yapıldı. Gökdelenin yapılışını hatırlıyorum. Gazetelerde bu kadar yüksek bina yapıldığı için kıyametin yaklaştığı haberini görmüştüm.”<sup>827</sup>*

Zaman içerisinde Kızılay'ın artan alışveriş imkânı artık Ulus'un üstünde ve daha nitelikli bir hale gelmiştir. Sevgi Soysal'ın karakterlerinden birisi olan Ahmet, alışveriş etmenin Kızılay'a kayışını ve Ulus'tan ziyade Kızılay'da alışveriş etmenin en denli ayrıcalıklı bir husus olduğunu şu şekilde anlatır:

*“Artık kendini bilen Ankaralılar alışverişini Kızılay'da yapıyorlar. Ucuz ev nevalesi düzmeye meraklı memurlar bile, Hal'e değil, Gima'ya gidiyorlar artık. Ahmet için Ulus'tan alınmış bir malın hiçbir değeri yoktur. Aldığı her şey için “Kızılay'dan alındı” cümlesini eklemek isterdi daha çocukken. [...] Ulus, Hal denince aklına hep babasının büyük bir meydan savaşı veren*

---

<sup>826</sup> Şumnu, *a.g.m.*, s. 374-375

<sup>827</sup> Durna, *a.g.m.*, s. 144

*kumandan tavrıyla, kış başında eve yığıldığı, can sıkıcı soğan, patates çuvalları, pis peynir, zeytinyağı tenekeleri gelir; hiç bu düşünceler şık giyimle bağdaşabilir mi?”<sup>828</sup>*

Kızılay Meydanı'nın en önemli ögesi Güven Anıtı, Ulus Meydanı'nda Zafer Anıtı'nın başına gelen akıbeti yaşamıştır. Keza Atatürk ve tek parti döneminde önem verilen heykel siyaseti DP döneminde aynı değeri görmemiştir. Bu politika Atatürk Bulvarı üzerinden takip edildiğinde karşımıza üç bileşim çıkmaktadır. İlki ulus meydanı ve zafer anıtı, ikincisi Zafer Meydanı ve Atatürk heykeli, üçüncüsü ise Kızılay Meydanı ve Güven Anıtı'dır. Üçü de bol yeşillikler arasında ön plana çıkan güçlü bir görsel üstünlük sağlamaktaydı. Ancak 50'lerden sonra heykellerin etraflarıyla kurdukları üstünlük silikleşmeye başlamıştır. Bunun en büyük sebepleri arasında heykellerin etraflarına yerleştirilen çok katlı ve hacimli yapılarıdır. Ayrıca DP iktidarının yol politikası ve araç üstünlüğü tanımlaması Atatürk Bulvarı'nın genişletilmesi adı altında birçok yeşillik ve doğal dokunun kaybolmasına sebep olmuştur.

Örneğin, 1956 yılında Kızılay Parkı'nın Bulvara bakan tarafı yol genişletme çalışmaları sırasında istimlak edilerek küçültülmüştür. Aynı yıl Güvenpark'ın Bulvara paralel diğer tarafına trolleybüs durağı yapılması kararlaştırılmıştır.<sup>829</sup> Ancak Ankara'da trolleybüsler ve dolayısıyla Güvenpark'ın üçüncü yol güzergâhına konuşlandırılan hat uzun süreli olmayacaktır. Lakin DP iktidarından sonra 50'lerde trolleybüs durağı olarak düşünülen ve hatta direkleri bile dikilen Güvenpark'ın mevcut yolu dolmuş durakları haline gelmiştir.<sup>830</sup>

1957 yılına gelindiğinde Atatürk Bulvarı ve buna müteakiben Kızılay'da girişilen yol genişletme faaliyetleri dolayısıyla bulvarın kaldırımları üzerinde sandalye ve masa bulunan pastane, kafeterya ve benzeri işyerlerinin bu masa ve sandalyeleri koyması yasaklanmıştır. Ayrıca Kızılay'dan Bakanlıklar'a doğru giden yol üzerinde binaların bodrum katlarına dükkân, mağaza ve benzeri iş yerlerinin açılmasına izin verilmiştir.<sup>831</sup> Dolayısıyla ticari faaliyetler de Kızılay'dan öteye gitmeye başlamıştır.

---

<sup>828</sup> Soysal, *a.g.e.*, s. 21

<sup>829</sup> *Zafer*, 31.12.1956.

<sup>830</sup> Bayraktar (2013), *a.g.m.*, s. 29

<sup>831</sup> *Ankara Telgraf*, 27.07.1957.

Kızılay Parkı, Güven Parkı ve Sosyal Apartmanı'nın önündeki parkın oluşturduğu kompozisyon da 50'lerde bozulmuştur. Sözlü tarih yöntemi ile yürütülen bir çalışmada Gökçe Günel isimli görüşmeci bu parkı şöyle anlatır: “*Meydanın diğer köşesinde şimdi Sosyal Çarşısı'nın olduğu yerde Sosyal Apartmanı vardı. Şimdi metro girişi olan yerde ise bir park vardı. Bu park Kızılay Parkı'nı karşılayacak şekilde o köşede bir açılım yapar, bir Vista oluştururdu.*”<sup>832</sup>



Fotoğraf 21: Sosyal Apartmanı<sup>833</sup>

Sosyal Apartmanı ve apartmanın alt katında bulunan Ulus Sineması Kızılay için önemli bir kültür noktaları idi. Sinemanın önünde bulunan bu park da bir dinlenme alanı olarak kurgusal tamamlayıcıdır. Ancak Ankara'ya “*büyük ve modern meydanlar kazandırmak*” mottosuyla Kızılay'da faaliyetlerine başlayan belediye Ulus Sineması önündeki yeşillik alanı yok ederek “*meydana müsait hale*” getirmiştir.<sup>834</sup>

Kızılay binası ve binanın önündeki park 50'ler boyunca parkta aşındırmalar olsa da varlığını muhafaza etmiştir. Ancak 1959 yılında binanın yıkılması gündeme

---

<sup>832</sup> Varol vd., *a.g.e.*, s. 76

<sup>833</sup> Koç Üniversitesi VEKAM Arşivi, Envanter No, SMB267. Sosyal Apartmanı ve önündeki yeşillik alan.

<sup>834</sup> *Ankara Telgraf*, 23.01.1957.



gelmiştir. Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından Kızılay binasının bulunduğu arsada cemiyete gelir temin etmesi için bir Kızılay Sitesi inşa edilmesine karar verilmiştir. Proje için ilk olarak Türk mühendis ve mimar odaları üyesi yüksek mimar, yüksek mühendis, mimar ve mühendisleri arasında iki dereceli bir fikir müsabakası açılmıştır. Sitenin içerisinde “*kızılay cemiyetine en fazla gelir temin etmesi mümkün olan büyük satış mağazaları, sinema, yüzme havuzu, garajlar, muhtelif büyüklükte toplantı salonları ile hususi yazıhaneler*” olması planlanmıştır.<sup>835</sup> Kızılay Sitesi için açılan müsabakanın ilk turuna 39 proje başvurmuş bunlardan sekizi ikinci elemeye kalmıştır.<sup>836</sup> Ancak devam eden süreçte 27 Mayıs darbesi gerçekleşmiş ve proje hayata geçirilememiştir.

Önceki bölümde Ulus Meydanı'na yaya altgeçitlerinin yapılmasına dair teklife değinilmişti. Benzer bir teklif Kızılay Meydanı için de yapılmıştır. 20 Temmuz 1957 tarihli Ankara Telgraf Gazetesi haberine göre, “*Türkiye'nin ilk yeraltı çarşısını yılbaşına yakın tarihlerde Ankara'da Kızılay meydanının altında hizmete açılacaktır.*” Çarşının detaylı bilgisi haber sütununda verilmiştir. Buna göre yeraltı meydanı yer üstündeki Soysal Apartmanı, Güvenpark ve Amerikan Haberler Bürosu'nun kapladığı sahaya tekabül edecektir. Meydanın altı metre derinliğinde inşa edilecek çarşıda 84 dükkân, İtalyan tipi lokanta ve kahvehaneler bulunacaktır. Yeraltı çarşısının 6 farklı noktadan girişi olacak ve yürüyen merdivenler yapılacaktır. Çarşının toplam maliyetinin 4.000.000 olacağı ön görülmüştür. Yapılan masrafı 4 yılda amorti edeceği düşünülen yeraltı çarşısı, beşinci yıldan itibaren her yıl 1.000.000 liralık kar verecektir. Ayrıca bu yer gerektiğinde sığınak olarak faaliyet gösterebilecektir.<sup>837</sup> Yine aynı habere göre çarşının giriş tünellerinin 19 Temmuz 1957 yılı itibariyle kazılmaya başlandığı yazmaktadır.

Ancak bu bilginin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Keza 6 Şubat 1959 tarihli Zafer Gazetesi haberinde bu işin hala proje safhasında olduğu yazmaktadır. Buna göre meydanın altında yayaların karşıya geçişini sağlayacak ve çeşitli alışveriş imkânı sunacak 45 dükkânın çalışacağı 50 metre çapında bir alt meydan açılacaktır. Bu çarşı ve alt meydana iniş ve çıkış imkânı sunan dört farklı noktada yürüyen merdivenlerin

---

<sup>835</sup> Zafer, 21.04.1959.

<sup>836</sup> Zafer, 27.10.1959.

<sup>837</sup> Ankara Telgraf, 20.07.1957.

yapılmasına karar verilmiştir.<sup>838</sup> Bu proje de DP iktidarının ömrünün yetmediği projelerden biridir. Ancak sonrasında gerçekten de Kızılay'da planlanandan çok daha büyük bir sahada bir yeraltı çarşısı açılmış metro hatları işlemeye başlamıştır. Aynı durum Ulus ve sıhhiye meydanları içinde geçerlidir. Böylelikle DP döneminde ön plana çıkan “*yol, cadde, meydan*” sınıflandırmasının baş aktörü “*araç trafiği*” olabildiğine rahatlatılmaya çalışılırken yayalarda bu bölgelerden kademeli olarak dışlanmaya başlamıştır. DP döneminde başlanan bu politika ilerleyen dönemlerde şiddetini artırarak devam etmiştir. Nitekim meydanın üstünde yürümek bir çile haline gelmiş, “yürümek” alt meydanlara mahsuslaştırılmıştır. Bunlar arasında en sert Melih Gökçek yönetiminde 2003 yılında Kızılay'ın yayalara kapatılmasıdır. Süreç içerisinde Kızılay'dan yaya tasfiyesi şiddetine devam etmiştir. Öyle ki tıpkı Batuman'ın aktardığı gibi “*Kızılay meydanı artık bir kavşak olarak algılanır*” vaziyettedir. Dolayısıyla kentsel akışın hızına ayak uyduramayan yayalar ve araçlar yani “*aylaklar*” burada barınamaz. Artık bir dinlenme mekânı olmayan Kızılay'da “*durmak bile garip bir davranış haline gelir.*”<sup>839</sup>

1950'li yıllarda Ankara'nın eğlence hayatı da Ulus'tan ziyade Kızılay'da yoğunlaşmaya başlamıştır. Öncesinde Kızılay, Atatürk Bulvarı boyunca gezmeye gidilen, Güvenpark, Kızılay Parkı gibi bileşenleriyle daha çok dinlenme imkânlarına ev sahipliği yapıyordu. 1940'lara yaklaşırken Kızılay binasının karşısında inşa edilen Soysal Apartmanı, apartmanda yer alan ulus sineması ve Süreyya pavyonu eğlence hayatının Kızılay'a kayışında önemli etkenleri oluşturmuştur. Soysal Apartmanı tek başına Cumhuriyetin modern yaşam kurgusunun bir temsilini sunmaktadır. Bu site dönem koşullarına göre bir hayli lüks ve çok işlevlidir. Ayşe Kulin “*Adı Aylin*” romanında Ankara'da oturduğu Soysal Apartmanı'nı şu şekilde anlatır:

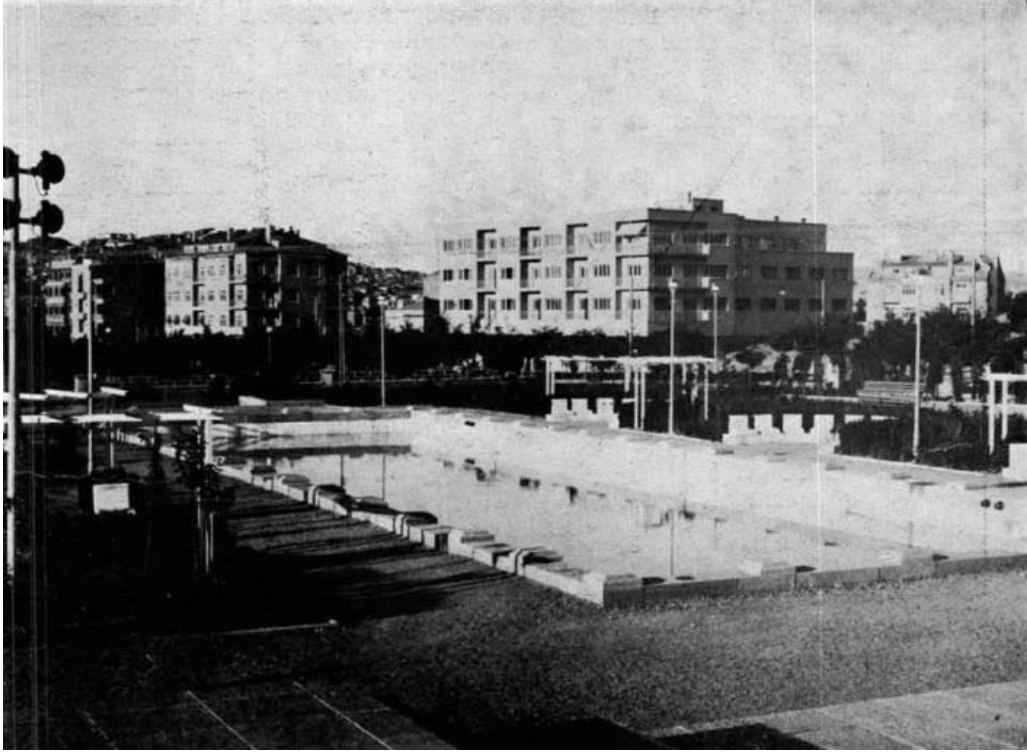
*“Soysal Apartmanı hiç kuşkusuz, yeni inşa edilmekte olan Ankara'nın en modern, en gözde apartmanıydı. Kentin mutena semti Kızılay'da, meydanın ortasındaki ayaklı saate bakan, dört ayrı giriş kapısı bulunan, kocaman bir bloğu olduğu gibi kaplayan devasa ve modern bir bina idi. meşhur Süreyya Pavyonu, Ulus Sineması ve 1940'lı yılların Ankaralı küçük kızlarına bale ve ritmik dans öğreten Madam Marga Dans Okulu da bu binada bulunuyordu.*”

---

<sup>838</sup> Zafer, 06.02.1959.

<sup>839</sup> Batuman, *a.g.m.*, s. 72

*Soysal Apartmanı, terasında içinde kırmızı balıkların yüzdüğü havuzlu bahçesi, çamaşır kurutma alanı, o yıllarda Ankara’da ender bulunan kalorifer tesisatı, her gün verilen sıcak suyu ile gerçekten ayrıcalıklı bir apartmandı.*”<sup>840</sup>



**Fotoğraf 22: Soysal Apartmanı ve Güvenpark Havuzu**<sup>841</sup>

1950’li yıllarda popülaritesini muhafaza eden apartman, pavyon ve sinema üçlüsü Kızılay’ın çekim noktası işlevinde bir süreklilik oluşturmuştur. Bunlara ek olarak yine 40’lı yıllarda bulvar boyunca Sıhhiye ve Kızılay doğrultusunda faaliyete geçen Ankara Sineması ve Büyük Sinema da 1950’li yıllarda Kızılay’ın popülerliğine süreklilik kazandıran unsurlar arasındadır.

1939 yılında açılan Ulus Sineması 1967 yılına kadar faaliyet göstermiştir. O dönemde sinema salonlarında yalnızca filmler gösterilmez aynı zamanda çeşitli konserler de düzenlenirdi. Nitekim *“oylattığı kaliteli filmlerle Ankara’da kaliteli*

---

<sup>840</sup> Yavuz İşçen, “Yenişehir’in Eski Sinemaları”, Ankara, Temmuz 2012, s. 2

< <https://yavuziscen.blogspot.com/> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

<sup>841</sup> VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: SMB267. Soysal Apartmanı ve önündeki yeşil alanı gösterir fotoğraf. Güvenpark havuzu ile aynı karede.

*seyircisi kitlesine hitap eden Ulus Sineması'nda filmlerin yanı sıra, dönemin ünlü sanatçılarının katıldığı konserler, toplantılar gibi organizasyonlar da yapılırdı.*"<sup>842</sup>

1949 yılında açılan Büyük Sinema ise 50'lerde Kızılay'ın canlanmasında önemli bir etkendi. "Atatürk Bulvarı'nda Kızılay-Sıhhiye hattı üzerinde, Zafer Pasajı'na gelmeden bir blok önce" yer alıyordu. İşçen'in anlatımıyla:

*"Büyük Sinema, adı gibi gerçekten de büyüktü. Açılması ile birlikte, 1550 koltuk kapasitesi ile Ankara'nın en büyük sineması ve "kültür merkezi" haline geldi. (Büyük sinema bu niteliğini 1969 yılında 1760 koltuk sayısı ile Arı Sineması'nın açılmasına kadar 20 yıl boyunca sürdürdü.) Bina tasarım olarak sahne arkası mekânları ve akustiği ile film gösteriminin yanı sıra tiyatro, konser, müzikal ve danslı gösterilere de olanak sağlayacak şekilde yapılmıştı.*"<sup>843</sup>

Büyük Sinema'nın kendi binası içerisinde bir "kültür merkezi" vasfı kazanması binanın dış çevresi de etkilidir. Büyük Sinema'nın etrafındaki pastane ve kafeler sinema ile kültürel bir bütünlük oluşturmuştur. Keza "yakın çevresinde bulunan Piknik, Goralı sandviç, Özen ve Kutlu pastanelerinin yanı sıra sinemanın birinci katında 'Madam' olarak bilinen Beyaz Rus Larissa Marika'nın işlettiği 'Büyük Pastahane' bulunuyordu."<sup>844</sup> Büyük sinema 1978 yılında kapatılarak günümüzdeki Büyük Çarşı'ya dönüştürüldü.<sup>845</sup>

Soysal Apartmanı içerisinde yer alan Süreyya Pavyonu ise 1943 yılında açılmıştı. 50'li yıllarda popüleritesini artırarak faaliyetine devam etmiştir. Önceki bölümlerde değinildiği gibi Süreyya, Baba Karpiç'in yetiştirdiği bir isimdi. Dolayısıyla bu işi ustasından öğrenmiş Kızılay'da faaliyete geçerek Karpiç'e bu bölgeden rakip olacağını da belli etmiştir. Keza belki de bu yüzden dönem Ankara'sında biri bir başta (Ulus) diğeri bir başta (Kızılay) yer tutmuştur. Karpiç gibi Süreyya'da yalnızca yeme-içme mekanı değil, politik meselelerin görüşüldüğü, kültürel alışverişin yaşandığı ve üst

---

<sup>842</sup> İşçen (Temmuz 2012), *a.g.m.*, s. 2

<sup>843</sup> İşçen, (Temmuz 2012), *a.g.m.*, s. 3

<sup>844</sup> İşçen, (Temmuz 2012), *a.g.m.*, s. 4

<sup>845</sup> İşçen, (Temmuz 2012), *a.g.m.*, s. 5

düzyey zevklerin<sup>846</sup> sunulduğu bir mekandır. 1950'lere kadar üstün hizmet ve popölarite sahibi Süreyya, 50'ler sonrasında da bu yetkinliklerini muhafaza etmiştir. Hatta 1953 sonrasında Baba Karpiç'in ölümü ve Karpiç'in lokantasının artık eskisi gibi çekici olmamasının etkisiyle Süreyya'nın etkinliğini ve etkililiğini artırdığı söylenebilir. Süreyya'da 1950 sonrası yaşanan önemli bir değışim Tanyer'in ifadesiyle şöyledir: *"Halk Partililer, iktidar elden gidince, sadece Meclis'teki milletvekili sıralarının çoğunu değıl, Süreyya'yı da Demokratlara bırakacaklardı."*<sup>847</sup>

Süreyya'nın faaliyetini artırarak devam ettirdiğı 50'li yıllarda onun hizmet anlayışından epey farklı yeni mekânların açılmaya başlandığı ve dışarıda yeme-içme alışkanlıklarında bir değışime gidildiğı anlaşılmaktadır. İpekeşen'in değılendirmesiyle *"dışarıda yenen yemeklerin aynı zamanda bir sosyalleşme aracı olduğı unutulmaya, hızla ye ve çık tarzı mekânlar"* gözde mekânlar haline gelmiştir. *"belki de ölkemizin ilk fast-food tarzındaki restoranı Piknik ve Goralı gibi markalar"*<sup>848</sup> 50'li yıllarda Kızılay'da açılmıştır.

Büyük Sinema'nın Zafer Pasajı çıkışında Yugoslav göçmeni Şefik Goralı tarafından 1945 yılında "Goralı" açılmıştır. Ancak mekânın namını salan "Goralı" sandviçleri 1950'lerin ortalarından itibaren sunulmaya başlandığı için meşhur oluşu 1950'ler sonrasına dayanır. Goralı ilk olarak tabakta karışık bir menü ile sunulurken sonrasında sandviç ekmekleri içerisinde servis edilir.<sup>849</sup> Yavuz İşçen, Goralı'nın dönem Ankara'sında üstlendiğı kültürel ve sosyal mekân niteliğini şöyle anlatır:

*"Her şeyden önce Ankara'da Goralı, sadece sandviç yenilen bir yer değıldi. Bir zamanların Ankara Muhallebicisi, Piknik ya da Milka Pastanesi gibi uğramanın alışkanlık haline geldiğı yerlerden biriydi. Aslında küçük bir*

---

<sup>846</sup> Bu "üst düzey zevkler"e Semih Günver'in anlatısı örnek oluşturur: *"Yemek servisleri antika eşya gibi. Küçük mutfağında özellikle et ızgaralarını koku çıkarmadan uzmanlıkla hazırlatabiliyor. Kendi yaptığı küçük salatalık turşuları ile kıvanç duyuyor. Votkayı limon kabukları ile sarartmasını iyi biliyor. Süreyya, sevdiği müşterilerine sürprizler de hazırlamakta usta: Kızılırmak'ın siyah havyarı, İskenderun'un koca koca karidesleri, Marmara'nın tükenmekte olan istakozları, avcılardan sağladığı sülünler, bildircınlar ve hele hele ondan başka kimsenin hazırlatmasını bilemediğı nefis işkembe çorbasi."* Bknz: Semih Günver, *Tac Mahal*, Bilgi Yayınları, Ankara 1994, s. 40-41, (Aktaran, Turan Tanyer, "Ankara'da Yalnız ve Yalnız Süreyya Var", *Kebikeç*, Sayı 31, Yıl 2011, s. 243)

<sup>847</sup> Tanyer (2011), *a.g.m.*, s. 241

<sup>848</sup> İpekeşen (10.07.2011), *a.g.m.*

<sup>849</sup> Yavuz İşçen, "1945 Yılından Günümüze Goralı Sandviçleri", Ağustos 2012, s. 2,

< <https://yavuziscen.blogspot.com/> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

*dükkandı. Çoğu zaman oturacak yer bulanın kendini şanslı saydığı bu mekanda buluşup uzun vakit geçirilebilecek bir düzenleme yoktu. Buna karşın Goralı, ünlü ünsüz Ankaralıların önemli buluşma noktalarından biri haline gelmeyi başarmıştı. Buraya buluşmak için gidilmez, ancak gidildiğinde birileriyle mutlaka karşılaşılırdı. Özellikle Ankara Koleji, Ankara Kız Lisesi, Devlet Balesi öğrencileri, Ankara Radyosu sanatçıları, Bahçelievler'in motosikletli gençleri, Büyük Sinema'dan çıkanlar, Büyük Tiyatro'da cumartesi günleri halk matinesinin müdavimleri mutlaka Goralı'ya uğrarlardı. Kızlar ve erkekler bir yandan sandviçlerini yerler, diğer yandan birbirini süzerlerdi. Bazen içeri giren bir ünlüyle karşılaşmanın heyecanı yaşanır. Televizyonun hayatımıza yeni girdiği yıllarda sunuculardan Cenk Koray, Bülent Özveren, İzzet Öz, ses sanatçısı Yıldırım Gürses, Kocabeyoğlu Pasajı'ndaki meşhur plakçı Tansel, tiyatrocusu Semih Sergen ve bazı gazeteciler Goralı'nın müşterileri arasındaydı. Bakanlıklarda ve Kızılay'daki devlet dairelerinin bürokratlarıyla politikacılar da eksik olmazdı Goralı'dan.”<sup>850</sup>*

Bu ünlü sandviçler Sevgi Soysal tarafından biraz abartılı bulunmaktadır. Roman kahramanlarından Ahmet ve Şükran birer “Goralı” sipariş ettiğinde Soysal şunları yazar: “Sandviççiye girip kendisine ziyafet çektiğini sanmaya meraklılar için düşünülmüş, içine öteki sandviçlere tek tek konan katıkların topluca doldurulduğu, yani belirli bir tadı olmayan, insanda her şeyi birlikte yediği izlenimi bırakan bir sandviçti bu.”<sup>851</sup> Belki de bu eleştiri yüzünden “Yenişehir'de Bir Öğle Vakti”nde insanlar Goralı'ya değil de Piknik'e akın etmektedir.

Ankara'nın bir döneminde tam anlamıyla damga vuran Piknik ise Reşat ve Vahit Önat kardeşler tarafından Tuna Caddesi 1/A'da 15 Kasım 1953 tarihinde açılan Piknik'i Yalçın Ergir şöyle anlatır:

*“Bir benzeri yoktu Piknik'in. İstanbul'da kapanan Orman Lokantası'ndan Tanas Mastakas Usta'yı mutfağın başına aşçıbaşı olarak getirmişler, eşi benzeri olmayan mezeleri, şişleri, sandviçleri yolda yürürken herkesin*

---

<sup>850</sup> İşçen (Ağustos 2012), a.g.m., s. 1

<sup>851</sup> Soysal, a.g.e., s. 25

*birbiriyle selamlaştığı, en temiz giysileriyle ailecek dolaştıkları Kızılaylılara sunmaya başlamışlardı. Şarküteri, ayak yeri, sandviçi, oturma yeri ile bir benzeri olmadığı için belediyeden küşat alma aşamasında ne birinci sınıf, ne de ikinci sınıf olarak değerlendirilebilmişti. Sonunda, yıllar sonra bu tip işletmelerin küşatlarında "Piknik" sınıfı yazacağını bilmeden, "Brasseri" diye bir kelime - Lüks Sınıf'ın yanına da "A Sınıfı" diye bir ifade uydurularak küşat alınabilmişti. Hizmet mükemmeldi; garsonlar bıyık bırakamaz, sigara içemezdi. Kasada çalışan, müşterinin parasını aldığı anda güler yüzle teşekkür etmezse aşağıdan Reşat Bey'in tekmesini yerd. Parti ve takım tutmak yasaktı, kapılar ardına kadar bütün Ankaralılara açıldı. Büyük para verip, Markiz'den, İtalyan Sefareti'nden, Orman'dan, Degustasyon'dan büyük ustalar getirmişler, bir daha eşi zor bir araya gelecek mükemmel bir kadro kurmuşlardı. Örneğin şef garson Vasil Lupi beş dili ana dili gibi konuşurdu, çok keyiflendiğinde yüksek sesle Arnavutça şarkılar söylerdi.”<sup>852</sup>*

DP ile beraber değişim rüzgârlarının egemen olduğu Kızılay, DP iktidarının son buluşuna yakın yeni bir değişime gebe. Toplumsal ve siyasi dinamikler DP karşıtı herhangi bir hareketin lehine işlemektedir. DP karşıtı bu hareketlerin sahnesi ise Kızılay olacaktır. İlk olarak, mecliste “Tahkikat Komisyonu” kurulmasına dair kanunun kabul edilmesine müteakip CHP grubu meclisi terk etmiş bir gün sonra yani 19 Nisan 1960 tarihinde de Kızılay’ın ilk siyasi olayı düzenlenmiştir.<sup>853</sup> Metin Toker, Kızılay’da gerçekleşen ilk siyasi gösteriyi şöyle anlatır:

*“Olay Salı günü yaşandı. Saat 17.00’yi biraz geçmişti. Atatürk Bulvarı en kalabalık vaktini yaşıyordu. İsmet Paşa, yanında Adana’nın iki genç milletvekili, Suphi Baykam ve Melih Kemal Küçüktepepınar olduğu halde Anadolu Kulübünden çıktı, Atatürk Bulvarı’ndan karşıya geçti, para çekmek üzere İş Bankasının Yenişehir şubesine gitti. Gitti ve Atatürk Bulvarı’nda kıyamet koptu. Başta gençler, herkes “Yaşa İsmet Paşa!” diye bağırıyor ve muhalefetin yaşlı fakat hayat dolu liderini var kuvvetiyle alkışlıyor, ona*

---

<sup>852</sup> Yalçın Ergir, “Piknik – Tuna Caddesi, 1/A, Yenişehir / Ankara”, < <https://www.ergir.com/Piknik.htm> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

<sup>853</sup> Batuman, a.g.e., s. 59-60

*görülmemiş bir sevgi gösterisi yapıyordu. Kalabalık arttıkça arttı. Bütün trafik durdu.”<sup>854</sup>*

Bu hareket aslında önceden planlanmıştı. Metin Toker’in sözleriyle: “İsmet Paşa o gün oraya elbette ki para almak için gitmedi. Yaptığı bir kuvvet gösterisiydi. Onun o saatte orada bulunacağı da CHP’nin öncü kuvvetlerinin malumuydu.”<sup>855</sup> Her ne kadar planlı bir hareket olsa da başkent, Kızılay ve gençler için geri dönülmez bir dönüşümün ilk adımıydı. Keza 22 kişinin gözaltına alındığı ve tamamı öğrenci beş kişinin tutuklandığı bu gösteri ile beraber “*hem siyasal muhalefetin hem de Kızılay’ın başat aktörü*” öğrenciler olmuştur.<sup>856</sup>

Daha sonrasında gelişen olaylar neticesinde özellikle İstanbul ve Ankara’da öğrenci eylemleri sıkça düzenlenmiştir. İktidar ve muhalefet arasındaki gerilimin öğrencilere, öğrenciler vasıtasıyla da sokaklara taşıdığı bu evrede olayların yoğun şekilde yaşandığı Ankara’daki fakülteler arasında Ankara Hukuk Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü yer almıştır. Hükümetin tedbiri okulları bir ay süreyle kapatmak olurken bu öğrenci olaylarında bazı subayların desteği de görülmüş hatta bazılarında subaylar da katılmıştır.<sup>857</sup>

Ankara’da düzenlenen eylemler arasında bir tanesi epey ses getirmiştir. Bu eylem “*5. ayın 5’inde, saat 5’te, Kızılay’da*” kısaca 555K parolası ile vuku bulan harekettir. Olay ile ilgili detaylı bir araştırma yapan Hakan Güngör ve Bülent Ulus ile yapılan röportajda Güngör’ün değerlendirmesi şu şekildedir:

*“5 Mayıs eylemi, 28 Nisan’da İstanbul’daki, ardından 29 ve 30 Nisan’da Ankara ve İstanbul’daki eylemlerin devamı niteliğinde. Ancak bu kez üniversiteden başlayan ya da dışarıya taşan değil, Ankara’nın kalbinde, Kızılay’da düzenlenen bir eylem oluyor. Öğrencilerin hürriyet taleplerini*

---

<sup>854</sup> Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020, s. 877

<sup>855</sup> Toker, *a.g.e.*, s. 878

<sup>856</sup> Batuman, *a.g.e.*, s. 60

<sup>857</sup> Osman Sert, *Tek Parti (1923-1950) ve Demokrat Parti (1950-1960) Dönemlerinde Yerel Siyaset ve Yerel Demokrasi: Ankara Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2020, s. 191



*bizzat Menderes'in yüzüne haykırabilmesi açısından da önemli bir eylem.*"<sup>858</sup>

Batuman'ın aktardığına göre hükümet tarafından 555K eyleminin haberi önceden alınmış hatta karşıt bir gösteri de örgütlenmiştir.<sup>859</sup> Hatta Karakuş'un aktardığına göre de o gün o saatte Kızılay'a gelen Bayar ve Menderes, kendilerini örgütlenen DP taraftarlarının karşılayacağını zannediyordu. Emin Karakuş, 555K eylemi sırasında Adnan Menderes'i öfkeli kalabalığın arasından arabasına bindirip kaçırarak gazeteci olarak bilinmektedir. Lakin Karakuş'un o sırada sokakta olmasının tek sebebi, yeni aldığı ve henüz borcunu ödeyemediği "Wolkswagen marka" Kızılay binasının önünde park halinde duran aracını zarar görmekten kurtarmaktır. Karakuş bu niyeti şöyle anlatır: "Hemen bürodan fırladım, arabayı oradan alarak, tenha bir yere götürmek için kalabalık arasında zorla yürümeye başladım."<sup>860</sup> Arabasına ulaşan Karakuş meydana ayrılmak için arabasını çalıştırdığında olanlar ise şöyledir: "Tam bu sırada 28'inci Tümen Komutanı'nın bana "Dur" işaret ettiğini gördüm. Menderes arabaya iyice yaklaşmıştı. Polisler onu arabaya bindirerek kalabalıktan uzaklaştırmak istiyorlardı. Kapıyı açtım."<sup>861</sup> Ancak Menderes kısa bir sürede arabadan inip tekrar kalabalığa yönelmiş ve nihayetinde İçişleri Bakanı tarafından bulunan siyah bir araba ile kalabalıktan uzaklaştırılmıştır. Gerisini Karakuş şöyle anlatır: "Ertesi gün bütün dünya radyo ve gazeteleri Menderes'in Volkswagen marka otomobille bir gazeteci tarafından kaçırıldığı yazıyordu."<sup>862</sup>

Eylem sonrasında Kızılay'da bazı değişikliklere gidilir. Otobüs ve dolmuş durakları kaldırılıp başka yerlere konur, sinemalar kapatılır, Bulvar'da 10 kişiden fazla gruplar halinde yürünmesi yasaklanır.<sup>863</sup> Böylelikle bir taraftan hükümet tarafından

---

<sup>858</sup> İsmail Afacan, "Sokağa Taşan Değil, Sokağı Örgütlemiş Bir Eylem: 555K", *Evrensel*, 12.02.2019, < <https://www.evrensel.net/haber/373936/sokaga-tasan-degil-sokagi-orgutlemis-bir-eylem-555k> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

<sup>859</sup> Batuman, *a.g.e.*, s. 61

<sup>860</sup> Karakuş, *a.g.e.*, s. 480

<sup>861</sup> Karakuş, *a.g.e.*, s. 482

<sup>862</sup> Karakuş, *a.g.e.*, s. 483

<sup>863</sup> Turhan Feyzioğlu, Türkiye'de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi 1960-68, Belge Yay., İstanbul, 1993, s. 39, (Aktaran: Batuman, *a.g.e.*, s. 61)

Kızılay'ın siyasi meşruiyeti tanınırken bir taraftan da eylemcilerle girişilen mücadele mekân üzerinden ve mekân için sürdürülür.<sup>864</sup>

İlkay'ın tespitine göre 27 Mayıs darbesinden iki ay önce Kızılay Meydanı “*DP karşıtı hareketin önce sahnesi sonra sembolü haline gelir.*” Hatta darbe sonrasında 1960-1964 yılları arasında DP dönemi uygulamalarının eleştirildiği, çeşitli türden hakların talep edildiği, 27 Mayıs darbesinin sık sık kutlandığı bir mekân haline gelir.<sup>865</sup>

Netice itibariyle cumhuriyetin burjuvazi mekânı olarak kurgulanan Kızılay 50'lerde serbest piyasa koşullarının ve modern şehir algısının sembolik bir mekânı, 50'ler sonrasında da siyasi gösterilerin odağı haline gelir. Nitekim 27 Mayıs darbesi öncesinde Kızılay'ın kazandığı “politik kimlik” günümüze değin sürmektedir. Ankara'da hükümet karşıtı gösterilerin, çeşitli terör eylemlerinin, hak ve adalet yürüyüşlerinin, oturma eylemleri ve daha nice sinin ortak mekânıdır Kızılay. Bu minvalde son yıllarda geçirdiği en önemli değişimlerden biri ise meydanın isminin “15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı” adını almasıdır.

---

<sup>864</sup> Batuman, *a.g.e.*, s. 61

<sup>865</sup> Yasemin İlkay, “Kızılay Meydanı'nın Politik-Sembolik Anlamı: 1960-1964 Yılları Arasında DP Karşıtı Hareket”, *Mülkiye*, Cilt: XXXII, Yıl 2008, s. 133-134

## SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde devletlerin güçlerini ve ideoloji perspektiflerini başkent üzerinden simgelenmesi tabii bir durum haline gelmiştir. Bu durumun örnekleri özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında çok uluslu imparatorlukların çöküşü, ulus-devletlerin kuruluşu ve bu yeni devletlerin bazılarının kendilerine yeni başkentler seçişi üzerinden okunabilir. Çalışma kapsamında 20. Yüzyılda başkentini değiştiren ve yeni kabuller ekseninde bu başkentleri dönüştüren dört başkente - Canberra, Ankara, İslamabat ve Brasilia- değinilmiştir. Başkentleri değiştirme kararı ve başkentlerin modernizasyon süreçleri iç ve dış politika ile direkt olarak bağlantılıdır. Dolayısıyla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkentinin İstanbul değil de Ankara olarak kabul edilmesi siyasi bir karardır. Bu kararın arkasından kısa bir süre sonra cumhuriyetin ilan edilmesi bu durumu desteklemektedir.

Ankara başkent ilan edildikten sonra Osmanlı'dan her açıdan farklılaşmaya ve kopmaya meyleden kurucu elit, başkenti siyasi kararlar eşliğinde modernize etme işine yoğunlaşmıştır. Bu durumun yansımaları şehrin tarihi merkezi Ulus'ta geniş bir simgesel saha bulur. Ulus'a yerleştirilen yapılar, mekânlar, yeşil alanlar aslında cumhuriyet ideolojisinin halka sirayet ettirilme stratejileri arasında yer alır. Demokrasiyi simgeleyen meclis binaları, batı tarzı eğlenmenin nasıl olması gerektiğini gösteren alanlar, yeme-içme kültürünün nasıl kazanılması gerektiğini gösteren mekânlar, kadın ve erkeklerin temiz ve bakımlı halleriyle yürüyüş yaptıkları Atatürk Bulvarı ve bulvar boyunca başkent in yeşillerle donatılması istencini karşılayan ağaçlar, meydanın ortasına yerleştirilen milli mücadelenin simgesel göstergesi olan Zafer Anıtı ve daha pek çok öge meydana özenle ve tek tek yerleştirilen unsurlardır. Dolayısıyla başkent Ankara'nın bir şehir olarak kurgulanışı Türkiye Cumhuriyeti'nin politika kabulleri ve siyasi açılımlarına paralel olarak yürütölmek istenmiştir. 27 yıl boyunca tek bir siyasi görüş çerçevesinde yürütölen bu faaliyetler 1946 yılında bir değişim itkisiyle karşılaşmış nihayetinde de 1950 yılında ivmesi giderek artan değişimlere maruz kalmıştır.

1946 yılında DP'nin kurulması ve ilk defa olarak çok partili seçimlerin yapılması ölkede "muhalefet" olgusunu geliştirmiştir. Muhalefet olgusunun başkent ile kesişim minvali ise Ankara belediyesinin ilk defa olarak siyasi bir kanadın düzenli eleştirilerine maruz kalmasıdır. 1949 yılında yayın hayatına başlayan Zafer Gazetesi –ki

bu gazete DP'nin yayın organıdır- Ankara belediyesine yöneltilen eleştirilerin toplanma alanı olmuştur. Bu dönemden önce de Ankara çok defa eleştirilmiş ancak bu eleştiriler başkentlik statüsünü hedef tutmuştu. Bu defa eleştirinin tarzında bir değişim yaşanmış ve Ankara'nın bir başkente yaraşır yönetilemeyişi, direkt olarak da belediye faaliyetleri hedef tahtasına konmuştur. Esasen Ankara belediyelerini eleştirmek bir araç, CHP yönetimine muhalefet ise asıl amaçtır.

DP'nin iktidara gelmesiyle beraber başkent üzerinden okunan en esaslı değişim ise yeni iktidarın başkente yaklaşımı üzerinden açığa çıkmıştır. Keza Erken Cumhuriyet döneminde başkente yüklenen mana cumhuriyet temsilinin simgesel anlamda temsilinin sağlanması ve Osmanlı'dan kopuşun mekânsal kurgusunun oluşturulmasıdır. Bu amaçla diğer şehirlerden farklı olarak Ankara'ya ayrıcalıklı bir yaklaşım söz konusudur. DP'nin iktidara geldiği ilk yıl, herhangi bir şehrin ayrıcalıklı olarak ele alınmayacağı belirtilmiştir. On yıllık süreç içerisinde de Ankara'dan ziyade İstanbul ön planda tutulmuş Ankara görece ihmal edilmiştir. Bu durum başkentlik statüsüne yönelik eleştirileri yeni bertaraf edebilmiş Ankara için sonraki dönem de yine aynı noktadan eleştirilerin gelmesine de vesile olmuştur. Nitekim 50'li yıllarda İstanbul'u ve İstanbul'un temsil ettiği "gelenekleri" –Osmanlı temsilleri- ön plana çıkarmak, "ülkenin gözbebeği", "kalkınmanın başlangıç noktası", "İstanbul'un yeniden fethedilmesi" tarzında söylemler ile Cumhuriyet'in kurucuları tarafından unutturulmaya çalışılan değerler tekrar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ankara'nın başkentlik statüsü tartışılmamış ancak güçlendirilmesi için tek parti döneminin aksine herhangi bir çaba içine de girilmemiştir.

Ankaralıların hayat tarzını dönüştürücü değişim ise DP'nin Amerikan taraftarı politikaları vesilesiyle olmuştur. Nitekim DP'nin iktidara geldiği yıl Amerikan yardımlarının Türkiye'ye ulaştığı aralığa tekabül etmektedir. Amerika ile yakınlaşma siyaseti ülkenin ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal açıdan dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Başkent Ankara'da bu değişimlerden payını almıştır. 50'li yıllarda Ankara'nın neredeyse her sokağında ve Ankaralıların birçoğunda Amerikan etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Amerika'ya benzemek ve Amerikalıların yaptıklarını yapmak genel politika haline gelmiştir. Bu durum hayat tarzlarını dönüştürürken şehirleşme faaliyetlerini de dönüştürmüştür. Keza Amerika'daki gibi büyük yapılar, geniş cadde ve meydanlar, özellikle de geniş yol ve bulvarlar DP iktidarının vazgeçilmez unsurlarını

oluşturmuştur. Teorik ve anlamsal değişimlerin bir uzantısı olarak şehircilik bağlamında yaşanan değişimler en çok Atatürk Bulvarı'na sirayet etmiştir. Öncesinde az kat yoğunluklu yapılar ve bahçeli konut tiplerinin yerini bulvar boyunca olabildiğine uzayan yapılar almaya başlamıştır. Çalışma kapsamında yoğunlaşılacak Ulus ve Kızılay meydanları bu tarz yapılaşmanın odağı halindedir. Keza DP öncesinde iş ve ticaret merkezi olarak tanımlanan Ulus'ta, bu vasıf güçlendirilmiş çok işlevli büyük çarşı ve iş hanlarının yapılmasıyla Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen yapılar gölgelenmiştir. Ulus Meydanı'nda bu gölgenin en çok etkisinde kalan unsur ise Zafer Anıtı olmuştur. Keza Ulus İş Hanı ve Çarşısı ile çevrelenen anıt silikleşmiştir. Aynı durum Kızılay'da Güvenpark Anıtı için de geçerlidir. Anıtın karşısına Türkiye'nin ilk gökdeleninin inşa edilmesi dikkat odağını ve anlam bileşenlerini değiştirici bir güç olmuştur. Dolayısıyla DP döneminde değişimin bir ayağını da Erken Cumhuriyet dönemi ve tek parti döneminde ön planda tutulan anıt siyasasının tesirini kaybetmeye başlaması oluşturmuştur.

Yolların alabildiğine genişletilmesi politikası Atatürk Bulvarı'nın orta refüj ve kaldırımlarda bulunan yeşillikli dokusunu kaybetmesine, özellikle Kızılay'da bahçeli evlerin bahçe kısımlarının yollara eklenmesine sebep olmuştur. DP iktidarında Ankara'nın çehresini değiştiren önemli uygulamalardan birisi de derelerin üzerlerinin kapatılarak yol haline getirilmesidir. CHP yönetiminde şehir içi derelerinin etkili peyzaj düzenlemeleri yapılmamış olsa da bu su kaynakları muhafaza edilmişti. Ancak 1957 yılında ilk olarak Bent Deresi olmak üzere kademeli biçimde şehir içinden geçen dere ve akarsuların üzerleri kapatılmıştır.

Mevcut dönemde Ankara için değişen bir başka unsur belediyeçilik anlayışı üzerinden şekillenmiştir. Keza Atatürk ve tek parti döneminde belediyenin merkezi yönetim anlayışı ve halka uzaktan bakışın egemen olduğu yıllardı. İlk defa olarak DP ile birlikte halkın ayağına giden belediyeçilik anlayışı egemen olmuştur. Belediye başkanları bilhassa gecekondu bölgelerine yaptıkları seyahatler ile sorunları bizzat vatandaşlardan dinleme ve taleplere yüz yüze çare bulma eğiliminde olmuşlardır. On yıllık süreç içerisinde değişen belediye başkanları ile tutumun zaman zaman değişmesi bu anlayışın DP tarafından egemen kılındığını yadsımamaktadır.

DP yönetiminde Ankara'da Ulus ve Kızılay meydanlarının niteliksel özelliklerinde bir değişim yaşanmıştır. Ankara'nın başkent ilan edildiği ilk yıllarda bir

yerleşim bölgesi ve ağırlıklı olarak burjuva mekânı olarak tanımlanan Kızılay, 1950’li yıllarda Ulus’ta yer tutan ve hem ekonomik hem de kültürel olarak kendisinden ayrışanların ayak basabildiği, yerleşebildiği, tüketebildiği bir mekân haline gelmiştir. 1946 yılında Demokrat Parti’nin kurulması ve ilk defa çok partili seçime gidilmesi başkent sokaklarında demokrasinin hissedilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla DP’nin kurulmasıyla birlikte Ulus ve Kızılay arasında esasen görünmez ancak oldukça ayrıştırmacı sınırın kaybolduğu söylenebilir. Erken Cumhuriyet döneminde başkent imar edilmesi gayesiyle kentin tarihi merkezi Ulus, şehircilik faaliyetlerinin ilk elden başladığı nokta olmuştur. Ulus Meydanı’nı tanımlayan nitelikler cumhuriyetin ilanı sonrası genişletilerek ideolojik sembollerle donatılmıştır. TBMM binaları, Ankara Palas, Zafer Anıtı’nın meydana yerleştirilmesi, İş Bankası binası, Sümerbank, çeşitli banka binalarının bulvar boyunca yerleştirilmesi, kutlama ve anma törenlerinin, bayram kutlamalarının burada yapılması Ulus Meydanı’nı başkent temsil kuvveti en güçlü merkezi haline getirmiştir. Burada yer tutan ticari faaliyetler, konaklama, yeme içme hizmetleri ve 1950’lere yaklaşırken açılan Gençlik Parkı ile dinlenme mekânı niteliğini de kuvvetlendiren Ulus, zaman içerisinde merkezi niteliklerin ve fonksiyonların Kızılay Meydanı’na kaydığı anlaşılmıştır. İdeolojik bir kaygıdan bağımsız bu kayma, tek ve yeni bir merkez oluşturarak değil iki merkezli bir yapının ortaya çıkması şeklinde gözlenmiştir. Dolayısıyla kentin merkezi ve merkezi fonksiyon niteliklerinin DP iktidarı ile bir değişim içerisine girdiği anlaşılmıştır.

DP iktidarının son bulduğu 1960 yılına değin başkent üzerinde değişen çok şey olduğu gibi süreklilik arz eden birçok hususta yaşanmıştır. Bu değişim içerisinde süreklilik arz eden alt başlıklardan ilk ikisi konut ve gecekondu mesellerine yaklaşımdır. Ankara başkent ilan edildiğinde nüfusun müthiş derece de artışı konut buhranını peşinde sürüklemiştir. İlk konutlar ağırlıklı olarak vakıflar, özel kişiler ve devlet eliyle yapılmıştır. 1930’lar sonrasında konut kooperatifleri oluşturulmuş ve 50’lere kadar konut probleminde etken rol üstlenmişlerdir. DP iktidarından sonra da Ankara’da konut buhranı açığa çıkmıştır. Çünkü liberal iktisadi politikalar, tarımda makineleşme ve demokratik ortamın yarattığı “devlet babadan iş isteme” olgusu büyükşehirliere, dolayısıyla başkente bir iç göç hareketini başlatmıştır. Ayrıca meclis üyelerinin çoğunluğunun yeni seçilen DP’lilerden oluşması Ankara’ya milletvekili akınına sebep olmuştur. Yeni gelenlerin barınma talepleri mevcut konut sorununu alevlendirmiştir. Bu

problem tıpkı 50'lerden önce olduğu gibi 50'lerden sonra da konut kooperatiflerinin desteğiyle aşılmaya çalışılmıştır. Başkente yerleşmeye niyetlenmiş ekonomik olarak aşağı seviyede bulunan ve çoğu niteliksiz işlerde çalışan büyük bir kesim ise konut sorunlarını gayrimeşru yoldan, hızlıca inşa edip içine yerleştikleri gecekondular ile aşmaya çalışmıştır. Gecekondu olgusu Ankara için DP öncesine dayanmaktadır. Tıpkı öncesinde olduğu gibi DP iktidarında da varlıklarından haberdar olunan ve bir çığ gibi büyüyen gecekondular bir problem olarak esaslı biçimde ele alınmamıştır. Hatta DP tarafından oy potansiyeli olarak görülen bu kesim “tapuya karşılık oy” dürtüsüyle destek de kazanmıştır.

1950'lere girerken Ankara'nın mevcut planı olan Jansen Planı'nın artık şehrin ihtiyaçlarına karşılık vermediği ve nüfusa yeterli bir kent çerçevesi çizmediği kabul gören bir husustur. DP'lilerce Ankara'nın temel problemi olarak ele alınan bu konu, 1957 yılında yarışma usulü ile elde edilen Raşit Uybadın ve Nihat Yücel'in planları ile çözülmek istenmiştir. Bu ekseninde tıpkı DP öncesinde olduğu gibi sonrasında da Ankara'nın planlı bir şekilde imar edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Ancak 1957 yılına gelene değin kentte girişilen birçok hamle zaten bozulmaya yüz tutmuş Jansen Planı'nı değiştirici ve dönüştürücü olmuştur. 1957 yılında kabul edilen plan, Ankara'nın mevcut sorunlarını çözebilme yetisinden uzak, nüfus kestirimini yine hayal ürünü bir seviyede tutan, Jansen Planı'ndan arta kalan eksiklik ve kusurları yasallaştıran, kentin gecekondu ve konut problemini alelade yöntemler ile çözmeye yönelik, kat yoğunluklarının artırılarak artan nüfusun şehre eklenmeye çalışıldığı, trafik ve şehir içi ulaşım ağını tıpkı önceki plan gibi tek aks üzerinden devam ettiren bir plan olmuştur. Kaç yıl geçerse geçsin, kaç iktidar değişirse değişsin süreklilik arz edecek bir başka konu ise arsa spekülâtörlerinin çıkarıcı eğilimleridir. Çıkarları uğruna fazladan bir kat, bina sınırının biraz biraz genişletilmesi, değerleneceği haberi alınan arazilerin önceden ucuz yollu kapatılması ve daha birçok spekülâtif hareket DP döneminin de süreklilik arz eden problemini oluşturmuştur.

Nihayetinde çalışma kapsamında, iktidarların yönettikleri mekâna yansımaları ve bu mekânlardan okunabilecekleri iddiası, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa yönetimin değiştiği Demokrat Parti dönemi ile örneklendirilmiştir. Yeni iktidar CHP'den farklı ve ilerici olduğunu başkentin görünür mekânlarına sirayet ettirmeye çalışmıştır. Bu çaba ekseninde bir şehir olarak Ankara'da değişim içerisine giren ve süreklilik arz eden

hususlar ele alınmıştır. Ayrıca genel literatürün başkentin şehircilik serüvenini 1950'lerde kesme eğiliminde oluşu bu çalışma için bir ayırt edicilik de oluşturmuştur. Nitekim çalışma boyunca DP döneminde Ankara'da girişilen faaliyetlerin neler olduğuna yönelik daha önce verilmeyen bilgilere de sıkça yer verilmiştir.



## KAYNAKÇA

### KİTAPLAR

Acun, Fatma (Edit.), *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016

Adivar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı (İstiklal Savaşı Hatıraları)*, Can Yayınları, İstanbul, 2020

Ahmad, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2020

Akçura, Tuğrul, *Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yayın No. 16, Ankara, 1971

Akgün, Nejat, *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1996

Akıncı, Turan, *Demokrat Parti 1946 – 1960*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2021

*Ankara Nereye?* Panel, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara, 1997

Arcayürek, Cüneyt, *Bir Zamanlar Ankara*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2015

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020

Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi, İstanbul, 1969

Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. ve Özsoy, E.D., *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005

Bağlum, Kemal, *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*, Ankara, 1992

*Başkent Söyleşileri*, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979

Batur, Enis (Edit.), *Ankara Ankara*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994

Bozdoğan, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 2020

Bozok, Salih, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Atatürk Vakfı Yayınları, Ankara, 2019

Bozyiğit, A. Esat, *Ankara'nın Taşına Bak*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2000

Calvino, İtalo, *Görünmez Kentler*, (Çev. Işıl Saatçioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022

Cantek, Funda Şenol (Der.), *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019

Cantek, Funda Şenol (Der.), *Sanki Viran Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020

Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2019

Cengizkan, Ali (Edit.), *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923 – 1933*, VEKAM, Ankara, 2019

Cengizkan, Ali, *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018

Cengizkan, Ali, *Modernin Saati*, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara, 2002

Connerton, Paul, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev, Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019

*Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt 2 - 1941-1960*, Edit. Bedirhan Toprak, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002

Çınar, Tayfun, *Dünyada ve Türkiye’de Başkentlik Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2004

Demirel, Tanel, *Türkiye’nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021

Dinçer, Güven, *Ankara Kent Yazıları*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006

Emre, Gültekin, *Yitik Kent Ankara*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008

Engin, Gülseren, *Sancılı Kent Ankara*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008

Erdoğan, A., Günel, G. ve Kılıcı, A., *Osmanlı’da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007

Erdoğan, A., Günel, G. ve Kılıcı, A., *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt: 1, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2019

Esin, Taylan ve Etöz, Zeliha, *1916 Ankara Yangını*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015

Findley, Carter V., *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019

Galanti, Avram, *Ankara Tarihi I-II*, Çağlar Yayınları, Ankara, 2005

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – III, 1939 – 1945 Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – IV, 1946 – 1950 Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021

Gürer, Cevat Abbas, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer; Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*, (Derleyen Turgut Gürer), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006

Hüseyin, Kadriye, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, Çev. Cemile Necmeddin Sahir Sıla, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987

İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987

Jansen, Hermann, *Ankara İmar Planı*, Çev. Mithat Yenen, Alaeddin Kırıl Basımevi, İstanbul, 1937

Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019

Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz, Cilt: 1*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008

Karakuş, Emin, *40 Yıllık Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ankara*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021

Keleş, Ruşen, *Eski Ankara 'da Bir Şehir Tipolojisi*, İdealkent Yayınları, Ankara, 2018

Kemal, Mehmet, *Türkiye 'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983

Keskinok, H. Çağatay (Haz.), *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı*, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009

Koç, Vehbi, *Hayat Hikayem*, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 1983

Koçak, Cemil, *Türkiye 'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020

Kozak, Nazmi (Edit.), *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019

Lefebvre, Henri, *Kentsel Devrim*, Çeviri: Selim Sezer, Sel Yayınları, İstanbul, 2014

Nadi, Yunus, *Ankara 'nın İlk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955

Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, Truva Yayınları, İstanbul, 2020

Özalp, K. ve Varlık, M. B., *Anadolu hükümeti Ankara 'sı*, Boyut Tanıtım Matbaacılık, Ankara, 2019

Özalp, Nazmi, *Bir Başkentin Anatomisi 1950'lerde Ankara*, Haz. Haluk İmga, İdealkent Yayınları, Ankara, 2016

Sargın, Güven Arif (Der.), *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020

Sarihan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994

Sarioğlu, Mehmet, "*Ankara*" Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945), Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara, 2001

Selek, Sabahattin *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı II*, Milliyet Doğan Gazetecilik A. Ş., İstanbul, ty

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2020

Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Can Yayınları, İstanbul, 2019

Sevük, İsmail Habib, *O Zamanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014

Soysal, Sevgi, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019

Sözen, Metin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984

Sunata, İsmail Hakkı, *İstanbul'da İşgal Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019

Şapolyo, Enver Behnan, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967

Şenyapılı, Önder, *Ne Demek Ankara; Balgat, Niye Balgat!?*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004

Şenyapılı, Tansı (Der.), *Cumhuriyet'in Ankara'sı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006

Şenyapılı, Tansı, *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi (1923 – 1960)*, Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği, Ankara, 1985

Şimşir, Bilal, *Ankara... Ankara... Bir Başkenti Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006

Tankut, Gönül, *Bir Başkent'in imarı: Ankara (1929 – 1939)*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020

Tekeli, İlhan, *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi Ve Yerellik Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944 – 1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2020

Tokmakçioğlu, Erdoğan, *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara, 2011

Tunçer, Mehmet, *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Ankara*, Net Kitap Yayıncılık, Ankara, 2021

Varol, Ç., Sat N. A., Yenigül, S. B. ve Üçer, Z. Aslı, *Başkent'in Meydanı Kızılay'ın Dönüşüm Öyküsü*, Vekam, Ankara, 2019

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *İlk Meclis Milli Mücadele'de Anadolu*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2020

Yalman, Ahmet Emin, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim(Cilt 3)*, Özener Matbaacılık, İstanbul, 1970

Yavuz, Aysıl Tükel (Der.), *Tarih İçinde Ankara*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000

Yavuz, Fehmi, *Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1952

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020

## MAKALELER

Akın, Günkut, “Yeni-Osmanlı Mimarlığı, Başkent Ankara'nın Kuruluşundaki Kısa Deneyimi ve Romantizm Çağrışımları”, *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933* içinde, Edit. Ali Cengizkan, VEKAM, Ankara, 2019, s. 51-79

Akpınar, İpek, “Menderes İmar Hareketleri Türkleştirme Politikalarının Bir Parçası mıydı?”, *Arredamento Mimarlık*, Mayıs 2015, s. 85-90

Akurgal, Ekrem, “*Agustus Tapınağı ve “Yazıtlar Kraliçesi”*”, *Ankara Ankara* içinde, Edit. Enis Batur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 33 – 51

Altan, T. Elvan, “*Modern Ankara'nın Yeniden İnşası Başlıyor: 1950'lerde Yeni Yaşam, Yeni Kent ve Rahmi Bediz-Demirtaş Kamçıl Bürosu'nun Konut Tasarımları*”, *Arredamento*, s. 93-94

Aslanoğlu, İnci, “1928-1946 Döneminde Ankara'da Yapılan Resmi Yapıların Mimarisinin Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Aysıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 271-187

Aşuroğlu, Tuğrul, “Belediye Reisi İle Beraber Mamaklılar Arasında”, *Ankara Telgraf*, 19.09.1953.



Atay, Falih Rıfki, “Yansen Ankara’da iken..”, *Ulus*, 15.06.1947.

Aydın, Suavi, “Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara,” *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 31-69

Batuman, Bülent, “Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı”, *Ankara’nın Kamusal Yüzleri* içinde, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 41-77

Bayraktar, Nuray, “Başkent Ankara’da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2016, 4(1), s. 67-80

Bayraktar, Nuray, “Kent ve Mimarlık Üzerine Dönemsel Okumalar: Ankara’da İki İşhanı”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(1), Haziran 2020, s. 157 – 175

Bayraktar, Nuray, “Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2013, 1(1), s. 20-35

Benderlioğlu, Atif, “Ankara’da İlk Şehir Planlama Çalışmaları ve Yenimahalle Uygulaması”, *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979

Benli, Gamze ve Boyacıoğlu, Esin, “Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara 14 Mayıs Evleri”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Yıl 2007

Buluç, Sevim, “İlkçağda Ankara”, *Ankara Ankara* içinde, Edit. Enis Batur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 21 – 33

Burçak, Rıfki Salim, “İller Bankası”, *Zafer*, 04.10.1952.

Cantek, Funda Şenol, “Matris, Kurşun Kokusu ve Simit... Başkent Gazeteciliğinin Membarı: Rüzgarlı Sokak”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019

Cemal, N., “Belediye Kayıptır”, *Zafer*, 13.09.1949.

Cengizkan, Ali, “Robert Oerley: Söylemsel Dönüşümler Döneminde Ankara’da Viyanalı Bir Mimar”, *Modernin Saati* içinde, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara, 2002, s. 71-93

Cengizkan, Ali, “1957 Yücel-Uybadın İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi”, *Cumhuriyet’in Ankara’sı İçinde*, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 24 – 60

Cengizkan, Ali, “Nihat Yücel İle 1957 İmar Planı Üzerine”, *Modernin Saati* içinde, Mimarlar Derneği Yayını, Ankara, 2002, 197 – 211

Çadircı, Musa, “Yönetim Merkezi Olarak Ankara’nın Geçirdiği Evrim”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 89-96

Çağlayangil, İhsan Sabri, “Geçmiş Yıllarda Ankara”, *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 101-112

Dedekargınıoğlu, Cem, “Erken Cumhuriyet Ankara’sında Bir Kamusal Mekan: Millet Bahçesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2019, 7(2), s. 355-374

Dıranas, Muhip, “Baba Karpiç”, *Zafer*, 28.05.1949.

Dıranas, Muhip, “Saraçoğlu Mahallesi”, *Zafer*, 30.01.1951.

Dıranas, Muhip, “Yine Ankara”, *Zafer*, 11.07.1949.

Dinçer, Güven, “Ankara Atatürk Bulvarının Öyküsü”, *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 11-37

Durna, Nehir, “Ankara'nın Bellek Mekânları: Seksen Yıllık Bir Dönüşümün Sözlü Tarih Denemesi”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2022, 10(1), s. 127-153

Esmer, Levent N., “Ankara Yeni Yıla İşte Böyle Girdi”, *Zafer*, 02.01.1954.

Efe, Necdet Rüştü, “Ankara İstanbul”, *Ankara Telgraf*, 17.09.1953.

Eldem, Sedat Hakkı, “Milli Mimari Meselesi”, *Arkitekt*, Yıl 1939, Sayı 105-106

Fenik, Adviye, “Baba Karpiç...”, *Zafer*, 13.10.1953.

Fenik, Mümtaz Faik, “Bu Uçurumdan Nasıl Kurtuluruz?” *Zafer*, 09.05.1949.

Fenik, Mümtaz Faik, “Değirmene Su Arıyorlar”, *Zafer*, 02.05.1949.

Gökatalay, Semih, “Erken Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan Yakınlaşmasının Ankara Kent Kültürüne Etkileri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(2), Aralık 2018, s. 211 – 235

Gülekli, N. Can, “Ogüst Tapınağı”, *Zafer*, 10.08.1949.

Gülekli, N. Can, “Ogüst Tapınağı”, *Zafer*, 13.08.1949.

Günay, Baykan, “Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Sonrası Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 60-120

Günver, Semih, “2. Dünya savaşı yıllarında Ankara’da diplomasi”, *Başkent Söyleşileri* içinde, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 63-81

Gürel, Meltem Ö., “20. Yüzyıl Ortası Modernizminin Türkiye’deki Açılımları Üzerine Okumalar ve Bir Kitap”, *1950’ler Türkiye’sinde Mimarlık* içinde, *Arredamento*, s. 115 – 118

Güven, Turgut Yılmaz, “Bahçelievler Trolleybüse Kavuşurken Duyulan Sevinç ve Halkın Samimi Hissiyatı!..”, *Ankara Telgraf*, 13.10.1953.

İlkay, Yasemin, “Ankara’da Her Yolun Çıktığı Semt: Kızılay”, *İdealkent*, Sayı 11, Ocak 2014, 118 – 132

İlkay, Yasemin, “Kızılay Meydanı’nın Politik-Sembolik Anlamı: 1960-1964 Yılları Arasında DP Karşıtı Hareket”, *Mülkiye*, Cilt: XXXII, Yıl 2008, 133 – 150

Hanlı, Ziya Adil, “Belediyeden Bir Rica”, *Ankara Telgraf*, 19.04.1953.

HİS, “Belediye ve İmkânları – Bir Teşekkür Mektubu”, *Zafer*, 08.02.1958.

HİS, “Şehirdeki Gecekondular ve Bir Vatandaşın İstirabı – D.D.Y. na Bir Teşekkür”, *Zafer*, 15.02.1958.

Hüdayioğlu, Selâhattin, “Ankara’nın İmarı”, *Demokrat Ankara*, 05.05.1953.

Hüdayioğlu, Selâhattin, “Ankara’nın İmarı”, *Demokrat Ankara*, 05.05.1953.

Kansu, Aykut, “Jansen’in Ankara İçin Örnek Bir “Bahçe Şehir” ya da Siedlung: “Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi” 1934-1939”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 125-145

Karacan, Ali Naci, “Halk Partisinin Asıl Malları”, *Zafer*, 23.12.1953.

Kartal, Cemile Burcu, *Ankara'nın Başkent Oluş Sürecinde Dönem Basınında Ankara ve İstanbul: "Makarr" ve "Payitaht"*, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2013, s. 75 – 88

Kaynar, İhsan Seddar, "Ankara'nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi ve Siyasi Gündemi", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2017, 5(2), s. 197 – 224

Kaynar, Hakan, "Yeni Bir Başkenti Yazmak: Ankara'nın Edebiyatı veya Edebiyatın Ankara'sı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara içinde*, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 245 – 283

Kaynar, Hakan, "Yenileri Eskiye Karşı Savunmak, Yenişehir Üzerine Derkenar, Mahalle Şehre Karşıdır?", *Kebikeç*, Yıl 2005, Sayı 20, 131 – 148

Keskinok, H. Çağatay, "Ankara Kentinin Planlanması ve Atatürk Bulvarının Oluşumu", *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı içinde*, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 37 – 59

Kezer, Zeynep, "Elçilere Layık Bir Başkent: Diplomasinin Mekansal Boyutları ve Ankara'nın Kentsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", Der. Funda Şenol Cantek, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 183 – 197

Koptagel, Hüsnü Hamit, "Belediye Hizmetleri", *Zafer*, 05.05.1949.

Korkmazcan, N. Selcen ve Korkmazcan Işık, R. Selva, "Cumhuriyetin 10. Yılında Neue Zürcher Zeitung Gazetesi'nin Ankara Hakkındaki Makalesi", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2018, 6(1), s. 91-95

Kozak, Nazmi, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ankara'da Bir Konaklama Tesisi: Taşhan", *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm içinde*, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 3-23

Memlük, Yalçın, “Bulvarın Yeşil Parçaları”, *Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu Atatürk Bulvarı* içinde, Haz. H. Çağatay Keskinok, Koleksiyoncular Derneği Yayını, 2009, s. 73 – 89

Nalbantoğlu, Gülsüm, “1928-1946 Döneminde Ankara’da Yapılan Konutların Mimari Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 253-271

Nazım, Sevgen,, “Ankara Kalesi”, *Zafer*, 09.11.1957.

O. A., “Mesken Davası”, *Zafer*, 21.10.1952.

Oğuz, Dicle, “Ankara Kentinde Ender Bulunan Ağaç Türleri Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Araştırma Fon Müdürlüğü, Ankara, 2022

Orhon, Orhan Seyfi, “Yeni İstanbul!”, *Zafer*, 28.09.1956.

Ortaylı, İlber, “19. Yüzyıl Ankara’sına Demiryolu’nun Gelişi, Hinterlandının ve Hiterlan’daki Üretim Eylemlerinin Değişimi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 207-219

Özdenoğlu, Şinasi, “Yaşadığım Ankara”, *Başkent Söyleşileri* içinde, s. 179-194

Özel, Ç. Hale ve Zencir, Ebru, “Ankara’nın efsane lokantası karpıç”, *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm* içinde, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 181-211

Özgen, N. ve Sarı, V. İ., “Siyasal İdeolojiler Bağlamında Mekân İsimlendirmeleri: Ankara’daki Kültür Merkezleri Örneği”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2021, 9(1), s. 35-54

Özışık, Talat, “Ankara’nın Yeni İmar Planı Nasıl Hazırlandı ve Tatbik Ediliyor”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Haziran 1957

Paker, Nurbın ve Uz, Funda, “50’ler Modernizmi İçin Bir Okuma: Çatışmalar ve Uzlaşmalar Sahnesi Olarak “Apartıman”, *1950’ler Türkiye’sinde Mimarlık İçinde*, *Arredamento*, s. 96 – 102

Pınarcı, Gülden A., “Cumhuriyete Tanıklık Eden Gerçek: Direksiyon Binası”, *Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi Ankara Dosyası*, Sayı 40, Ocak 2016, s. 11-16

Polatoğlu, Mehmed Gökhan, “Türkiye’nin Kalkınmasında Sümerbank ve Etkinliği (1931-1987)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2021, 37(104), s. 261-306

Poyrazoğlu, N., “Ankara’nın İmarı”, *Zafer*, 24.09.1956.

Saim, Hikmet, “Yeni Bir Eser Daha: Ankara Oteli”, *Zafer*, 27.08.1958.

Sarioğlu, Mehmet, “Bir Vefa Borcu: Tâşhan”, *Kebikeç*, Ankara, Yıl 1995, Sayı 1, s. 185-192

Sayar, Zeki, “Yabancı Mimara Verdiğimiz Servet”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 3

Sayar, Zeki, “Yerli ve Yabancı Mimar”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 2

Sayın, Hakkı, “Altındağlılar”, *Zafer*, 17.07.1952.

Sedat Hakkı Eldem, “Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı”, *Mimarlık*, Kasım-Aralık 1973

Sıtkı, Şahap, “Meydan”, *Ankara Telgraf*, 09.09.1958.

Silahtaroglu, Nihad, “Altındağ’ı Gezerken Beliren Hakikatler”, *Zafer*, 24.12.1959.

Silahtaroglu, Nihad, “Mesken Davasında En İleri Merhale”, *Zafer*, 18.12.1959.

Silahtaroglu, Nihad, “Övünmeğe Değer En Mühim Nokta”, *Zafer*, 17.12.1959.

Sofuoğlu, Adnan, “Yeniden Mücadele: Milli Mücadele”, *Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi* içinde, Edit. Fatma Acun, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016

Sönmez, Sabahaddin, “Belediyelerin Yüz Karası!”, *Zafer*, 05.07.1949.

Sönmez, Sabahaddin, “Modern Şehrin Kokusu”, *Zafer*, 19.06.1949.

Sönmez, Sabahaddin, “Rahmetli Ankara Belediyesi!”, *Zafer*, 01.06.1949.

Şumnu, Umut, “Sümerbank’tan Gima’ya: Ankara’da Mağazacılığın Mekânsal Dönüşümü”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 2020, 361 – 380

Şenyapılı, Önder, “Gençlik Yıllarımın (ve öncesinin) Ankarası’nda Eğlenme-Dinlenme Mekânları”, *Cumhuriyet’in Ankara’sı* içinde, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 310-358

Tarus, İlhan, “Millet Bahçesi”, *Ankara Telgraf*, 01.07.1953.

Tanyer, Turan, “Ankara Kitabevlerine Dair...”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2013, 1(1), s. 113-129

Tanyer, Turan, “Ankara’da Yalnız ve Yalnız Süreyya Var”, *Kebikeç*, Sayı 31, Yıl 2011, 233 – 260

Tanyer, Turan, “Sinemalarımız”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 381-396



Tekeli, İlhan, “Ankara’nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 317 – 335

Tekeli, İlhan, “Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi”, *Cumhuriyet’in Ankara’sı İçinde*, Der. Tansı Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 2-21

Toker, Metin, “Belediyelere Dair”, *Zafer*, 13.11.1953.

Tuna, Işıl, “1950 – 1960 Yılları Arasında İstanbul’da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(20), 2019, s. 393 – 409

Tümsavaş, Vicdan, “Sokak Satıcıları”, *Ankara Telgraf*, 08.07.1953.

Türkatarhan, Gözde ve Aksöz, Emre Ozan, “Yeni Türkiye Cumhuriyetinin Batıya Dönük Yüzü: Ankara Palas”, *Dünden Bugüne Ankara Otel, Pastane, Turizm* içinde, Edit. Nazmi Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 23-41

Türkyılmaz, Mehtap, “Ankara’da Havuzbaşları: 1923-1950”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2015, 3(1), s. 105-136

Uraz, Abdullah, “Ankara’nın Çehresi Sür’atle Değişiyor..”, *Zafer*, 28.01.1959.

Uraz, Abdullah, “Ankara Sür’atle İmar Olunacak”, *Zafer*, 25.02.1954.

Uraz, Abdullah, “Ankara’da 8 Yıl Zarfında 12.579 Bina İnşa Edildi”, *Zafer*, 15.06.1958.

Uraz, N. Abdullah, “Nihayet İlçe Olan Altındağ da Üç Yılda Neler Yapıldı”, *Zafer*, 08.09.1953.

Uraz, N. Abdullah, “Nihayet İlçe Olan Altındağ da Üç Yılda Neler Yapıldı”, *Zafer*, 08.09.1953.

Uraz, Yalçın, “İmar Edilen Şehir Pis ve Bozuk Sokaklar”, *Ankara Telgraf*, 13.03.1957.

Uzer, Celal, “Şehircilik Davamız”, *Zafer*, 06.04.1951.

Üçöz, Turgay, “İmar Vekaleti Tasarısı Meclis Umumi Hey’etinde”, *Zafer*, 04.04.1958.

Vardar, Ali, “Başkentin İlk Planları”, *Planlama*, 1989, 2-3-4

Yalım, İnci, “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası”, *Ankara’nın Kamusal Yüzleri* içinde, Der. Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 157-215

Yavuz, Erdal, “19. Yüzyıl Ankara’ında Ekonomik Hayatın Örgütlenmesi ve Kent İçi Sosyal Yapı”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 195-206

Yavuz, Fehmi, “Ankara’nın İmarı Davası”, *Zafer*, 05.10.1950.

Yavuz, Fehmi, “İki Şehrimizin İmar Planlarının Kaderi”, *Zafer*, 06.02.1951.

Yavuz, Fehmi, “Şehrin Ev Davası ve İnşa Mecburiyeti”, *Zafer*, 26.10.1950.

Yavuz, Yıldırım, “1923-1928 Ankara’ında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi”, *Tarih İçinde Ankara* içinde, Der. Ayşıl Tükel Yavuz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 233-253

Yazıcıoğlu, Hikmet, “Belediye Reisi Artık Yürüsün!”, *Zafer*, 15.09.1949.

Yazıcıoğlu, Hikmet, “Garibeler Şehri”, *Zafer*, 15.10.1949.

Yazıcıoğlu, Hikmet, “Halkı Düşünen Belediye”, *Zafer*, 10.06.1950.

Yedekçi, “Bizim Mahalleliler”, *Zafer*, 02.11.1950.

Yılmaz, Burcu, “Bozkırda Cennet: Gençlik Parkı”, *Sanki Viran Ankara* içinde, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 211 – 237

Yy, “Milli Mimari Meselesi ve Cereyanlar”, *Arkitekt*, Yıl 1938, Sayı 3

### **SÜRELİ YAYINLAR**

Ankara Araştırmaları Dergisi

Ankara Telgraf Gazetesi

Arkitekt

Arredamento Mimarlık

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Demokrat Ankara Gazetesi

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi

İdealkent

Kebikeç

Mimarlık

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi

Planlama

Türkiye Mühendislik Haberleri

Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

### **TBMM ZABIT CERİDELERİ**

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Toplantı: 1, Birleşim: 29, 12.01.1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Toplantı: 1, Birleşim: 35, 26.01.1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Toplantı: 1, Birleşim: 50, 24.02.1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Toplantı: 1, Birleşim: 45, 19.11.1951.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Toplantı: 4, Birleşim: 4, 13.11.1953.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 10, Toplantı: 3, Birleşim: 47, 26.02.1957.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Toplantı: 1, Birleşim: 47, 26.02.1958.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Toplantı: 1, Birleşim: 56, 07.04.1958.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Toplantı: 1, Birleşim: 66, 09.05.1958.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Toplantı: 3, Birleşim: 32, 03.02.1960.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Toplantı: 3, Birleşim: 32, 03.11.1960.

## **TEZLER**

Asar, Betül, *Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezindeki Ticaret Binalarının Değişimi ve Mekânsal Analizi*, (Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2012

Aydoğan, Önder, *Atatürk Orman Çiftliği Arazilerinin Değişen Kullanımları*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012

Bilir, Ünsal, *Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Demokrat Parti Döneminde Ankara*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2015

Sert, Osman, *Tek Parti (1923-1950) ve Demokrat Parti (1950-1960) Dönemlerinde Yerel Siyaset ve Yerel Demokrasi: Ankara Özelinde Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2020

## **DIĞER KAYNAKLAR**

Afacan, İsmail, “Sokağa Taşan Değil, Sokağı Örgütlemiş Bir Eylem: 555K”, *Evrensel*, 12.02.2019, < <https://www.evrensel.net/haber/373936/sokaga-tasan-degil-sokagi-orgutlemis-bir-eylem-555k> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

Bayazoğlu, Ümit, “Ankara’nın aşağı yüzü: Bentderesi”, *Solfasol*, 25 Kasım 2020, < <https://solfasol.tv/ankaranin-asagi-yuzu-bentderesi/> >, (Erişim Tarihi: 02.05.2023)

Ergir, Yalçın, “Piknik – Tuna Caddesi, 1/A, Yenışehir / Ankara”, < <https://www.ergir.com/Piknik.htm> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

Erkara, Oğuz, “Uğrak lokantası - 1926”, 2018, < <https://www.100tarihilokanta.com/ugrak-lokantasi/> >, (Erişim Tarihi, 10.02.2023)

Franck, Oya Atalay, Erken Cumhuriyet Dönemindeki Almanca Konuşan Mimarlar, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, Goethe – Institut Ankara, < <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm> >, (Erişim Tarihi: 20.01.2023)

İpekeşen, Erdal, “Ankara’nın Dünden Bugüne 88 Yıllık Sosyal Yaşamı (I)”, *Hürriyet*, 03.07.2011. < <https://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-dunden-bugune-88-yillik-sosyal-yasami-i-18160626> > (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

İpekeşen, Erdal, “Ankara’nın Dünden Bugüne 88 Yıllık Sosyal Yaşamı (II)”, Hürriyet, 10.07.2011. < <https://www.hurriyet.com.tr/ankara-nin-dunden-bugune-88-yillik-sosyal-yasami-ii-18213491> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)

İşçen, Yavuz, “Yenişehir’in Eski Sinemaları”, Ankara, Temmuz 2012, < <https://yavuziscen.blogspot.com/> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

İşçen, Yavuz, “1945 Yılından Günümüze Goralı Sandviçleri”, Ağustos 2012, s. 2, < <https://yavuziscen.blogspot.com/> >, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

“Kızılay Emek İşhanı”, 50. Yılda 50 Eser, < <https://web.archive.org/web/20120313000914/http://www.imokonya.org.tr/dosyalar/15-KizilayEmek.pdf> >, (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

Tonga, Necati, “Başkentin Önemli Bir Edebiyat Mahfili: İstanbul Pastanesi”, Nihayet, 11.11.2020. < <https://www.gzt.com/nihayet/baskentin-onemli-bir-edebiyat-mahfili-istanbul-pastanesi-3562914> >, (Erişim Tarihi: 08.05.2023)





HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ  
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ  
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 15/06/2023

Tez Başlığı: İktidar ve Başkent: Değişim ve Süreklilik Çerçevesinde Ankara'da Şehircilik (1946-1960)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 215 sayfalık kısmına ilişkin, 24/05/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/06/2023

Adı Soyadı: Zeynep Kılıç  
Öğrenci No: N20134119  
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı  
Programı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi  
Statüsü:  Yüksek Lisans  Doktora

**DANIŞMAN ONAYI**

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Seyfi Yıldırım





**HACETTEPE UNIVERSITY**  
**GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES**  
**MASTERS THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY**  
**ATATURK PRINCIPLES AND REVOLUTION HISTORY INSTITUTE**  
**TO THE DEPARTMENT OF ATATURK PRINCIPLES AND REVOLUTION HISTORY**  
**INSTITUTE**

Date: 15/06/2023

Thesis Title: Power and the capital: Urbanism in Ankara in the Framework of Change and Continuity (1946-1960)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 24/05/2023 for the total of 215 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %7.

Filtering options applied:

- 1-  Approval and Declaration sections excluded
- 2-  Bibliography/Works Cited excluded
- 3-  Quotes excluded
- 4-  Quotes included
- 5-  Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

15/06/2023

**Name Surname:** Zeynep Kılıç

**Student No:** N20134119

**Department:** Ataturk's Principles and Revolution History Department

**Program:** Ataturk's Principles and Revolution History

**Status:**  Masters  Ph. D.  Integrated Ph.D.

**ADVISOR APPROVAL**

APPROVED.

Prof. Dr. Seyfi Yıldırım



**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ**  
**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**  
**TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ**  
**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**  
**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 15/06/2023

Tez Başlığı: İktidar ve Başkent: Değişim ve Süreklilik Çerçevesinde Ankara'da Şehircilik (1946-1960)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/06/2023

**Adı Soyadı:** Zeynep Kılıç  
**Öğrenci No:** N20134119  
**Anabilim Dalı:** Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı  
**Programı:** Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi  
**Statüsü:**  Yüksek Lisans  Doktora  Bütünleşik Dr.

**DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI**

Prof. Dr. Seyfi Yıldırım

**Detaylı Bilgi:** <http://www.ait.hacettepe.edu.tr>  
**Telefon:** 0-312-2976870 **Faks:** 0-3122976870 **E-posta:** [ait@hacettepe.edu.tr](mailto:ait@hacettepe.edu.tr)



HACETTEPE UNIVERSITY ATATURK INSTITUTE  
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

---

HACETTEPE UNIVERSITY  
ATATURK PRINCIPLES AND REVOLUTION HISTORY INSTITUTE  
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE  
DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 15/06/2023

Thesis Title: Power and the capital: Urbanism in Ankara in the Framework of Change and Continuity (1946-1960)

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

15/06/2023

**Name Surname:** Zeynep Kılıç

**Student No:** N20134119

**Department:** Ataturk's Principles and Revolution History Department

**Program:** Ataturk's Principles and Revolution History

**Status:**  Masters  Ph.D.  Integrated Ph.D.

---

---

**ADVISER COMMENTS AND APPROVAL**

\_\_\_\_\_  
Prof. Dr. Seyfi Yıldırım

